

సాహిత్యంలో

దృక్పథాలు

(సాహిత్య విమర్శ)

ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం

అన్నిహక్కులు : రచయితవి.

మొదటికూర్పు : 1968

రెండవకూర్పు : 1982

(పరిష్కృతం)

ప్రచురణ :

శ్రీమతి ఆర్. వసుంధరాదేవి

ప్రతులకు :

1. శ్రీమతి ఆర్. వసుంధరాదేవి,

8-241, సువిశేషపురం,

రాజమండ్రి - 583 104

2. నవోదయా పబ్లిషర్స్,

ఏలూరురోడ్,

విజయవాడ - 2

వెల : రు. 20/-

SAAHITYAMLO DRIKPATHAALU (Literary criticism)

By R. S. SUDARSHANAM

Publisher : Smt. R. VASUNDHARA DEVI

అనుక్రమణిక

ప్రవేశిక	....	1
అల్లసాని పెద్దన	....	11
గురజాడ	....	37
ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ	....	61
విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	....	77
గోపీచంద్	....	149
చలం	....	202
బుచ్చిబాబు	....	226
రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి	....	241
జి. వి. కృష్ణరావు	....	256
నోరి నరసింహశాస్త్రి	....	263

అంకితం

శ్రీ॥ శ్రీ॥ శ్రీ జివలెంక శంభుప్రసాద్ గారికి

ప్రవేశిక

సాహిత్యంలో దృక్పథాలు సంఘంలో సమకాలీన భావ సంచలనాన్ని వ్యక్తంచేసేవిగా ఉంటాయి. రచయిత సంఘంలోనివాడే గనుక అతని వ్యక్తిత్వం, ఆలోచన, ఎంత స్వతంత్రించినా సాంఘికమైనవే. ఎంత సాంఘికమైనా అతని ప్రత్యేకతను నిరూపించేవే : పురాణయుగంలో ఆంధ్రీకృత భారతాన్ని పరిశీలించినా, ప్రబంధయుగంలో మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద వంటి కావ్యాలను పరామర్శించినా, ఆధునిక యుగంలో గురజాడవారి 'కన్యాశుల్కం' యొక్క పైశ్చిష్ట్యాన్ని తర్కించినా ఈ సత్యం బోధపడుతుంది.

కవి వ్యక్తిత్వానికి, సంఘానికి, కావ్యానికి గల మౌలికమైన సంబంధాన్ని గుర్తించలేని సాహిత్యవిమర్శ వెణ్ణితలలు వేస్తుంది. నన్నయ్యను బ్రాహ్మణపక్షపాతి అంటూ భారతాన్ని నిరాదరణ చెయ్యటంగాని లేక మత గ్రంథంగా గౌరవించి తత్కారణంగా దానికి సాహిత్య పరంగానూ అత్యుత్తమస్థానాన్ని యివ్వటంగాని సాహిత్యవిమర్శ అనిపించుకోదు. పెద్దనకాలంలో మతానికి విశిష్టాద్వైతానికిగల ప్రాముఖ్యాన్ని విస్మరించి 'మనుచరిత్ర'ను కేవలం శృంగార కావ్యంగా ఉపలక్షించే విమర్శా సద్విమర్శకాదు: "కన్యాశుల్కం" గిరీశం, మధురవాణి వంటిపాత్రలు నీతిబాహ్యులనీ, లేక అందులోని కల్పితావస్థ తెలుగుకాదనీ విమర్శించే పద్ధతికూడా సాహిత్యాభిరుచి లేకపోవడాన్నే చాటిచెబుతుంది. అయితే సరియైన సాహిత్యవిమర్శకు ప్రమాణం ఏమిటి :

సాంప్రదాయకమైన విమర్శ అలంకార శాస్త్రరీత్యా 'కావ్యం' ఏజాతికి చెందినది? దీని లక్షణాలు, గుణదోషాలు ఏమిటి? అని ప్రశ్నిస్తుండేతప్ప, 'కవి దృక్పథం ఏమిటి?' అనే ప్రశ్నకు ప్రాధాన్యం యివ్వదు. ఈ ప్రశ్న చాలా ముఖ్యమైనది. కావ్యార్థం కవిదృక్పథం మీదే ఆధారపడుతుంది. 'కవి దృక్పథం' అంటే అతడు వాచ్యంచేసే అభిప్రాయాలే కావు; అతని జీవితానికి, వ్యక్తిత్వానికి సంబంధించి అతనికి పూర్తిగా అర్థంకాని భాగం; సమకాలీన సంఘజీవనంలో అతనికిగల పాత్రనూ సంబంధాన్నీ నిర్వచించే విషయం. కావ్యాభివ్యక్తిలో దాని లోతుల్ని దర్శించే ప్రయత్నంచేస్తేనే కావ్యస్వరూపం గోచరిస్తుంది; అప్పుడే హృదయగతమైన కావ్యాస్వాదనం మేదాగతమైన కావ్యార్థ వివరణగా రూపొందుతుంది. కావ్యార్థవివరణ సమగ్రంగా, సవ్యంగా చేయని విమర్శ సాహిత్యవిమర్శకాదు; కావ్యతత్వాన్నీ కావ్యలక్షణాన్నీ, కావ్యవిభేదాన్నీమాత్రమే ప్రధానంగా సిద్ధాంతీకరించే విచారణ నేలవిడిచిన సాము. నేలకు దిగి ఒక నిర్దిష్టకావ్యాన్ని లక్ష్యంచేసుకున్నప్పుడు అటువంటి లాక్షణికవిచారణద్వారా లభించే కావ్యార్థవివరణ తక్కువ; శాస్త్రసంకేతాల (Technical Terms) చలామణీమాత్రం యెక్కువ. దానివల్ల పాఠకులకు లాభించేది ఏమీఉండదు; అలాకాకుండా 'కవి చెప్పదలచు'కున్న విషయాన్ని ఎలాచెప్పాడు? చెప్పడంలో ఎంతవరకు కృతకృత్యుడయ్యాడు? కావ్యంలో వ్యక్తమైన వ్యంగ్యార్థం, విశేషార్థం ఏమిటి? తద్వారా కవి దృక్పథం ఏమిటి? అనే ప్రశ్నలకు సమాధానాలు అన్వేషించే వివక్ష కావ్యార్థప్రకాశానికి ప్రాధాన్యం యిస్తుంది. పాఠకులకు తోడ్పడుతుంది. కావ్యంయొక్క కృతార్థతనూ నిర్ణయిస్తుంది. కాలంలో అభిరుచులూ, అభిప్రాయాలూ మారుతాయి; కావ్యరచనా విధానమూ మారిపోతుంది. కాని కవిదృక్పథానికి కావ్యస్వరూపానికి గల సంబంధం ఎప్పుడూ ఒక నిశ్చిత

ప్రమాణమే : (a constant), ఆ సంబంధాన్ని ఆధారంచేసుకున్న విమర్శ ఏ దృక్పథంతో ఏకాలంలో వ్రాయబడిన పద్యకావ్యాన్నినా గద్యకావ్యాన్నినానరే, దాని వ్యంగ్యాద్వాన్ని వ్యాఖ్యానించడంవ్వారా దానికి న్యాయం చేకూర్చగలము. ఇందుకు ఉదాహరణగా, నిరూపణగా యీ సంపుటిలోని 'పెద్దన' వ్యాసం పరిశీలించమని మనవి. 'మనుచరిత్ర' సమగ్రస్వరూపం యిన్నాళ్ళూ మరుగున ఉండిపోవటానికి కారణం సాహిత్యవిమర్శ, అందులో ధ్వనిస్తున్న పెద్దన తాత్త్వికదృక్పథాన్ని విస్మరించటమే:

నవ్యాండ్ర సాహిత్యానికి వైతాళికులైన వీరేశలింగం, గురజాడ కవులను పోల్చిచూస్తే ఈ సత్యం మరి బోధపడుతుంది. సంఘ సంస్కరణం, జాతి పునర్జీవనం. తదనుగామియైన సాహిత్యం యివి వారిద్దరికీ ముఖ్యలక్ష్యాలు. అయినప్పటికీ వారి రచనలమధ్య యెంతో భేదంవుంది. జీవితాన్నిగూర్చిన దృక్పథంలో, తత్త్వజ్ఞానంలో వారికి సామ్యంలేదు. కారణం వారి వ్యక్తిత్వాలు వేరు; వీరేశలింగంగానికి కర్మ ప్రధానం. సాహిత్యసృష్టి అందుకు ఉపకరణం మాత్రమే. గురజాడవారికి నవ్య సాహిత్యసృష్టి ప్రధానం. దానికి సజీవమైన భాషా, సమకాలీన జీవితాన్ని ప్రతిబింబించే సంప్రదాయమూ యేర్పరచేందుకే ఆయన కర్మానుష్ఠానము. వ్యాపహారిక భాషకు సాహిత్యప్రతిపత్తి కలిగించేందుకు గిడుగు రామమూర్తిగారితో కార్యరంగంలో చూకారువారు. ఆ రోజుల్లో బ్రాహ్మణసమాజం, అర్యసమాజం, రెండింటి ప్రభావమూ ఆంధ్రదేశంమీద ప్రసరించింది. వీరేశలింగంగారు కార్యదీక్షలో రాజారామమోహనుని అపరాధతారమంటే అతిశయోక్తి కాదు. ఆయనకు సంఘంమీదే దృష్టి, అప్పారావుగారి దృష్టి అంతర్దృష్టి. ఇతరులను విమర్శించేముందు తన్ను తాను విమర్శించుకునే స్వభావం ఆయనది. జీవిత స్వరూపాన్ని తాత్త్వికుడుగా, స్థితప్రజ్ఞుడుగా దర్శించి మానవప్రేమలో, మంచితనంలో తుదివిశ్వాసం నిలుపుకొన్న

వారు అప్పారావుగారు. వీరేశలింగంగారి రచనల్లో అటువంటి మౌలికమైన తత్వాన్వేషణ కనిపించదు. క్రొత్తప్రక్రియలు, సామాజిక ప్రయోజనం ఆయన సాహితీరంగంలో అన్వేషించి, సాధించినవి.

దివ్యజ్ఞాన సమాజోద్యమ ప్రభావం బెసెంటు మద్రాసులో అడుగు పెట్టిన తర్వాత ప్రారంభమైంది. బ్రాహ్మసమాజం, ఆర్యసమాజం, రెండూ క్రైస్తవమతాన్నీ పాశ్చాత్యసంస్కృతినీ చూచి పాలాలు నేర్చుకున్నవే. మన ఆచారాల్లో, సంప్రదాయాల్లో వ్యవస్థల్లో ఉన్న లోపాలన్నీ దిద్దుకునేందుకూ, మనల్ని మనం విమర్శించుకునేందుకూ, వాని ప్రభావం దోహదంచేసింది. కాని దివ్యజ్ఞాన సమాజం అలాకాదు. హిందూ బౌద్ధ మతాలకూ, భారతీయ సంస్కృతికీ అత్యున్నతస్థానం యిచ్చి నివాళిపట్టింది. అంతకుపూర్వమే శ్రీరామకృష్ణ వివేకానందుల అవతరణ ఉపనిషత్తులన్నీ అద్వైతాన్నీ ఖండాంతరాలలో వ్యాపింపజేసింది. ఇది ఒక పెద్ద మలుపు. మనల్ని మనం అర్థంచేసుకునేందుకూ. ఆభినందించుకొని ఆత్మగౌరవం పెంపొందించుకొనేందుకూ యీ ఉద్యమాలు తోడ్పడినవి. దేశం మత, సాంస్కృతిక భావాల్లో అలా ఆత్మగౌరవం పెంపొందించుకోవటంలో గాంధీమహాత్ముని జాతీయకృషికి రంగం సంసిద్ధమైంది. ఆయన దేశీయతా భావాన్ని సుప్రతిష్ఠితం చేశారు. పాశ్చాత్యుల ఆధిక్యతను దేశం మానసికంగా తోసిపుచ్చింది. ఆత్మాభిమానం బలపడింది. ఈ స్ఫూర్తిజామం, వంగదేశ విభజన ప్రయత్నం విఫలమైన తర్వాత, వంగ సాహిత్యంలో బింకించంద్రుని రచనలలో, తర్వాత రవీంద్రుని రచనలలో ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తుంది. బ్రాహ్మసమాజపు భావాలనుండి పద్ధతులనుండి రవీంద్రుడు ఎలా ఉపనిషత్తుల వైపు, వైష్ణవభక్తి సంప్రదాయంవైపు మొగ్గుతూవచ్చాడో ఆయన వ్రాసిన నవల “గోరా”లో స్పష్టమౌతున్నది. ఆంధ్రదేశంలో ఆ వంగసాహిత్య ప్రభావమే రాయప్రోలు సుబ్బారావు,

వేంకటపార్వతీశ్వరులు, కృష్ణశాస్త్రి ప్రభృతుల రచనల్లో కనిపిస్తుంది. ఇందులో ముఖ్యమైనది కవితత్వం మీది ప్రభావమే. ఏమంటే వంగభాష, లోని నవలలు అనువదించబడినప్పటికీ, వాటివల్ల ప్రభావితమైన స్వతంత్ర రచనలు తెలుగులో చెప్పుకోతగ్గవిలేవు. స్వతంత్రముగా వ్రాయబడిన నవలలు వీరేశలింగంగారు పెట్టిన వరవడినే చాలవరకు అనుసరించినవి. అందులో పేర్కొనదగినవి చిలకమర్తివారి నవలలు.

వంగ సాహిత్య ప్రభావము, పందొమ్మిదవ శతాబ్దపు ఆంగ్ల సాహిత్యంలో ప్రబలిన కాల্পనికోద్యమ (Romantic movement) ప్రభావము తోదై తెలుగులో భావకవితత్వము నవ్యసాహిత్యోద్యమము ఆవిర్భవించాయి. 'రోమాంటిసిజమ్' చమత్కారంకంటె స్పృహజీయతను, ఆలోచనకంటె హృదయావేగాన్ని ప్రధానం చేసికొన్న సాహిత్యోద్యమం. ఈ ఉద్యమానికి చెందిన ఆంగ్లకవులలోనే ఒక్క వర్ణనవర్త, కీట్స్ కవుల రచనల్లోతప్ప వివేచనకు అందే స్వయంసిద్ధమైన తత్త్వదృక్పథం, అదియిచ్చే పరిపూర్ణతా మిగతా కవుల రచనల్లో కనిపించవు. రచన ఎంత ఆ పాత మధురమైనా, అక్షర రమ్యత కలిగినదైనా, హృదయానుభూతిని చిత్తవృత్తిని వెంటనే వెలువరించేదైనా, అందులో లీనమై ధ్వనిస్తూ నిలుకడమీద నిలిచే ఒక 'నిజం' ఉండాలి. అదే దృక్పథం. అదే లేకపోతే కాలంధాటికి ఆ రచన అగలేదు. వర్ణనవర్త, కీట్స్ కవులలోతప్ప మిగతా వారిలో అది కేవలం ఒక అభిలాషగా, ఒక నిస్పృహగా, ఒక విశ్వాసంగా ఒక ఆదర్శంగా లేక సౌందర్య లాలనగా మాత్రమే భాసిస్తుంది. జీవితాన్ని గూర్చి కవి స్వయంగా సాధించిన తత్త్వదృక్పథపు స్థాయిని అందుకొడు. తెలుగు నవ్యకవితారంగంలోనూ యిదే లోపం. కావ్యానికి అవేశముగాని; భావశబలతగాని ఒక్కచే చాలదు; అది ఆలోచనతో అనుభవపరంపరతో మధింపబడి ఒక సమ్యగ్దృష్టిగా రూపొందినప్పుడే కావ్యానికి నిండుదనం

వస్తుంది: అభిరుచులు, 'పాషణ్లు' మారినా అప్పుడే రచనకు విలువ తగ్గదు. ఇక్కడ కావ్యం దీర్ఘమా హ్రస్వమా అనే కొలత ముఖ్యంకాదు. చిన్న కథలోనూ, ఖండకావ్యంలోనూ యీ గుణం సాధించవచ్చు. తెలుగులో కాల్పనికోద్యమానికి చెందిన రచనల్లో అటువంటివి వ్రేళ్ళమీద లెక్కింప వచ్చు.

గడచిన అర్ధశతాబ్దిలో తెలుగులో కవిత్వంకంటే నవల పొందిన పరిణామమే సాహిత్య భవితవ్యానికి ఫలప్రదంగా కనిపిస్తోంది యివ్వేళ, చిలకమర్తివారి నవలలూ, పానుగంటివారి వ్యాస సంపుటాలూ, వీరేశలింగం అడుగుజాడల్లో, బ్రాహ్మసమాజ చ్ఛాయల్లో నడిచాయి. వేంకటపార్వతీశ్వరుల నవలల్లో కాల్పనికోద్యమ ప్రభావం, దాని లోటుపాట్లతో సహా పూర్తిగా కనిపిస్తుంది తర్వాత రామకృష్ణుడు, వివేకానందుడు, దివ్యజ్ఞానసమాజం, తిలక్, గాంధీల ప్రభావం హిందూ సంప్రదాయము మీద ఆసక్తిని భక్తిని రేకెత్తించజేయగా సాహిత్యంలో రూపొందినది 'ఆధ్యాత్మికవాదం'. ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారి 'మాలవల్లి' గాంధీమతానికి యెత్తిన కరదీపిక. కాని ఆధ్యాత్మికవాదాన్ని బాగా మెలిద్రిప్పి, దాన్ని సంప్రదాయానికి ప్రతినిధిగా ఆధునిక సంస్కారానికి ప్రతిద్వంద్విగా, రూపొందించిన నవలా రచయిత విశ్వనాథ సత్యనారాయణ. విశ్వనాథవారి దృష్టి హైందవ సంప్రదాయంలోని వైశిష్ట్యాన్ని మూలమూలలా వెదకి సమర్థింపజూచే దృష్టి. ఈ దృష్టి అధునాతనమైన భావాల్ని, పాశ్చాత్యసంస్కృతి వాసనగల ఏ చిన్న విషయాన్నీ సహింపని తీవ్రవాదిదృష్టి. అడవి బాపిరాజుది శిల్పకళకూ సౌందర్యానికీ అంకితమైన ప్రవృత్తి, కాని నవల అనే ప్రక్రియను ఆయన సరిగా అర్థం చేసుకోలేదు.

ఆర్యసమాజం విగ్రహారాధననీ, వర్ణవ్యవస్థనీ నిశితంగా విమర్శించింది. దయానందసరస్వతి 'సత్యార్థ ప్రకాశిక' పీఠికలో - "సత్యమైన అర్థాన్ని ప్రకాశపరచటమే ఆ గొంథంయొక్క పరియోజనం". అని వ్రాస్తూ, "సంప్రదాయంలో సత్యాసత్యస్వరూపాన్ని వివేచించటమే విద్వాంసుల ముఖ్య కర్తవ్యం" అని ఉద్ఘోషించారు. పై భావాల పేరిట పొందిన "హేతువాదానికి" త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరి మూలపురుషుడు. సత్యాసత్య స్వరూపాన్ని వివేచించటం యెలాగ? అంటే ఆయన దృష్టి ముఖ్యంగా వర్ణవ్యవస్థమీదా, ఆర్య ద్రావిడ విభేదమీదా ప్రసరించటంవల్ల, పురాణేతిహాసాలను ఆ దృష్టితోనే పరిశీలించి అందులో తనకు తోచిన సత్యం (అంటే చారిత్రకార్థం) ఊహతో నిగ్గుతేల్చి చెప్పటానికి గొంథాలు వ్రాశాడు. బెర్నార్డ్ షా ప్రభావం యీయనమీద యెంతోకొంత ఉన్నట్లు కన్పిస్తుంది. హేతువాద ఉద్యమంలోని 'తిరుగు చాటు' తీవ్రత మాత్రం యువజనులను యెక్కువగా ఆకర్షించింది. ఫలితంగా బౌద్ధమతమూ, బెర్నార్డ్ రస్సెల్, కార్లమార్క్స్, అటుతర్వాత ఎమ్. ఎన్. రాయ్ దార్శనికుల ప్రభావం, మన స్తత్వవేత్తలైన ఫ్రాయిడ్, ఆడ్లర్, యూంగ్ ల ప్రభావం రచయితలపై వ్యక్తమైంది. జి. వి. కృష్ణ రావు, గోపీచంద్, బుచ్చిబాబు, రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి వీరిలో చెప్పుకోదగ్గ నవలా రచయితలు.

కాల్పనికోద్యమానికి చెందిన కవిత్వంలో జీవితాన్ని గూర్చిన సమగ్ర దృష్టి లోపించడం గుర్తించి దానికి ప్రతికీర్తిగా విప్లవాత్మకంగా 'వాస్తవికత', 'అదివాస్తవికత' అనే నినాదాలతో ప్రారంభించి కవిత్వంలో 'అభ్యుదయ'పథం తొక్కినవాడు శ్రీశ్రీ. తర్వాత దానికి తగిన తాత్వికదృష్టికోసం 'మార్క్సిజం'ను ఆశ్రయించాడు. భాష, చందస్సు

వంటి విషయాల్లో ఈయన గురజాడవైపు మళ్లటం గమనింపదగిన విషయం. గురజాడలోని 'నవ్యత', 'వాస్తవికత', ఈయన్ని ఆకర్షించాయి.

బ్రిహ్మసమాజంతో తారనపడి దానిమీద తిరుగుబాటు చేసి, ఆధ్యాత్మికవాదానికీ, హేతువాదానికీ, సామ్యవాదానికీ దూరంగా తొలగి మొపాసా, డి. హెచ్. లారెన్సులవంటి రచయితలచేత ప్రభావితమై, ఒక విశిష్టదృక్పథాన్ని ఏర్పరచుకొని, వివాహవ్యవస్థమీద, సంఘంలోని కుళ్ళు మీదా దెబ్బతీసిన చలం కాల্পనికవాదుల్లో అతివాది.

పై పరామర్శదృష్ట్యా స్థూలంగా ఏర్పడుతున్న విషయం : తెలుగు సాహిత్యంలో కాల্পనికోద్యమం సన్నగిల్లుతూ రావటం, తర్వాత ప్రధాన ప్రక్రియలుగా నవల, కథ, రూపొందటం. విశ్వనాథ, గోపీచంద్, చలం, బుచ్చిబాబు, రా. వి. శాస్త్రి భిన్న దృక్పథాలకు చెందినవారైనా 1960 పూర్వం తెలుగులో నవలకు వీరు దిద్దితీర్చిన రూపం ప్రాథమికంగా చెప్పకోదగ్గది. తెలుగులో 'నవల'కున్న స్థానం విశిష్టమని చెప్పకోవాలి. ఈ శతాబ్ది మొదటి అరవై ఏళ్ళలో సంఘసంస్కరణ, జాతి పునరుజ్జీవనం, సాహిత్యంలో నవ్యత- వీటి పరస్పర సంబంధం తెలుగు రచయితల దృక్పథాలలో ఎలా ప్రతిబింబిస్తూవచ్చిందో క్లుప్తంగా సూచిస్తుంది పై పరామర్శ. నవ్యాధి సాహిత్య కల్లోలినిలో అంతర్వాహినిగా హేతు (లేక భౌతిక) వాదానికి ఆధ్యాత్మికవాదానికి జరుగుతున్న నిరంతర సంవాదం ఒకటి గోచరిస్తుంది. ఈ సంవాదమే ఒక్కొక్కసారి వ్యక్తుల మధ్య వర్గమధ్య విద్వేషంగాకూడా దిగజారిపోతూ ఉంటుంది. ఈ సంవాదమే భాష విషయంలో స్వేచ్ఛకూ నియంత్రణకూ, భావాల్లో అధునాతనత్వానికీ సనాతనత్వానికీ, తత్త్వచింతనలో విచికిత్సకూ, విశ్వాసానికీ, కల్పనలో వాస్తవికతకూ భావనకూ జరిగే సంఘర్షణగా వివిధ రూపాలలో ప్రత్యక్షమౌతుంది. (1960-80 మధ్య రాజకీయాల

ప్రభావంతో ఈ సాహితీసంస్కృతి కలుపిరమై యిప్పుడిప్పుడే తేరు కుంటున్నది.) *

సాహిత్యవ్యవసాయమూ, సర్వాస్వేషజమూ జీవితంలో ఒకటైన కవి లేక నవలారచయిత లేన దృక్పథంలో సమన్వయం సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. రచయితకు సంబంధించిన ఆ 'ఆత్మకథను' అతని సాహిత్యకృషి ప్రతిబింబిస్తుంది. ఈ పద్ధతిలో కొందరు రచయితలనూ, వారి గ్రంథాలనూ పరామర్శించడమే ఈ వ్యాసాల ఉద్దేశం.

---

* “ ఆధునికాంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో యిది కాలవ్యయంగం, సాహిత్యేతర ప్రయోజనాలకోసం కవిత్వాన్ని బాహుళంగా నడిపిద్దీలో ఉరి తీస్తున్న రోజులివి .... కాలవ్యయం అనేకరకాలు. సిద్ధాంత సంబంధమైన కాలవ్యయం ఒక్కటేతాదు, అంధానుకరణం కూడా కాలవ్యయమే.” (అంజనా : అనుభూతి గీతాలు : పరిచయం : 1976)

“ తెలుగు కవిత్వానికి చెడ్డకాలం దాపురించింది. అభ్యుదయం పేరుతో కవిత్వంలో ప్రవేశించిన రాజకీయాలు, ఏకుమేకైనట్లు, కవిత్వాన్ని హతమార్చి తామే కవిత్వంగా ఉరేగుతున్నాయి.” (రాచమల్లు రామ చంద్రారెడ్డి : మిణుగురు పద్య సంపుటికి వ్రాసిన ‘మంచిమాట’ : 1979)

అల్లసాని పెద్దన

ప్రబంధం అనగానే శృంగారం జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఇతర ప్రబంధాలకు వలెనే 'మనుచరిత్ర'కు కూడా యింతవరకూ ఆస్వాదనమూ, విమర్శనమూ, శృంగారంవృష్ట్యానే జరిగాయి. వరూధిని ప్రవరుల కథమిదిలే అంచరిదృష్టి మళ్ళుతుంది సహజంగా. కాని, ఆ ఘట్టం పూర్తయి ప్రవరుడు (లేక మాయా ప్రవరుడు) రంగంనుంచి తప్పుకోగానే తర్వాత కావ్యం రసవంతంగా లేదనిపించటం, శృంగారం కావ్యంలో రసాభాసమైనదా లేదా అని సందేహించటం జరుగుతుంది. ఎంత సరిపెట్టుకున్నా యితర శృంగార కావ్యకర్తలతో పోల్చితే, పెద్దన 'కవితా పితామహత్వం', కేవలం ఒక రసవత్తర ఘట్టంమీదా, లేకపోతే భాషామాధుర్యం, శయ్యాసౌకుమార్యం వగైరా గుణాలమీదా ఆధారపడిందేనా? అన్నశంకకూడా కలుగుతుంది. 'మనుచరిత్ర' కావ్యంలో వస్త్రైక్యత లోపించిందనే కొందరి అభిప్రాయం. "ప్రథమప్రయత్న మగుటచే వస్త్రైక్యత లేక పోయినది. ప్రబంధమునకు బిట్టని పెద్దకథను దీసికొనెను. తన నూతన ప్రయత్నమునకు భంగము కలుగునని పెద్దన భయపడి కథావస్తువు యెక్కువగా దీసికొనెను. వేరువేరు కథలగూర్చిన కావ్యముల జంటయైనదిగాని, మనుచరిత్ర మేకప్రబంధము కాలేకపోయినది" (కీ. శే. వంగూరి సుబ్బారావు: ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము) ఈ విధమైన సందేహాలకీ, అసంతృప్తికీ కారణం పెద్దనను కేవలం శృంగారకవిగా ఉపలక్షించటమే ననిపిస్తుంది. వరూధిని ప్రవరుల ఉదంతాన్నిదాటి కావ్యాన్ని సమగ్రంగా చూడలేకపోవడానికి మన ప్రాస్వద్యుష్టే కారణమేమో! పెద్దన ప్రతిభలో వ్యక్తిత్వంలో లోపంలేదేమో! అనే ఊహను సోపన త్రికంగా వెలిబుచ్చటానికే యీవ్యాసం.

కవి స్వతంత్రుడు, ద్రష్ట అంటూ అనుభ్రుతంగా చరితచర్యణంగా చెప్పుకోవటమేగాని, అవిధంగా పెద్దనవంటి కవిని మనం అర్థంచేసుకోవటానికి యెంతవరకు ప్రయత్నం చేస్తున్నాము? అనేది మొదటిప్రశ్న. కవి స్వాతంత్ర్యము జీవితాన్ని గూర్చిన అతని దృక్పథంలో, అనుభూతికి అతను చేసే వ్యాఖ్యానంలో వ్యక్తం అవుతుంది. ('Poetry is the criticism of life': Matthew Arnold) ఇతరులకంటె విశిష్టంగా దర్శించగలిగి, గంభీరమైన అత్మానుభూతిని విశ్వజనీనమైన సత్యంగా, సౌందర్యంగా కావ్యంలో మూర్తీభవించజేయుటవల్లే కవిద్రష్ట, స్రష్ట అని పించుకుంటాడు. సమకాలీనమైన విశ్వాసాలు, జీవితవైఖరి, ప్రతిఫలిస్తూనే కాలాతీతమైన సత్యాన్ని ద్యోతకంచేసే గుణం కలిగిఉంటుంది అతని కావ్యం. కావ్యంలో ప్రాణంవంటి యీ గుణాన్నే, 'ధ్వని' అంటారు. విశ్వజనీనమైన సత్యమేదో అది అందరికీ అన్నికాలాలవారికీ ఒక్కతీరుగానే కనిపించకపోవచ్చు. విమర్శనమూ, వ్యాఖ్యానమూ ఒక పరంపరగా వృద్ధిపొందుతూ, మళ్ళీ నిత్యనూతనంగా ఉండటానికి అందువల్లే అవకాశం ఉంటుంది. కావ్యమీద అసక్తి సన్నగిల్లక పోవటమే ఆ కావ్యంలో ప్రాణం ఉందనటానికి ఋజువు. అమరవీణవలె ధ్వని ప్రతిధ్వనుల్ని కాలగహ్వరంలో ఎడతెగకుండా నినదించజేసే కావ్యమే నిజమైనకావ్యం. దాన్ని స్వతంత్రుడూ, ద్రష్టా అయిన కవే సృష్టించ గలుగుతాడు.

“ఒక జాతిగాని, సంఘముగాని బలశౌర్యములు గలిగి పరాక్రమ వంతమై ఇతరజాతులపై దండయాత్రలు వెడలి జయముగాంచినప్పుడు ఆ విజయఫలము ననుభవించువాడు భోగపరాయణులయ్యెదరు. వైరాగ్యము మందునకైన లభింపదు. గృహస్థ జీవితమే ఆదరణీయమగును. మతము అభ్యాసవశమున అర్థములేని ఆచారముగ మారియుండునెగాని, దైనందిన జీవితమునందు దాని యావశ్యకత అంత ముఖ్యముగ దోషదు. కృష్ణరాయల

రాజ్యకాలమునం చొకప్పుడిట్టి పరిస్థితులు నమకూచినవి. పెద్దన హృదయమును వంశపారంపర్యముగవచ్చు ఆచారప్రీతి యొకవంకకు, నూతన గతులు మరొకవంకకు ఆకర్షింపజొచ్చినవి. ఈ గుంజులాటయే వరూధిని ప్రవరుల వ్యవహారమునందు మనకు గోచరించును... తన మనమును ఆందోళన పరచుచున్న భావయుద్ధమును, ద్వైధీభావమును ప్రతిఫలింప జేయుట కనుపైన కథనే కవి యేర్పరచుకొనెను. మూర్తిభవించిన రెండు ఆదర్శములు మన కన్నులయెదుట దొడకట్టుచున్నవి. ఒకటి : హృదయ ములేని నైతిక కర్మశత్రుము, రెండు : భోగలాసత్వము. మొదటి దానియందు ఆచార పరాయణత్వమును, రెండవదానియందు మానుషత్వమును గలవు. కవి యీ రెండు ప్రకృతులను సృజించి శీలపోషణము నందు దారతమ్యము చూపించి యొకదానికొకటి భిత్తిగ నొనరించెను.”

(కీ. శే. దువ్వూరి రామిరెడ్డి : పెద్దన — సమకాలీన భావప్రతినిధి : వ్యాసములు) సమకాలీన పరిస్థితులకు పెద్దన తీసుకున్న కథావస్తువునకుగల సంబంధ మెటువంటిదో రామిరెడ్డిగారు గుర్తించిరి. కాని పెద్దనలోని ‘గుంజులాట’ ఎటువంటిదో, దాని తుది ఫలిత మేమిదో, దానికి తాత్త్విక సమన్వయమేదైనా పెద్దన చేయగలిగాడో లేదో కావ్యాన్ని సమగ్రంగా చూచి, విచారించే ఓర్పు ఆయనకు లేకపోయింది. కారణం రెడ్డిగారి దృష్టికూడా వరూధిని పృథులను, శృంగారాన్ని చాటి మిగిలిన కావ్యభాగం మీద ప్రసరించక పోవటమే. తనలోని భావసంఘర్షణలో పెద్దన ఏవిధంగా రాజీ పడ్డాడో ఊహిస్తూ, పెద్దన వ్యక్తిత్వాన్ని గూర్చి రెడ్డిగారు యిచ్చిన తీర్పు యిలాఉంది : “రాజాశ్రేతుడు, పూర్వాచార ప్రియమైన పండితాభిప్రాయమును బొత్తిగా నిరసించుటకు వీలులేనివాడు. అందువలన పండిత లోకమును సంతృప్తి పరచుటకు ప్రవరుని ఆ విధముగ (పాషాణస్పృహ యునిగ) జిత్రించెను. జీవిత యాత్ర సునాయాసముగ జరిగిపోవుట కిట్టి

రాజీయే ఆవసరమేమో .... కర్మసాక్షియగు సూర్యభగవానుడు ప్రవరుని పాదాణ హృదయత్వమునకు వెక్కనమంది రోషభీషణ స్ఫురణ వహించెను. ప్రవరుని క్రూరుడు—మహిసురాధముడు—అహంకారయుతుడు—సెభాష్ పెద్దనా, ముసుగులో దాగుకొని నీ అక్కసు వెళ్ళబుచ్చికొన్నావు. కసిదీర్చుకొన్నావు. ఈ నహనుభూతియే, ఈ హృదయ వైశాల్యమే నిన్ను మహా కవి పట్టమునకు అర్హుని జేయుచున్నది.” పెద్దన వ్యక్తిత్వమును గూర్చిన పై తీర్పు ‘కవి’ యైన వాని కెవనికి గౌరవప్రదం కాదు. పెద్దనవంటి మనిషి జీవయాత్ర కోసం లౌక్యంగా రాజీ పడ్డాడని తన స్త్రీలోలువ బుద్ధిని ముసుగులో దాచుకుని పైకి ధర్మ పన్నాలు చెప్పాడని అనుకోవడం నవీనులమనుకొంటున్న మన హ్రస్వ దృష్టికి తార్కాణం.

పెద్దనలోని భావ సంఘర్షణని గుర్తించటం సద్విమర్శనము. పెద్దన వక్తిత్వాన్ని, ఆయన తాత్త్విక దృష్టిని, ‘మనుచరిత్ర’ కావ్యప్రయోజనాన్ని అర్థం చేసికోవటానికి అది మొదటి మెట్టుకూడా. కాని, శృంగార రస నిరూపణా ప్రయత్నం విరమించి, ‘మనుచరిత్ర’ కావ్యాన్ని సమగ్రంగా ఆకళింపు జేస్తేగాని పెద్దనలోని భావసంఘర్షణకు పరిణామ మేమిటో దానికి ఆయన చేసిన సమన్వయ మేమిటో తెలుసుకోవటం సాధ్యం కాదు. విమర్శకులు సంఘర్షణ ఫలితం కోసం కావ్యం చివరి ఆశ్వాసం చూడటం సబబుగాని, ద్వితీయా శ్వాసాంతమో, తృతీయా శ్వాసమో వెదకి అంత మాత్రంలో నిర్ణయానికి రావటం ఎమి న్యాయం ?

వరూధిని ప్రవరుల సంవాదం చాల ప్రసిద్ధమైన కావ్యభాగం. శృంగారం మాట అటుంచి, ఆ యిద్దరి వాదాలలో ముఖ్యంగాన్ని అర్థం చేసుకునే ప్రయత్నం ముందు జరగాలి. వరూధిని సూటిగా “ఇంక నీ పయింటిక్కె మనంబు నాకు” అంటూ తన వలపు ప్రకటిస్తుంది. దానికి ప్రవరు డిచ్చిన మొదటి సమాధానం : తాను ఆహితాగ్ని ప్రతుడై జీవితం

గడపుతున్నాడు. తనకు గృహస్థ కార్యవరణం చాల ముఖ్యం అని. అందుకు వరూధిని పదాలు: “నైష్ఠికుడౌట వలన ఇహలోక భోగములకు వెలియౌట లేదా? అది మంచిదా? యజ్ఞకర్మలకు ఆశించే ఫలం మాత్రం అప్పరలతో సుఖించుటే కదా ?

“కుశలతయే వృతములనగు
నశనాయాసమున నిందియ నిరోధమునన్
గృకుడవయి యాత్మ నలచుట,
సశరీర స్వర్గసుఖము సమకొనియుండన్.”

ప్రవరుడీ తర్కాన్ని సూటిగా ఎదుర్కొడు. అతని రెండవ సమాధానం: “నీవన్నది నిజము కాముకుడైన దానికి ....అకాముడిది గణించునే ?” అంటూ తనకు కామం లేదని ధ్వనిస్తాడు. అంతటితో ఊరుకోక కాముకులైన వారిని గట్టిగా విమర్శిస్తూ, “బ్రాహ్మణు డింద్రియ వశగతి ....చెడు బ్రాహ్మణుడందాది రాజ్య పదవీచ్ఛుచుడై” అంటాడు. దానికి వరూధిని “బ్రహ్మణందం అంటే ఏమిటి? ” అని తర్కిస్తుంది. వేదప్రమాణమైన ‘ఆనందోబ్రహ్మ’ అనేవాక్యానికి యోగశాస్త్రవరంగా వ్యాఖ్యానం సూచిస్తుంది.

“ఎడేదెందము గందళించు రహితే నేకగ్రతన్ నిర్వృతిన్
జెందుం గుంభగత ప్రదీపకళికా శ్రీ దోప నెంచెంచు భో
కెందే నింద్రియముల్ సుఖంబుగను నాయంపే పరబ్రహ్మ ‘మా
నందోబ్రహ్మ’ యటన్న ప్రా జదుపు నంతర్బుద్ధి నూహింపుమా!”

ప్రవరుడి మూడవ సమాధానం: “నీవు కామ శాస్త్రోపాధ్యాయుని నా వచిం చెదవు ఆగమసూత్ర పంక్తికివె టో మీసాంప్రదయార్థముల్ ....నాకు అరణులు, దర్పలు, అగ్నులే ప్రియములు.... ఒడల్ తిరమే ? చెప్పకు మిట్టి తుచ్చసుఖముల్ మీసాలపై దేనియల్.”

పై తర్కంలో వరూధినిదే పై చేయి. ప్రవరుడు వాదంలో దిగకుండానే ‘నీతో ఏమిటి వాదించేది?’ అన్న ధోరణిలో తను నైష్ఠికుడనీ, ఇంద్రియ సుఖాన్ని వర్జించడమే తనకు శ్రేయమనీ, అగ్నిదేవుడి మీదే తన ద్యాన అని తన సంగతి తన ధర్మమూ తర్కించటానికే వీళ్లని విషయాలుగా మాట్లాడాడు. వరూధిని లేవదీసిన ప్రశ్నలకు ప్రవరుడి నుంచి జవాబు లేనేలేదు. వరూధిని అతని నిర్దాక్షిణ్యాన్ని సహింపలేక, వలపు తీవరించి చివరకు బలవంతంగా కౌగలించుకుంటుంది. ప్రవరుడు మొరటుగా గోరు దిగబడేలాగ పొమ్మంటూ త్రోసివేస్తాడు. మార్కండేయ పురాణంలోని ప్రవరునికీ, పెద్దన తను సృష్టించిన ప్రవరునికీ చాల పెద్ద భేదమే చూపించాడు. అక్కడ వరూధినికి తర్కించే శక్తి చాల తక్కువ. ‘ఇక్కడే ఉండి సుఖించరాదా?’ అని మాత్రమే అంటుంది. దానికి సమాధానంగా అక్కడి ప్రవరుడు మంచి తాత్త్వికుడుగా, “ఈ త్రిజగంబు హవ్య ప్రతిష్ఠితంబి” అని చెబుతూ, శరీరాన్ని ఏ మాత్రం తుచ్చమైన దానిగా తీసివారేయ్యడు. అంతే కాదు, వరూధిని కౌగలించుకోగా “అంట కంటకు నన్ను మృగాక్షి. నీకు సదృశుడగువాని నన్యని వెదకికొనుము” అని మెల్లగా హితవు చెబుతాడు. చివరకు “మతి నాకు రతి జనింపదు నీ దెన, నిరతము నాదెన భజింపునీవును విరతిన్” అంటూ సలహా యిస్తాడుగాని, ఇంద్రియ సుఖము అనేదే పాపము అనే ధోరణిలో మాట్లాడడు. పరిశీలిస్తే పెద్దన సృష్టించిన వరూధిని మూలంలోని వరూధిని కంటే ఎక్కువ పాండిత్యం చూపిస్తుంది. పెద్దన సృష్టించిన ప్రవరుడు కూడా మూలంలో ప్రవరునికంటే కోపిష్టి; తన విశ్వాసాల్ని గూర్చి ఇతరులు తర్కిస్తే సహనమూ తక్కువే అతనికి.

పెద్దన చేసిన మార్పులకు కారణమేమిటి? నైష్ఠికుడూ, ఆహితాగ్నియైన ప్రవరుడు శరీరం నిత్యం కాదంటూ, బ్రహ్మానందాది రాజ్యపదవి

శరీర బాహ్యమైనదిగా, వర్తమానులతో వైదిక కర్మలతో వైరాగ్య భావంతో పొంద దగినదిగా, అగ్నిదేవుని ద్వారా ఆ అధిష్టసిద్ధి పొందటమే మార్గమంటూ 'తన భర్మాన్ని నిర్వచించాడు. వరూచిని "నశరీర స్వర్గ సుఖము" సాధ్యమంటూ, కేవలం 'కామశాస్త్రోపాధ్యాయని'గా కాదు, తంత్రశాస్త్రోపాధ్యాయనిగానే సూచిస్తుంది. ఇది పెద్దన చేసిన మార్పు. "ఎందే దెందము కందళింపు ..." అన్న పద్యంలో తంత్ర శాస్త్రజ్ఞానం యిమిడి ఉంది. "శ్రీ తత్త్వ చింతామణి"లో 'షట్పత్ర నిరూపణ' ప్రకరణములోని ఈ క్రింది శ్లోకాలని చూడండి.

"ధ్యామేద్యో హృది పంకజం సురతరుం శర్వస్వ పీఠాలయం
దేవస్యానిల హిన దీపకళికాహంసేన సంభోభితం
భానోర్మండల మండితాంతర లసత్కింజల్క శోభాధరం
వాచా మిశ్వర ఈశ్వరోపి జగతాం రక్షే వినాశేకమః " 26

యోగీ శోభవతి ప్రియాత్రియతమః కాంతామలస్యానిశం
జ్ఞానీ శోషకృతీ జితేంద్రియ గణోధ్యానావ ధానక్షమః
గద్యైః పద్యపదాది భిన్న సతతం కావ్యాంబు ధారా వహా
లక్ష్మీ రంగణ దైవతః పరపురే శక్తః ప్రవేష్టుం క్షణాత్ " 27

హృదయ స్థానానికి సంబంధించిన అనాహత చక్రాన్ని గూర్చి హృదయం మీద ధ్యానం నిలిపే యోగికి కలిగే సిద్ధులను గూర్చి ఉల్లేఖింప బడినది ఈ శ్లోకాల్లో—అనిలహిన దీపకళికవలె హంస (జీవాత్మ) హృదయ పంకజంలో నిల్చి ధ్యానమగుచుండయే యోగికి కలిగే సిద్ధులు : బృహస్పతిని బోలు వాక్చక్తి; దానితో ఈశ్వర శక్తివలె జగత్ప్రీతిలయ

కారణమైన శక్తి, కాంతలకు ప్రేయాతిప్రియుడు కావటం, జితేంద్రియత్వం, చ్యానావధానపరత్వం. గద్య పద్య రచనాశక్తి, లక్షితో ప్రకాశించటం, ఇతరులలో ప్రవేశించే శక్తి అని చెప్పబడినవి. ఇవన్నీ మహాకవి లక్షణాలని పేరుగా చెప్పనవసరంలేదు. నైష్ఠికుడైన ప్రవరుణ్ణి “నువ్వు కవి వలె యోగివై ఇహపరాలు రెండూ సాధించగూడదా ? ” అని ప్రశ్నించింది వరూధిని.

వరూధిని పశ్రవరుని తనూవిలాసం మాత్రమే చూచి వలపు జెందలేదు. వైదికుడూ గృహస్థుడూ అయిన బ్రాహ్మణుడని తెలియగానే కవియైన యోగి కాగూడదో అన్న ఉద్దేశంతో శాస్త్రాన్ని ఉల్లేఖిస్తూ, తన కోరికను మన్నించటానికి ప్రవరుని కేమీ అసాధ్యం కాదనే సూచించింది. నిజానికి వరూధినికి ‘ముని మ్రుచ్చు’ లంటే ఈనడింపు. జితేంద్రియత్వం లేని వైరాగ్యంతో ‘ఇనుప కచ్చుడాలు’ కట్టుకొని తపస్సు చేసేవాళ్ళు యోగులుకారనీ, వాళ్ళు ‘తామరస నేత్రలింగ్ల బిందాలనీ’, వాళ్ళంటే ఆమెకు తక్కువ చూపు. పశ్రవరుడు యోగి అనే ఆమె అభిప్రాయపడింది. అట్టివానిని రంజింప జేయలేకపోయినందుకు అతని మీద మరీ గౌరవభావం పెంచుకొని విరహంతో తపించింది.

వరూధినికి ప్రవరుడి మొరటుతనం, దయాహూన్యత ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ‘కృపారహితాత్మక’ అని సంబోధిస్తూ—

“చేసితి జన్మముల్ తపము చేసితి నంటి, దయావిహీనతన్
చేసిన పుణ్యముల్ ఫలము నెందునె ? పుణ్యమురెన్నియేనియుం
జేసినవాని సద్గతియె చేకురు భూతదయార్ద్రబుద్ధి కో
భూసురవర్య! ఇంత దలపోయపు నీ చదువేల చెప్పుమా ? ”

అని ప్రశ్నించింది వరూధిని. ధారదయార్థహృదయం లేనివాడు ధార్మిక
యెట్లా? అన్నది మరొక పెద్ద రాత్రివీర విషయం. పోతే ప్రవరుడు
ధర్మాన్ని చేపట్టాడు. కాని, అతని ధర్మం యింకా పరిపూర్ణతను పరిణాతను
చెందలేదన్నమాట, అతని మైరాగ్యమూ నిగ్రహమూరూడా లోపమాయిష్ట
మే గాని లోపరహితం కావన్నమాట. ఏమంటే 'ధర్మం' అనేదానికి
సంప్రదాయం ప్రకారం చాలవిశిష్టమైన అర్థం ఉంది. సౌకర్యం కోసం
అర్థర్ ఆవలన్ ధర్మాన్ని గూర్చి వ్రాసిన మాటల్ని ఉల్లేఖిస్తున్నాను.

“ The pre-requisites of all yoga are the eight limbs
or parts, Yama, Niyama and others. Morality, religious
disposition and practice, and discipline (Sadhana), are
essential pre-requisites of all yoga. Which has as its aim
the attainment of the Supreme Experience. Morality
(Dharma) is the expression of the true nature of being.
The word Dharma, which includes both ethics and religion,
but has also a wider context, comes from the root 'dhri'
to sustain, and is therefore both the sustainer and the
act of sustaining. The Universe in sustained (Dharyate)
by Dharma and the Lord who is its Supreme Sustainer
is embodied in the eternal law and is the Bliss which
its fulfilment secures. Dharma is thus the law governing
the universal evolution, or the path of outgoing (Pravriti)
and involution or the path of return (Nivriti). And only
those can attain the liberation to which the latter path leads
who by adherence to Dharma co-operate in the carrying out
of the universal scheme. For this reason it is finely said
'Doing good to others' is the supreme Duty' ” (పరోపకారోహి
పరమోధర్మః) Arthur Avlon : The Serpent Power.

ధర్మం అంటే వ్యక్తి స్వభావానికి, అతని నైతికదర్శానికి,
విశ్వాసాలకూ అన్వయించే పదం. అంతేకాదు, సృష్టి స్థితిలయకారణమైన

భగవచ్చక్రికీ, న్యాయానికి అన్వయిస్తుంది. కాబట్టి ఈ ప్రత్యేకార్థాలన్నీ సమన్వయం చెందే మోక్షం సాధింపబడటానికి వ్యక్తిధర్మం సృష్టిధర్మంతో అనువర్తించి ఏకంకావాలి. అందుకే పరోపకారం పరమధర్మమవుతుంది. ప్రవరుని ధర్మ ప్రవృత్తి ఇంకా సకామ కర్మానుష్ఠాన దశలోనే ఉందికాని, నిష్ఠామ కర్మాచరణంగా పరిణామం చెందలేదు. అందుకే 'ధర్మలు నన్నులు, తనకుప్రియమైనవని చెబుతూ తమయింటికి వెళ్ళాలనే కోరికను అగ్ని దేవునికి నివేదించి, ఆతనిద్వారా తీర్చుకున్నాడు. * ధర్మార్థకామములనే మూడింటినీ సకామకర్మతో సాధించవచ్చుకాని, చివరిదైన మోక్షము, 'బ్రహ్మానందాది రాజ్యపదవి' నిష్కామ కర్మవల్లనే సిద్ధిస్తుంది. ప్రవరుడు ఇంకా అంతదాకా వెళ్ళలేదు. అందుకే ఆతనిలో కోపం, అసహనం, దయాళూనృత కనిపించాయి.

వరూధిని గంధర్వస్త్రీ, హిమవన్నగ ప్రదేశానికి చెందినది.

“హిమ కుధ రోత్తర స్థిత మహీధర మధ్యమునందు బొల్చు దే శము లభిరమ్యముల్ దివిజ సాధ్య వియచ్చర సిద్ధకిన్న రా శ్రమములు, సర్వకాల బహుసౌఖ్యకిరంబులు, జ్ఞాత్తృషామయ శ్రమ రహితము లుల్ల సిత సౌరభసంగి సమీర హృద్యముల్.”

స్వర్గభువనముకంటె నిరర్గళ సుగుణముల కాశ్రయములై భామ స్వర్గములనంగ నొప్పు విసర్గ సుఖములను దదీయ తైలాంతరముల్, అందులేకుండు బుణ్యపాపార్జనములు, పుణ్యఫలభోగుల్ మండ్రు

పురుషులై భారతాది చతుర్దిశా పత్రమేరు కర్ణికాస్థితి నిట్లు భూకమల మమరు”.

[మార్కండేయపురాణము, 4 ఆశ్వా]

* పురుషార్థాలలో మొదటిదైన 'ధర్మం' అంటే నైతికాదర్శాలూ విశ్వాసాలూ అనే అన్వయం.

పుణ్య పాపార్జనముల కతీతురాలైనవ్యక్తి వరూధిని. ఆమె ప్రకృతి వంటిది. ప్రవరు దో కర్మభూమినుంచి వచ్చినవాడు. “హిమగిరి దక్షిణంబున మునీశ్వర పొల్పుగు భారతాఖ్యవర్షము వినుకర్మభూమియది.....” ప్రవరునికి పుణ్యపాప విభేదము ముఖ్యము. వరూధినికి అది తెలియనే తెలియదు. కాని ప్రవరుణ్ణిచూడగానే ఉచితానుచిత విచక్షణకూడా కోల్పోయింది. అతణ్ణిగూర్చి గొప్పగా ఊహించింది ఆమె. వరూధినిని సామాన్య మానవకాంతగా, కేవలం మోహవివశయైనముగ్ధగా అనుకోవడం మన పొరపాటు. కీ.శే. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారనుకొన్నట్లు (కవితవ్యతత్వ విచారములో) వరూధిని “మనోహరిణియగు ముద్దరాలు” కాదు. దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు ఊహించినట్లు (పై నుదహరించినవారి వ్యాసములో) ఆమె “కన్యక” కూడాకాదు. ‘అనన్యకాంత’ మాత్రమే. పెద్దన పొరపాటు చేయలేదు. “వరూధిని రతి కన్నెరికపు రతియుదోరె గడు నింపొనగెన్” అని పోలిక మాత్రమేచెప్పి నిర్ధారణచెయ్యకుండా విడిచాడు. ఆమె గంధర్వస్త్రీ కావటమే అందుకు కారణం.

సంప్రదాయాన్ని బట్టి వరూధినిప్రవరుల సంవాదాన్ని, వాళ్ళ వ్యక్తిత్వాల్ని ఎలా అర్థంచేసుకోవాలో పై విచారణవల్ల తెలిసింది. శృంగారం మీదే వృష్టినిలిపి వాళ్ళని ఈ కాలపు స్త్రీ పురుషులుగా, ఊహించుకోవటం పొరపాటు. పెద్దన మూలంలోని వ్యక్తులకు భిన్నమైన వ్యక్తుల్ని ఎందుకు సృష్టించినట్లు? వరూధినిప్రవరుల సంవాదంలో కవి తనలోని భావసంఘర్షణని ప్రతిఫలంపజేయటమే అందుకు కారణం. కథా వస్తువుని ఎన్నుకోవడంలో కవి ఈ అవకాశం చూసుకునే ఎన్నిక చేస్తాడు. కథా, కథలోని పాత్రలూ తన హృదయావిష్కరణ చేసేందుకు అనువుగా ఉండేట్లు

చూస్తాడు. అయితే వరూధిసీప్రవరుల సంవాదము వ్యక్తంచేసిన కవి హృదయమేమిటి ? అదే యిప్పుడు విచారించదగిన అంశం.

భోగపరాయణత్వము ఎక్కువగాఉన్న వాతావరణంలో నిత్యమూ మసలుతున్నవాడు పెద్దన. స్వతహా మంచి సౌందర్య పిపాస, రసీకత కలిగిన వ్యక్తి. అయినా ఆత్మ తత్త్వమూ ధర్మసంస్థితమై, జాగరితమై సముజ్జ్వలంగానే ఉంది పెద్దనలో. పెద్దనలోనేగాదు, కృష్ణదేవరాయల లోనూ ధర్మదీక్ష, తత్త్వజిజ్ఞాస, దైవభక్తి తేజోవంతంగానే భాసించాయి. లేకపోతే “ఆముక్తమాల్యద” వంటి కావ్యం పుట్టిఉండదు. పెద్దనలోని విశిష్టత ఏమిటంటే ఆయన మిగతా కవులూ రాజాశ్రీతులైన పండితులూ చూచినట్లు భోగప్రవృత్తిని. ధర్మదీక్షనూ విడదీసి, సందర్భోచితంగా పడకటిల్లు వేరు, దేవాలయం వేరు అనే ధోరణిలో చూడలేకపోవటమే. ఆ రెండింటికీ సమన్వయమెట్లాసాధ్యం ? రెండింటికీ మూలమైన ఆత్మ పదార్థాన్ని ఏ విధంగా అర్థంచేసుకోవాలి ? అన్నసమస్య ఆయన్ని వేధించింది.

పెద్దన మనస్థితికి క్రిందిపద్యం దర్పణంలాంటి దనిపిస్తుంది నాకు

“ఓ సరసిరుహాక్షి : వినవో రతి గౌగిట నీవుచేర్చు నిం
పాసుర భర్తకైన గలదా ? వలదంచు బెనంగ నేను స
న్నాసినె యొక్కటే తహతహ న్మ నసౌగ్ధు కేళిపై ‘ననా
శ్వాసిత దుఃఖితే మనసి సర్వ మసహ్యా’ మనా నెరుంగవే !”

ఇంద్రియ సౌఖ్యం అనుభవిస్తున్న వేళలోనే చటుక్కున అనాశ్వాసిత దుఃఖంతో నిండిపోతుంది మనస్సు. సర్వమసహ్య మైపోతుంది. కారణం తెలియకుండానే ! తర్వాత ఆలోచిస్తే ఇది ఎటువంటి వైరాగ్యం ? అని

నవ్వుచూప వస్తుంది. పై వడ్డం మాయాప్రవరుడు చెబురూంటే 'అంతా నాటకం' అని మనకు అనిపించినట్లే, పెద్దన చూడ తనకు ఇంద్రియ సుధాసుధాతి మధ్య తరచు సంభవించే పైరాగ్యభావాన్ని గూర్చి ఆత్మ పరీక్ష చేసుకుంటూ, 'అంతా నాటకం : నేనేమి నన్నానా?' అనుకొని ఉండాలి. అయితే కండగించిన చెంచమూ, సుఖంపైపు మళ్ళిన ఇంద్రియాలూ, టంభగత ప్రదీప కళరాశ్రీదోప ఏతాగ్రత వహింపలేక పోవటం నిండువల్ల : సుఖంలో పొకసూపే అనాశ్వాసిత దుఃఖానికి కారణమేమిటి : తనలో ఈ ద్వైధీభావ మేమిటి : సమన్వయము ఎలా లభిస్తుంది : ఇవి డీవుని పరిదేవనను, మామూలు భావసంఘర్షణ కాదు. ఈస్థితే పెద్దన తత్వజ్ఞానను కేవలం పాండిత్య ప్రకర్షణ కాక, తర్వాత స్వేచ్ఛగా రూపొందించి ఆత్మసాక్షాత్కారంపైపు ఆయన్ని ఉన్ముఖుణ్ణి చేసిఉండాలి.

పెద్దనలోని సంఘర్షణ వరూచినిప్రవరుల సంవాదంగా కావ్య వస్తువులో వ్యక్తమైంది. ప్రవరుడు పెద్దనలోని పైరాగ్య ప్రవృత్తి, మాయాప్రవరుడు సమయముకోసం వేచిఉండి అవకాశం జారవిడువకుండా ఛోగించే లాలనప్రవృత్తి. ఈ రెండూ ఒక వ్యక్తిత్వం లోనివే. దీనికి అన్వయం సాధ్యమా ?

ప్రవరునికి మాయాప్రవరునికి గల భేదం వరూధినికి రెలీడు. ఆమెకు ప్రవరుడి మీదే మనస్సు లగ్నమైంది. ఆమెకు ప్రవరుడే మరుసటిరోజు కనిపించాడు. రతి సమయంలో కన్నులు మూసికొన్నా, ఆమె మనోనేత్రంముందు ప్రవరుడే ఉన్నాడు. అంతేకాదు. ప్రవరుడు తన్ను నిరాకరించిన సమయంలో ఉద్దీప్తమైన అతనిమూర్తి (అగ్నిదేవుడు అతని దేహంలో సన్నిహితం కావటంవల్ల) 'ఉత్తప్త కనక ద్రవధారా గౌరంబగు' తనుచ్ఛాయతో వెలిగిన ప్రవరుని మూర్తే ఆమెమనస్సులో నిలిచిఉంది.

“.....తత్ప్రవర దేహ సమిధ శిఖిదీప్తి శాంబరీ మహిమచే
సంగ్రహించినట్టి గంధర్వమూర్తి సౌఖ్యానుభూతిః జలన మేదిన
మానసాజ్ఞమున నిలువ వెలసెఁ దేజోమయంబైన వృద్ధి నట్టి
మేటి గర్భంబు”

అని చాలస్పష్టంగా వివరించినాడు పెద్దన. గంధర్వనితోడి సౌఖ్యానుభూతి ప్రవరుని తేజసాంశకు వాహిక అయింది. ప్రవరుడు ఆత్మగా, మాయా ప్రవరుడు శరీరముగా వరుధిని అనుభూతిలో అభేద భావం కల్పించినాడు పెద్దన.

ఇది పెద్దనలోని ద్వైధీభావానికి తాత్కాలికంగా ఒక ఏర్పాటు— శరీరము భోగాన క్రమాతుంది. ఆత్మ వైరాగ్యంతో పరాజ్ఞాభిత్వం వహిస్తుంది. దీనికి ఫలితం, పరిణామం ఏమిటి ?

ఫలితం స్వరోచి. “స్వరుచి స్ఫురణను శశి భాస్కర పావక తారాకా ప్రకాశములెల్లన్ విరళములు సేయు”టవల్ల అతనికి ఆ నామధేయ మట. వరుధినీప్రవరుల వర్జనలొనూ తర్వాతా పెద్దన తెలుపు ఎరుపు కాంతుల్నీ శశి భాస్కరుల్నీ సూచిస్తూ రావటం గమనింపదగిన విషయం, ప్రవరునిలో చివర భాసించిన కాంతి పావకుని కాంతి. కాబట్టి స్వరోచి శరీరంలో వరుధినీప్రవరులు యిద్దరూ ఉపస్థితులయ్యారు.

కాని, జీవితం ప్రథమ భాగంలో స్వరోచి అచ్చంగా వరుధిని బిడ్డ, స్వరోచిలో శారీరకప్రవృత్తి ప్రధానం, దానితోపాటు కరుణార్ద్రత—ఇది రెండూ వరుధినికి చెందిన లక్షణాలు. స్వరోచి ఉద్భృతమైన శరీరబలంతో ప్రకృతిని ఛేదించేప్రవృత్తి గలవాడు. “గ్రుద్దున్ గోత్రాచలంబుల్ ....అను పమబిలుడై యౌవనారంభ వేళన్” అన్నపద్యంలో ఆ ప్రవృత్తి వర్ణింప

బడింది. దానివల్లే అటవికులకు రాజపురాదు. అతనికి వేటమీద తమకం హెచ్చు.

పెద్దనకూ వేటమీద ప్రీతి. కృష్ణదేవరాయలతో వేటకు వెళ్ళేవాడనటానికి మనుచరిత్రలోని చక్కని వర్ణనలే సాక్ష్యం.

అత్యు నిర్లప్తంగా పరాజ్ఞాభయమై ఊరుకుంటే, శరీరం నియమ రహితంగా విజృంభిస్తే ఏమవుతుంది ? ప్రకృతి భోగవాంఛకు భుక్తం అవుతూఉంటుంది. దాని పరిణామమేమిటి ?

పరిణామం - స్వరోచికి రాక్షసుడు ట్రింగడోతున్న గంధర్వకాంత మనోరమ అర్తనాదం వినిపిస్తుంది. మనోరమ తెందు కీ అపద ? అమె చేసిన తప్పేమిటి ?

“ఊనరవెల్లి చందమున నొక్కట తీర నతాలు దేఱగా
మీనలు గడ్డముం జడలు మేనుదరంబును వీనులున్ జరా
ధూనరమైన రోమతతితో బెనగంబడి దూదిరాశిగా
జేసినరీతి నున్న యొక జీర్ణమునింగని కౌతుకంబునన్

ఇతని వదన కుహరమెద్ది నేత్రద్వయం
బెద్ది కర్ణయుగళమెద్ది యనుచు
బూచివోలె నున్న వాచంయముని మోము
బాల్యచాసల్యమున బట్టుటయును.”

ధర్మం కాలభారంతో ముక్కు మొహమూ తెలీని రాశిగా ఆచార పరతంత్రమై ధూళి ధూసరితమైపోయినప్పుడు బుద్ధి (మనోరమ) ఏం చేస్తుంది తడిమి చూడక ? బుద్ధి క్రొత్తగా వివేచన ప్రారంభిస్తుంది.

ప్రాచీన ధర్మోల్లంఘనం చేస్తుందికూడా ఒకప్పుడు. ఇక ఆమెను మ్రింగబోతున్న రాక్షసు డెవ్వరు? అసురభావం పొందిన ఇందీవరాక్షుడనే గంధర్వుడు. (ఇంద్రియ ప్రవృత్తి). ఈ రాక్షసుడు మూర్తీభవించిన తృష: అద్దం ఆకలేని భోగానక్తి;

“అభ్రమండలి మోచునందాక నూరక పెరిగినట్లా మేను నరవరేణ్య :
యవధి భూధర సానువందాక నూరక పరచినట్లా మేను పార్థివేంద్ర :
యబ్జ భూభువనంబు నందాక నూరక యెగసినట్లా మేను జగదధీశ :
యహి లోకతలమంటునందాక నూరక పడినయట్లా మేను ప్రభువతంస :

యఖిల జగములు మ్రింగునం తాకలియును
నబ్బ లేడును జెడగ్రోలునంత తృషయు
నచల చాలన చణమైన యదటు గలిగె
నసురభావంబు ననుజెందు నవసరమున.”

శరీర తృష్ణా విజృంభణాన్ని చక్కగా వర్ణించి అసురభావమంటే ఏమిటో చూపాడు పెద్దన. ఈ శరీరతృష్ణకు చిక్కి కబళింపబడుతున్న బుద్ధి మనోరమ. ఇంతకూ మనోరమ ఇందీవరాక్షుని కొమార్తె, ఎవ్వరో కాదు. తత్త్వపరంగా చూస్తే ‘బుద్ధి’ ‘ఇంద్రియ జ్ఞానముద్వారా స్వరూపం దిద్దుకొనేదే గదా! అందుకే మనోరమ ఇందీవరాక్షునికొమార్తె. నియమం లేకపోవటంతో ఇంద్రియ ప్రవృత్తి, ధర్మం గ్రహించలేకపోవటంతో బుద్ధి, రెండూ స్థితిచెడి చివరకు శరీర తృష్ణలో బుద్ధి విధ్వంసమయ్యే పరిణామం కలిగిందని భావం.

స్వరోచిలోని ముఖ్యగుణం దయ. “.... కరుణ పొడమగ నయ్యాయే మానిని కెవ్వనిచే నేమాయెనో !” అనుకుంటూ మనోరమని

రక్షించటానికి వస్తాడు. తృషామూర్తియైన రాక్షసునితో ఆతను యుద్ధం చేసిన పట్టు చూడండి. పారిపోతున్న అనుచరుల సుద్దేశించి “ఆత్మకం దేవతనంబు మేలెః మరి మృత్యువు, దాగెడిదోట లేదోతో ?” అంటూ ప్రదోషిస్తాడు. తృష్ణ అజేయంగా విజృంభించటానికి ఒక కారణం మనిషిలో మృత్యువంటే కలిగే భయమే. ” బుద్ధింద్రియ జ్ఞోభములకు దెట్టనికోట.... సకల సుగుణప్రధానంబు, సకల కార్యజాల సాఫల్యకరదైక సాధనంబు దైర్యగుణ ” మని అంటాడు స్వరోచి. చివరకు “పావక బాణం దేవున సంధించి” రాక్షసుని మళ్ళీ గంధర్వునిగా చేస్తాడు. బుద్ధింద్రియ జ్ఞోభను (మనోరమా యిందీవరాక్షుల విపరీత పరిస్థితిని) అవిధంగా దైర్యంతో, ధర్మం (పావకబాణం) సాధనంగా చక్కదెట్టాడు స్వరోచి. ప్రవరునిలో లోపించిన దయాగుణం ప్రాతిపదికగా స్వరోచి యిప్పుడు జ్ఞాన చేసి, ధర్మ నిరూపణం చేస్తున్నాడన్నమాట.

స్వరోచి మనోరమను వివాహంచేసుకుని ఆయుర్వేదం తెలుసు కుంటాడు. ఆయుర్వేదంతో మనోరమ చెలులైన విభావసి, కళావతులకు స్వస్థత చేకూర్చి వివాహం చేసుకుంటాడు. పెద్దన మూలంలోని ‘విభావరి’ పేరును ‘విభావసి’గా మార్చటం గమనింపదగిన విషయం. విభావసి అంటే సూర్యసంబంధి, మృగపక్షి భాషలను స్వరోచికి దత్తం చేస్తుంది. కళావతి అమె చరిత్ర పృథ్వీ చంద్ర కళాపొషిత. మనోరమ పావక బాణంతో ఇందీవరాక్షసుండి రక్షింపబడి సంగ్రహింపబడింది. ఈ విధంగా మువ్వరిసి వివాహం చేసుకోవటంతో స్వరోచిలో శరీర ద్యుతులుగానేగాక, ఆధ్యాత్మికంగా కూడా సూర్య చంద్ర పావక ప్రకాశాలు ధాసిస్తాయి.

మనోరమ బుద్ధికి ప్రతీక అయినట్లే, విభావసి మనస్సుకూ, కళావతి చిత్తానికి ప్రతీకలు. స్వరోచి శాస్త్రాలనూ, కళలనూ ఆకళింపు చేసుకుని విజ్ఞానవంతుడౌతాడు. కళావతి ఉదంతములో ఎంతో అర్థస్ఫూర్తి

ఉంది. ధ్యానసమాధి భంగం కావటంతో అందులో లీనమైన చిత్తం పొందే వికారమే కళాసృష్టికి మూలం. (బ్రహ్మార్పి తపోభంగం కావటంతో ఆతనికి అస్సరకూ జన్మించింది కళావతి). అంతే కాదు కళలనుగూడ భోగాన కై (గంధర్వుడు) తస్కరింప జూచింది. కళాసృష్టి తపస్సు వంటిదనే సంప్రదాయం పోయింది. కాని, కళలను పార్వతీదేవి రక్షించింది. పద్మినీ విద్యను ప్రసాదించింది. ఇది యోగవిద్య. కళలలో నిక్షిప్తము. కవి సాధనలో యోగి అనే పెద్దన నిశ్చితాభిప్రాయం.

ఇప్పటికి పెద్దనలోని ద్వైధీభావం పొందిన పరిణామం ఏమిటి ? ఆత్మపరాజ్ఞానాన్ని వదలి, బుద్ధి, మనస్సు, చిత్తము, శరీరము— వీని వ్యాపారాల్లో జిజ్ఞాసలో లిప్తం కావలసి వచ్చింది. అందువల్ల విజ్ఞానం పెరిగింది. ఇదంతా కరుణాప్రవృత్తి వైరాగ్యంమీద సాధించిన విజయమే. శరీరంవేరు, ఆత్మ వేరు. దేనికదే అంటూ శరీరాన్ని వదలి పెట్టడానికి వీల్లేదని తెలిసింది. అయితే వైరాగ్యం మాటేమిటి ? ఎంత విజ్ఞానం సంపాదించినా, ఆ 'అనాశ్వాసిత దుఃఖం' మాటేమిటి ?

స్వరోచి సాధించిన సమన్వయాన్ని హంస పొగడినా చక్రవాకి యిలా నిశేతంగా విమర్శిస్తుంది :

“పలుపుర యందు నొక్కనికి బ్రాతీయు నొక్కనియందు జూడ న
గ్గలమగు ప్రేమ పలువురకు గల్గుట యద్భుతమట్లుగాన యు
వ్వెలదులయందు గూర్చి పస వీనికి నేమియు లేదు, వీని యం
దలవడగల్గదీ జలరుహాక్షలకుం బి్రియమెవ్విధంబునన్ :

మనుజేళుడు కొలిచిన పరి

జనములతో నిష్టగోష్ఠి సలిపెడి బోనె

టనురాగ మట్ల చూరిమి
వనితలు పెక్కండ్రీ యందవశ్యము పతికిన్.

ఈ నెలత నీ మహిళన
హీనగతిం దగిలిరేని నితదౌక లేమం
దా నెలమి గూడునెడ నే
మానిని ప్రాణేళ మిది మమత మెలంగున్?

కాపున దాసీ నికరము
తైవనమై సంచరించు క్రమమున విద్యా
ప్రావీణ్య వైభవోన్నతి
చే వచ్చినవారి వీరి జెప్పకు మింకన్

తగులు నెవ్వదొక్క తరుణికి నొకనికి
మెలత వలచునదియ మేలనంగ
వచ్చుగాని పెక్కు వనితలపై గూర్చి
గలుగు ననుట బొంతుగాదె తరుణి !”

స్వర్ణాచికి ముగ్గురు భార్యలమీదా ఆసక్తి ఉండడం, యిది భోగా సక్తిగాని ప్రేమ కాదంటుంది చక్కవాకి. అంతేకాదు, యిది ప్రభువునకు పరిజనములమీద ఉండే ఆసక్తి వంటిది, వీళ్ళు దాసీలుగాని ప్రియురాండ్రు గారు అంటుంది. అసూయా, సపత్నీ మాత్సర్యం తగులని వీళ్ళ సంబంధం ప్రేమసంబంధం ఎట్లా అవుతుంది? అని ప్రశ్నిస్తుంది. వీళ్ళు ‘విద్యా ప్రావీణ్య వైభవోన్నతి’ చాటి చెప్పే పరిజనం మాత్రమే అంటుంది. ఇక్కడ ప్రేమను గూర్చిన జిజ్ఞాస ప్రారంభం.

శ్రీ భోగవస్తువా? అని ప్రశ్నించిన పెద్దన సమకాలీన జీవిత భోగ ణిని నిశితంగా విమర్శించాడనే చెప్పాలి. కాని ఆయన కవి, సంస్కర్త కాదు అని గుర్తుంచుకోవాలి.

వరూధినీ ప్రవరుల సంవాదంతో ప్రారంభమైన సమస్య యీ పట్టున ఒక కొలిక్కి వచ్చింది. ప్రవరుడు దయాకూన్ముడు, అతని అహం భావము శరీరాన్ని నిరాకరించే వైరాగ్యంద్వారా వ్యక్తమైంది (' అరిగె మహీసురాధముడహంకృతితో') అని అంగీకరించినా, స్వరోచి దయార్ద్ర హృదయుడు, యిష్టతని అహంభావం మాత్రం ముగ్గురిని పెండ్లియాడి వాళ్ళమీద భోగానక్తి కలిగియుండటంలో వ్యక్తం కావటం లేదా అన్న విమర్శ ఎదురవుతోంది. ఒకడాని కొకటి సమాధానం. ఎటూ మిగిలింది అహంభావం :

వరూధినికి ప్రవరుని మీద కలిగిన భావం ఎటువంటిది ? ఆమె గంధర్వకాంత కావటంతో ఆమె ప్రకటించినభావాల్లో భోగానక్తే వ్యక్తమైంది. ప్రవరుడు తిరస్కరించి వెళ్ళిన తరువాతకాని ఆమెవలపు నిశ్చితమైన పత్నీధర్మమైన ప్రేమగామారలేదు. అలామారటం ఆమె చెలికత్తెలు గుర్తించి వ్యాఖ్యానించారుకూడా : “పూత పసిండివంటి వలపుం బవరించు కులంబు నీతికిన్ లేతగదమ్మ యిత్తెగు?” చంద్రుడు ఆమెకు యమధర్మ రాజులాగ కన్పించటంలో ఎంతో స్వారస్యం ఉంది. అందులో పెరుగుతూ తరుగుతూ ఉండే వలపూ నిర్దిష్టమై నిశ్చలమైన పత్నీ ధర్మమూ ఒకటి కావటం సూచించబడింది. ఎప్పుడోకాని శ్లేష వాడని కవి పెద్దన ఎంతో చక్కగా ఉపయోగించుకున్నాడు శ్లేషను. అందులో చంద్రునికీ యమ ధర్మరాజుకీ అభేదం చెబుతూనే ధర్మం వరణీయమంటూ “ ధర్మపద మొక్కదెక్కుడా ధన్యునందు ” అని ముగించటం ఎంత సమంజసంగా ఉందో గ్రాహ్యము. ఆ విధంగా వరూధినిలో భోగలాలన ప్రేమగా మారింది, అనే విషయాన్నికూడా జ్ఞాపకం తెస్తుంది చక్రవాకి స్వరోచిని గూర్చి చేసిన విమర్శ.

ఈ పట్టున స్వరోచిలో ప్రప్రథమంగా వైరాగ్య భావం పొడసూపుతుంది. అంటే స్వరోచిలో ప్రవరుని అంశ ప్రస్ఫుటం కావటాని కిదే

మొదలు. కాని భోగనకిదే ప్రాబల్యం కావటంతో 'మానరాని తమ కంఠం' నూటేడులు గడుపుతారు.

తర్వాత ఒక మగలేడి చేసిన వ్యాభ్యాసం మళ్ళీ అతనిలో పైరాగ్య భావాన్ని రేకెత్తిస్తుంది. "నేను స్వారోచిసే, పంకేజాక్షలతోడ నెల్లపుడు దర్పస్ఫూర్తి గ్రీడింప?" అన్న లేడి మాటలు విని విరక్తితో "అరయ నిట్టి రోతలకు నాలయముల్ జలతాక్ష లేటికిన్ వీరలతోడి సంగమింక వీడెదనంపు" గట్టిగా అనుకున్నా మళ్ళీ "వివేకము చొప్పుదక్కి" ఆరు మూడు చేపమాన సంవత్సరాలు చొగిస్తూనే గడుపుతారు స్వరోచి.

ఒకసారి వేటలో అడవి పండిని చూచి బాణము సంభిస్తూ ఉండగా, ఒక ఆడులేడి పరుగెత్తి వచ్చి మనుష్యభాషలో అంటుంది :

“నృప : యీ క్రోడము సీకే
యవకారముసేసె, దీని కలుగగనేలా
కృప మది జొనుపక ? నాపై
నిపుడీ శరమేసి నిగ్రహించుట యొప్పున్”

‘నిగ్రహించుట’ అని వాడటంలోని ధ్వని గమనింప దగినది. స్వరోచి దయాగుణము—మనోరమాదులైన శ్రీలమీద ప్రసరించిన విషంగా జంతుజాలముమీద ప్రసరింపలేదు. భోగలాలనత్వానికే దోహదమయ్యే దయాగుణం “భూత దయార్ద్రబుద్ధి” ఎలా అవుతుంది ? ‘దయ’ అనేది ప్రవృత్తి కావటంకంటె నివృత్తి, నిగ్రహం కావటం ముఖ్యం కాదా ?

ప్రవరుని గూర్చి ఆదిలో వరూధిని చేసిన మరొక విమర్శ “కృపా రహితాత్మక” అనే ఆరోపణకు— ప్రతి విమర్శ ఎదురవుతోంది. ‘కృప’ అంటే భోగలాల సత్వమా ? వేటమీద తమకం నిగ్రహించుకోలేని వ్యక్తి దయార్ద్ర హృదయుడు ఎట్లా అవుతాడు ?

యువతుల్ని వాళ్ళు కోరినంత మాత్రాన దయతో స్వీకరించి భోగ ప్రవృత్తి పెంచుకోవటంకంటే, వేటమీద తమకాన్ని నిగ్రహించుకొని, ప్రాణిహింస మానుకోవటం నిజమైన దయాగుణం అని గుర్తించిన స్వరోచిలో వైరాగ్యభావం దయాభావంతో సమ్మేళనం చెందుతుంది. అదే సర్వ భూతములందు ప్రేమ. అదే అహంకార రాహిత్యం కూడా.

వరూధిని భోగాసక్తి ప్రవరుడి వైరాగ్యమూ పరస్పరము ఘర్షణ పడ్డాయి ప్రారంభంలో. భోగాసక్తిపత్నీధర్మమైన ప్రేమగా, వైరాగ్యము సర్వభూతములందు ప్రేమగా పరిణామం చెందటంతో, రెండింటికీ గమ్యం ప్రేమ భావమని ఇప్పటికీ అన్వయం కుదిరింది. ఈ ప్రేమే అహంకార రాహిత్య సమన్వయం. స్వరోచి జీవితంలో ఉత్తరభాగంలో ప్రవరుని అంశ ప్రస్ఫుటం కావటంతో సిద్ధించింది. వరూధిని ప్రవరులకు వారసుడు స్వరోచి.

స్వరోచిలోని దయాప్రవృత్తి మానవుల నుంచి జంతుజాలంమీదికీ, వృక్షదులమీదికీ విస్తృతమైన, 'ఆత్మవత్సర్వభూతాని' అన్న ఆత్మ సాక్షాత్కారంతో అతను భగవద్గీతలో చెప్పిన కర్మసన్యాసయోగి అయ్యాడు.

“యోగ యుక్తో విశుద్ధాత్మా విజితాత్మా జితేంద్రియః
సర్వభూతాత్మ భూతాత్మా కుర్వన్నపి న లిప్యతే.”

“వల్లీమతల్లి లావణ్య సర్వస్వంబు విమలాంగరేఖ నావిర్భవింప
మంజుల మంజరీ మహిత సౌభాగ్యంబు పరివృత్త కుచవృత్తి
బరిణమింప

బిల్లవచ్చద చారు భావానుభావంబు మృదుహస్తలీల మూర్తిభవింప
రమణీయముకుళ విభ్రమ భాగదేయంబు కరరుహస్ఫూర్తి
సాక్షాత్కరింప

జేసి మృగియై వహించు నక్షి ద్వయంబు
భాసురంబుగ దనయంక పాలోన
మించు క్రొమ్మించు నుపమించు మెలత యగుచు
నిలుచు నవ్వన చేవర నృపతి నూచి....”

భోగప్రవృత్తి నిగ్రహం ద్వారా (చయనుంచి ఉద్భవించిన నిగ్రహం) ప్రేమగా మారటంతో మృగపరీరంభణం శ్రీ పరీరంభణంగా, ప్రకృతి చేవీ పరీరంభణంగా మారిన దృశ్యం వర్ణించిన పై పద్యంలో కేవలం కవినమయాలగా అర్థం పోగొట్టుకున్న పోలికల్ని, పెద్దన రాత్రివేళ దృష్టి, కవి హృదయానుభావాలగా పునరుద్ధరించి కవి ద్రష్ట కావటం అంటే ఎమిటో నిరూపించింది. అంతేకాదు. ఇది ప్రాణికోటికి సామాన్యమైన రైంగిక ప్రవృత్తి యొక్క పరిణామాన్ని సూచిస్తుంది కూడా— జంతు సహజమైన మైకునవాంఛ గంభీర్యంలో వలపుగా, మానవుల్లో దాంపత్యభర్యంగా, యోగుల్లో సమస్త భూతప్రేమగా భాసిస్తుంది. మనుచరిత్ర కావ్యంలో వ్యక్తమయ్యే పరిణామక్రమం ఇదే :

ఇక్కడ వరూధిని లేవదీసిన ప్రశ్నల్లో ముఖ్యమైన దానికి సమాధానం ఉన్నది. “ఎందే దెందము కందగించు....” అన్న పద్యంలో వరూధిని సూచించిన యోగనిర్వృతి కేవలం శ్రీ సౌందర్యంలోనేకాదు, సర్వ సృష్టి సౌందర్యంలోనూ ఆ యోగ నిర్వృతి సాధించటం ఉత్తమ లక్ష్యం అని. ఇంద్రియ నిగ్రహం, లేక జితేంద్రియత్వము అనేది ఇంద్రియాలనుంచీ పరాజ్ఞాభివృద్ధి కాదు. అది దయాగుణం విస్తృతం కావటంతో, వాంఛప్రేమగా మారటంతో సిద్ధించే ఆత్మానందానికి లక్షణమేనని గుర్తించాడు పెద్దన. కవి హృదయానుభవైక వేద్యమైన రసానం దానికి ఆధ్యాత్మిక పైరాగ్యానికి పరస్పర వైరుధ్యం నశించినట్లు పరిష్కారం లభించింది. తనలోని ద్వైతభావానికి పెద్దన సాధించిన తుది సమన్వయం ఇదే :

ఆనాటి పరిస్థితుల దృష్ట్యా, సామాన్యుల స్త్రీలోలుప మనస్తత్వం దృష్ట్యా, స్త్రీ పురుషసంబంధం ఏకప్రియానురక్తిగామారి, దాంపత్యధర్మంగా భాసిస్తూ, సాంఘిక వ్యవస్థయైన గార్హస్థ్యానికి పునాదిగా నిలబడటమే ఉపాదేయమని నిరూపించాడు తన కావ్యంలో పెద్దన. స్వర్లోచి ఆనాటి సామాన్య మానవునికి ప్రతినిధి. అతనిలో చివర కర్మనన్నాన దృక్పథం ఏర్పడినా, అతను గార్హస్థ్యాన్ని వదలకుండా వనదేవతను స్త్రీ రూపంలో, 'ఏక చిత్తంబుతోడ' వివాహమాడి, స్వార్లోచిష మనువుకు తండ్రి అవుతాడు. పెద్దన యిక్కడ మూలానికి భిన్నంగా చేసిన మార్పు— స్వర్లోచిని తపస్సుకు పంపి, అతనికి భగవత్పాక్షాత్కారం కలిగించక పోవటం— గమనింపదగినది.

మనుచరిత్ర కావ్యారంభంలోనే, నన్నానం కంటె గార్హస్థ్యం, వైరాగ్యం కంటె ప్రేమ, ఉత్తమమైనవనే ఉపోద్ఘాతం పెట్టాడు పెద్దన. "కెలకుల నున్నతంగెటి జున్ను గృహమేధి" అంటూ సిద్ధుడు గృహస్థును పొగడటమేకాదు, కవి వర్ణించిన "పసుపు నిగ్గులుదేరు పాప జన్నిదమొప్పు బ్రమథాధిపతి యింటి పట్టెరింగె...." వంటి పద్యాల్లోనూ గృహస్థధర్మాన్ని ఉగ్గడించాడు పెద్దన. అంతేకాదు.

"విలయ కృశాను కీలముల వేడిమి బోడిమి మాలి వెల్గిడిన్

గలసిన భూతధాత్రి మరి క్రమ్మర రూపయి నిల్చి యోషధుల్

మొలువగ జేయునట్టి నయముల బ్రతికల్పము నెటుగాంచు నీ

చలిమలవల్ల నుల్లసిలు చల్లదనంబును నూనకుండినన్"

బూదియైపోయిన సృష్టి మళ్ళీ ఎట్లా రూపం సంతరించుకోవటం? అగ్ని వంటి వైరాగ్యంతో నిరాకృతమైన రూప గుణ సౌందర్యాలు మళ్ళీ మంచు వంటి చల్లని ప్రేమతో స్వీకృతం కావటం ముఖ్యం అనే భావాన్ని నొక్కి

వలుకుతున్నాడు పెద్దన. ప్రవరుడు అగ్ని సుపాసించి వరూధినిని తిరస్కరించి వెళ్ళటం, స్వరోచి వనదేవతను ప్రేమానుభూతితో స్వీకరించటం— 'మనుచరిత్ర' మొదలూ తుదీ రెండూ ధ్వనించాయి యీ పద్యంలో అనుకోవచ్చు.

వరూధిని సూచించిన “ఎంచే దెందము కందళించు ....” అన్న ఛానసాధన శైపుల సమయాచార, తాంత్రిక మార్గమునకు చెందినది. పెద్దన శైవం వదలి విశిష్టాద్వైతం స్వీకరించినవాడు. కారణం 'అయ్యోగం' కంటే కర్మ, జ్ఞాన యోగ మార్గాలు ఆయనకు శ్రేష్టంగా కనిపించటం. కావ్యాధిని, పెద్దన శివుణ్ణి ప్రార్థించిన తీరుచూస్తే ఈ సంగతి స్పష్టమౌతుంది.

“ఉల్లమునందు నక్కటిక మూనుట మీ కులమందు గంటి మంచల్లన మేలమాడు నచలాత్మజ మాటకు లేతనవ్వ సంచల్ల గిరీటి బాకుపత దివ్యశరాధ్యుని జేయు శాంఙి బిల్లుడు....”

భిల్లుడైన శివుడు “అక్కటిక” మూనుటే విశిష్టాద్వైతములోని విశిష్టతగా భావించినవాడు పెద్దన. అద్వైతంలో, మాయావాదంలో ఆ ‘అక్కటికము’ ఆయనకు కనిపించలేదు. పై పద్యంలో భిల్లునివలె వేటగాడైన స్వరోచి ఉదంతమూ, అతనికి చివరకల్గిన అక్కటికమూకూడా ఎలా ధ్వనించాయో గ్రహ్యం.

స్వరోచి పుత్రుడు ‘తేజోనిధి’. స్వరోచిలో ‘విరళములైన’ శశి భాస్కర పావక తారాకా ప్రకాశములు స్వరోచి పుత్రునిలో తేజస్సుగా రూపొందినవి. స్వారోచిషుడు పరిపూర్ణుడు. మహాపురుషుడు. “శాంతి దాంతి దయా నత్య శౌచ నిరతుడై యతకామ జితపం బావరించెనట ” వరూధినీప్రవర పౌత్రునిలో ఆ ఇద్దరిలో గొడసూపిన లోపములు పూరింప

బడినవి. అందుకే అతనికి విశిష్టాద్వైతమూర్తి, 'శేషభూత సమస్త శేష' అయిన విష్ణుమూర్తి సాక్షాత్కారం కలిగి, మనువుగా నియమితుడౌతాడు.

ఇంద్రియ సుఖము, ధర్మము, దయ, ప్రేమ, వైరాగ్యము వీని తాత్త్విక నిరూపణమూ సమన్వయమూ పెద్దన 'మనుచరిత్ర' కావ్యం. సమకాలీన జీవన ధోరణికి, తాత్త్వికుడూ ధర్మజ్ఞుడూ అయిన కవిగా, జీవితంమీద ఆసక్తి గౌరవమూ కలిగిన మేధావంతుడుగా పెద్దన వ్యాఖ్యానం చేశాడు. అది ఆయనలోని "అనాశ్వాసిత దుఃఖానికి" ఫలితం. ఆయన వలపునకూ ప్రేమకూ చూపిన విభేదం ప్రబంధ కవులనుండి మనం సాధారణంగా ఆశించేది కాదు. ఉదాత్త శృంగారానికి శ్రీకారం చుట్టిన నవ్య కవులకు కూడా పితామహుడు పెద్దన. శృంగార తత్త్వి నిరూపణకూ, ప్రకృతి మీద ఆసక్తికీ నవ్యకవులలో మొదటివాడూ, వారికంటే ఏంతో వక్రిత్వపు నిండుదనమూ, గాంభీర్యమూ కలిగినవాడు పెద్దన.

'మనుచరిత్ర' కావ్యార్థము శృంగార రసదృష్ట్యా నిరూపించే ప్రయత్నం ఆనమగ్రమైన పరామర్శగానే అంతం అవుతుంది ఎప్పుడూ. శాస్త్ర దృష్ట్యా 'మనుచరిత్ర'లో నిరూపణ మౌతున్న ప్రధానరసము శాంతము. "శాంత రసమనగా తృప్తాక్షయ రూపమగు సుఖము పరిపోషము నొందినట్టి స్థితి." అను నిర్వచనము నంగీకరించినచో మనుచరిత్రములో శృంగార (వరూధిని) వీర (స్వరోచి) రసములు క్రమముగా అహంకార రాహిత్యము నొందుటచే శాంతములో సంతర్పించినవని వేరుగా చెప్పనక్కర లేదు.

"ధర్మార్థ కామ మోక్షేషు వైచక్షణ్యం కళాసుచ
కరోతి కీర్తిం ప్రీతిం చ సాధు కావ్య నిషేవణం !"

గు ర జా డ

జీవితాన్ని పరిపూర్ణంగా అనుభవించేందుకు తన్మయాభావం ఎంత ముఖ్యమో, హాస్యదృష్టి అంతే ముఖ్యం అని గుర్తించినవారు గురజాడ. వస్తువుతో ఐక్యం అయితే గాని జీవితంలో 'లోతు' తెలీదు. వస్తువుకు కాస్త దూరంగా ఉండి చిరునవ్వుతో అవలోకి ప్లేగాని జీవితంలో 'విజయం' చేకూరదు. ఒకదాని స్వరూపం, కార్యకారణ సంబంధాల్లో దాన్ని స్థానం, ప్రయోజనం, ఎడంగాఉండిచూస్తేగాని అవగతంకాదు. "మానవుడు స్తబ్దుకాదు, చైతన్యవంతుడు. ఆలోచనాశూన్యుడుకాదు, హేతువాది. అతని స్వభావంలో ఈ రెండు లక్షణాలు సమ్మిశ్రితమై ఉన్నాయి.... ఇంద్రియాలూ, అనుభవమూ మనకు సంపాదించిపెట్టిన విషయాలను మేధ వివేచిస్తుంది. నిగ్గు తేలుస్తుంది. ఇంకొకదానితో అనుసంధానింపచేస్తుంది. పెంపొందింపచేస్తుంది...." అంటూ అనుభవమూ, ఆలోచనా అనే రెండింటిలో ఏ ఒక్కదానివైపు మొగ్గు చూపకుండా సత్యాన్వేషణ చేయాలని గురజాడ 'తాత్త్విక చింతన' అనే వ్యాసంలో సూచించారు. శృంగార రసానికి తన్మయాభావం ఎలా ముఖ్యమో, హాస్యరసానికి నిర్లిప్తత అలా ముఖ్యం. జీవితంపట్ల ఆసక్తి, నిర్లిప్తతా రెండూ సమీకరణ చెందిన దృష్టిని ఏర్పరచుకోవటమే స్థితప్రజ్ఞని లక్షణం. ఈ దృష్టి గల కవే ఋషియైన మహాకవి. నాన్మషి : కురుతే కావ్యమ్.

తెలుగు కావ్యాల్లో శృంగార రసానుభూతికే ప్రధానస్థానం ఇవ్వబడినట్లు, హాస్యానికి జీవితానుభవం దృష్ట్యా ఏ ఉన్నతస్థానం చెందవలెనో ఆస్థానం లేకపోయినట్లు గురజాడకు తోచింది. తెలుగులో

హాస్యమంటే, విదూషకుని భోజన ప్రియత్వమో, అశ్లీల శృంగారమో, కేవలం 'బహునరీ' యో తప్ప ఇంకేమీ కనిపించదు అన్నారు.* * హాస్యానికి, జీవితంపట్ల సాత్విక దృష్టికీ ఎంత సన్నిహిత సంబంధం ఉందో సాహిత్యంలో మనం గుర్తింపలేకపోయామనే ఆయన యభిప్రాయం. కాని, హాస్యరసానికి ప్రాధాన్యం ఇస్తూ నాటకం వ్రాయడం అంటే జీవితాన్ని హేళన చెయ్యటం మాత్రం కాదని స్పష్టంచేశారు ఒకచోట, * “మానవ జీవితంతో నేను చెలగాటం ఆడడం లేనేలేదు....ఎట్టి తృణీకార భావమూ లేకుండా మానవ జీవితాన్ని గంభీరమైన దానినిగా భావించి, ఈ నాటకంలో దానిని ఇతివృత్తంగా స్వీకరించాను. ఆద్యంతం నవ్వు తొణికిసలాడేటట్టు ఇంత గంభీర ఇతివృత్తాన్ని నిర్వహించడం అంత తేలికైన పనికాదు”....* “కన్యాశుల్కం నాటకం పిలవని పేరంటానికి ‘మా అప్ప పట్టుచీరే కట్టకొస్తా’ నని బయలుదేరి ఏదో నైతికోద్దేశాన్ని ప్రత్యక్షంగా, బిలవంతంగా నెత్తిన రుద్దదు. కాని, దానికి ఒక మహత్తరమైన నైతిక ప్రయోజనం ఉంది”. కావ్యంలో ప్రయోజనం కంటిలో నలుసులా కాకుండా, కంటికి కాటుకలా ఉండాలని గురజాడ అభిప్రాయం.

గిరీశంపాత్రలో హాస్యరసానుభూతి పొందాలంటే పాఠకుడు నీతి అనే కొలబద్దను తాత్కాలికంగానైనా అవతలపెట్టాలి. అప్పుడే గిరీశం మాటలు, నయమస్ఫూర్తి, ఆతను పొందే విజయాలు మనకు అహ్లాదకరంగా ఉంటాయి. “The bliss of freedom gained in humour is the essence of Falstaff” అని ప్రొ. బ్రాడ్లీ ఫాల్స్టాఫ్ ను గురించి చెప్పిన సూత్రమే గిరీశానికి వర్తిస్తుంది. “హాస్యం ప్రసాదించే మానసికమైన స్వేచ్ఛ, దాని తాలూకు అహ్లాదమే ఫాల్స్టాఫ్ పాత్రలోని సారాంశం.”

గిరీశం వ్యక్తిత్వంలో ప్రధానమైనది అతని హాస్యదృష్టి. దాని మూలాన్నే నిర్దిష్టంగా సమయస్ఫూర్తితో అతను వ్యవహరిస్తాడు. అతని ప్రవర్తనలో వ్యక్తమయ్యే స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తిని గమనిస్తూ, మనం కూడా మానసికంగా ఆ స్వేచ్ఛను అనుభవిస్తాము. జీవితాన్ని ఎప్పటికప్పుడు ఎదుర్కొంటూ పై చేయిగా వ్యవహరించటం, ఓటమిని అంగీకరించక పోవటం గిరీశం యొక్క పరితేజ. ఆదే మనల్ని ముగ్ధుల్ని చేస్తుంది.

గిరీశానికి జీవితం అనుభోగ్యవస్తువు. దోగవస్తువులైన ఆదవాళ్ళు, చుట్టలు, తిండివంటివి గిరీశం ప్రత్యేకమైన అభిరుచులతో ఎన్నిక చేస్తాడు. వేళ్ళల్లో మధురవాణి, చుట్టల్లో హవావా, తినుబండారాల్లో కాశీ మిఠాయి అతనికి కష్టం. సాఫ్ట్ మైనంతలో అతని అభిరుచులు ఉత్తమ శ్రేణికి చెందినవిగా ఉంటాయనటాని కిది నిదర్శనం. కాని, గిరీశం ఈ పట్టణవానవు రుచులకు ఏమాత్రం దాసుడు కాదు. దాసుడై వాటికోసం పట్టణాన్ని వదులుకోలేక చిక్కుల్లోపడేగుణం గిరీశంలో లేదు. ఎప్పుడు పరిస్థితి చెయ్యిదాటిపోతూ ఉందో చప్పున గుర్తించగల నైశిత్యం ఉంది అతని మేధాశక్తికి. అందుకే పట్టణం విడిచి శిష్యునితో అగ్రహారం చేరుకుంటాడు. అక్కడ నాటరకం చుట్టలు, యంగ్ విదో బుచ్చమ్మ, ఆవునెయ్యి, గేదె పెరుగు లభించగానే తృప్తిగా వాటివైపు మనసు మళ్ళించుకుంటాడు కాని, పట్టణవానవు అభిరుచుల్ని స్మరిస్తూ బాధపడడు.

గిరీశానికి జీవితముమీద తప్ప మరదేనిమీదా విశ్వాసం లేదు. విదో మారేజీ, అంటి - నాచోవంటి సంఘ సంస్కరణలనుగూర్చి పరిస్థితులకు అనుకూలంగా మారుతూ ఉంటాయి అతని అభిప్రాయాలు. సమకాలీనమైన ఈ రెండు సాంఘిక సమస్యలూ సాంఘికమైనవిగా కాక, కేవలం వ్యక్తిగతమైన శ్రీ సమస్యగానే కనిపిస్తుంది గిరీశానికి. మధురవాణి వంటి

‘వేశ్య’, బుచ్చమ్మవంటి ‘విదో’ కనిపించినప్పుడు ‘వేశ్య’, ‘విదో’ అన్న విషయాలకు గిరీశం ప్రాధాన్యం యివ్వడు. మధురవాణి ప్రౌఢత్వం, బుచ్చమ్మ ముగ్ధత్వం అతన్ని ఆకర్షిస్తుంది. గిరీశం పట్టణంలో ఉపన్యాస ధోరణికి అలవాటుపడ్డాడు. అగ్రహారానికి రాగానే “పల్లెటూరి పీపుల్ లెక్చర్లకి ఆన్ ఫిట్” అన్న సత్యాన్ని శ్రీకాళహస్తిద గ్రహించి ధోరణి మార్చుకుంటాడు. అగ్నిహోత్రావధాన్లుమీద ఉపన్యాసాలూ, ఆదర్శాలూ పనిచెయ్యవని తెలుసుకోగానే పనిచేసే సమ్మోహనాత్మమేదో దాన్ని ప్రయోగిస్తాడు. మొదట కరటకశాస్త్రాలు తనకు అనుకూలమైనవి భ్రమించినా, సమయం మించిపోకముందే పొరపాటు దిద్దుకుని అగ్నిహోత్రావధాన్లుతో యెలా మెలగాలో స్వయంగా నిర్ణయించుకుంటాడు. ఈ పరిస్థితులన్నింటిలోను గిరీశానికి ఎంతగా ‘పట్టా-విడుపు’ చేత నవ్వుతుందో బాగా తెలుస్తుంది మనకు. అభిరుచులకు దాసుడుకానట్లు అభిప్రాయాలకూ, ఆశయాలకూ, ఒకతరహా అనుభవాలకూ కూడా దాసుడుకాడు గిరీశం.

గిరీశానికి మంచి నిగ్రహశక్తి ఉంది— “ఇవాళ ఉదయం పూట కూళ్ళమ్మకీ నాకూ యుద్ధమైపోయింది. బుర్ర బద్దలు కొడదామా, అన్నంత కోపం వచ్చిందిగాని, పూర్తిచర్చ చెప్పినట్లు పేషన్సు ఉంటేగాని లోకంలో నెగ్గలేము”. అలా అని గిరీశం ఆత్మాభిమానంలేని చవటమాత్రం కాదు. కోపాన్ని నిగ్రహించుకొని, యెలా ‘పేషన్సు’ తో ప్రవర్తించి నెగ్గలో జీవితాన్ని అనుభవించాలో అతనికి తెలుసు. అగ్నిహోత్రావధాన్లు మాటలకూ చేతలకూ యెంత కోపం వచ్చినా పొంకం చెడకుండా అతన్ని క్రమంగా లొంగదీసుకోటంలో యెంతో నిగ్రహం, చాకచక్యం, మెలకువ చూపిస్తాడు గిరీశం. కోపాన్ని నిగ్రహించుకోవటమే కాదు, స్త్రీ వ్యామోహాన్ని అగ్గలమైన కోరికనీకూడా అలానే నిగ్రహించుకోగలడు గిరీశం. నాటకంలో మొదటినుంచీ చివరిదాకా మధురవాణితో మాట్లాడిన ప్రతి

పురుషుడూ ఆమె ప్రభావానికి లొంగుతాడు. ఆమె చెప్పినట్లు వింటాడు—
చివరకు సౌజన్యరావు పంతులుగారు : గిరీశం ఒక్కడే మధురవాణి
ప్రభావానికి అతీతుడుగా ఉంటూ మధురవాణిని అనుభవించినవాడు.
పట్టణం వదలగానే మధురవాణిని పూర్తిగా మరచిపోగలిగాడు కూడా.
బుచ్చమ్మ విషయంలో అకర్షణ యొక్క తీవ్రంగా ఉన్నా, యేదో కామో
ద్రేకంలో తెలివి తక్కువగా రొందర పడటానికి నిత్యమూ అవకాశాలు
ఉన్నా, నిగ్రహంతో ప్రవర్తిస్తాడు గిరీశం, ఆమె శరీరంకంటే ముందు
మనస్సునే వశం చేసుకోవాలని యత్నిస్తాడు.

తనలోని వాంఛను గుర్తిస్తూ ఒకచైపు వాదపడుతూనే ఒకచైపు
నవ్వగలిగిన శక్తి ఉంది గిరీశంలో : “....వీడితస్సాగోయ్యా, వీడి వాణాలు
పువ్వులదోయి; .... అనుభవచేద్యుడైన దీని నిజం యేమిటంటే మంచి పడును
బట్టిన లోహం మొనకి. దయమంద్ పొయంబోపేసి, పాయిజన్ లో మంచి,
కంటికి కనపడకుండా ముంత్రించి విసురుతాడు. అంచేతనే, పైకి గాయం
కనపడదుగాని పోలీసువాళ్ళ చెబ్బిల్లాగ లోపల తహతహ పుట్టిస్తాయి. ఈ
విదో బ్యూటీ చూస్తే యేమి తోచకుండా ఉంది....” గిరీశం వాచం పసువాంఛ
కాదు. బుచ్చమ్మ శరీర సౌష్ఠవమే కాదు, ముఖ్యంగా గిరీశం మనస్సు
చూరగొన్నది ఆమె ముగ్ధత్వం.... “చమత్కారంగా మాటలు అడితే
యేమిన్నీ అర్థం చేసుకోలేక ఆ లేడికళ్ళతో తెల్లబోయి చూస్తుంది.
అయామ్ డ్రెడ్ ఫుల్లీ యిన్ లవ్ విత్ హర్ .... దీనిని చెడగొట్టడానికి
ప్రయత్నం చెయ్యకూడదు. చేసినా సాగేది కాదు. గనక కొత్తదారీ,
కాంతన్యాయమైన దారీ తొక్కాలి. ఏమిటయ్యా అదీ ? మాయోపాయం
చేసి దీన్ని లేవదీసుకుపోయి విదో మారియేజి చేసుకుంటి నట్టాయనా కీర్తి

సుఖంకూడా దక్కుతాయి .... ఈ మాటలు గిరీశం యెవరితోనో అనేవి కావు. సమయోచితంగా, స్వప్రయోజన సిద్ధికోసం ఏవో కబుర్లు చెబుతున్నాడని త్రోసిపారెయ్యటానికి. తనలో తనే అనుకునే మాటలు. నాటకంలో యీ ‘స్వగతమే’ (తృతీయాంకము, రంగము 9) గిరీశం ఆంతర్యాన్ని అర్థం చేసుకోవటానికి, గిరీశం పాత్రకు కావ్యంలో విలువేమిదో గ్రహించటానికి, కీలకమైన స్వగతం. ఈ పద్ధతి ‘స్వగతాలు’ షేక్స్పియర్ నాటక సంప్రదాయం.

పైనుదాహరించిన స్వగతంలోని వాక్యాలు గిరీశం మనోవైఖరి యొక్క నిజతత్వాన్ని వ్యక్తం చేస్తాయి. తన లోతు తనకు బాగా తెలుసు గిరీశానికి. అతనికి సామాన్యంగా సందేహాలు రావు, తడుముకోడు. అన్ని విషయాల్లోను అతీతుడుగా వ్యవహరించే గిరీశం ఒక్క బుచ్చమ్మ విషయంలోనే కాస్త ‘దైలెమ్మా’ లో పడ్డాడు. “....టు మారీ యె విదో, ఆర్ నాట్ టు మారీ, దటిక్ ది క్వశ్చన్ : షేక్స్పియరు పడ్డ అవస్థలో పడ్డాం : తొందరపడి హాజీసాహెబు తురకల్లో కలిసిపోయినా డన్నట్టు నావంటి బుద్ధిమంతుడు తొందరపడి యేపనీ చెయ్యగూడదు. దాని లాభ నష్టాలు బేరీజువేసి, జమాఖర్చుచేసుకుని మరీ డిసైడ్ చెయ్యాలి. లెటర్స్ సీ....” అంటూ ఊణ్ణంగా పరిశీలిస్తాడు - తను బుచ్చమ్మని పెళ్ళి చేసుకోవడమేనా? చేసుకుంటే ఫలితాలు యెలా ఉంటాయి? అన్న విషయాన్ని, దైహిక సుఖాలకూ, అభిప్రాయాలకూ, ఆదర్శాలకూ, వ్యక్తులకూ, కోప తాపాలకూ యొక్కదా దాసోహమంటూ శాశ్వతంగా లొంగిపోక వాటిని అనుభవిస్తూ అతీతుడుగా మెలిగే స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తిగల గిరీశం, బుచ్చమ్మ ముగ్ధత్వం యెదుట, మంచితనంముందు, నలలో పడ్డ పక్షిలా పెద్ద సందిగ్ధంలో పడతాడు. ఇలా కర్తవ్యవిచారణ చెయ్యవలసిన పరిస్థితి అంతవరకెప్పుడూ యీ స్వేచ్ఛా జీపికి రాలేదనే చెప్పాలి. బుచ్చమ్మ

విషయంలో చూడ్రం, తను పూర్వంలాగే నిర్లిప్తంగా, స్వేచ్ఛగా తప్పిం
చుకు తిరుగలా ? లేదా : ఆన్వసంచేహం కలుగుతోంది గిరీరానికి.
ఇందులో సమస్య తెందు రకాలుగా ఉంది. మొదటిది సాంఘికమైన ఫలి
రాలకు సంబంధించినది. గిరీరానికి వివాహం, సంసారం అంటే భయం
లేదు. ఆతడు చేసిన దేరిజా ప్రకారం వ్రతమూ, సుఖమూ రెండూ
దక్కురాయి. విడో షేరేడి ఎసోసియేషన్ దాన్ని వచ్చిస్తారు. బుచ్చమ్మ
కూడూ తొంత వచ్చింది. వచ్చుతోనం తదుముతోటండా బ్రతకటానికి
అందువల్ల అవకాశం ఉంటుందనే ఆలోచిస్తారు గిరీశం. కాబట్టి వివాహం
చేసుకోవటమే కర్తవ్యమని నిశ్చయిస్తాడు. పోతే సమస్యలోని రెండవ
భాగం అది గిరీశం వ్యక్తిత్వం మీద కలిగే ఫలిరాలకు సంబంధించినది.
దాని విషయమై చూడాయగా తప్ప ఆలోచించదు గిరీశం. అయితే అదీ
అతని మనస్సుకు గోచరమైందనే నాటక కర్త చూపిస్తాడు. గిరీరానికి,
బుచ్చమ్మ మూలంగా తనలో వస్తున్న క్రొత్త పరిజ్ఞానం, తను మంచి
పనులపైపు మొగ్గుచూపుతూ ఉండటం, సంసారానికి మంచిదాటుగా
ప్రవర్తించబోతూ ఉండటం, యిలా తనలో పొదనూపుతున్న 'మంచితనం',
కిందిచాచ్చర్యాన్ని కలిగిస్తుంది. అందువల్ల పై 'స్వగతం'లో వివాహపు
లాభనష్టాల్ని దేరిజా పేసుకున్నతర్వాత 'పైకి ముఖం ఎత్తి ఆలోచించి'
ఇలా అంటాడు: " వెంకమ్మ మొగుడితో చెబ్బలాడి నూతిలో పడ్డప్పుడు
నేను సాహసించి ఉరికి పైకి తీసిం దగిర్నుంచీ ఊరంతా నేను సాక్షియూ
సత్యహాకిళ్ళంద్రుణ్ణిగా భావిస్తున్నాను. అడుగడుక్కి బుద్ధి దాగేస్తోంటుంది
గానీ, నేనంతవాణ్ణి కానా యేమిటి ? స్నేహం పట్ల పీడిచేస్తారే గిరీశం
గారు : సాధారణులా ?".... ఈ పట్టున గిరీశం తనని తనే హాస్యం చేసు
కుంటున్నాడు. ఏమంటే తన స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తిని నిలబెట్టుకోవడానికి
అతనికి ఈ హాస్యదృష్టి అవసరం. మంచితనమనే ఆదర్శానికి తన్మయీ
భావంతో దాస్యం చెయ్యటం గిరీశం మూల తర్వానికే విరుద్ధం. కాని

తనలో బుచ్చమ్మ ప్రభావంవల్ల వ్యక్తమవుతున్న యీ మంచితనాన్ని ఏ దృష్టితో చూడాలి? అదీ కేవలం ఒక పేషడారణగానే, సమయోచితంగా ఉపయోగించుకోవటానికి, హాస్యదృష్టితో నిర్లిప్తుడుగా ఆలోచిస్తున్నాడు గిరీశం.

గిరీశానికి జీవితంమీద తప్ప మరీ దేనిమీదా విశ్వాసం లేదు. బుచ్చమ్మ ప్రభావంవల్ల తనలోమార్పు వస్తుందేమోనని చూచాయగా ఒక సందేహం కలిగినా సందేహాలకు భయపడి బుచ్చమ్మను కాదనుకోవటం గిరీశం ప్రకృతికే విరుద్ధమైన సంగతి. అందువల్ల .... “రామవరం ఛలో, విడో మారియేజి కరో, లెట్ మి దిగిన్ ది కాంపైన్ ఎట్ వన్స్” అంటూ నిశ్చయానికి వచ్చి వెంటనే కార్యరంగంలో ప్రవేశిస్తాడు. అప్పటి నుంచి బుచ్చమ్మతో చెప్పే మాటలు కేవలం సమయోచితమైన కల్పనతోటి కబుర్లే అనటానికి వీల్లేదు. ఆవి గిరీశం హృదయస్పందన కూడా మనకు వ్యక్తం చేస్తాయి.

“అందరని పండుకు ఆశించడమెందుకని మనసు మళ్ళించుకోడానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నానుగాని మనస్సు లొంగకుండా ఉంది. భగవంతుడేంజేస్తాడో! మనస్సుతో యావంటున్నా నంటే ‘ఓ వెర్రి మనసా! నువ్వు వలచిన చిన్నది అణిముత్యమేగాని యిన్నాళ్ళూ పెళ్ళి మానేసి యిప్పుడు ‘పెళ్ళాడదాం, పెళ్ళాడదాం,’ అని యెందుకు సందడి పడతావు? ‘సంసారసాగరం దుఃఖం, తస్మా జ్ఞాగ్రత, జాగ్రత’ అన్నాడు, సంసారంలో పడితే మళ్ళీ నీకు లోకోపకారం చేయడానికి అవకాశం ఉంటుందా?” ఇవి కేవలం బుచ్చమ్మను మెప్పించటానికి చెప్పే వాక్యాలు కావు. స్పష్టంగా గిరీశంలోని సందేహం సంఘర్షణ అలా వ్యక్తమవుతుంది.

ఇక అతని కల్పనలకు అవధిలేదు. భవిష్యత్తునుగూర్చి, బుచ్చమ్మతో తన వైవాహిక జీవితాన్నిగూర్చి చిలవలు పలవలుగా అల్లుతూ చెబుతాడు.

అందులో బుకాయించు తన్ను గిరీశం తన మధురోహలూ, తియ్యని కలలూ, తనవలపే నగానికి సగం ఒలకదోసున్నాడని తోస్తుంది. ఇందులో ఒక తమాషా ఉంది. గిరీశం వ్యర్థంగా పగటి కలలుకంటూ కూర్చునే వ్యక్తి కాదు, కార్యవాది. కాని అతనికి బుచ్చమ్మను చూస్తుంటే నిజంగానే పగటికలలు వస్తున్నాయి. వాటిని వ్యర్థం కానివ్వకుండా హాస్యదృష్టితో సమయోచితంగా ఉపయోగించుకోవటమే అతని వ్యక్తిత్వంలోని విశిష్టత. పగటి కలలలో బుచ్చమ్మ మనస్సును మళ్ళిస్తూ ననుకుంటాడు గిరీశం. కాని పరీక్షించి చూస్తే బుచ్చమ్మ మనస్సు అమె కతనిలో కనిపిస్తున్న మంచితనం వల్లే ఆకర్షితమౌతుంది కాని యీ తియ్యని కలువల్ల కాదు. తన తల్లిని మృత్యువునుంచి రక్షించటం, తన చెల్లెలి పెళ్ళి తప్పించటానికి ప్రయత్నం చెయ్యటం, తన తమ్ముడికి చదువు చెప్పటం, తనని దుఃఖంలో ఓదార్చటం అనేవి బుచ్చమ్మ హృదయాన్ని కదలిస్తాయిగాని గిరీశం కట్టే గాలిమేదలు కావు. ఈ విధంగా బుచ్చమ్మను మంచితనానికి ప్రేరేపించి చెయ్యటంలోనే ఉంది గురజాడవారి ప్రతిభ.

చతుర్థాంకము, రంగం 5 లో గిరీశం ప్రయత్నమంతా ఒక కొలిక్కి వస్తుంది. అతడు బుచ్చమ్మకు వర్ణించే చివరి 'కల' చూడండి. ఇందులో కల్పనా, హాస్యమూ ఎలా సమపాళంగా కలిశాయో! కిన్నీళ్ళతో ఉన్న బుచ్చమ్మ కూడా పక్కన నవ్వేస్తుంది. బుచ్చమ్మ మీద విరహంతో గిరీశం అత్యహత్య చేసుకొని స్వర్గానికి వెళ్తాడట. రంభ 'నవాభరణ భూషితరాలై తక్కుతూ తారుతూ' గిరీశం దగ్గరకు వరించమని వస్తే గిరీశం అమెని మిగతా అప్పర స్త్రీలతో సహా 'తన్ని తగిలేసి' బుచ్చమ్మ కోసం 'జపం' చేస్తూ ఉంటాడట. అప్పుడు బుచ్చమ్మ 'నందనవనంలోకి చంద్రోదయం' లాగా వస్తే గిరీశం కౌగలించుకో దొతాడట. అంతలో బుచ్చమ్మ మొదటి భర్త ముసలివాడు అడ్డంరాగా వాడిచ్చిన కన్యాశుల్కం

వాడి మొహాన పారేళి గిరిశం బుచ్చమ్మను తనదాన్ని చేసుకుంటాడట.... కాని ఈ కల్పన లేవీ బుచ్చమ్మను వివాహానికి అంగీకరించేట్లు చెయ్యవు. అప్పుడు గిరిశం “ఈ భూ ప్రపంచమీద ఉండుకున్న యావన్మంది శ్రీల లోనూ, నిన్నొక్క రైనూ వలచి, నేను నీకు సుతరామూ లొంగిపోబట్టికదా, నాబతుకు హాస్యాలకింద బపోయింది !” అంటూ దీనంగా ప్రాధేయపడ తాడు. ఈ వాక్యాల్లో గిరిశం హృదయమే వ్యక్తమైందనుకోవాలి. కాని బుచ్చమ్మ ఆసక్తి అంతా తన చెల్లెలి పెళ్ళి తప్పించటంమీదే ఉందని తేలుతుంది. అందువల్ల ఆమెతో ప్రమాణం చేయించుకొని తనతో ఎలా వచ్చేయాలో దాని ఫలితంగా పెళ్ళి ఎలా తప్పిపోతుందో, వివరంగా చెబు తాడు. కాని బుచ్చమ్మ వెనక్కి తగ్గినట్లుకనిపిస్తుంది. గిరిశం నిస్పృహగా “చావు తప్పేదుంది గనకనా ? నిన్ను వొదిలి బతకలేను. అది వక చావు. నువ్వ నామీద ఒట్టు వేసుకుని ఆమాట తప్పిపోతే, నన్ను దేవుడే చంపేస్తాడు, అది రెండోచావు. మరి నాకు చావు ఎలా తప్పతుంది?” అంటాడు. ఎంత నిస్పృహవస్తలోఉన్నా గిరిశం హాస్యదృష్టి ఒకవైపు పనిచేస్తూనే ఉంటుంది : కాని తను చేసిన యింత ప్రయత్నమూ ఫలించ లేదేమో నన్న ఆతురత క్షణ క్షణానికి యెక్కువై పోతుంది. ఇక మళ్ళీ మళ్ళీ నచ్చజెప్పటానికా వ్యవధిలేదు, వెంకటేశం వచ్చేస్తున్నాడు. బుచ్చమ్మ యీ క్షణంలో అంగీకరించపోతే రోజులకొద్ది పడిన తపనా, చేసిన విశ్వ ప్రయత్నమూ వృథానే ! “ఒక్క మాట చెప్పు. బతకమన్నావా ? చావమన్నావా?” అంటాడు చిట్టచివర. “వెయ్యేళ్ళా బతకండి” అంటుంది బుచ్చమ్మ. మళ్ళీ ఆ మాట సందిగ్ధమే ! “అలాగైతే నాతో రావడం ఖాయ(వేనా ?” అంటాడు. “ఏం జేయమంటే అది చేస్తాను” అనేస్తుంది బుచ్చమ్మ....గిరిశం ఆనందం అంతటితో గట్లు తెగుతుంది. కాని వెంకటేశం వచ్చేకాడు. సూటిగా తగిలే నర్మోక్తి విసురుతాడు గిరిశం. “నీ తమ్ముడు చిన్న గుంటడయీ, అప్పుడే గొల్లభావల్ని పట్టుకుంటున్నాడు”.

బుచ్చమ్మ : (ముని ముని నవ్వు నవ్వుచూ) “మితర!”

గిరీశం : (బుచ్చమ్మతో) “ఇన్నాళ్ళకు మితరండాల్లు చేరులో చిక్కాడు”.

గిరీశం ఉత్కంఠనూ, పాశకుల ఉత్కంఠనూ చారస్తాయకి తీసుకు వెళ్ళి చివర ఒక చారలాంటి వాక్యాన్నిపొదగటం మహాకవి ప్రతిభకు తార్కాణం. “ఇన్నాళ్ళకు మితరండాల్లు చేరులో చిక్కాడు” అంటే ఎవరు ఎవరి చేతిలో చిక్కినట్లు : బుచ్చమ్మ గిరీశం చేతిలో చిక్కటం కనిపిస్తూనే ఉంది. కాని బుచ్చమ్మ చేతిలో గిరీశం కూడా చివర చిక్కాడు కదా : అని గిరీశం ఆంతర్యంలో అది ఒక మోహనక : గిరీశంలోని సంకేహాన్ని సంఘర్షణలని మొదటినుంచీ గుర్తించినట్లుయితే ఈ స్వావస్థ్యం గోచరిస్తుంది. ఇదే షేక్స్పియరు లోనూ కనిపిస్తుందికొన్నిచోట్ల.

గిరీశం దుష్టుడంటే యెలా దుష్టుడో తెలియ : మారిస్ మార్గన్ ఫాల్స్టాఫ్ ప్రవర్తనను విశ్లేషించినట్లు, ప్రతిగుణాన్ని తర్కించినట్లు తర్కిస్తే గిరీశంలో దుష్టత్వము అతని స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తి మాత్రమేనా : అనిపిస్తుంది. గిరీశంలోని కోపం, లోభం, మదం. మాత్సర్యం దుష్టతలై కనిపించడే : రామస్వంతులుకున్న దుర్విదగ్ధతా, ఒకళ్ళు కొంప తీయాలన్న తత్త్వం, పగ, పట్టుదల గిరీశానికి లేవు గిరీశంలో మానవత్వం దాచలేదు. అగ్నిహోత్రావధాన్లు బుచ్చమ్మ నెత్తిమీద పెరుగూ అన్నం విస్తరి రుద్ది కోపంతో విలయతాండవం చేసిన పరిస్థితిలో గిరీశం ప్రవర్తన కేవలం అతని స్వార్థ ప్రయోజనాన్నే వ్యక్తం చెయ్యదు. “.... నేనే దాని హృద్ధిండ్లై ఉంటే, నిలబడ్డపాటున నీ తండ్రిని రివాల్వర్తో మూట్ చేసి ఉండును. మీ అమ్మ ఏడుస్తూ ఒకమూల కూచుంది. అప్పజేపెళ్ళి, నీళ్ళ

పోయ్యిలోని పొప్పేసి, నీళ్ళతోడి, నీ నీవర్ని సానం చెయ్యమన్నాను ....” ఒక పట్టణవానపు నవనగరకుడు, సుఖలాలనుడు, వల్లెటూరి అమ్మాయి మీద యెంతగా కన్ను వేసినా, పై చెప్పిన సేవ చెయ్యటానికి పూను కుంటాడా, మానవత్వం లేకపోతే ? గిరిశంలోని హాస్యదృష్టి ఈ మానవత్వపు చెలియలికట్టను యెప్పుడూ చాచుదు. లేకపోతే పై దృశ్యంలో బుచ్చమ్మముఖం పెరుగన్నంతో యెలావిరాజిల్లిందో గిరిశం హాస్యదృష్టి యెందుకు గుర్తించలేదు ? గిరిశానికి కోవమూ, దుఃఖమూ జాలీమాత్రమే కలిగాయే ! అలానే బుచ్చమ్మతల్లి వెంకమ్మ బావిలో దూకిన తరుణంలో వల్లెటూరి యిరుగు పొరుగు ఎవరెలా వ్యవహరించి ఉంటారో సులువుగా ఊహించుకోవచ్చు. ఎవరి ప్రాణం వారికితీపి! ముందు వెనుకలు ఆలోచించకుండా గిరిశం బావిలోదూకి ఆమెను పైకిలాగాడు. “ఏమిటబ్బాయి నా మంచితనం ?” అని గిరిశానికే సందేహం వేసింది:

ఏతా వాతా తేలేదేమంటే గిరిశం పరిస్థితున్నీ, మనుష్యున్నీ బట్టి ప్రవర్తించే వ్యక్తి. అతని ధ్యేయం జీవితాన్ని పూర్తిగా అనుభవిస్తూ జీవితానికి లొంగిపోకుండా పైచేయిగా ఉండటం. అందుకు అతని హాస్యదృష్టి, నిర్లిప్తత తోడ్పడుతాయని, హాస్యదృష్టి అంటే హేళనకాదనీ, నిర్లిప్తత అంటే హృదయంలేనితనమో అనుభవించలేని అశక్తితో కాదనీ, గిరిశంలో నిభృతమైన మానవత్వం, మంచితనము ఉన్నాయనీకూడా అవగతమౌతుంది. ఇటువంటి గిరిశం కథ, చివర యెందుకు ‘అడ్డం తిరిగించి’?

నాటకం చివరి అంకం చివరిరంగంలో గిరిశం బుచ్చమ్మల వివాహం నిశ్చయమైనట్లే వింటాము. కాని ఆది జరగడానికి ముందే లుబ్ధావధాన్లు కేసులో సహాయపడే నెపంతో అతని ఆస్తికి వారసత్వం సంపాదించటంకోసం గిరిశం సౌజన్యారావు పంతులు దగ్గరకు వస్తాడు.

మధురవాణికాదా అప్పుడే పురుషదేశంలో లుద్ధావధాన్లుకి సాయంచెయ్యటానికి అక్కడికి వస్తుంది. ఇది గిరీశాని కొక విషమపరీక్ష. మధురవాణిని చూడగానే గుర్తిస్తాడు. ఒకదైపు సౌజన్యారావుతో మాట్లాడుతూనే చమత్కారంగా తనగుట్టు కాపాడమని మధురవాణిని ప్రాధేయపడతాడు.

“ పరోపకార : పుణ్యాయ పాపాయ పరపీడనం ” అన్న న్యాయ ప్రకారం, ఒకర్ని కాపాడి ఉపకారం చెయ్యడం ఉత్కృష్టమైన పుణ్యం. నిష్కారణంగా వాడి మానాన్నవాడు బ్రతుకుతున్న వాడికి అపకారం చెయ్యడం పాపానికి కారణం. గనుక మా అన్నయ్యని ఎంత కష్టపడి అయినా నేను కాపాడటం విధి అని యెరుగుచునంది.”

మొదటి వాక్యాలు మధురవాణికి, చివరివాక్యం పంతులుగారికి ఉద్దేశించినవి. ఈ ధోరణిలో సాగుతుంది సంభాషణ. అందుకు మధురవాణి ప్రత్యుత్తర మిస్తుంది.

“ ఒకానొకరు లేని మంచినికూడా ఉన్నట్టు ప్రచురపరచి లోకాన్ని భ్రమపజేస్తారు ....నటనవల్ల కొద్ది కాలచేలోకానికి కళ్ళు కప్పవచ్చును గాని, నిద్ర విడిచి బంగారాన్నీ, ఇత్తడినీ లోకం ఏర్పేస్తుందంటి. (గిరీశంతో) ఏమంటారు ? ”

ఇంక లాభంలేదని మధురవాణిని అవతలికి తీసుకుపోవడానికి ప్రయత్నించి విఫలమౌతాడు గిరీశం. చివరి ప్రయత్నంగా మధురవాణితో: “అయితే దాసోహం :- టు ది అన్నోన్ ! ” అంటూ అభినయంతో బతిమాలుతూ నిష్క్రమిస్తాడు.

ఇక్కడ పరిస్థితి తన చెయ్యిదాటి పోయిందనీ, కేవలం మధురవాణి మంచితనంమీదా తన అదృష్టంమీదా విజయం ఆధారపడి ఉండేకాని స్వప్రయత్న మేమీ లేదని గ్రహిస్తాడు గిరీశం. “దాసోహం — టు ది అన్నోన్” అని చివరి వాక్యంగా గిరీశం చేత మహాకవి పలికించటంలో యీ ధ్వని స్వారస్యంవుంది. అజ్ఞాతవ్యక్తిని ‘అన్నోన్ వర్సెస్’ అని యెందుకు సంబోధించడు గిరీశం? “అన్నోన్” అని అలా వదిలి వెయ్యటమే పై చెప్పిన ధ్వనికి ప్రాణం. లేకపోతే ఆ ధ్వని లేదు. గిరీశం ‘దాసోహం’ అన్న ఈ అజ్ఞాతశక్తి ఏమిటో ఈ చివరి రంగాన్ని పూర్తిగా అర్థం చేసుకుంటే కాని చక్కగా తెలీదు. చివరి రంగంలో గిరీశం ఏస్థితికి వచ్చాడంటే తెలివితేటలు, సమయస్ఫూర్తి, చాకచక్యం, నిగ్రహం ఎన్ని ఉన్నా వాని కొకపరిధి ఉందనీ, పురుష యత్నానికి మించిన పరిస్థితుల్లో నిర్ణయం కేవలం అజ్ఞాతశక్తికే చెందుతుందనీ తెలుసుకునే స్థితికి వచ్చాడు. ఇది మహాకవి సూచన. కాని నిజంగా గిరీశానికి తెలిసిందల్లా పరిస్థితి తన చేతిలో లేదనీ, తన విజయం కేవలం అదృష్టం (అజ్ఞాతం) మీదే ఆధారపడిందనీ. ఇక్కడ గిరీశం యొక్క ‘స్వగతాన్ని’ (అంకం 3, రంగం 3) ఒక్కసారి గుర్తుకు తెచ్చుకోవాలి. మంచితనాన్ని ఒక ధోరణిగా, నటనగా యెంచి స్వాధీనంలో ఉంచుకుని ఉపయోగించుకోవాలి గాని దానికి దాసోహం అనగూడదని గిరీశం అందులో చేసుకున్న నిర్ణయం. అనిర్ణయంమేరకు ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లోను “దాసోహం — టు ది అన్నోన్” అన్నాడేకాని గిరీశం “దాసోహం టు గుడ్ నెస్” అనడు. ప్రస్తుతం తను ఆధారపడుతున్న అజ్ఞాతశక్తి, మంచితనమూ, రెండూ ఒకటేననీ, మంచితనానికి పూర్తిగా లొంగిపోగలిగితే తనకు విజయం చేకూరుతుందనీ అతను గ్రహించాడు. గిరీశం తనలోని మంచితనానికి మొదట దాసోహం అని, సౌజన్యరావుకి తనలోని ప్రవర్తన నిజమైనదిగా

యిజువుపరిస్తేగాని, యిచ్చమ్మ — మంచితనానికి ఒక ప్రతినిధియైన యిచ్చమ్మ-ఆతని జీవితంలో యిక ప్రవేశించదు: సౌజన్యరావుకి తన పూర్వ చరిత్ర తెలిసిందనగానే గిరిశం రతనలో ప్రవేశ తన వచ్చిందని చెబుతాడు. కాని మధురవాణిని గూర్చి 'చెవిల్' గా చెప్పుటలోనే ఆతనిలో పరివర్తన విజంగా రాజేదని గ్రహిస్తాడు సౌజన్యరావు.

సౌజ:—'ఎన్నార్కయింది చీకట్లోంచి వెలుతురులోనికి ఉరికి?

గిరి:—(ఊరుకుండును).

సౌజ:—(మధురవాణితో) నువ్వు చెప్పగలవు.

గిరి:—ఎన్నార్కయితే నేమంది? ట్రూ రిపెంటన్సు ట్వంటీఫోర్ ఆవర్సు చాలదా అందీ?

గిరిశం ఒకక్షణం ఊరుకుండుటంలో, ఆతనిలో ఏ సంఘర్షణ జరుగుతుందో మనం గ్రహించవచ్చు, మరుక్షణం ఏ నిర్ణయానికి వచ్చాడో ఆతని మాటల్లో స్ఫురించే హాస్యమే చెబుతోంది. ఈ క్షణం లోనూ 'అహం' వదలకుండా, మంచితన మనేది కేవలం ఒక పద్ధతి, 'పాలనీ' అన్నట్లుగా, దానిలో సంపూర్ణ విశ్వాసం చూపకపోవటంతో గిరిశం కథ అడ్డం తిరుగుతుంది.

జీవితమేద తప్ప మరీ చేనిమీదా విశ్వాసం లేనివాడు గిరిశం. అట్టి గిరిశానికి మంచితనం ఎదురవుతుంది—యిచ్చమ్మగా, సౌజన్యరావుగా. మంచితనాన్ని ఒక వేషంగా, పద్ధతిగా మాత్రమే గుర్తిస్తాడు కాని, మంచి తనమంటే జీవితానికంటే గొప్పదనీ, మంచితనమే జీవితాన్ని నడిపే అజ్ఞాతశక్తి అనీ గుర్తించలేకపోతాడు. ఈ విషయం నాటకం చివరి రంగంలో ధ్వనిపూర్వకంగా ఎంతగొప్పగా, ప్రతిభావంతంగా సూచించాడో

మహాకవి: చివరి రంగంలోని ప్రసంగంయಾವత్తు మంచితనాన్ని గుర్తించే కద: “మంచివాళ్ళకు మంచిగా ఉండటం కాదు, చెడ్డవాళ్ళకు మంచిగా ఉండటమే ముఖ్యం” అని గిరీశమే అంటాడు స్వప్రయోజనం దృష్ట్యా. దాన్నే సౌజన్యారావు త్రికరణశుద్ధిగా ఆమోదిస్తాడు. ఇద్దరూ ఒకే విషయాన్ని ఆమోదించినా చెప్పినా ఎంత భేదం ఉండటానికి సాధ్యం! అందుకే మధురవాణి “నిడివిమీద బంగారాన్నీ, ఇత్తడినీలోకం ఏర్పేస్తుంది” అంటుంది. కాని ఈరంగంలో మధురవాణి, పాలనీ, సీళ్ళనీ వేరుపరచే హంసలా గిరీశం బంగారమో ఇత్తడో తేల్చేస్తుంది.

ఈ చివరి రంగంలో యింకొక అందంకూడా ఉంది. సౌజన్యారావు ‘సౌజన్యం’ అనే ఉన్నతాదర్శానికి ప్రతీక. మధురవాణి లోకంలో చెడ్డతో కలిసి కలగాపులగమై క్రమంగా నిగ్గుదేరి కదలివచ్చిన మంచితనానికి ప్రతీక. ఈ ఇద్దరి కలయిక ఒక విచిత్రమైన అపూర్వమైన సన్నివేశం. ఆదర్శం గాలి గోపురాలమీదా వ్రతాలమీదా నిలబడితే లాభంలేదు. దానికి నిత్య జీవితంలో ఉండే మంచితనంతో సంబంధం ఉండాలి. అంటే ‘అంటి-నాచ్’ వంటినినాదాలవల్ల వ్యక్తులతో సంబంధం త్రెంచుకోకుండా, ఒక్కొక్క వ్యక్తిలోని గుణాగుణాల్ని విలువకట్టి లోకంలో మంచినిపెంచే ధైర్యం, సామర్థ్యం ఉండాలి అనేదే మధురవాణి సౌజన్యారావుకు నేర్పేపాఠం. సౌజన్యారావు శ్రీకృష్ణుని విగ్రహాన్ని చూపిస్తూ భగవద్గీతను బహుకరిస్తూ, జీవితం సాధించగలిగిన మంచితనమే భగవంతుడని వ్యక్తం చేస్తాడు. ఇలా ఆచరణకూ ఆదర్శానికి లంకె చూపిస్తూ ‘మంచితనానికి’ పార్వతీ పరమేశ్వరుల్లా ప్రతీకలైన మధురవాణి సౌజన్యారావులముందు ‘జీవితానికి’ ప్రతీకమైన గిరీశాన్ని పరీక్షకు నిలబెట్టారు మహాకవి చివరి రంగంలో.

కాని గిరీశం లొంగడే! గిరీశం ఓటమినే స్వీకరిస్తాడా? అంటే బుచ్చమ్మను కాదనుకుంటాడా? లేక మళ్ళీ తిరిగి వచ్చి లొంగిపోతాడా?

అంటే సాక్షాత్తులను చెప్పినట్లు కాలేజీలో చేరి చదువుకుని సత్ప్రవర్తనను బుజువు చేసుకొని బుచ్చమ్మను పెళ్ళాడటానికే సిగ్గుపించుకుంటాడా ? ఈ సమస్య తేల్చలేదు మహాకవి. ఏమంటే భగవద్స్వరూపమైన 'మంచితనా' నికి దాసోహ మనటానికి మానవ 'జీవితా'నికి అవకాశం ఎప్పుడూ ఉంటుంది. ద్వారాలు తెరిచేసింటాయి. కాని అది యెప్పుటికైనా ఆ నిర్ణయానికి వస్తుందో లేదో యెవరు చెప్పగలరు ? ఇంతవరకు మానవ జీవితం మంచితనానికి పూర్తిగా దాసోహ మనలేదని తెలుస్తూనే ఉంది కద ! అందుకే ఆముగింపు !

'కన్యాశుల్కం' మొదటి అరు అంకాల్లోనూ జీవితాన్ని తేలికగా గంభీరంగా మంచి చెడ్డల కలయికగా, నిత్యమూ రీతులు మారే దృశ్యంగా, ఈశ్వరసూయల, లోభ, మోహాల సంఘర్షణగా చిత్రించి సప్తమాంకంలో జీవిత చిర్యాన్ని భగవంతుని స్వరూపమైన మంచితనం ముందు పరీక్షకు నిలవజేస్తారు గురజాడ. "మంచి అన్నది పెంచుచున్నా" అన్నారు. ఇంతకంటే ఉదాత్తమైన నైతిక ప్రయోజనం, భవిష్యభార్యకమైన సందేశం ఏం కావాలి కావ్యానికి ?

గురజాడ : షేక్స్పియర్

గురజాడకు షేక్స్పియరు నాటకాల్లోని ఉత్తమహాస్యం వరవడి. "నాలుగవ హెన్రీ, అయిదవ హెన్రీ, మెరీవైన్స్ అనే నాటకాల్లో తటస్థపడే డార్ పేరేషిట్, డేమ్ క్విక్లీ మొదలైన పాత్రలు జాన్ ఫాల్ స్టాఫ్ తో ఒక కూటముగా ఏర్పడి, ఎంతో ఆసక్తిని కలిగిస్తాయి. ఈ పాత్రలలో ఏదీ ఉజ్వల నైతికశక్తి గలదికాదు, వీరిలో ఎవరికీ మర్యాదా మప్పితమూ ఉన్నట్లు కనిపించదు. కాని అవిసీతిపరుడూ కుటిలుడూ అయిన ఫాల్ స్టాఫ్ షేక్స్పియరు పద్ధతి హాస్యానికి శిఖరాగ్రంవలె ప్రాతినిధ్యం

వహిస్తున్నాడు....” అని గురజాడవారే సూచించారు. పరీక్షించి చూస్తే ఫార్స్టాప్ — గిరీశం, డాల్ డేర్షిట్ — మధురవాణి, డేమ్ క్విక్లీ — పూటకాళ్ళమ్మ జంటలు గురజాడమీద పేక్సియరు ప్రభావం ఏ విధంగా పనిచేసిందో స్పష్టంచేస్తాయి. ‘కన్యాశుల్కం’ మొదటి కూర్పులో మధురవాణి పాత్రకు డాల్ డేర్షిట్ తో ఒక చాయా మాత్రపు సంబంధం ఉండేది. రెండవ కూర్పులో మధురవాణి పాత్రను గురజాడ క్రొత్తగా, అపూర్వంగా తీర్చిదిద్దటంతో ఆ సంబంధం పూర్తిగా పోయింది. “కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పులో మధురవాణి వర్ణింపరాని హేయమైన నడవడిక గలది. ఆ పాత్రకు ఎట్టి వన్నెచిన్నెలాలేవు. నాటకం రచిస్తున్నకొద్దీ మధురవాణి పాత్రమీద నాకున్న దృక్పథం మారుతూవచ్చింది.” * మధురవాణి సృష్టి గురజాడవారి మనీషకు (Genius) తార్కాణ. ఆమెకు పేక్సియరు నాటకాల్లో ఏ వ్యక్తితోనూ ఎలాంటి సంబంధమూలేదు.

పోతే గిరీశం, ఫార్స్టాప్ లమధ్య తెలుగుదేశానికి, ఇంగ్లండుకూ ఉన్నంతదూరం ఎలాగూ ఉండనేఉంది. అంతేకాదు. కేవలం వ్యక్తులుగా కూడా — రూపురేఖల్లో, వయస్సులో, అభిరుచుల్లో, వాగ్ధోరణిలో- వాళ్ళకు పామ్యమే కనిపించదు. గిరీశం నాగరకవేషమూ (బెంగాలీబాబులా) ఆకర్షణీయంగా అవయవసౌష్ఠవమూ కలిగిన పాతికేళ్ళలోపు యువకుడు. ఫార్స్టాప్ చూడగానే నవ్వుపుట్టించే లావుపాటిమనిషి, వయసుమీరినవాడు. గిరీశానికి శ్రీ సౌందర్యమీద ప్రత్యేకమైన అభిరుచి ఉంది. ఫార్స్టాప్ కు సౌందర్యమీద పట్టంపుకుండే వయస్సు ఎన్నడో దాటిపోయింది. మిగిలింది శ్రీవాంఛ మాత్రమే. గిరీశం ఊహల్లో మాటల్లో కవిత్వపు వాసనలు,

* 21 మే 1909 శ్రీ ముని సుబ్రహ్మణ్యంగారికి వ్రాసిన లేఖనుంచీ.

తియ్యని కల్పనలు తొంగిచూస్తాయి. ఫార్స్టాఫ్ మాటల్లో మంచి చమత్కారం ఉంటుందికాని, అతని కల్పన కేవలం సమయసూచి. ఫార్స్టాఫ్ వాగ్దారణలోని చమత్కారం దాగాపరిణతి చెంది, ప్రజ్ఞావంతమైనది. గిరీశానికి అంతమెలకువ, ప్రజ్ఞ ఇంకాలలేదు. ఫార్స్టాఫ్ త్రాగుడు లేక పోతే ఒక్కక్షణం ఉండలేదు. గిరీశానికి చుట్టకప్పు త్రాగుడు అలవాటై నట్లులేదు - ఇలా ఉన్నవరంగా పైకి ఎంత సామ్యం లేక పోయినా, పాతికేళ్ళ గిరీశానికి కూడా యాదై, యాదై అయిదేళ్ళ వయస్సు వచ్చే టప్పటికి బహుశా ఫార్స్టాఫ్ లా తయారైతావనే ఊహామాత్రం తప్పని వరిగా వస్తుంది. ఇద్దరినీ పోల్చిచూస్తే, ఇద్దరిలోనూ మూలపదార్థం, ఆత్మ, జీవితంవల్ల తాత్విక చృష్టి (హాస్యచృష్టి) ఒక్కటే. మహాకవి గురజాడ ఫార్స్టాఫ్ కు ఒక ఛాయనో, ఒక కంచువిగ్రహాన్నో కల్పించ లేదు. ఫార్స్టాఫ్ యొక్క ఆత్మకు ఉన్నదన్న ప్రసాదించి ఒక సూతన వ్యక్తిగా తెలుగు సాహిత్యంలో సృష్టించారు. గురజాడవారి మనీష షేక్స్పియర్ మనీషతో ఐక్యమైంది అనడానికిచే యుటవు.

ఫార్స్టాఫ్ వ్యక్తిత్వానికి 18, 19 శతాబ్దాల్లోకూడా షేక్స్పియరు విమర్శనముతో సరిమైనవ్యాఖ్య ఏర్పడనేలేదు. ఫార్స్టాఫ్ మొదటినుంచీ అందరిచృష్టిని ఆకర్షించినా సమస్యగానే ఉండేవాడు. అతని ప్రవర్తనలో ఉదాత్తత, నైతికాదర్శం పూజ్యం. అటువంటి వ్యక్తిని మన మధ్య సమాజంలో ఉంటే గౌరవించలేము సరికదా దగ్గరకుకూడా రానివ్వము. ఏమంటే అతని చమత్కారమూ, హాస్యమూ మనల్ని మోసగించి దాచించ వచ్చు. ఇలా నిత్యజీవితంలో మనం ఏ విధంగానూ హర్షించలేని ప్రవర్తన కలిగినవ్యక్తి నాటకరంగం మీద, సాహిత్యలోకంలో అధికంగా రంజిస్తూ ప్రీతిపాత్రుడు కావడానికి కారణమేమిటి? అతని దోహాల్ని మనం లెక్కించకపోవటం ఎందుచేత? అంటూ మీమాంసచేసి, సాహిత్య

లోకంలోనివాడై ఆ వ్యక్తి మనకు కాస్తదూరంగా ఉండటమే అందుకు కారణమనీ, యదార్థలోకంలో మనం చూచే విలువలువేరు, సాహిత్య లోకంలో మనం చూచే విలువలువేరు అనీ నిర్ణయించారు కొందరు విమర్శకులు. ఈ తీర్పుని ఖండిస్తూ మారిస్ మార్గన్ అనేరచయిత ఫాల్ స్టాఫ్ లో మానవత్వం, మంచితనం పున్నాయనీ అతనిలో కన్పించేలోపాలు తర్కిస్తే హెరమైన లోపాలుకావనీ సహేతుకంగా ఋజువులు చూపిస్తూ ఒకదీర్ఘమైన వ్యాసం వ్రాశాడు. కాని, దానినెవరూ పట్టించుకోలేదు. 1909 లో మారిస్ మార్గన్ వ్యాసాన్ని బలపరుస్తూ, ఫాల్ స్టాఫ్ మూలతత్వ మెటువంటిదో తృప్తికరంగా వివరించాడు ప్రొఫెసర్ బ్రాడ్లె. ఇంగ్లీషు సాహిత్య 'విమర్శనంలో ఇంతటి దీర్ఘచరిత్రగల ఫాల్ స్టాఫ్ ను, అతని అసాధారణ వ్యక్తిత్వాన్ని 'అనుకరించి' కల్పన చెయ్యడం ఎవరికిసాధ్యం ? * అది సాధ్యంకానివని అన్నారు డాక్టర్ జాన్ సన్. మరి అతనికి పునర్జన్మ ప్రసాదిస్తూ మరొకజాతి సాహిత్యంలో శాశ్వత స్థానం కల్పించటం సామాన్య విషయమా ? ఆ కీర్తి గురజాడవారికే దక్కింది. ఇటువంటి అపూర్వమైన సంగతి విశ్వసాహిత్యంలో ఇంకొకచోట ఉందనికూడా నేను నమ్మును.

గురజాడ 'కన్యాశుల్కం' నాటకాన్ని ప్రారంభించి మొదటి రంగం వ్రాస్తున్నప్పుడు వారి మనస్సులో లీలగా 'హెన్రీ IV - 2వ భాగం' నాటకంలో ఫాల్ స్టాఫ్ ప్రవేశించే అంకం 1, రంగం 2 జ్ఞాపకంపుందని మాత్రమే క్రింది పరిశీలనవలసిన తెలుస్తుంది. తర్వాత నాటకంలో ఎక్కడాయీ మాత్రపుస్మృతిచ్చాయకూడా లేదు. గిరీశం స్వగతాలు, సంభాషణలు,

* The Rejection of Falstaff : Oxford Lectures on Poetry by A. C. Bradley. గురజాడవారు 'కన్యాశుల్కం' వ్రాసే కాలానికి ఈ పుస్తకం రాలేదు.

పాత్రోస్పీలనము షేక్స్పియరు సంప్రదాయాన్ని అనుసరించినవి గాని షేక్స్పియరు రచనలో ఏ భాగానికీ దూరంగా కూడా అనుసరణ అని చెప్పటానికి పీల్చేదు.

ఫాల్స్టాఫ్ తనపేట్ (సేవకుడైన పిల్లవాడు) తో మాట్లాడుతూ ఉంటాడు. ఇంతలో లార్డ్ చీఫ్ జస్టిస్ (ప్రధాన న్యాయాధికారి) తన బండ్రోతుతో ఆ చారినవస్తాడు. ఫాల్స్టాఫ్ ముఖం తప్పిస్తాడు. కారణం, పూర్వం బాటసారులని దోచుకున్న నేరమొకటి ఫాల్స్టాఫ్ మీద ఉంది. కాని మధ్యకాలంలో యుద్ధంలో రాజుకు తోడ్పడినం. ఆ నేరాన్ని ప్రభుత్వం తొలగించినట్లే—ఆ సంగతి ఫాల్స్టాఫ్ కు తెలిక పోవటంతో చీఫ్ జస్టిస్ నుంచి గౌరవంగా తప్పించుకోవాలని ప్రయత్నం — చీఫ్ జస్టిస్ తన బండ్రోతుతో ఫాల్స్టాఫ్ ని రమ్మని కబురుపెడతాడు. ఫాల్స్టాఫ్ పేక్షాద్వారా తనకు చెప్పుడని బండ్రోతుకు చెప్పిస్తాడు. చీఫ్ జస్టిస్ మళ్ళీ బండ్రోతుతో “అలాకాదు, వెళ్లి చెయ్యిపట్టుకుని తీసుకురా. నేను మాట్లాడాలి అతనితో” అంటాడు. బండ్రోతు ఫాల్స్టాఫ్ ని సమీపించి అతణ్ణిచేత్తో స్పృశిస్తూ “నర్ జాన్” అంటాడు ప్రాచీయపూర్వకంగా రమ్మని సంజ్ఞచేస్తూ. ఫాల్స్టాఫ్ : “ఏమిదోయ్, ప్రాయంలో ఉన్నవాడివి నువ్వు అడుక్కు తినటమేమిటి? యుద్ధాలులేవా? ఉద్యోగాలకు కొరవా? రాజుకు సేవ కులుకావద్దూ? లేకపోతే తిరుగుబాటుదార్లకు సైనికులు అక్కర్లేదా? రాజు వైపు చేరకుండా అటువైపుచేరటం సిగ్గుచేటే అనుకో, కానీ, అడుక్కు తినటం మరింత సిగ్గుచేటుకదూ: ....” అంటూ వాణ్ణి బిచ్చగాణ్ణిచేసి, దబాయస్తూ ఉపన్యాసం ప్రారంభిస్తాడు. ఇక వాడేంచెప్పినా ఫాల్స్టాఫ్ తో గెలవలేదు. చివరకు చీఫ్ జస్టిస్ స్వయంగానేవస్తాడు. ఆయన్ను చూడ

గానే ఫాల్ స్టాఫ్ : “ ఓహో తమరా : నూరేళ్లాయుస్సు : తమరిలా లేచి తిరుగుతున్నందుకు నాకెంతో సంతోషంగా ఉంది. తమరు జబ్బుపడ్డారని విన్నాను. ఇప్పుడు డాక్టర్ల సలహా తీసుకునే ఇలా తిరుగుతున్నారుకదా : తమరింకా యావనంలో ఉన్నారు. వయస్సుమళ్ళలేదు. కానీ, ఇప్పుడిప్పుడే వయోభారం, దాని ప్రభావం కొంత సోకుతోంది : ఇదీ ఒకరకమైన ఆకర్షణే లేండి : ఏమైనా ఆరోగ్యం విషయమై తమరు తప్పకుండా బహుజాగ్రత్తగా ఉండాలని ఈ సేవకుని విన్నపం !” అంటూ ప్రారంభిస్తాడు. కాస్తలో ఫాల్ స్టాఫ్ ఎలారంగులు మార్చాడో చూడండి—చెవుడు అనటం, బింద్రోతుని బిచ్చగాణ్ణిచేసి దబాయించటం, చీఫ్ జస్టిస్ కి కోపం రాకుండా యోగక్షేమాలు వినయంగా, ఆప్యాయంగా (అందులో హాస్యం కొంత) విచారించటం.

‘కన్యాకుల్కం’ ప్రథమాంకం, ప్రథమరంగంలో గిరీశాన్ని డబ్బడగటానికి ‘పీటిగరాప్పంతులు’ బింద్రోతు వస్తాడు.

బింద్రోతు :- “ ఎంతమందిని పంపినా ఇచ్చారు కారటండి. నే వాళ్ళలాగూరుకునేవాణ్ణి కానండి.”

గిరీశం :- “అయ్య కోనేటికి తోవ ఇదే!”

బం :- “ఎక్కడ తెలియమాలోకం వచ్చిందయ్యా.”

గిరీ :- “ కోవటి దుకాణవా ? కస్తూరిబజార్లోగాని, ఇటువేపు లేదు” .... కాని బింద్రోతు అందరూ వినేటట్లు గట్టిగా “మీరూ సాస్తికలిసి ఏసుకున్నపొటి గరాపుల ఖరీదు మా పంతులు నిలబెట్టి పుచ్చుకొమ్మన్నారు.” అంటూ అరిచేటప్పటికి గిరీశం ప్లేటుమార్చేస్తాడు.

గిరీ :- “ఒహో! నీవదోయ్, ఎవరో అనుకున్నాను. నింపాదిగా మూడ్లాడు, నింపాదిగా మూడ్లాడు. రేపు ఉదయం ఎనిమిది గంటలకి పూట కూళ్లమ్మ ఇంటికివస్తే అజాపైనల్లో సామ్యిచ్చేస్తాను. మీ పంతులికి స్నేహం, మంచి, చెప్పా అక్కరేమా?”

బంబ్రోతు :- “మాటల్లో కార్యంలేదు. మొల్లోయ్యెట్టి నిల్చున్న పాట్ని పుచ్చుకొమ్మన్నారండి.” గిరీశం మళ్ళీ రంగుమారుస్తూ “పెద్ద మనిషివిగదా, నువ్వు తొందరపడ్డం మంచిదేనా? నీ తండ్రి ఎంత పెద మనిషి! ఈ చుట్టూడు ఎంతమజాగా కార్తాంబో. హవానా అంటారు దొడ్లు దీన్ని, రేపొద్దున్నరా రెండు కట్టలిస్తాను.”

బంబ్రోతు :- “శత్రం, సామ్మూమాచేం తెలవండి.”

గిరీ :- “చెప్పానుకానా? రేపొద్దున్న యివ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు చందాలుడు.”

బం :- “మాలాడికొడుకు చందాలుడు కాకుంటే మరేటండి.”

గిరీ :- “నీకు నమ్మకం చాలకపోతే ఇదిగో గాయత్రిపట్టుకు ప్రమాణం చేస్తాను.”

అంతటితో బంబ్రోతు నమ్మివదలిపెట్టుతాడు. ఇక్కడ గిరీశం— చెప్పదని నటించడం, కొంత దబాయించటం, తర్వాత పొగడటం, లంచం ఆశపెట్టడం, చివరకు ఒట్టుగాని ఒట్టుపేసుకోవడం, గాయత్రిమీద ప్రమాణంచెయ్యటం—ఫాల్ స్టాఫ్ తో సామ్యంచూడవచ్చు.

ఒట్టుగాని ఒట్టుపేసుకుంటూ ఫాల్ స్టాఫ్ కూడా అదే రంగంలో ఏమంటాడో చూడండి. “నా సర్ బిరుదమూ, నాయోధత్వమూ ఆవలబెట్టి

చెబుతున్నాను—నువ్వు పెద్దమనిషి అని నేనంటే, నేను పచ్చిఅబద్ధం కోరునే!” ఎవరైనా తన సర్ బిరుదుమీదనో, తన యోధత్వంమీదనో ఒట్టుపెట్టుకోవటం ఆనవాయితీ అయితే, అవి రెండూ తీసి అవలపెట్టి ఒట్టు పెట్టుకోవటమేమిటి? ఇది ఫాల్ స్టాఫ్ చమత్కారపు హాస్యం. గిరీశంలో పోలిక చూడవచ్చు.

గిరీశం చిట్టచివర ‘మంచితనం’ ముందు పరీక్షకు నిల్చినట్లే ఫాల్ స్టాఫ్ చిట్టచివర ‘ప్రేమ’ ముందు పరీక్షకు నిలుస్తాడు. ఫాల్ స్టాఫ్ జీవితాన్నీ, ఆ జీవితంలో తనకు ముఖ్యంగా ప్రీతిపాత్రుడైన హెన్రీ రాజకుమారుణ్ణి ప్రేమించాడు. అతని తుది విశ్వాసం జీవితం మీదనా ప్రేమలోనా అన్నవిషయం చివరి పరీక్షలో తేలుతుంది. హెన్రీ పట్టాభిషిక్తుడైనాడని విని పరుగెత్తుకుని పోయి, అతను నిండుకొలుపుకు వస్తూ ఉన్నప్పుడు ఉత్సాహంతో, సంతోషంతో పూర్వం వలెనే పలకరిస్తాడు. కాని రాజపదవిలోఉన్న హెన్రీ అతన్ని గుర్తించి గుర్తించనట్లు కఠినంగా తిరస్కరిస్తాడు. ఇది ఫాల్ స్టాఫ్ జీవితానికి చరమఘట్టం. తర్వాత కొన్ని రోజులకే ఫాల్ స్టాఫ్ చనిపోయినట్లు తెలుస్తుంది ఏవో హెన్రీ నాటకంలో. ఫాల్ స్టాఫ్ లో ‘జీవితం’ ‘ప్రేమ’ కు లొంగిపోవడంతో ఫాల్ స్టాఫ్ తుది విశ్వాసం ‘జీవితం’ కాదు ‘ప్రేమ’ అని సూచించాడు షేక్స్పియర్. గురజాడ ‘మంచితనం’ అన్నాడు. “మంచితన్నది పెంచుమన్నా” అన్న సందేశాన్నే గిరీశం వైఫల్యంలో వ్యంగ్యం చేశాడు.

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ

(మాలపల్లి)

దేశానికి రాచకీయంగా విముక్తి కలిగించడ మొక్కజేకాదు గాంధీ మహాత్ముని ధ్యేయం. సమాజంలో ఆర్థికమైన సమానత్వాన్ని నెలకొల్పి, మానవులందరు సోదరులు అనే భావాన్ని నిత్యజీవనంలో సాధించడమే ఆయన ఆదర్శం. అది కేవలం సామూహికమైన ఉద్యమంగానే కాదు, వ్యక్తిగా మానవునిలోవచ్చే మార్పుగా కూడా సాధించవలసిన ఆదర్శం. మానవధర్మ పరిణామం ఐహికంకాదు, రెండువిధాలా జరుగవలసిందే : సంఘ సంస్కరణ, రాజకీయమైన విప్లవము సాధించగలిగినది పరిస్థితు లలో మార్పు ; నైతికంగా, ఆధ్యాత్మికంగా వ్యక్తి దృక్పథంలో రావలసిన చేమో అంతరంగికమైన మార్పు. ఈ రెండింటిలో దేన్ని ఉపేక్షించినా ఆశయసిద్ధి కలుగదు. రెండింటిమీదా దృష్టి నిలిపి దారి చూపడమే గాంధీజీ విశిష్టత. అందుకే గాంధీజీ దృక్పథంలో రాజకీయాలకూ నైతిక ప్రవర్తనకూ, సామాజిక విప్లవానికీ ఆధ్యాత్మికతకూ సమన్వయం కుదిరింది. ఈ సమన్వయం కేవలం రాజకీయ, సామాజికవాదులైన వారికీ, లేక కేవలం ఆధ్యాత్మిక, మతవాదులైనవారికీ నాటికీ నేటికీ పూర్తిగా రుదించ లేదు ; వారి విమర్శలకు గురి అవుతూనే ఉంటున్నది.

ఈ శతాబ్ది రాజకీయాల్లో గాంధీజీ ఎలా విశిష్టవ్యక్తి, అలాగే తెలుగు నవ్యసాహిత్యంలో 'మాలపల్లి' కూడా ఒక విశిష్ట రచన. కల్పనికోద్యమం తెలుగు సాహిత్యాన్ని ప్రభావితం చేస్తున్న తొలిరోజుల్లో 'మాలపల్లి'

పుట్టింది. కాని 'మాలపల్లి' కాల్యనికోద్యమానికి చెందిన రచన కాదు. ఆ ఉద్యమం తర్వాత హేతువాదమూ, అభ్యుదయ సాహిత్యోద్యమమూ, మానవతావాదమూ సాహిత్యంలో ప్రాముఖ్యం వహించాయి. 'మాలపల్లి' నవలలో పీడితవర్గం వారి చరిత్ర, సమాజంలోని బాధ, ఆర్థిక, దురన్యాయం చిత్రీకరించినా, దాన్ని 'అభ్యుదయ' రచనగా ఒక ముద్ర వెయ్యడానికి వీలేదు. కాల్యనికోద్యమం తాలూకా రచనల్లో భాసించిన ఆధ్యాత్మికత, కామరహితమైన స్త్రీ పురుష ప్రేమ వంటివి 'మాలపల్లి' లో కనిపించినా అవికూడా విశిష్టంగానే ఉన్నాయి. 'మాలపల్లి' యొక్క ఈ ప్రత్యేకతకు ఒక కారణం తోస్తుంది. తెలుగులో నడచిన నవ్యసాహిత్యోద్యమాలు రెండింటిలోనూ, సంప్రదాయాన్ని సమర్థించడమో, త్రోసిరాజనడమో, లేక క్రొత్తదైన విదేశీయతను తెచ్చిపెట్టుకోవడమో అనే మూడు మార్గాలు స్పష్టంగా కనిపిస్తాయి. 'ప్రాత క్రొత్తల' మేలుకలయికగా మానవత్వం మీద అభిరూపమైన విశ్వాసంతో మానవధర్మ పరిణామాన్ని ఉపలక్షించే దాయాన్ని సమర్థించడంలో ముందు చూపు లేదు; దాన్ని త్రోసిరాజనడంలో నిర్మూలించడమే తప్ప నిర్మాణం చేసే దృష్టిలేదు; విదేశీయతను తెచ్చి పెట్టుకోవడంలో దానికి వర్తమాన దేశీయ, సామాజిక జీవన స్వరూపంతో అసలు పొంతన కుదరదు. అలాకాకుండా సంప్రదాయంలోని మేలు కీళ్ళను విచక్షించి, వ్యక్తికి సమాజానికి గల సంబంధాన్ని అవగాహనచేసుకొని, నిత్యనూతనమైన జీవన స్వరూపాన్ని, ఆశించిన మానవసమాజ పరిణామానికి తగినట్లుగా, దిద్ది తీర్చే దృక్పథం 'మాలపల్లి' నవలలో కనిపిస్తుంది. గాంధీగారి దృక్పథానికి దర్పణమే 'మాలపల్లి' నవల.

1922 లో 'మాలపల్లి' నవల ప్రథమ ముద్రణ పొందింది. ఈ నవల ఆనాటి సామాజిక రాజకీయ జీవితంలో గొప్ప సంచలనం కలిగించింది.

ప్రభుత్వం ఈ నవలను చాలనాళ్ళు నిషేధించింది. ఆనాటి సామాజిక చైతన్యానికి ప్రతిబింబం కావడమొక్కటేకాదు ‘మాలపల్లి’ విశిష్టత, ఆ చైతన్యానికి నూతన దృక్పథాన్ని, పరిజ్ఞామ మార్గాన్ని నిర్దేశించడం కూడా ‘మాలపల్లి’ చేసింది. ఆనాటి పరిస్థితుల దృష్ట్యా రెండు భిన్న వైఖరులు ఆవలించించడం సాధ్యం. ఒకటి-వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థ ఖిలమైనది, వైదికధర్మ మరుగంటినది, సంస్కృతాభ్యయనము ఊటించినది. పరాయి మతస్తుల, విదేశీయుల పరిపాలనలో భారతీయ సంస్కృతి, భాషలు, హైందవ ధర్మము, జీవనము సంకరమైపోయినవి. ఇక మిగిలినదేమున్నది: ఈ వైఖరియొక్క నిస్పృహ నిర్వేదమూ ‘వేయిపడగలు’ వంటి నవలలో ప్రతిభావంతంగా వ్యక్తం చెయ్యబడ్డది. కాని ఈ వైఖరే సంపూర్ణమైన నత్యాన్ని ఆవిష్కరణ చెయ్యడంలేదని, మూలకమైన హైందవ ధర్మమూ, సంస్కృతీ నజీవగానే ఉన్నాయని నిరూపించే రెండోవైఖరి ‘మాలపల్లి’లో కనిపిస్తుంది. కీ||శే|| కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు ‘మాలపల్లి’కి వ్రాసిన ‘రొలిపలుకు’ లో రెండవ వైఖరినిగూర్చి విపులీకరించారు :

“సంస్కృత పాండిత్యము దేశ్య పాండిత్య పరిజ్ఞామమును పొందినది. సంస్కృత వేదాంత సూత్రములు తెలుగు కీర్తనల పరిజ్ఞామమును పొందినవి. వైదిక కర్మకాండ, వేదాంతభక్తి పరిజ్ఞామమును పొందినది. రామానుజ, బసవేశ్వరుల భక్తిమార్గము ప్రజాజీవనమందు లీనమైనది భక్తులన్నికులములందును ప్రవర్తిని బడసిరి. వేదాంతజ్ఞాన మన్ని కులముల వారికిని సమానస్వత్వమైనది. మహమ్మదీయ, బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ విధానములును, ఉర్దూ, ఆంగ్లభాషలును ఆరంభమునందు ప్రతికూలములైనను కాలక్రమమున ఆంధ్ర సాహిత్యాభ్యుదయమునకు సాధనములైనవి .... రాజులు మారినను, రాజ్యములు పోయినను, మతము లంతరించినను, గ్రామసీమలందు ప్రజా సాహిత్యజీవనము నిమోగన్నతములకు పాలైనను వికాసవంత మగుచున్న విధమును ‘మాలపల్లి’ సరసముగ వర్ణించుచున్నది.”

హైందవ ధర్మము, సంస్కృతి నశించలేదు; నెలవులు మార్పు కాని కాలగతిలో నిపురుగప్పిన నిప్పువలె ఉంటూనేఉన్నది: అనేవైఖరి మనకు 'మాలపల్లి' నవలలో కనిపిస్తుంది. 'మాలపల్లి', 'వేయిపడగలు' రెండూ రెండు విభిన్నవైఖరులను ప్రదర్శిస్తాయి. యధార్థం ఒకటే, కాని ప్రతిపాదనలు వేరుగా ఉన్నాయి. దీనికి కారణమేమిటి? హైందవ ధర్మమూ, సంస్కృతీ అగ్రవర్ణాలవారిలో ధనికుల్లో పూర్వస్థితినుండి శైథిల్యాన్ని పొందినా, సామాన్యప్రజల్లో, పంచముల్లో, నిరుపేదల్లో సజీవంగానే ఉన్నది అనేసంగతి తథ్యమే: 'వేయిపడగలు', అగ్ర వర్ణాలవారినీ, జమీందారులనీ ఆలంబనం చేసుకోవడమూ, 'మాలపల్లి' పంచములనూ, శ్రామికులనూ ఆలంబనం చేసుకోవడమూ, పై చెప్పిన విభిన్నవైఖరులను ప్రదర్శించేందుకు ఒక కారణమైనట్లు తోస్తుంది. విశ్వ నాథవారు వర్ణవ్యవస్థ కిచ్చిన ప్రాధాన్యం, సనాతన ధర్మానికి యివ్వక పోవడం, ఉన్నవవారు సనాతన ధర్మానికి మోక్షసాధనకూ యిచ్చిన ప్రాధాన్యం, వర్ణవ్యవస్థకూ, వైదిక కర్మానుష్ఠానానికీ యివ్వక పోవడం మరొక కారణం. ఇలాపోల్చి చూస్తే హైందవధర్మ నిరూపణలో 'మాలపల్లి'కి 'వేయిపడగలు'కూ గల తారతమ్యం గోచరిస్తుంది. ఒకటి ముందుచూపు. రెండవది వెనుకచూపు

గాంధీగారికి హరిజనోద్యమం అత్యంత ప్రీయమైనది. అందుకు కారణం ఎంతో మౌలికమైనది. "అస్పృశ్యత ఒక అమానుషమైన మూఢాచారం అనేభావం కేవలం సంఘసంస్కర్త అయినవాని దృష్టి. అస్పృశ్యత ద్వారా సమాజానికి వెలిగాబడిన వర్గం ఆర్థికంగా పీడితవర్గం, శ్రామికవర్గం, కాబట్టి ఈ వర్గానికి న్యాయం జరగాలి. విప్లవం ఈ వర్గంద్వారా జరగాలి. అనేది కేవలం రాజకీయవాది దృష్టి. ఈ రెండుభావాలూ సమన్వయం చేసుకున్న మానవ ధర్మపరిణామవాది గాంధీ. జరిగే విప్లవం, శాంతి,

అహింస, అనే ధార్మిక సూత్రాలమీద జరగాలి. అయితే ఇందులో శాంతి, అహింస, బౌద్ధాభిముఖత, క్షమ చూపవలసిన వారెవ్వరు ? గాంధీ ఉద్దేశంలో రెండు వర్గాలవారూ చూపవలసిందే, అదే మానవతాధర్మం కాబట్టి. క్రమంగా గాంధీ బౌద్ధబలవల్ల హరిజనోద్ధరణ ఒక ఉద్యమంగా బలపడి, నేటి రాజ్యాంగ చట్టంలో విధిగా చేర్చబడింది. ఈ పరిణామంలో హరిజనులు ఉద్ధరింపబడవలసిన వారూ, తదితరులు వారిని ఉద్ధరించవలసిన వారూ అనే భావం స్థిరపడిపోతూ వచ్చింది. అంటే బౌద్ధాభినివే, దాక్షిణ్యాభినివే, దాతృత్వాభినివే హరిజనులు లక్ష్యపూరులు కావలసినవారు. ఇది సామాన్యంగా నాటికి నేటికి రాజకీయవాదులు గాంధీ దృక్పథానికి చేస్తున్న వ్యాఖ్య. కాని ఉన్నవవారు 'మాలవల్లి'లో గాంధీ దృక్పథానికి చేసిన వ్యాఖ్య చూడండి : మానవధర్మ పరిణామంలో, సామాజిక విప్లవంలో హరిజనులు తమను రామే ఉద్ధరించుకోవలసిన అవసరం ఎంతో ఉన్నది. ఆ కృషి, ప్రయత్నము నిజంగా ప్రారంభమైనప్పుడే సమాజం యావత్తూ ఉద్ధరింపబడదానికి అవకాశం ఏర్పడుతుంది. దురన్యాయాలకూ, దాళలకూ, పీడనకూ గురియైన హరిజనుల్లోనే బౌద్ధాభిముఖత, క్షమా, అహింసా వ్యక్తమై, ఉత్తమ సంస్కారమూ, దాక్షిణ్యమూ, దాతృత్వమూ వారినుంచీ యితరుల మీద ప్రసారం కావలసిన పరిస్థితి ఉన్నది. ఈ సత్యం ఉన్నవవారు 'మాలవల్లి' నవలలో ఆకళించుకున్నారు. నిరూపించారు. ఇది దేశంలో గాంధీ అనుయాయుల్లో, రాజకీయ విధానాల్లో, ఆకళింపుకు రాకపోవడమే హరిజనుల పరిస్థితి నేటికి అసంతృప్తికరంగా ఉండడానికి కారణం అంటే సత్యమారం కాదేమో : సంఘంలో విప్లవం సాధించేందుకూ, సంఘాన్ని క్రొత్తగా నిర్మించేందుకూ హరిజనులే కీలకపాత్ర వహించాలి అనేది గాంధీగారు అవగాహన చేసుకున్న సత్యం. అందులో

వారి పాత్ర సంఘంయొక్క బాధారాన్ని స్వీకరించే, కర్తృత్వ రహితమైన పాత్ర (Passive Role) కాదు; ఆత్మోద్ధరణ ద్వారా సంఘాన్ని ఊహించి సంఘానికి దారిచూపే కర్తృత్వపూర్ణమైన పాత్ర (Active Role) కావాలి. గాంధీమార్గం సృజనాత్మకమైన విప్లవమార్గం అనడానికి ఇదొక తార్కాణం. 'మాలవల్లి' నవలలో రామదాసు అనే మాలదాసరి కథానాయకుడు, ఆతని కొడుకులు సంగదాసూ, వెంకటదాసూ విప్లవానికి రెండు ముఖాలు. రామదాసుది గాంధీ స్థానమైతే, సంగదాసు సెహరాకి, వెంకటదాసు సేరాజీబ్‌నుకి ప్రతినిధులు. 1920 ప్రాంతాల్లో వ్రాయబడిన 'మాలవల్లి' నవలలో ఇలా స్వరాజ్యోద్ధ్యమ భవితవ్యం ఒక సూచనగా సాక్షాత్కరిస్తుంది. హరిజనులైన రామదాసూ, సంగదాసూ కర్తవ్యోపదేష్టులుగా, నాయకులుగా క్షమామూర్తులుగా నవలలో ప్రధాన పాత్ర వహిస్తారు. వీరి పరిస్థితులలోనైనా మానవుడు తనను తాను ఉద్ధరించుకునే ప్రయత్నం చెయ్యనిదే ఆతనికి ఆశయనిస్థి కానేరదు. స్వాతంత్ర్యం ఒకరు యిచ్చేది మరొకరు పుచ్చుకునేది ఎలాకాదో, అలాగే మానవునికి అత్యుచిత్వాసరమూ, ఆత్మోద్ధరణ ఒకరు ప్రసాదించగా లభించేవి కాదు ; ఇది ఉన్నవవారు ఆకళించుకుని 'మాలవల్లి'లో చిత్రించిన గొప్ప రహస్యం. సామాన్య రచయిత గాంధీమతాన్ని అనుసరించే అగ్రవర్ణాల వ్యక్తుల్ని హరిజనోద్ధారకులుగా చిత్రించే పరిస్థితిలో ఉన్నవవారు అటువంటి వ్యక్తుల్ని కాకుండా, హరిజనుల్నే కథామధ్యంలో నిలుపుండబెట్టడం సాహిత్యప్రష్టగా ఆయన దార్శనిక శక్తికి గీటురాయి.

'మాలవల్లి' నవలలో రామదాసూ, సంగదాసూ కేవలం హరిజనులుగా తమ 'హక్కుల'కోసం పోరాడలేదు. న్యాయంకోసం, మానవత్వపు విలువలకోసం, ఆత్మ విశ్వాసంతో, నైతిక దౌర్భాగ్యంతో స్థిరంగా నిలిచారు. కష్టాలు పడ్డారు, త్యాగాలు చేశారు. కాని త్యాగాలు చేశామని

అనులేడు, అనుకోలేదు. అందుకే వారి వ్యక్తిత్వం రాజకీయవాదుల వ్యక్తిత్వంకంటే ఉదాత్తమైంది, చరిత్రమైంది. రాజకీయాల్లో గాంధీగారు నిర్వహించిన హాత్రయదా యుద్ధమంటే. వ్యక్తిత్వమున్న అసంతసిస్సినవర్త లక్ష్మీసాధనలో అయం కావడం ఒక మెట్టు, ఆ అట్టం రాజకీయ, సాంఘిక వర్గ ప్రయోజనాల సంఘటిత పరిధినిదాటి మానవ భర్తృపరిణామే కావడం మరొక మెట్టు. ఆ పై మెట్టును అందుకున్న గాంధీమనస్తత్వానిన్నే 'మాలపల్లి' తిథానాయకులలో చిత్రించి కృతకృత్యులయ్యారు ఉన్నవదారు.

రామదాసులోని భక్తి వైరాగ్యాలూ, సంగదాసులోని కర్మదీక్ష, నిస్సంగత్వమూ యాదృచ్ఛికంగా రచయిత కల్పించి పోషించినవికావు. ఆ హాత్రయ దేశీయతలో ఉద్బవించిన యాభివ్యక్తి చిత్రణలు. చదువుమేరు, సంస్కారముమేరు. సంస్కృతం చదువుతోకపోయినా, సమర్థుల సమాజానికి వెలియైనా, హరిజనులకుదా మైందవనియానికి చాటుతే. యన దేశ చరిత్రలోనే పాండిత్య ప్రసర్న, వైదికకర్మ మూలబడి, భక్తితీ, జ్ఞాన వైరాగ్యాలకూ, నైతిక ప్రవర్తనకూ ప్రాధాన్యం రావడం ఒక విశేష పరిణామం. తద్వారా సనాతన భర్మానికీ, చాపనిషద మతానికి వాటిల్లిన ఆపద ఏమీ లేదు. దేశంలో ఆధ్యాత్మికత నశింపనూలేదు. "మానవుల మహత్వము నకు త్యాగ వైరాగ్యములు, గుణశీలములు, ప్రేమ నిగ్రహములు, భక్తి శ్రద్ధలు మూలములనియును, భోగభాగ్యములు, కులసంపదలు, ప్రజ్ఞా పాండిత్యములు, దంభాహంకారములు మూలములు కావనియును, సనాతన ధర్మైతిహాసములవలె 'మాలపల్లి' ధర్మైతిహాసమును విశదము చేయుచున్నది" అన్న శ్రీ నాగేశ్వరరావు పంతులుగారి వాక్యములు స్మరణీయములు.

మంగళాపురంలో సమస్య భూస్వాములకూ, కూలీలకూ మధ్య ఏర్పడిన వివాదం. దీనికి ముఖ్యకారణం వర్ణవ్యవస్థలో రాని మార్పుకంటే

అర్థికవ్యవస్థలో వచ్చిన మార్పు! డబ్బు చలామణి విస్తరించడం, ధన్యానికి ధర పెరగడం, ప్రభుత్వం అండ చూచుకొని భూస్వాములు దురాశకు లోనై మానవత్వాన్ని మరచి 'బొదుగుకోసీ పాలుత్రాగే' మనస్తత్వంతో వ్యవహరించడం. ఈ పరిస్థితుల్ని ప్రధానంగా చిత్రిస్తూ, సాంఘిక, రాజకీయ ఉద్యమాల ప్రభావాన్ని గౌరవం చెయ్యడంలో రచయిత విస్మయానికి షేట్లు ఎక్కుడున్నాయో చక్కగా చూపించారు. రూపాయికి పన్నెండు మానికెలు జొన్నలిచ్చేటప్పుడు కూలి పావలా. ఆ ప్రకారం కూలి రూపాయి యివ్వవలసినా, పావలానే యిస్తామనీ, ధన్యం కూలిగా యివ్వమనీ అంటారు భూస్వాములు.

“చాకిరీ కూలివాండ్ర సొమ్ము, భూమి రైతుసొమ్ము, దేని ధర దానికుండాతె” అంటాడు సంగదాసు. “ఎక్కువ కూలిస్తే ఎక్కువ తింటాం. నత్తు వెక్కువౌతుంది .... కడుపులో యెత్తులేకపోతే ఒకమాటు మోసేది రెండుమాట్లు మోస్తాం. అందువల్ల వాండ్రకు పనిజాగు .... కూలివాడికి అర్థన్నం పెడితే ఆసామికి శ్రేయస్సుకాదు.” ఇది కూలివాళ్ళ దృష్టి. భూస్వాములకు ధనాశ తప్ప మరొక ఆలోచనలేదు. చౌదరయ్య భూస్వాములలో ప్రముఖుడు. సంగదాసు అతని గుమాస్తా. కాని సంగదాసు ఆదర్శం మానవసేవ, సంఘసేవ. అతనిలో మేధాశీక్షత, కర్మదీక్ష ఆధ్యాత్మికతకంటే ఎక్కువగా ప్రకాశిస్తాయి. చౌదరయ్య తలపెట్టిన అన్యాయాన్నీ, మోసాన్నీ అరికట్టడానికి హరిజనులైన కూలీల తరపున ఎత్తుకు పైఎత్తు పేస్తాడు సంగదాసు. చౌదరయ్యతో కూలీల సమస్యను వివరించి చెప్పడానికి ప్రయత్నించి విఫలమౌతాడు సంగదాసు. చౌదరయ్య ప్రకృతి సంగదాసుకు ఊర్జ్వలంగా తెలుసు. “ఆయన హృదయ వీణకు తీగలుంటే నత్తస్వరాలూ విజృంభింపజేసి నవరసాలూ ఒలికేట్టు పలికించే వాడిని” అంటాడు సంగదాసు. నిజమే. చౌదరయ్య ప్రకృతి మారదు.

వంశజాతే విరిగేరకం. అతని హృదయ వీణకు తీగలు అనులేపు. సంగదాసు కర్తవ్యదీక్ష చలించేది కాదు. అందువల్ల తనకు వచ్చే ప్రమాదం గుర్తెరిగినా సంగదాసు కూలీల తరపున పైఎత్తు వేస్తాడు. సంగతి తెలిసి వచ్చేప్పటికి చౌదరయ్య ఆగ్రహం పట్టలేకపోతాడు. ఆ ఆగ్రహానికి సంగదాసు నిండుప్రాణం తక్షణమే బలి అవుతుంది. “ధర్మ విజయమెప్పుడూ బలి గోరుతుంటుంది. సోక్రటీసు విషం గ్రహించాడు. క్రీస్తు శిలువ నెక్కాడు. పశువధ లేనిదే యజ్ఞం లేదు. పశువులన్నిటికంటే ఉత్తమ మయినది స్వార్థ పశువు” అన్న సంగదాసు, ప్రమాదాన్నెరిగి కూడా జంకలేదు. అత్య త్యాగంచేశాడు. గాంధీగారి అంతిమ త్యాగంలోని పరమార్థం యిదేకదా! ఇక్కడ పాపపుణ్యాలను గూర్చిన ఉన్నవవారి దృష్టి వేదాంత దృష్టి. వారు సంగదాసుద్వారా యిలా పలికించారు: “ధర్మనిరోధ ప్రయత్నంలో బాధ కలుగజేసే వాంఛనూ, బాధపడేవాండ్లకూ ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వ ముండదు. ప్రత్యేక వ్యక్తుల జయోపజయాలకు ధర్మ విజయంతో సంబంధంలేదు.” ఇక్కడ వ్యక్తులరూ వారి కర్మకూ ప్రాధాన్యంలేదు. మానవసమాజ పరిణామ ప్రయంలో భుర్తణపడే భిన్న శక్తులకు ప్రతినిధులు మాత్రమేవారు. నిజానికి చౌదరయ్యుల సంగదాసు మీద వ్యక్తిగతమైన ద్వేషమేమీ లేదు. ఆ క్షణంలో ఆగ్రహం అలా ముంచుకు వచ్చింది. ఇక్కడ చౌదరయ్య పాత్రపోషణలో చివరియైన రాత్రివికదృష్టి కాదు, ప్రతిభకూడా వ్యక్తమైంది. చౌదరయ్య అర్చనలేని దాడుకాదు, కాని అతనిలో స్వార్థగుణమూ, లోభమూ పెద్దవి; గ్రహించుకొనే సంస్కారం జొర్రాకలేదు. ఎదురు తిరిగిన వ్యవహారాన్ని, మునుపటి అణగ గొట్టాలనే అవేశం తప్పితే మరో విధమైన చెరిపులేని పెరుగుదల అతని ప్రకృతి. దీన్నే తెలుగు వాడి శౌర్యంగా రాలిపోయిందో వ్యతిరేకమనం మురిసిపోతూ ఉంటాము. కాని సంస్కార లోపంగా గుర్తించడం చూడ

అర్థికవ్యవస్థలో వచ్చిన మార్పు! డబ్బు చలామణి విస్తరించడం, ధన్యానికి ధర పెరగడం, ప్రభుత్వం అంద చూచుకొని భూస్వాములు దురాశకు లోనై మానవత్వాన్ని మరచి 'పొదుగుకోసి పాలుత్రాగే' మనస్తత్వంతో వ్యవహరించడం. ఈ పరిస్థితుల్ని ప్రధానంగా చిత్రిస్తూ, సాంఘిక, రాజకీయ ఉద్యమాల ప్రభావాన్ని గొణం చెయ్యడంలో రచయిత విప్లవానికి షేక్స్ పిర్లు ఎక్కుడున్నాయో చక్కగా చూపించారు. రూపాయికి పన్నెండు మానికెలు జొన్నలిచ్చేటప్పుడు కూలి పావలా. ఆ ప్రకారం కూలి రూపాయి యివ్వవలసినా, పావలానే యిస్తామనీ, ధాన్యం కూలిగా యివ్వమనీ అంటారు భూస్వాములు.

“చాకిరీ కూలివాండ్ర సొమ్ము, భూమి రైతుసొమ్ము, దేని ధర దానికుండానె” అంటాడు సంగదాసు. “ఎక్కువ కూలిస్తే ఎక్కువ తింటాం. నత్తు పెక్కువోతుంది .... కడుపులో యెత్తులేకపోతే ఒకమాటు మోసేది రెండుమాట్లు మోస్తాం. అందువల్ల వాండ్రకు పనిజాగు .... కూలివాడికి అర్థన్నం పెడితే ఆసామికి శ్రేయస్సుకాదు.” ఇది కూలివాళ్ళ దృష్టి. భూస్వాములకు ధనాశ తప్ప మరొక ఆలోచనలేదు. చౌదరయ్య భూస్వాములలో ప్రముఖుడు. సంగదాసు అతని గుమాస్తా. కాని సంగదాసు ఆదర్శం మానవసేవ, సంఘసేవ. అతనిలో మేధాత్రిక్షత, కర్మదీక్ష ఆధ్యాత్మికతకంటె ఎక్కువగా ప్రకాశిస్తాయి. చౌదరయ్య తలపెట్టిన అన్యాయాన్నీ, మోసాన్నీ అరికట్టడానికి హరిజనులైన కూలీల తరపున ఎత్తుకు పైఎత్తు వేస్తాడు సంగదాసు. చౌదరయ్యతో కూలీల సమస్యను వివరించి చెప్పడానికి ప్రయత్నించి విఫలమౌతాడు సంగదాసు. చౌదరయ్య ప్రకృతి సంగదాసుకు ఊణంగా తెలుసు. “ఆయన హృదయ వీణకు తీగలుంటే సప్తస్వరాలూ విజృంభింపజేసి నవరసాలూ ఒలికేట్టు పలికించే వాడిని” అంటాడు సంగదాసు. నిజమే. చౌదరయ్య ప్రకృతి మారదు.

వంచదోతే విరిగేరకం. అతని హృదయ వీణకు రీగెలు ఆనలులేవు. సంగదాసు కర్తవ్యదీక్ష వలించేది కాదు. అందువల్ల తనకు వచ్చే ప్రమాదం గుర్తెరిగినా సంగదాసు కూర్చి తరపున పైఎత్తు వేస్తాడు. సంగతి తెలిసి వచ్చేప్పటికి చౌదరయ్య ఆగ్రహం పట్టలేకపోతాడు. ఆ ఆగ్రహానికి సంగదాసు నిండుప్రాణం తక్షణమే బలి అవుతుంది. “ధర్మ విజయమెప్పుడూ బలి గోరుతుంటుంది. సోక్రటీసు విషం గ్రహించాడు. క్రీస్తు శిలువ నెక్కాడు. పశువధ లేనిదే యజ్ఞం లేదు. పశువులన్నిటికంటే ఉత్తమ మయినది స్వార్థ పశువు” అన్న సంగదాసు, ప్రమాదాన్నిరిగి కూడా జంకలేదు. అత్యుత్సాహంతో గాంధీగారి అంతిమ ఛార్జింగ్ లోని పరమార్థం యిదేకదా! ఇక్కడ పాప-పుణ్యాలను గూర్చిన ఉన్నవవారి దృష్టి వేదాంత దృష్టి. వారు సంగదాసుద్వారా యిలా పలికించారు: “ధర్మనిరోధ ప్రయత్నంలో వాధ కలుగజేసే వాండ్లకూ, వాధపడేవాండ్లకూ ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వ ముండదు. ప్రత్యేక వ్యక్తుల జయపజయాలకు ధర్మ విజయంతో సంబంధంలేదు.” ఇక్కడ వ్యక్తులకూ వారి కర్మకూ ప్రాధాన్యంలేదు. మానవసమాజ పరిణామ క్రమంలో ఘర్షణపడే ధర్మ శక్తులకు ప్రతినిధులు మాత్రమేవారు. నిజానికి చౌదరయ్యకు సంగదాసు మీద వ్యక్తిగతమైన ద్వేషమేమీ లేదు. ఆ క్షణంలో ఆగ్రహం అలా ముంచుకు వచ్చింది. ఇక్కడ చౌదరయ్య పాత్రపోషణలో రచయిత తాత్త్వికదృష్టి కాదు, ప్రతిభకూడా వ్యక్తమైంది. చౌదరయ్య అర్ధగ్రతలేని వాడుకాడు, కాని అతనిలో స్వార్థగుణమూ, లోభమూ పెద్దవి; గ్రహించుకొనే సంస్కారం జొర్రుకొనేది. ఎదురు తిరిగిన వ్యవహారాన్నీ, మనుష్యుల్ని అణగ గొట్టాలనే అవేశం తప్పితే మరో విధమైన వెరవులేని పెళుసుదనం అతని ప్రకృతి. దీన్నే తెలుగు వాడి శౌర్యంగా కొండొకచో వర్ణించి మనం మురిసిపోతూ ఉంటాము. కాని సంస్కార లోపంగా గుర్తించము. చౌద

రయ్య దుష్కర్మకు ఫలితం ఉంది. ఆ ఫలితం విచిత్రంగా ఉంది. అది చౌదరయ్య దుష్కర్మబిరుదులు అతని మనస్తత్వంతో మమకారాలతో పెనవేచుకొన్నదిగా ఉండటమే విశేషం.

సంగదాసు తండ్రి రామదాసు, అవకాశం ఉన్నా, చౌదరయ్యపై ప్రతీకార చర్యకు అంగీకరించడు. కాని అతడు చూపే క్షమకు గుర్తింపు లేదు. అయిదువేలు చౌదరయ్య దగ్గర నుంచి లాగి, లంచం పంచుకున్న వ్యవహార పంతులూ, గ్రామముననబూ, కరణమూ, పోలీసులూ కేసు లేకుండా చేస్తారు. ఇందులో వ్యవహార పంతులు చౌదరయ్యకు సలహా దారు. ఇది అగ్రవర్ణాలవారి మధ్య ఉన్న సమోద్యమ మంచి ఉదాహరణ! తర్వాత సంగదాసు హత్యనుగూర్చి పశ్చాత్తాపం లేకపోగా, చౌదరయ్య, పంతులూ కలిసి రామదాసు ఆస్తి పాస్తులకు ఎనరుపెడతారు. వీళ్ళిటు రామదాసు పొలంకోసం వ్యాజ్యం వెయ్యగానే, అటు చౌదరయ్య కోడలు, రామానాయుడిభార్య, కమల మోహనరావుతో లేచిపోతుంది. ఈ రెండు సంఘటనలకూ పైకిచూస్తే ఎటువంటి సంబంధమూలేదు. కమల పాత్ర పోషణలోనూ రచయిత అనన్య సామాన్యమైన సత్యదృష్టి గోచరమౌతుంది. కమలకు అర్థించకూడా గారాబమే; ఎటువంటి వ్యాపకము బాధ్యతాలేవు. కేవలం నిర్వాహరమూ, యౌవనమూ ఆమెలో తాత్కాలికమైన మనశ్శాంచ ల్యానికి దుస్సాహసానికి హేతువులు. ఇది చౌదరయ్య కుటుంబానికి చెబ్బి. కాని ఈ చెబ్బి సూటిగా తగిలింది రామానాయుడికి, అతని కొడుకు సాహూకి. ఇదేమి నాయకం? అనిపిస్తుంది స్థూలదృష్టికి. రామానాయుడికి సంగదాసు మీద అభిమానమూ, గౌరవమూ. రామానాయుడు నత్తురువుడు. సాహూ అమాయకుడూ, అర్చకుడూ. వారు చేసిన తప్పిదం ఏమీలేదే! చౌదరయ్య దుష్కర్మకు వీరి కిటువంటి శిక్ష పడటం సహేతుకంగా కనిపించదు! కాని లోతుగా ఆలోచిస్తే సృష్టి రహస్యం యిదే! అనిపించేలా.

కథాసంవిధానాన్ని పోషించారు రచయిత. తండ్రిల పాపకర్మలకు దివ్యులు పలికే ఆనుభవించాలి (The sins of fathers are visited on their children) అనే సూక్తి చూచా విమర్శనీయమే: అటువంటి విశ్వాసంతో సరిపెట్టుకోవడం కంటే, మనుష్యుల సంజంభ దాంపత్యాల, మనస్తత్వాల పరస్పరం ఎటువంటిదో విశ్లేషించి చూస్తే కనిపించే సత్యం తనువివేచనగా ఉంటుంది. అటువంటి విశ్లేషణకు అనువుగా కథా సంవిధానాన్ని, పాత్ర పోషణనూ సాధించిన ఉన్నవవారి ప్రతిభ గొప్పది. ఆ విశ్లేషణ యిలా ఉంటుంది: రామానాయుడికి సంగదాసుకీ ఏర్పడిన మైత్రీ, ఆత్మీయతా, చౌదరయ్య కోసం తీవ్రతకు నిభృతమైన రాబం ; అంటే ఆది చూరిల సమస్యలకు ఒక్క క్షణంలో ప్రజ్వరిల్లినా, కేవలం ఆ సమస్యలనే ఏర్పడిన స్వర్తకాదు. ఆ మైత్రీవల్లే రామానాయుడు సాంఘిక సంస్కరణల్లో అధి నివేశం కలిగి, యింటిని, భార్య కమలనీ, అశ్రద్ధచేచాడు ; భార్య అసం తృప్తికి కారణమయ్యాడు. పోతే రామానాయుడికి తండ్రి అధిప్తాయాలను మార్చటానికి యత్నించే పై ర్యమూ, ఆయన అకృత్యాలను ఎదిరించే సాహసమూ లేవు. చౌదరయ్యకూ కొడుకును మందరించి అంక్షపెట్టేందుకూ తన మార్గానికి త్రిప్పుకునేందుకూ, కొడుకుమీద గారాబం అచ్చవస్తుంది; లోపలే దహించుకు పోతుంటాడు. చౌదరయ్యకు మనుమడిమీద అంత కంటే మమకారం. ఈ అల్లిక జగిలిలో సంగదాసు హత్యా, కమల లేచిపోవడమూ, చౌదరయ్య భంగపాటూ, సాహూ మరణం — అన్నీ పరస్పరం ఆధారపడి పెనవైచుకునే ఉన్నాయి. ఇక్కడ చేసినవారికి చేసుకున్నంతగా వారి వారి మమకారాలమీదే దెబ్బ తగిలింది. కథా సంవిధానం, పాత్రపోషణ, తాత్త్వికమైనపుష్టి యిలా సహజంగా సమకూర్చటం ఉన్నవవారు ఈ నవలలో సాధించిన ఘనవిజయాల్లో ఒకటి.

మమకారాలమీద దెబ్బ తగలటం జ్ఞానమార్గంలో లేనివారికి శిక్షగా భాసించినా, భక్తిలో పరిణతిచెంది జ్ఞానవైరాగ్యాలని అందుకునే వారికి అది విముక్తి మార్గమే అవుతుంది. కథా ప్రారంభంలో రామదాసుకు మమకారం తాను సంపాదించిన పొలంమీద, సంగదాసుమీద, తన కుటుంబంమీద ఉన్నట్లు చిత్రణ. భక్తి ద్వారా లభించిన ఏకాగ్రత, శాంతము అతణ్ణి జ్ఞానోన్ముఖుణ్ణి చేస్తున్నది. ఈషణముల స్థానమూ, ప్రయోజనమూ ఏమిటి? అనే జిజ్ఞాస ప్రారంభమైంది. “ఐహికం ఆముష్మికానికి మెట్టులాగ కనబడుతుంది. ఈ మెట్టును ఉపయోగించు కోవడంలో ఉంది. నిచ్చిన స్వర్గానికి వేయవచ్చు, నరకానికి వేయవచ్చు... వీటిని పూర్తిగా యీషణము లనడంకంటే మోక్షసాధనము లనడమే దాగుంది” అనే తలంపులు రామదాసుకు ‘అప్రయత్నంగా వచ్చినవి’. తర్వాత నడచిన కథలో సంగదాసు మరణం, ఆ స్తిపాస్తులు పోవడం, కుటుంబంనుంచి ఎడబాటు కావడం, రామదాసుకు ఈషణత్రయం నుంచీ విమోచనమూ, వైరాగ్య సంపూర్ణీ కలిగించాయి. “రామదాసునకు యావదాస్తి పోవుట, సంగదాసు బలవన్మరణము, జెయియ సెటిల్మెంటు లందు నిర్బంధములు, జోతి అప్పాదాసుల సహగమనము, భార్య మరణము, పీతితట్టలు. నిర్బంధ దండనములు, కర్మయోగ సాధ్యమైన ఆత్మోద్ధరణమునకు వినియోగపడినవి .... రామదాసుకు ‘అంతా రామ మయమె, అసహ్యించుకోవలసిందేమీ లేదు’ అనే ధర్మమును సుబోధకము చేసినది.” (శ్రీ నాగేశ్వరరావు పంతులు : తొలిపలుకు)

గాంధీగారి దృష్టిలో వివాహం ధర్మావరణకోసం ; ముఖ్యంగా సంతానలబ్ధి తర్వాత కామం వర్జనీయమనీ, బ్రహ్మచర్యవిధి అవలంబి నీయమనీ ఆయన అభిప్రాయం. కామం కేవలం వర్జనీయ మనదానికంటే అది ప్రేమగా, భక్తిగా పరిణామం చెందడం ద్వారా దాన్నుంచి విముక్తి

సాధ్యమని చెప్పవచ్చే ఉన్నవదారి వ్యాధ్యానం. గాంధీగారు కామానికీ, ప్రేమరూ పరిణామ రూపేణా రూదా సంబంధాన్ని గుర్తించినట్లు తోచదు. శ్రీరాముణ్ణి స్మరించినంతగా గాంధీగారు శ్రీకృష్ణుణ్ణి ఎన్నడూ ప్రస్తావించనే లేదు. భావనార్థకమైన ప్రేమ విషయంలోనూ గాంధీగారికి సుముఖత్వం లేదు. “Every college girl wishes to be a Juliet at least to half a dozen Romeos.” (ప్రతి కళాశాల విద్యార్థిని కనీసం ఆరడజను రోమియోలతో జూలియట్లా వ్యవహరించాలని కోరుతుంది) అన్న గాంధీగారి విమర్శ సులువుగా మరపుకు వచ్చేదికాదు. ఈ విషయంలో ఉన్నవవారు చక్కని సమన్వయ భోరణిని ప్రదర్శించారు. “శ్రీరాముడిది కేవలం మానుషవిగ్రహం. అతిమానుష విగ్రహమని తనకు చెప్పేవరకూ ఆయనకు తెలియదు. తెలిసినా ఆజ్ఞానం నిలిచేదికాదు. ఉత్తమములైన పతిపుత్రాదిక ధర్మాలను తన జీవితంలో ప్రకటించి మనుష్యుల కాదర్శ ప్రాయమైన అవతారమూర్తి.... భాగవత కృష్ణుని జీవితం అనుకరించడానికి మానవులకు సాధ్యంకాదు.”.... “సీతారాముల ప్రేమ మానవులకు ఆదర్శ ప్రాయమైనది.... ఐహికములైన హద్దులకు లొబడది.... కృష్ణుడిప్రేమ సామాన్య నైతిక విధులకు అతీతమైనది.... కృష్ణుడు తన నిజస్వభావంతో బ్రహ్మాండమంతటా నిండి నిబిడీకృతమైన ప్రేమామృత సముద్రంలో ‘ఏకస్వాదు న భుంజీత’ అనే ధర్మాన్ని అనుసరించి అందరినీ ఓలలాడించాడు.... గ్రంథకర్తలు.... శ్రీకృష్ణుని ప్రేమను భావనా ప్రపంచంలో ప్రవాసం చేయించడానికి ప్రయత్నం చేశారు.... నీళ్ళు పల్లానికి పారినట్లు, పావురం గూటికురికినట్లు.... భావ ప్రపంచబంధాలను డ్రెవ్వి ఛూర్త గోపాలుడు గోపకన్యలతో సయాటలాడాడు. చైహిక మానసిక ఆనందముల కభేదం నిరూపించినాడు.”.... “అతిమానుష మానుష విభేదములను

కల్పించడంచేత మానసిక దైహిక విభేదంకూడా వచ్చింది. అసలు ప్రేమ పవిత్రమైనది. అంతరాలు దానికి లేనేలేవు.... దైహిక మానసికానంద విభేదమే అజ్ఞాన జనకం.” ఈ వ్యాఖ్యానం అప్పాదాసు ద్వారా చేయించారు రచయిత. జోతి అప్పాదాసును ప్రేమించింది. “జాల్యంలో ఆడు కొన్నప్పుడు నీ యందే నాకు ప్రేమ....నీ దగ్గర కావ్యాలు చదివినప్పుడు విజ్ఞానమూర్తివై తోచావు. నీవే నా మోహన కృష్ణుడవు. ఎప్పుడూ నాకు ఒకవిధంగానే కనబడ్డావు. ఎందుకు నిన్ను ప్రేమిస్తున్నానో నాకే తెలియదు.... నా ప్రేమ దైహికమో, మానసికమో నాకు తెలియదు. నీవు నా మనస్సుకు గోచరించినప్పుడల్లా నా మనస్సు శరీరం కూడా ఆనందం అనుభవిస్తూనే ఉన్నవి. నీ వల్ల యితకంటె కోరదగిన సుఖం మరొకటి లేదు ” అంటుంది జోతి. జోతి అప్పాదాసుల ప్రేమ పర్యవసా నాన్ని గూర్చి రచయిత చేసిన వ్యాఖ్యానము:- “బ్రహ్మాండానికంతా ఎక్కడనో కేంద్ర స్థానముంది. ప్రతి రేణువూ, సమస్తజీవరాసులూ కేంద్రాన్ని ఆధారం చేసుకుని సంచరిస్తుంటవి.... సృష్టి వికసించినప్పుడు కోట్లకొలది భిన్న కేంద్రములుగల వ్యక్తులుగా పరివ్యక్త మవుతుంది .... వ్యక్తి కేంద్రాలు మహాకేంద్రంతో ఏకత్వ మొందినప్పుడే ఐక్యసంధాన మవుతుంది. గోపికలందరూ శ్రీ కృష్ణుని ప్రేమించి ఏక కేంద్రగతులై నారు....(జోతి అప్పాదాసుల) ఉభయుల హృదయాలూ ఏకమైనవి. అప్పాదాసు హస్తం ప్రకంపించి జోతి హస్తమును గ్రహించబోయింది. అతని పెదవులు సంచలించినవి. అంతా అనుభవించినట్టే అయింది....వారి యోగ సమాధికి భంగం కలుగలేదు.” ఈ ఐక్య సంధానమే జోతి అప్పాదాసుల ప్రేమ తత్వము. “ప్రేమ మోక్షమును సమకూర్చింది ” అన్నారు రచయిత. కామానికీ, ప్రేమకూ, భక్తికీ ఈ విధంగా సమన్వయాన్ని ప్రతిపాదించిన ఉన్నవ వారు గాంధీగారి కంటె భావుకులు అనడంలో సందేహంలేదు.

కాని, ఆ మూడూ ఒకటేనన్న భ్రమ మాత్రం కలిగించలేదు. జాగ్రత్త పడ్డారు. కమలా మోహనరావుల ఉదంతంద్వారా జోతి అప్పాదాసుల ప్రేమతర్వానికి స్పష్టత చేకూర్చారు. ఇది నవల శిల్పంలో ఒక విజయం.

నవల చివరి భాగాల్లో జైలు పరిస్థితులను సుదీర్ఘంగా వర్ణించడంలో నవల ఆకృతి (Form) మారినలోపం కనిపిస్తుంది. కాని రామదాసు అనుభవాలలో కలిగే క్రమపరిణామం జైలులో జరిగిన ప్రతి సంఘటనకూ కొంత స్ఫూర్తి కలిగిస్తునే ఉన్నది. మనకు అతనిలోని స్వాధిమానం క్రమంగా ఎలా మారినట్లయితే తెలుస్తుంది. వార్తలు రామదాసుని దిగంబరుడుగా నిలుబోమంటాడు. “నర్గురూ : ఈ అధిమానం కూడా యింతటితో వదిలి పోయింది. ద్రౌపదిసీ, గోపికలనూ యిట్టి స్థితికి దెచ్చి రక్షించావు. పుట్టినప్పటి స్థితిలోకి దెచ్చావు. చాలలకుండా నిష్కపట హృదయం కూడా దయచెయ్యి!” అనుకుంటాడు రామదాసు. భోవతి విడిచి నిలువబడి ఎకమచెయ్యి అర్థం పెట్టుకుంటాడు. వార్తలు చెయ్యి కూడా తీయమంటాడు. రామదాసు తీయక తప్పదు : రామదాసు ప్రవృత్తి పరాకాష్ఠ చెందిన క్షణం అది : జైలు పరిస్థితుల వర్ణనలో పాతీర్వాల్లను గూర్చిన ప్రస్తావన పదే పదే ఎన్నోసార్లు వస్తుంది. గాంధీగారికి కూడా ఈ విషయంలో శ్రద్ధ, ఆసక్తి ఎక్కువే. జైలులోని దుర్భర పరిస్థితులను విపులంగా కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించడంద్వారా నవల సాధించిన సామాజిక ప్రయోజనం గొప్పదే, కాని కావ్యస్వరూపం దృష్ట్యా, రామదాసులో పరిణామానికి ఎంత అవసరమో అంతకుమించిన పైవర్ణన దోషమే కాని గుణం కానేరదు. తర్వాత తక్కువ జగ్గడుగా మారిన వెంకటదాసు ఉదంతానికి యివ్వవలసిన ప్రాముఖ్యం పై చెప్పిన జైలు జీవిత వర్ణనవల్ల కొరవడింది. ఇది ఒక విధంగా చూస్తే దృక్పథానికి సంబంధించిన విషయమే : జగ్గని చర్యలూ, దోపిడీలూ, స్వచ్ఛంద సైన్యమూ వంటివి

గాంధీ దృక్పథానికి విరుద్ధం కావడమే వాటికి నవలలో ప్రాముఖ్యం లేక పోవడంగా సరిపెట్టుకోవచ్చు. నవల చివరి భాగంలో 16, 17, 18 అధ్యాయాలు, స్వరాజ్యం లభించినట్లు చిత్రించే అధ్యాయాలకు కాలదోషం వట్టింది. అయితేనేం, ఒకనాటి స్వరాజ్య, సురాజ్య స్వప్నం ఈనాటికి ఫలించలేదని అవి గుర్తుకు తెస్తాయి.

హైందవ సమాజోద్ధరణం హరిజనోద్ధరణ మీద ఆధార పడిందనీ, ఆ రెండూ కూడా వ్యక్తులలో జరిగే ఆత్మోద్ధరణం మీదా, అహంకార నిర్మూలనం మీదా ఆధారపడినవేననీ 'మాలపల్లి' నవల పిండితార్థము. "జ్ఞానానుష్ఠానములు లేకున్నను భాగవత సంబంధమే మోక్షము నియ్య గలదు....భగవత్సంబంధమునకు యోగ్యత కలుగుటకు జన్మాభిమానము పోవలెను .... జాత్యాధిక్యత అహంకారమునకు హేతువగుటచే నవర్ణులు భగవంతునకు దూరమగుచున్నారు. కడజాతి వారికి మే మెక్కువను అభిమాన ముండదుగనుక వారికి ముక్తి సమీపము. నవర్ణులకు అహం కారము ఆ జన్మసిద్ధము. కడజాతికి అనాహంకారము జన్మసిద్ధము" అనేవి 'మాలపల్లి' నవల ముగింపు వాక్యాలు. 1920 నాటికీ, నేటికీ పరిస్థితుల్లో వచ్చిన మార్పేమిటి? నవర్ణులలో అహంకారం ఎంతవరకు క్షీణించిందో చెప్పడం కష్టమేగాని, భారత రాజ్యాంగం ప్రసాదించిన ప్రత్యేకత ద్వారా హరిజనులలో జాత్యభిమానము పొటమరించి పాదుకొని పోవటం మాత్రం జరిగింది! తద్వారా దేశంలో అహంకారమునకు వృద్ధియేగాని క్షయం మాత్రం జరగలేదనే సంగతి సుస్పష్టమే!

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

కాల్పనికోద్యమ (Romantic Movement) ప్రభావంలో ప్రారంభమైన విశ్వనాథ సత్యనారాయణ సాహితీ కృషి ఆనతి కాలంలోనే ఆ ప్రభావాన్ని అధిగమించి ఆయన యేర్పరచుకొన్న విశిష్ట దృక్పథాన్ని ప్రతిబింబిస్తూ వచ్చింది. ఆయన ప్రతిభ భావనాత్మకమేకాదు. ఆలోచనాత్మకం కూడా. ఆ పైన ఆధాతిక దర్శనాశక్తి (Capacity for spiritual insight) ఒకటి ఆయన భావనకు సామాన్యంగా కాల్పనిక రచయితల భావనకు లేని తత్త్వ పరిపూర్ణతను ఇచ్చింది. కాని ఆయనలో, భావన, ఆలోచన, దర్శనము (insight) అన్నీ హైందవ సంప్రదాయ నిబద్ధమైనవి. అవి ఆ పరిధిదాటి వెళ్ళకూడదనే ఆయన దృఢసంకల్పము. అదే సత్యనారాయణగారి దృక్పథంలో బలానికీ, బలహీనతకూ కూడా హేతుపై నట్లు తోస్తుంది. ఆ దృక్పథం ఏమిటి? దాని ప్రత్యేకతా, పరిణామమూ యెటువంటివి? సమకాలీన భావ సంచలనంతో ఆ దృక్పథానికి సంబంధం యేమిటి?

ఏ క వీ ర

‘ఏకవీర’ కాల్పనికోద్యమ ప్రభావంలో పుట్టింది. కథలో, నిర్మాణంలో ఆ ఉద్యమ సంప్రదాయాన్ని పూర్తిగా అనుసరించినా విశ్వనాథ ఏకవీర పాత్రను పోషించిన విధానం, కథ ముగించిన తీరు, ఆయన ప్రత్యేక దృక్పథాన్ని సూచిస్తాయి. భావనాత్మక ప్రేమకు (Romantic love) సాహిత్యంలో, కవి సమయాల్లాంటివే, కొన్ని ‘సమయాలు’ (Conven-

tions) ఉన్నాయి. తొలిచూపులో ఊరూ, పేరూ, తెలికుండానే, ప్రేమ జనించడం (Love at first sight) ఆ ప్రేమ మరొకరిమీద మరల్చేందుకు వీల్లేదనటం ; ప్రేమకోసం ఏ త్యాగం చెయ్యటానికైనా సిద్ధంకావటం ; ప్రేమ చిహ్నాలను ఆరాదించటం ; విరహావస్థలో తన ప్రేమను గూర్చి సన్నిహిత వ్యక్తికి హృదయం విప్పి చెప్పుకోవటం ; యివన్నీ ప్రేమ ఫలించేదాకా దాని లక్షణాలు - ప్రేమ ఫలిస్తే వివాహం, ఫలించకపోతే మరణం. (అంతటితో రొమాంటిక్ కథా, కవిత్వమూ కూడా ఆగిపోతాయి.) ఈ లక్షణాలన్నీ 'ఏకవీర' లో తు. చ తప్పకుండా ఉన్నాయి. 'ఏకవీర' లోని ప్రేమికులు రెండు జంటలూ దురదృష్ట జాతకులు. (Star-crossed lovers) ప్రేమకు యీ విధి ప్రాతికూల్యం కూడా రొమాంటిక్ సంప్రదాయంలో భాగమే. పోతే కథా నిర్మాణం విషయంలో రొమాంటిక్ కథలు త్రికోణం (Triangle) వలెగాని 'క్రాస్' (Cross) వలె గాని ఉండటం మామూలు. 'ఏకవీర' నిర్మాణం క్రాస్ (X) వలె ఉంటుంది:— ఏకవీర కుట్టాన్ల సంబంధంలో పరిణామం, మీనాక్షి వీరభూపతుల సంబంధంలో పరిణామం రెండూ 'క్రాస్' వలెనే ఉన్నాయి. మొదటి కుట్టాన్ విముఖత్వమూ, ఏకవీర సుముఖత్వమూ, ఇద్దరూ దగ్గరగా రావటానికి ప్రయత్నించడం : ఆ ప్రయత్నం ఫలించే ముహూర్తం రావటం ; ఆ ముహూర్తంలోనే కుట్టాన్ రాచకార్యంమీద వెళ్ళిపోవడం, అంతటితో ఏకవీరలో నిస్సృహ, విముఖత్వం ప్రారంభమై, చివరకు కుట్టాన్ సుముఖుడుగా తిరిగిరాగా ఏకవీర ఈ లోకంనుంచే విముక్తురాలు కావటం, అలాగే వీరభూపతి సుముఖత్వం మీనాక్షి విముఖత్వం కుట్టాన్ రహస్యం చెప్పటంతో సమీకరణచెంది, ఆ ముహూర్తంలోనే వీరభూపతి మీనాక్షిపట్ల విముఖుడు కావటమూ, అప్పటినుంచీ మీనాక్షి భర్త ప్రేమ వాంఛించటమూ జరుగుతుంది. పర్యవసానం వీరభూపతి సన్న్యాసం.

పై రీతిగా రొమాంటిక్ సంప్రదాయాన్ని పూర్తిగా పుణికి పుచ్చు కున్న నవల 'ఏకవీర'. కాని ఆ సంప్రదాయాన్ని అధిగమించిన ప్రత్యేకత కూడా కలిగిఉండటంవల్లే అది కావ్యగౌరవం కలిగిన నవలగా నిలిచింది. ఆ ప్రత్యేకత ఏమిటి? విశ్వనాథ తన ప్రేమికుల మనస్తత్వంలో ప్రేమకూ, ధర్మానికీ సంఘర్షణ ఒకటి ప్రవేశపెట్టారు. వీరభూపతి ప్రబోధంలో కుట్టాన్ ధర్మంవైపు మొగ్గటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. మినాక్షి తన స్నేహితుణ్ణి వివాహమాడిన సంగతి తెలియటంతో అతనిలో పరివర్తన సంపూర్ణమౌతుంది. మినాక్షిమీద ప్రేమను సోదరప్రేమగా మార్చుకొని ధర్మవత్త్తి పట్ల సుముఖుడౌతాడు. మినాక్షిలోనూ ధర్మంపట్ల ఇటువంటి పరివర్తనే కలుగుతుంది. వీళ్లిద్దరూ వ్యవస్థా ధర్మాన్ని పూర్తిగా స్వీకరించినవారు. కాని వీరభూపతిలో పరిణామమూ, అంతకంటే కథానాయక ఏకవీరలో ధర్మానికీ ప్రేమకూ జరిగిన సంఘర్షణా, ఈ విషయమే నవలలో ముఖ్యమైన వస్తువు. అదే రచయిత ప్రత్యేకంగా నిరూపించ దలచుకొన్న రాత్రిక విషయము.

“ వివాహమైన రెండు సంవత్సరములుగా ఏకవీర అతని (వీరభూపతి) మరచిపోయినది. అతని స్థానమున కుట్టానునకు వసతి నిర్మించినది. కుట్టానా వసతిలో నిలిచినాడు కాదు. తాను నిర్మించిన ప్రేమ సౌధమునకు కుట్టాను తీసిన నిర్దయాధ్వారమునుండి తన తొల్లిటి వలపుకాదు ప్రవేశించినమాట ఏకవీర కవగతము కాలేదు ; తన కిప్పుడు పెరిగిన తెలివట్టుచీరలమీద మక్కువ వెదకి చూచుకొనలేదు, తన తొల్లిటి ప్రేమమూర్తి యామె కనులకుఁగట్టినట్లుండెను. ఆమె యతని ప్రత్యక్షమైన మూర్తినిగూర్చి దాని నిలుకడనుగూర్చి వితర్కించుకొనలేదు. అది యామెకు సర్వలోకములనుండి తాను గుప్తపరచుకున్న ధనము. ఆ ధనము నకు యాధార్థ్యము లేదని యామెకు తెలియును. ధర్మమునకు సాధనము

యాథార్థ్యమునకు దవ్వైనది. అందుచేత నామె ధర్మబద్ధమై యా ధనము మాట మరచిపోయినది. ధర్మముతోడి ధనము నభిలషించినది. ఈ క్రొత్త ధన మామెకు స్వర్ణదూర మతిగమించినది. ఈ రెండు ధనము లామె కయథార్థములైనవి. మొదలి ధనము మధుర ప్రేమమయమైనది. రెండవ ధనము ధర్మ ప్రేమమయమైనది. తనకు దూరములైన ఈ రెంటిలో నేది మనస్సున నిలుపుటకు యోగ్యమైనదో ఆమెకుఁ దెలియలేదు. తెలివికొంది రెండవదానిని మనస్సున నామె నిలుపును. తనకుఁ దెలియకుండ మొదటిది తాను వచ్చి తన మనసావరించును, ఆయా వృత్తి యామెకు దెలిసి తెలియనట్లుండును.” (ఏకవీర 18 అధ్యాయం.) మనస్సులో అవ్యక్తమైన భాగం (Unconscious) ఒకటి ఉందనీ, దానికి వ్యక్తమైన భాగానికి (Conscious) సంఘర్షణ ఉంటుందనీ గుర్తించి పాత్రపోషణ చేసిన మొదటి తెలుగునవలా రచయిత విశ్వనాథ. ఏకవీరకు తెలివట్టు చీరలమీద ఆనక్తి పెరగటం, అప్పటి ఆమె మనస్ఫీతిని గూర్చి రచయిత చేసిన వ్యాఖ్యానమూ గమనింప దగినవి.

ఏకవీర అవ్యక్త మనస్ఫీతి ఆమెను ధర్మమునుండి ప్రేమవైపు లాగుతున్నది; “ఆరంజే విరుంబు” అన్నవాక్యము, గుఱ్ఱపువాళ్ళ పిల్ల అమృతం నవ్వే నవ్వా, ఆమె పరిస్థితిని అవహాస్యం చేస్తున్నది. కాని వ్యక్తమైన మనస్సు (Conscious) ధర్మమునే అంటిపెట్టుకొని ఉంది. వర్షం వస్తే తెచ్చిన ఉడ్డిగడ్డత పై సంఘర్షణని తీవ్రం చేసింది. అంతలో శరత్కాలము, మీనాక్షి సుందరేశ్వరుల కల్యాణోత్సవము, కూచిపూడివారి ‘గొల్లకలాపము’ — ‘కలాపము’ చూచేందుకు ఏకవీర మీనాక్షి ఇంటికి వెళ్ళింది. ఆమె మనస్సులోని వ్యక్తావ్యక్తముల మధ్య, ధర్మ ప్రేమముల మధ్య సంఘర్షణ ‘కలాపము’ హేతువుగా పర్యవసించింది. భామవేషము వివ్రలంభావస్థలు పదింటిలో ఎనిమిదింటిని అభినయింపగా “ఏకవీర ”

ప్రాణములు పూర్వములైన ఎనిమిదవస్తలు మానసికముగా ననుభవించినవి.” తొమ్మిదవదైన జడరావస్త ఏకవీరను వర్తమానస్థితికి తెచ్చినది. అది వ్యక్త వ్యక్తముల సమీకరణము ; అది గాఢమై, దుర్బరమై. విశ్రమించేందుకు ఏకవీర ఇంటిలోపలికి వెళ్ళింది. అక్కడ వీరభూపతి చిత్రం కనిపించింది. ఏకవీర వ్యక్తంలోనుంచి అవ్యక్తంలోకి (మానసికంగా) వెళ్ళటమూ, ఆమె శారీరకంగా యింటి ప్రాంగణంనుంచి లోపలికి వెళ్ళటమూ ఒక్కటై ఆమె వీరభూపతి చిత్రపు చూడటం అనేది, మనస్సుకూ శరీరానికీ, ఆంతర్యానికీ బాహ్యానికీ సమన్వయం సిద్ధించి భేదం నశించిన స్థితి అయింది. — “ అప్పు డామె స్థితిలోని యణువునకును, రస జగత్తును చాటిన యునికిలేదు. ఆమె మనస్సులో మీనాక్షి లేదు. అది మీనాక్షి యిల్లని లేదు. తానెవరోకూడ లేదు. తానున్నది రసజగత్తు, ఆమె నాయక, అందులో వాసక సజ్జిక నాయకుని కొర కెదురు చూచుచున్నది.” అవ్యక్తము వ్యక్తముతో గలియుటే, స్వప్న జాగ్రదవస్థల ఏకీకరణమే రసజగత్తు. ఏకవీర ఈ స్థితిలో నుండగా ‘ కలాపము ’లో కృష్ణుడు ప్రవేశించుట, ఏకవీర ఉన్న గదిలో వీరభూపతి ప్రవేశించుట, ఒక్కసారే జరిగింది. ఆరేండ్లక్రితం వారి చూపులు కలిసిన నిమేషమునకూ యిప్పుడు మరల చూపులు కలిసిన నిమేషమునకు ‘వారి యిరువ్విరి మనస్సులో నవ్యవధి తోచెను.’ ఇక్కడ క్షణము అనంతమైంది. కాలమే లయించిపోయింది. వీరభూపతి కౌగలించుకోగానే ఏకవీర చైతన్యము నమాధ్యవస్థ పొందింది. ఇక్కడ విశ్వనాథ రచన ధ్వనినే ఆశ్రయించింది : “ ఆమెకు భూమధ్య రేఖా ప్రాంతస్థుని ఉత్తర ధ్రువసమీపమున కొక్కసారి కొనిపోయి

నట్లయ్యెను.” కుండలిని మేల్కొని ఊర్ధ్వముఖి యైనదని ధ్వని.... “హృదయమునుండి ధ్వనికీతివచ్చినగాలి ఆమె కంఠమందు స్తంభించిపోయెను.” కుండలిని అనాహత (హృదయము) చక్రం దాటి విశుద్ధ (కంఠం) చక్రాన్ని తాకిన దనుట. “ఆమెకు హృదయ సంచలనమునందు మాత్రమే స్థితి. తక్కిన సర్వాణువులయందు బ్రళయము. చక్షుశ్రోత్రజిహ్వసూజేంద్రియ జ్ఞాన మంతయు త్వగింద్రియమందు లీనమై ఆ స్పర్శగుణ మతిక్రాంత మర్యాదయై ‘ఆమె’ యన్న పదార్థవాచ్యమైన సర్వమునందు విండినది.” ఇది సమాధ్యవస్థకు లక్షణము. ఏకవీర ప్రేమతపస్సు యిలా యోగముగా ఫలించింది.

తర్వాత మళ్ళీ యథాస్థితి. ఏకవీరకు సర్వవిషయమూ తెలియ జెప్పబడింది. తెల్ల వారింది. “సూర్యభగవాను డెఱ్ఱని నిప్పులు గ్రక్కచున్నాడు.” సూర్యుడు కర్మసాక్షి. “ఏకవీరకు భయమై కన్నులు మూసికొన్నది, తన దేహమునందు ప్రత్యణువునందు వీరభూపతి స్పర్శసుఖ చిహ్నములు ముద్రితములై నట్లు తోచిన దామెకు. కనులు తెరిచినది. ఎదురుగా గుఱ్ఱపువాళ్ళ పిల్ల యమృతము నిలుచున్నది.... దాని కన్నులెఱ్ఱగా నున్నవి. ఇంతకుముందా తూరుపు దూరాన దోచిన సూర్యబింబమా పిల్లగా తనదగ్గరకు వచ్చినట్లున్న దామెకు.” సూర్యుడు ఏకవీర ఉల్లంఘించిన వ్యవస్థా ధర్మానికీ, అమృతము ఆ ధర్మాన్ని ప్రబోధం చేసే ఆమె అంతరాత్మ (Moral Conscience) కూ ప్రతీకలు. మనస్సులో చెలరేగిన ఈ ధర్మ జిజ్ఞాసకు ఏకవీర తాళలేకపోయింది. అంతలో ధర్మాధర్మ వివక్షకు ఆతీతమైన తత్త్వం మళ్ళీ ఆమెను స్పృశించటంతో ఆమెలోని ధర్మ జిజ్ఞాస పర్యవసించి రాబర్డు నోబిలితో ఆధ్యాత్మిక వివాదముగా బహిర్గతమైంది, “సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ.”

ఏకవీర లోకమునూ, లోక ధర్మాన్ని వదలి వైఁగై వైపు నడిచింది. “పరమేశ్వర జటావినవాగ్ర వినిస్సుతయగు గంగానది మధురా నమీష మున వైఁగైనది యైనదట.” “వైఁగై పరమేశ్వరునినుండి విడివడిన శక్తికి ప్రతీక. కథా ప్రారంభము మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల కల్యాణో దంతముతో, ‘వైఁగై’ అవతరణంతో జరిగింది. కథ ముగింపు ఏకవీర ‘వైఁగై’ లో లీనమగుటతో.

ఏకవీరవెంట కుట్టాన్ పరుగెత్తినాడు. ఏకవీర ద్వంద్వాతీతమైన తత్త్వ దర్శనమునకు ప్రతీక అయినచో కుట్టాన్ వ్యవస్థా ధర్మమునకు ప్రతినిధి. వ్యవస్థా ధర్మము తత్త్వమును పట్టుకోవలెననే ప్రయత్నిస్తుంది. కాని ఫలితం : కుట్టాన్ ఆమెను నీటిలోబడకుండా కౌగలించుకోగా “ఆమె రక్తమంతయు మృత్యు స్పర్శవలన కలుగు శైత్య మలవరించుకొన్నది.... ఆమెలో నాడి నిలిచిపోయెను. కుట్టాన్ నకు ప్రదోధము కలిగెను. తన కౌగిలిలోని నిర్జీవవార్త మరడు వెనుకకు ద్రోసెను.” కుట్టాన్ స్పర్శయే ఏకవీరకు మృత్యుస్పర్శగా పరిణమించినదట : కేవలం వ్యవస్థాగతమైన ధర్మంతో తత్త్వ నిరూపణ జరుగదు అని భ్వని. లోక ధర్మానికి వ్యక్తి ధర్మానికి సంఘర్షణ తీవ్రంతావట మొక తపస్సు, ఆ తపస్సు ఫలిస్తే యోగసిద్ధి, ద్వంద్వాతీతమైన తత్త్వదర్శనము. తత్త్వదర్శనం చేసిన వ్యక్తి లోకవ్యవహారముపట్ల తటస్టుడు, విరాగి. వీరభూషణి సన్న్యాసం అందుకే. కాని అది కుట్టాన్ కు అర్థంకాదు: కుట్టాన్ వ్యవస్థాధర్మబద్ధుడు.

‘ఏకవీర’ నవల చివరి మూడు అధ్యాయాలూ ఉత్తమ కవిత్వం. ఔచిత్యము, మనస్తత్త్వ చిత్రణము, శాస్త్రపరిజ్ఞానము, తాత్త్వికదృష్టి, భ్వని—ఇవి పరిపుష్టంగా ఉన్న రచన; ఈ స్థాయిలో వచన కవిత్వం,

అసలు ఇంతకంటే కవిత్వమే, విశ్వనాథ తర్వాత వ్రాయలేదంటే అతిశయోక్తి కాదేమో !

‘ఏకవీర’ నవలలో విశ్వనాథ వివాహ వ్యవస్థనూ సమర్థించలేదు, వైయక్తిక ధర్మమైన వలపునూ సమర్థించలేదు. రెండింటికీ అతీతమైన సమన్వయాన్నే ప్రతిపాదించారు. అదే హైందవ సంప్రదాయయొక్క మూలసూత్రంగా సూచించారు. ఆనాటి వంగసాహిత్యప్రభావం దృష్ట్యా విశ్వనాథ త్రొక్కిన త్రోవ ఉత్కృష్టమైనది, విశిష్టమైనది. వంగభాషలో బంకించంద్రుని నవలలు వ్యవస్థా ధర్మాన్ని సమర్థించాయి, రవీంద్రునివంటి బ్రాహ్మసమాజికులు వైయక్తికధర్మాన్ని రోమాంటిసిజమ్ ద్వారా సమర్థిస్తున్నారోనీ రాయప్రోలు. కృష్ణశాస్త్రి, వేంకట పార్వతీశ్వరుల రచనలద్వారా వ్యక్తమైంది. విశ్వనాథ ఈ రెండుభోరణుల్ని విమర్శించారు ‘ఏకవీర’ సృష్టిలో. “శృంగారరసము భగవంతునిజెప్పినపు డాలంబన విభావము కృష్ణునితోపాటు సత్యభామ యగుచున్నదని తెలిసికొనుట తేలికగాదు. వంగదేశ కవులు జయదేవ విద్యాపతులు రాధ కాపదవి గట్టిపెట్టిరి. ఆ శృంగారము చైతన్యుని తన్మయత్వము ధ్వనించునుగాని శంకరుని విజ్ఞానమును ధ్వనించదు. సిద్ధేంద్రయోగి జయదేవ విద్యాపతులవలె భక్తుడు కాడు, యోగి జ్ఞాని.” రాధ వైయక్తిక ధర్మమైన వలపునకు ప్రతినిధి; రుక్మిణీ వ్యవస్థా ధర్మమైన పత్నీత్వమునకు ప్రతినిధి. రెండింటి సమన్వయమూ సత్యభామ— అని విశ్వనాథ అభిప్రాయము. ఆ సమన్వయ మేమిటో చిత్రించటానికే ఏకవీర పాత్ర సృష్టి. నిజానికి రవీంద్రుడు కూడా ఇటువంటి సమన్వయంకోసమే కృమంగా ఉన్ముఖుడౌతూ వచ్చాడు. ఆయన బ్రాహ్మమతం నుంచీ హైందవ సంప్రదాయం వైపు, దాని మూల సూత్రాలవైపు వేసిన అడుగులే ‘నౌకాభంగము’ (The Wreck) ‘గోరా’

నవలలు. 'ఏకవీర'తో పోల్చదగిన నవల 'నౌకాభంగము'. అందులో భావనాత్మకప్రేమ (Romantic love) కంటే హిందూ వివాహ వ్యవస్థ శక్తివంతమైనదంటూ నిరూపించేందుకు రవీంద్రుడు చేసిన ప్రయత్నం ఎంత అస్తవ్యస్తంగా పరిణమించిందో, తర్కిస్తే విశదమౌతుంది. 'ఏకవీర' యొక్క తాత్వికమైన పటిమ దానికి లేదు. 'ఏకవీర' కావ్యమైన నవల.

'ఏకవీర'లో నిరూపింపబడినది హైందవ వ్యవస్థ కాదు. అనుసూయత మైన హైందవ సంప్రదాయానికి మౌలికమైన తత్వమేదో అదే సూచింప బడింది. ఏకవీర నోటితో అన్న మాటలు : "వాదమునకు పై వాద మెప్పుడునున్నది. తీవ్రతర వాది వచ్చినపుడు లొంగిపోవు సిద్ధాంతములు ప్రతిపాదించి ఏమి ప్రతిపాదించక ఏమి? .... నేడొక వందమంది నీ మతస్తులైరి. రేపు నీ తలదన్నిన వాని మాటచే వారు వాని మతమవలంబింతురు. ఇది వృథా వ్యయం. మహావిజ్ఞాని తన మోక్షము కాను సాధించుకొనును. ననాతన ధర్మము యుగముల తరబడి నిలిచినది". వాదములూ వ్యవస్థలూ కాలానుగతములు; వాదములకు పై వాదములు, వ్యవస్థకు మించిన వ్యవస్థ ఉండటం సాధ్యం. ననాతనధర్మము వీని కతీతమైనది, కాలాతీతమైనది. వ్యవస్థాధర్మానికి, వ్యక్తి ధర్మానికి ఏర్పడే సంఘర్షణలో, దేనివైపు మొగ్గక రెండింటినీ అధిగమించిన సమన్వయాన్ని సాధించటంతో ద్వంద్వా తీతమైన తత్వాన్ని దర్శించటం జరుగుతుంది. ఆ తత్వమే ననాతన ధర్మము. అది కేవలం వ్యక్తిగతమైనసాధన : సామూహికమైనది కాదు— క్రమంగా విస్తృతమూ వివిధమూ అయిన హైందవ సంప్రదాయము

యొక్క స్వరూప మిదే” * ‘ఏకపీఠ’ లో వ్యక్తమైన ఈ దృక్పథమే” విశ్వనాథర్ ఇదేస్థాయిలో, ఎప్పుడూ ఉండినట్లయితే, ఈ వరవడిలోనే ఆయన సాహిత్యకృషి తర్వాత కూడా సాగినట్లయితే, పేచీయే ఉండేదికాదు కాని అలా జరుగలేదు :

* “Hinduism is therefore not a definite dogmatic creed, but a vast, complex, but subtly unified mass of spiritual thought and realisation. Its tradition of the godward endeavour of the human Spirit has been continuously enlarging through the ages.

The dialectic of religious advance through tradition, logic and life helps the conservation of Hinduism by providing scope for change. We rise from life to thought and return from thought to life in a progressive enrichment which is the attainment of ever higher levels of reality. Tradition is something which is for ever being worked out anew and recreated by the free activity of its followers. What is built forever is for ever building. If a tradition does not grow, it only means that its followers have become spiritually dead. Throughout the history of Hinduism the leaders of thought and practice have been continually busy experimenting with new forms, developing new ideals to suit new conditions.” (The Hindu View of life : Dr. S. Radhakrishnan)

‘ఏకవీర’ లో విశ్వనాథ చేసిన ఉత్తమ రచనలోనే, చావల్యం కనిపించే పట్టు లొకటి రెండున్నాయి. “అతని (భామవేషము) అభినయమునకు సర్వవిద్యులకు జన్మ స్థానమైన దీక్షాక్షర రూపమున దామ్రవిగ్రహమున నావేశించియున్న శివుడు, నాదతనుడు, సుందరేశ్వరస్వామి పులికితుడై కనులు తెరిచి చూచుచుండెను. మీనాక్షి చేవి కూడ ముగ్ధయై యతని వంక జూచుచుండెను.... కన్నులు విప్పి చూచుచున్న సుందరేశ్వరుని కంటివేడిమికి పూజారి చేతిచామరము నుండి పోయినది. పూజారి చాకలివాని చేతి కాగదాయుంటు కొన్నదని వానిని కోప పడినాడు.” అప్రత్యక్షము అలొకికమునైన విషయము మనోగతమైనది ఒకవైపు, ప్రత్యక్షము లొకికమునైన బాహ్య వర్తనము మరొకవైపు, ఈ రెండింటి మధ్యగల సంబంధాన్ని గూర్చిన తత్త్వ నిరూపణం ఏకవీర పాత్ర ద్వారా జాగరూకతతో చేయుచున్న కవి ఇక్కడ తన కర్తవ్యమును విస్మరించటం కాకపోతే పైవాక్యమునకు అన్వయమూ బొచిత్తమేమిటి? తామ్ర విగ్రహమూ. భామవేషాభినయము లొకికమైనవి; విగ్రహము, ‘కన్నుతెరిచి చూచుట’, ‘ఆ కన్నుల వేడిమికి ‘చామరము మండుట’ లొకికముగ అనంభవం.... కాదు సంభవమే, అది దేవుని మహిమ అని వాదిస్తే ఆ ‘మహిమ’కు సందర్భబుద్ధి. బొచిత్తము లేదు అని చెప్పాలి. పోతే ఈ వర్ణన అప్రత్యక్షము అలొకికమైన దానికి ప్రతీక మాత్రమే అంటే ప్రతీకరూపా ఇక్కడ సంభావ్యమైన లొకికవర్తనంగానే ఉండటం ఆవశ్యం, ఏమంటే ఇది నవలకాని పురాణం కాదు: అందువల్ల ఏ విధంగా చూచినా పైవాక్యాలలో కనిపించేది తొట్రుపాటే అనుకోవాలి. ఏకవీర రాబిర్టు నోబిలితో వాదప్రతి వాదములు చేసిన తర్వాత ఆమె అన్న చివరిమాటలు: “వాదమునకు పై వాదమెప్పుడునున్నది.... మహావిజ్ఞానఖని తన మోక్షము తాను సాదించుకొనును”.... శిరోధార్యములు. కాని ఈ పట్టున విశ్వనాథ ఆసక్తి ఏకవీర తత్త్వదర్శనము మీదకంటే ఆమె పరమతథండనము చేసి

విజయము సాధించుటమీదే ఎక్కువగా నిలిచినదేమో అనుటకు తార్కాణమైన వాక్యాలు: “చాలనాళ్లుగా దేవునికొక సంకల్పమున్నది. అనాటి నాటక ప్రదర్శనమువలన స్వామి యా సంకల్పము తేజితమైనది. ఏకవీర కన్నులు భగవంతుని కన్నులతో గలిసెను, స్వామి యా చూపువెంట నామెలో బ్రవేశించెను. ఏకవీర భగవంతుని ప్రవేశభారమున కాగలేక మూర్ఛ పోయినది. స్వామి విగ్రహము పూజారు లచటనుండి కదల్చలేక పోయిరి. ద్వంద్వతీతమైన తత్త్వమునకు సుందరేశ్వరస్వామి ప్రతీకమైనచో, ఆ తత్త్వ దర్శనమున ఏకవీర ఉత్తేజితయై పరమత ఖండనమునకు బూనుకొన్నదని చెప్పుటే ఉద్దేశమైనచో అందుకు పైవాక్యములు సరియైనవిగా తోచుటలేదు. స్వామికి చాలనాళ్లుగా సంకల్పముండుట ఏమిటి? స్వామి విగ్రహమును పూజారులు కదల్చలేకపోవుట ఏమిటి? ఈ ‘మహిమ’ వల్ల సాధించిన విశేషమేమిటి? సూచించు శాస్త్రార్థ మేమిటి? ఇది మతావేశము చేయు కల్పన, చెప్పుచున్న తాత్త్విక విషయమును వదలి దాని ప్రతీకపై రచయిత వ్యామోహపడినట్లు సూచించు రచన. నేల విడచిన సాము.

‘ఏకవీర’ లో ఉన్నదో లేదో అన్నట్లు తోచిన ఈ మబ్బుజీర క్రమంగా ప్రస్ఫుటమై పెద్దదై విశ్వనాథ దృక్పథంయొక్క విశాల గగన సీలిమను ఆహరించింది. ఫలితం తర్వాత ఆయన తత్త్వాన్ని వదలి ప్రతీకను, ద్వంద్వతీతమైన ననాతనధర్మం కంటే ఎక్కువగా ద్వంద్వంలో ఒక్కటైన వ్యవస్థాధర్మాన్ని సమర్థిస్తూ వచ్చారు. ‘ఏకవీర’ తర్వాత వ్రాసిన నవలల్లో వ్యవస్థాధర్మమే ననాతనధర్మమని అపోహ కలిగించేంతమేర తన దృక్పథం మార్చుకున్నారు. అందుకు ముఖ్యహేతువులు: (1) తన ఆభౌతిక దర్శనా శక్తితో హైందవ వ్యవస్థాధర్మాన్ని, దాని ప్రయోజనాన్ని అవగాహన చేసుకొన్న విశ్వనాథ, ఆ వ్యవస్థను ప్రేమించటమే కాదు, దాన్నిగూర్చి ఒక ‘రొమాంటిక్’ వ్యామోహంలో పడిపోయారు. అందుకు బాగా

దోహదం చేసింది, ఆ వ్యవస్థయొక్క ఊదాశ. ఆ వ్యవస్థను సమర్థించటమే ఆయనకు ప్రథమ కర్తవ్యంగా తోచింది. ఆ వ్యవస్థ కాల నిర్దిత మాతున్న ఒకానొక సాధనము మాత్రమేననీ, దాని గమ్యమైన తత్త్వము అంతకంటె ముఖ్యం కాబట్టి ప్రాతను వర్ణించి క్రొత్తను నిర్మించటమే కర్తవ్యమనీ ఆయన ఆలోచించలేదు. అలా ఆలోచించేందుకు ఆయనకు అవకాశం లేదు అప్పట్లో. (2) తెలుగుదేశంలో, ముఖ్యంగా సాహిత్యంలో అప్పుడు పొడసూపిన హేతువాదమూ, భౌతిక వాదమూ, పురాణాల అవహేళనా, వర్ణవిభేద విరసనమూ మొదలైనవి విశ్వనాథలో కలిగించిన ఆవేశమే మరొక కారణం. పాశ్చాత్య నాగరకతా ప్రభావమూ, పరదేశీయుల రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక వ్యవస్థలు దేశంలో అనాలోచితంగా అంటు త్రొక్కబడుతూ ఉండటమూ, హిందూవ్యవస్థ ఊదాశకు కారణాలుగా కనిపించాయి కాబట్టి, స్వమత రక్షణము, పరమత ఖండనమే ఆయనకు కర్తవ్యంగా తోచింది. అందుకు దీక్ష వహించిన విశ్వనాథ సనాతన ధర్మాన్ని ప్రకాశంచెయ్యటం కంటె స్వసక్ష నమర్చనమే, వ్యవస్థాధర్మ ప్రబోధమే సాహిత్యానికి ప్రయోజనంగా భావించారు. (3) “శక్తి చచ్చిపోయిన జాతికి మహా జీవవంతమైన యొక సంస్థ వెగటనిపించును” (వేయిపగడలు) వ్యవస్థ ఊదాశం చూచిన విశ్వనాథ తన జాతిలో శక్తికూడా ఊదాశించిందని భ్రమించారు. వ్యవస్థనూ, దాని ధర్మాన్నీ అర్థంచేసుకోలేనివాళ్ళు దాన్ని అధిగమించి తత్త్వదర్శనం చెయ్యటమంటే ఏమిటో తెలుసుకో గలుగుతారా? అన్న సందేహంలో పడి, అలాంటి వారికి వ్యవస్థాధర్మాన్ని నొక్కి చెప్పటమే ముఖ్యమన్న నిర్ణయానికి వచ్చారు. జాతిశక్తిని గూర్చిన ఈ అపోహ విశ్వనాథ స్వభావంలో ఒక

భాగం. సాహిత్యరంగాన్ని సమరరంగంగా దర్శించిన విశ్వనాథ పై అపోహకు అనుగుణంగా తన పూర్వ రచన (Strategy) సాగించారు. కాని సాహిత్యం యుద్ధరంగమూకాదు. దాని ప్రయోజనం తాత్కాలికమూ కాదు. (4) పై జెప్పిన పరిస్థితులూ కారణాలూ కాక అంతకంటే ముఖ్యమైనది విశ్వనాథ వ్యక్తిత్వమే. “నేనొక విపరీత ప్రకృతిని. నాకు నీలోక మార్గము నకు లగించునట్లులేదు. నా కీనాటి ప్రతి విషయము పేదవాని ప్రాణము నకు నిరోధముగా, సత్యమునకు విరోధముగా గనపడుచున్నది. ఇది నా మనసులోనున్న దోషమేమో తెలియదు. నేను మరల గొన్నాళ్ళూ హించవలెను.” ‘వేయి పడగల’లో ఒక పాత్రద్వారా పలికించిన ఈ వాక్యాలు విశ్వనాథ తన మనస్థితిని గూర్చి పలికినవే. ‘వేయి పడగలు’ ఆ మనస్థితిని ప్రతిబింబించే నవల.

వేయి పడగలు

‘వేయి పడగలు’ నవల చదవడం ఒక అపూర్వమైన అనుభవం, మరపురానిది. అందులో ఎంత సంతృప్తి ఉన్నదో అంత అసంతృప్తి కూడా ఉన్నది. ఆ అనుభవ స్వరూపం ఎలాంటిది? అందంగా విశాలంగా కనిపించే దేవాలయం. అందులో ప్రవేశించగానే దాని నిర్మాణ పథకం మనల్ని ఆకట్టుతుంది. నాలుగడుగులు ముందుకు వేసి నడుస్తూ ఉంటే రెండువైపులా వైవిధ్యంతో బహు ఆకర్షణీయంగా కనిపించే శిల్పాలు. ఒక్కొక్కటి దగ్గరగా నిదానించి చూస్తే ఆశాభంగానికి కారణమౌతున్నాయి. మందిర వైశాల్యము మనస్సుకు కలిగించవలసిన నైర్మల్య భావమూ, ప్రశాంతి మాధుర్యమూ కలుగకపోగా ఏమిటో ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తున్నది. నడచినంతమేర ఒక వ్యక్తి మనల్ని వెంటిస్తూ ఉండటం గుర్తిస్తాము.

“ఈ ఆలయంలో పూజారిని నేను, ఇది నాది, ఇది నా పూర్వీకుల ఆస్తి, దీన్ని ఎవరూ పంచుకోదానికి పీల్చేదు. శిఖిల చూతోందా? కాలమహిమ; పునర్నిర్మించడానికి, దాగుచెయ్యడానికి ఎవరికీ అర్హత లేదు. హక్కు లేదు. ఆ అర్హతగల వాళ్ళెప్పుడో మరణించారు” అంటూ గొణుగు తున్నాడా వ్యక్తి. కుపితుడూ, అనాథాస్థిత దుఃఖపూరితుడూ అయిన ఆ బ్రాహ్మణునితో దైవ దర్శనార్థం గర్భగుడిచాకా వెళ్ళితే అక్కడ దీపం లేదు, పూజ లేదు. “అదిగో స్వామి : కనిపించటం లేదా మీకు ? విశ్వాసం లేని మీ తెలా కనిపిస్తాడూలే ! ఎందుకు వచ్చినట్లు ? వెళ్ళండి వెళ్ళండి ” అంటూ తరుముతాడు ఆ వ్యక్తి. మనం వచ్చేస్తూంటే “అంతా నశించింది. ఏమీ మిగిలింది? ” అంటూ వాపోతాడు. ఆలయం వెలుపలికి వచ్చి చివరిసారిగా వెనక్కి తిరిగిచూస్తే అంత పెద్దఆలయమూ అందులో ఆ విచిత్రవ్యక్తి అతని ప్రక్కన ఒక చిన్నఅమ్మాయీ పొడగట్టుతారు:.... ఈ అనుభవం మనస్సుకు నిండుదనాన్నీ హాయిసీ యివ్వకపోయినా మనం దాన్ని ఎప్పుడూ మరచిపోలేము. మళ్ళీ మళ్ళీ జ్ఞాపకం వస్తూనే ఉంటుంది. దానితోపాటు ఎన్నో ఊహలు. ఆ ఆలయం పునరుద్ధరించి ఉంటే ! ఆ విచిత్రవ్యక్తి శాంతుడూ. గంభీరుడూ మృదువచస్కుడూ అయి మనలో హృదయం విప్పి మాట్లాడి ఉంటే! ఆగర్భగుడిలో దీపం వెలిగించి హారతి యిచ్చిఉంటే:.... పరనానుభవంలో లోపించిన వాటినిగూర్చి యిలా ఎన్నో అకాంక్షలు ! అవీ ఆ అనుభవం యొక్క వైశిష్ట్యాన్నే నిరూపిస్తాయి.

“....వాఙ్మయ మనగా నేమి ? మతమును, సంఘమును, నాచారమును మనోహరముగా జెప్పునదియే వాఙ్మయము. సంఘ మతాచారములు తజ్ఞాతి యొక్క యాంతర జీవితమును, దద్భావములును నాచరణకు వచ్చిన స్వరూపము. ఈ సంఘ మతాచారములను నీవు కాదనుటకు ముందా మహర్షుల సిద్ధాంతములను దర్శరీతిగా నిరాకరించవలయును. ఆ సంగతి

యమించి యిప్పుడు వాఙ్మయ మనగానేమి ? నంపు మతాచారముల మనో హరమైన శబ్దమయ ప్రకటనము. ఇంతియేకాక, శీల పోషణము, ఒకానొక ప్రత్యేకవ్యక్తి యొక్క ప్రత్యేక మానసిక పరిణామము, కావ్యము పాఠకునికి హృదయ రంజకముగా నుండుటకు గవిచేయు కొన్ని చమత్కారములు నివియు వాఙ్మయమునందు స్థితి కలవియే .... కావ్యాత్మయే కాక కావ్య శరీరముకూడ కావ్య స్వరూపముగూడ నీజాతి సిద్ధాంతములమీద నాధారపడి యుండును.....” (వే. ప. 17 అ.) ‘వేయి పడగలు’ వ్రాయుటలో విశ్వనాథ ఆదర్శమేదో పై వాక్యములు స్పష్టంచేస్తున్నాయి. ఆ నవల చదవటంలో కలిగే అనుభూతి స్వరూపాన్ని పై ఆదర్శం దృష్ట్యా వివక్షించటమే సహృదయుడైన పాఠకుడు చేయదగింది.

విశ్వనాథ ‘మనోహరముగా జెప్ప బూనుకొన్నది’ హిందూ నంపు మతాచారములు, తజ్జాతియొక్క అంతర జీవితము, తద్భావముల ఆచరణము’ అనేది నిర్వివాదాంశము. పోతే కావ్య శరీరము, కావ్యాత్మ ‘వేయి పడగలు’లో ఏవిధంగా అనుసంధింపబడినవో పరిశీలించవలసిన విషయం— మొదట కావ్యాత్మనుగూర్చి జిజ్ఞాస.

నవలలో హిందూ వ్యవస్థా ధర్మమునకు ప్రతీక వేయిపడగల పాము : సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు. కాని వ్యవస్థాధర్మమునకు అతీతమైనదీ, మౌలికమైనదీ—సనాతన ధర్మము. దానికి ప్రతీక శివలింగము. రచయిత ఈ రెండింటి విభేదాన్ని కథాప్రారంభంలో మరచిపోలేదు. “జమీందారు కట్టించిన ఆలయము సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరునిదా ? నాగేశ్వరస్వామిదా ? బ్రాహ్మణుడు సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరునకు జిన్న ఆలయము కట్టించెను. కాశీ నుండి గొప్ప మహత్తుకల శివలింగమును తెచ్చి నాగేశ్వరస్వామి యన్న

పేరుతో దానికి బ్రతివ్వచ్చేను. ఈ దేవాలయములో నొకమూల నీ సుబ్రహ్మణ్యస్వామి ఆలయ మున్నది ...” కాని అటు తర్వాత పుటలో యిలా ఉంది. “ఈ మూడువందల ఏండ్లలో వేయిపదగలతో భాసించిన నాగేశ్వర స్వామి సుబ్బన్నపేటమీద తన సహస్ర భజామండలి చక్రముగా జూచి యీ చల్లని నీడలో నాయూరి ప్రజల జోకొట్టెను.” ఇది మొదలు కథలో వ్యవస్థా ధర్మానికీ, సనాతన ధర్మానికీ అభేదమే పాటించబడింది. ఇది కేవలం జనసామాన్యం దృష్ట్యా జరిగిందని రచయిత అక్కడక్కడ చెప్పటంకాదు. ఈ రెండింటికీ అభేదమే అన్న ధీమాతో దృక్పథంతో రచయిత వ్యవహరించారు. ‘ఏకవీర’లో గల తాత్వికమైన స్పష్టతకూ, ‘వేయిపదగల’లోని అస్పష్టతకూ ఎంత దివ్య : అనిపిస్తుంది.

ధర్మానికి ప్రతినిధి ధర్మరావు. ఏ ధర్మానికి ? వ్యక్తిధర్మానికా ? వ్యవస్థా ధర్మానికా ? సనాతన ధర్మానికా ? ధర్మరావు ఏకవీరవలె సాధకుడుగా కనిపించడు. అతనికి సందేహాలూ, సంఘర్షణలూ రావు. కాని సనాతన ధర్మాన్ని (పూర్వజన్మ సుకృతంవల్ల కాబోయి) దర్శించిన జ్ఞాని అని రచయిత అభిప్రాయం. అతను వ్యవస్థా ధర్మానికి సాధికార వ్యాఖ్యాత. లోకవ్యవహారానికి సాక్షిభూతుడు, అని రచయిత ఉద్దేశం. అతనిది ఆజన్మ సిద్ధమైన జ్ఞాన మార్గం. భక్తి మార్గంలో గిరికకూ, కర్మమార్గంలో హరప్పకూ గురువట. కాని రచయిత ఉద్దేశాలు నవలలో ఎంతవరకు నెరవేరాయో పరిశీలిస్తే తెలుస్తుంది. లోకవ్యవహారానికి కేవలం సాక్షిభూతుడు అయేందుకు వలసిన నిర్లప్తత ధర్మరావు మనస్తత్వంలోలేదు, దాన్ని సాధించే పరిస్థితులూ అతని జీవితంలో లేవు. అతనిలో వ్యక్తమయ్యేది లోకవిమర్శ తప్ప ఆత్మవిమర్శ కాదు. పైగా సోపానకార కావలసినంత. నవలలో చిత్రించబడిన అతని ఇరవై ఏళ్ళ జీవితచరిత్రలో వ్యక్తిగతంగా

జ్ఞానమార్గంలో అతను పొందిన పరిణామం ఏమిటో అదేమీ చెప్పబడలేదు. హిందూ వ్యవస్థా ధర్మానికి వ్యాఖ్యాతా, సొంతదారూ అనుకోవటంతో నానితో తాదాత్మ్యంచెందిన అతని అహంకారము గోరంతలు కొండంతలుగా ప్రస్ఫుటమైంది.

సనాతన ధర్మము, వ్యవస్థా ధర్మము, వ్యక్తి ధర్మము ఒకటి కావు, వేర్వేరు. ఈ విధేదాన్ని స్పష్టంగా లక్షిస్తూ మూడింటి మధ్యా గల సంబంధాన్ని నిరూపించే తాత్వికదృష్టిని వస్తువిన్యాసంలో రచయిత పాటించకపోవడం వల్ల నవల కావ్యాత్మ సనాతనధర్మ నిరూపణము కాదు, అని తెలుస్తున్నది.

అయితే 'వేయి పడగలు' నవల కావ్యాత్మ వ్యవస్థాధర్మ నిరూపణమా? నవలలో ఆ వ్యవస్థ స్వరూపం ఎలా వ్యక్తమైంది? "భూమ్యాకాశములమధ్య, స్వర్గమర్త్యలోకముల మధ్య, బ్రత్యక్షప్రత్యక్షములమధ్య నొక స్థిరమైన సంబంధ మేర్పడెను.....పైని భగవంతుడు, క్రింద రాజును బ్రాహ్మణుడును, ఈ రెండు మహాసంసలకు మధ్య గణాచారి తెంచరాని లంకె." భగవంతుడుకూడ ఒక 'సంస్థ' గానే పేర్కొనబడుట గమనింపదగినది....." "ఇది నాల్గొస్తంభముల ధర్మ మంటవము. స్వామి, జమీందారు, బ్రాహ్మణుడు, గణాచారి — వీరు నల్వరు స్తంభములు." (వే. ప. 1 అ.) "ఒక ధర్మముమీద వేయి సంస్థలు వెలసినట్లు స్వామి ఏక శరీరముపై సహస్ర శిరస్సులు ప్రకాశించెను.....ధర్మము, తదాచరణ ప్రచారములు మూడును నొక్కటిగా నై యభేద తాదాత్మ్యము పొందు నటులు స్వామియు, ప్రభువును, ధర్మారావును నేకదేశగతులై ప్రకాశించిరి...." (వే. ప. 2 అ.) రాజు ధర్మారావునకూ. బ్రాహ్మణుడు ధర్మ ప్రచారమునకూ ఉద్దేశింపబడినట్లు చెప్పుట గమనింపదగినది. ధర్మారావు

తండ్రి రామేశ్వరశాస్త్రి, “....వర్ణాశ్రమ ధర్మము లన్నియు ముద్దకట్టిన మూర్తి. ఆయన భారతదేశము యొక్క యాత్మ. ఆయన త్రయీ విద్య కొక వ్యాఖ్యానము.” (డే. ప. 3 అ.) పసరిక పైరు పచ్చ, దేవదాసి శృంగారయుతమైన ఖత్తిమార్గము, హరప్ప వైదిక కర్మానుష్ఠానము, గోపన్న సేవాపత్రి. ఇట్లు వ్యవస్థయొక్క అవయవ విభాగము. ఈ వ్యవస్థకు కేంద్రంలో ధర్మరావు పాత్ర. ఇదీ పథకం.

వ్యవస్థ అంటే ఏమిటి? సంఘ మతాచారములు, వ్యవస్థా ధర్మము వాని నిర్దిష్టమైన ఆదర్శ స్వరూపము .... “వేయిపడగల పాము విప్పారు కొని వచ్చి కాటందుకొన్నది కలలోన రాజును” అంటూ గణాచారి (కాలము) సూచిస్తాండగా ప్రారంభమౌతుంది నవల. రాజు అనగా ధర్మాచరణ. ధర్మాచరణలో జరిగిన లోపం ఏమిటి? అని ప్రశ్నిస్తే నవలలో ఆ సందర్భంలో అందుకు ఉదాహృతమైన విషయం—కృష్ణము నాయడు రామేశ్వరశాస్త్రి మాసికముపట్ల నిర్లక్ష్యము వహించుట, ధర్మరావు వెళ్ళి అడగ్గా చివరకు ఆరు రూపాయలు ఇవ్వబడుట, ధర్మరావు ఋణగ్రస్తుడైన సంగతి గోపన్న చెప్పగా విన్న తర్వాతకాని రాజు సాహాయ్యము చేయకపోవుట, తర్వాత ధర్మరావును జమీందారు ఆదరించినా తప్పు తప్పే! ఈ విధంగా ధర్మాచరణలో లోపము జరిగినది. రాజును పాము కాటందుకొన్నది, అని ధ్వని. ఇందులో ధర్మాచరణ యొక్క నమ్మక స్వరూపము మనకు ఏమి తెలిసినట్లు? అలాగే రామేశ్వరశాస్త్రి ‘వర్ణాశ్రమ ధర్మములు ముద్దకట్టినమూర్తి, భారతదేశముయొక్క ఆత్మ, త్రయీ ధర్మవిద్య కొక వ్యాఖ్యానము’ అనుమాటలకు సమర్థన ఎటువంటిది? రామేశ్వరశాస్త్రి అందగాడు, రసీకుడు, దేశము నాలుగుమూలలా తిరిగి వచ్చినవాడు. నాలుగువర్ణాల ఆడబడుచున్న పెండ్లాడి ఒక భోగాంగనను చేరదీసిన ఆయన భోగికాని యోగికాడు. ఆయన వితరణబుద్ధి హద్దులేనిది.

ఆయన జమీందారు తర్వాత జమీందారు. ఆయన పాటించిన నాలుగు ఆశ్రమ ధర్మములు ఏమిటి? గృహస్థుగానే మరణించాడే! ఏ విధంగా చూచినా రామేశ్వరశాస్త్రి ఒక విశిష్ట వ్యక్తియేకాని బ్రాహ్మణుడు అన్న ఆదర్శానికి పూర్తి నిరూపణకాదు. ఆయన చేసుకున్న వర్ణాంతర వివాహాలు, వర్ణధర్మాన్ని సమర్థించేవికావు. అందుకు భిన్నమే! వర్ణాంతర వివాహాలు నేటి వర్ణవిభేద సమస్యకు పరిష్కారం సూచిస్తున్నాయంటారా మనుధర్మశాస్త్రం ఆధారంగా? ఆ పరిష్కారం ఎంతమందికి నచ్చుతుంది? దానియొక్క యథార్థస్వరూప మెటువంటిది? అని ప్రశ్న రావటమేకాదు, వ్యవస్థ నిరూపణ 'ఆదర్శం'నుంచీ 'యాథార్థ్యం'లోకి దిగివస్తుంది. పోతే ధర్మారావుకూడా 'బ్రాహ్మణత్వం' అన్న ఆదర్శానికి ఎటువంటి సమర్థన? బ్రాహ్మణత్వం అంటే కేవలం 'ధర్మ పచారమే'నా? ఈవిధంగా తర్కిస్తే నవలలో వ్యవస్థా ధర్మనిరూపణము అసంతృప్తినే కలిగిస్తోంది. అంటే 'ఆకృతి' (Form) కి తగిన 'పుష్టి' (Substance) జరుగలేదు అనిపిస్తుంది.

నవలలో రచయిత సమర్థించబానుకున్న వ్యవస్థకు ఉనికిలేదు. రామేశ్వరశాస్త్రి వర్ణాశ్రమ ధర్మములు ముద్దకట్టిన మూర్తి కాకపోయినా ఉత్తముడైన మానవుడే. ధర్మారావు ఇంగ్లీషు చదువుకున్నా సంప్రదాయ మెరిగినవాడు. కాని వీరెంత వరకు సమకాలీన బ్రాహ్మణ్యమునకు ప్రతి నిధులు? బ్రాహ్మణ్యము సామాన్యముగా సంఘంలో ఏస్థితిలోఉన్నది? అందుకు సమాధానం అరుంధతి పుట్టింటివారి సంస్కారమూ, ప్రవర్తనా! "దేశములో బ్రాహ్మణేతరోద్యమమునకు నీబ్రాహ్మణుల దుర్వృత్తియే సగము హేతువు. ధర్మశాస్త్రముపోవునది యొకమార్గమున, ఈ బ్రాహ్మణులు పోవునది మరి యొక్కమార్గమున. వీరియందు దయాతితిక్షణులు లేనేలేవు. బైబిలులో చెప్పినట్లు వీరు 'మేమను'—అనగా ధనాదిదేవత—వానిని బూజింతురు.... పెట్టినచో పెండ్లి, పెట్టకున్నచో శ్రాద్ధము. ఇది ఈ బ్రాహ్మణ బ్రువుల

నడత. ఏబదియేండ్లు వచ్చి పెండ్లిచేసుకొనువారు, స్త్రీల యందును డమయందును గల దుర్నీతి గోహ్యముగా చాచుకొనువారు—తమయందు బ్రాహ్మణ గుణము లేదు.... బ్రాహ్మణజాతి యంతయు నశించిపోయినది” (వే. ప. 17 అ.) అని ధర్మారావు వారి స్థితినిగూర్చి అంటాడు. ఇక్కడ వేయవలసిన ప్రశ్న రామేశ్వరశాస్త్రి, ధర్మారావు, దేనికి ప్రతినిధులు ? అని. వారిలోని మానవత్వానికి దాని విశిష్టతకూ ప్రతినిధులే తప్ప సమాజంలో ఆనాటి బ్రాహ్మణవర్గానికి వారు ఏ విధంగానూ ప్రతినిధులు కారు. అలాగే దేవదాసి వ్యవస్థకూ ఆ వర్గం మనుష్యులకూ రత్నగిరీ, గిరికా ఏ విధంగానూ ప్రతినిధులుకారు. *వారిలో ప్రకాశిత మౌతున్నది వ్యక్తి గతమైన విశిష్టతే ! ఇటువంటి వ్యక్తులద్వారా సమకాలీన సమాజంలోని వర్ణవిభేదాలను, వర్గీకరణను సమంజసమని సమర్థించటం ఎట్లా? నవలలో ధర్మారావు ద్వారా జరిగే వ్యాఖ్యానానికి, సమర్థనకూ ఈ దోషం నర్వత్ర ఉంది. అందువల్ల నవలలో వాచ్యముగా జరిగినంతమేర వ్యవస్థ నిరూపణము యాభావ్యం దృష్ట్యా జరుగలేదు అని చెప్పాలి.

* “భోగమువాండు వేఱు. వారాంగనలు వేఱు. భోగమువాండు భగవంతుని సన్నిధానమున నృత్య గానములు చేయుట కేర్పడినవారు. వారాంగనలు వారిలోఁ గులము చెడినవారు..... ప్రపంచమున క్రామ క్రోధములు బలిసి దేవునికై బ్రత్యేకింపఁబడిన యీ స్త్రీలు దుర్వృత్తి లోనికి దిగిరి. భగవంతులు వారిని దించిరి.” (వే. ప. 6 అ.) ఇది ధర్మారావు వ్యాఖ్యానము, ఈ వ్యాఖ్యానము దృష్ట్యా రత్నగిరిని రామేశ్వర శాస్త్రి చేరదీయుటనుగూర్చి ఏమనుకోవలెను ? రత్నగిరి కులము చెడినదా? రామేశ్వరశాస్త్రి కాపాడిన వర్ణాశ్రమ ధర్మమిదేనా ? వీరు వ్యవస్థకు ఎటువంటి ప్రతినిధులు ?

జ్ఞానమార్గంలో అతను పొందిన పరిజ్ఞానం ఏమిదో అదేమీ చెప్పబడలేదు. హిందూ వ్యవస్థా ధర్మానికి వ్యాఖ్యాతా, సొంతదారూ అనుకోవటంతో దానితో తాదాత్మ్యంచెందిన అతని ఆహంకారము గోరంతలు కొండంతలుగా ప్రస్ఫుటమైంది.

సనాతన ధర్మము, వ్యవస్థా ధర్మము, వ్యక్తి ధర్మము ఒకటి కావు, వేర్వేరు. ఈ విభేదాన్ని స్పష్టంగా లక్షిస్తూ మూడింటి మధ్యా గల సంబంధాన్ని నిరూపించే తాత్త్వికదృష్టిని వస్తువిన్యాసంలో రచయిత పాటించకపోవడం వల్ల నవల కావ్యాత్మ సనాతనధర్మ నిరూపణము కాదు, అని తెలుస్తున్నది.

అయితే 'వేయి పడగలు' నవల కావ్యాత్మ వ్యవస్థాధర్మ నిరూపణమా? నవలలో ఆ వ్యవస్థ స్వరూపం ఎలా వ్యక్తమైంది? "భూమ్యాకాశ ములమధ్య, స్వర్గమర్త్యలోకముల మధ్య, బ్రత్యక్షప్రత్యక్షములమధ్య నొక స్థిరమైన సంబంధ మేర్పడెను.....పైని భగవంతుడు, క్రింద రాజును బ్రాహ్మణుడును, ఈ రెండు మహాసంసలకు మధ్య గణాచారి త్రెంచరాని లంకె." భగవంతుడుకూడ ఒక 'సంస్థ' గానే పేర్కొనబడుట గమనింపదగినది....." "ఇది నాల్గుస్తంభముల ధర్మ మంటపము. స్వామి, జమీందారు, బ్రాహ్మణుడు, గణాచారి — వీరు నల్వరు స్తంభములు." (వే. ప. 1 అ.) "ఒక ధర్మముమీద వేయి సంస్థలు వెలసినట్లు స్వామి, ఏక శరీరముపై సహస్ర శిరస్సులు ప్రకాశించెను.....ధర్మము, తదాచరణ ప్రచారములు మూడును నొక్కటిగా నై యభేద తాదాత్మ్యము పొందు నటులు స్వామియు, ప్రభువును, ధర్మారావును నేకదేశగతులై ప్రకాశించిరి...." (వే. ప. 2 అ.) రాజు ధర్మాచరణకూ. బ్రాహ్మణుడు ధర్మ ప్రచారమునకూ ఉద్దేశింపబడినట్లు చెప్పుట గమనింపదగినది. ధర్మారావు

తండ్రి రామేశ్వరశాస్త్రి, “....వర్ణాశ్రమ ధర్మము లన్నియు ముద్దకట్టిన మూర్తి. ఆయన భారతదేశము యొక్క యాత్మ. ఆయన త్రయీ విద్య కొక వ్యాఖ్యానము.” (పే. ప. 3 అ.) పసరిక పైరు పచ్చ, దేవదాసి శృంగారయంతైన భక్తిమార్గము, హరప్ప వైదిక కర్మానుష్ఠానము, గోపన్న సేవావృత్తి. ఇట్లు వ్యవస్థయొక్క అపయవ విభాగము. ఈ వ్యవస్థకు కేంద్రంలో ధర్మరావు పాత్ర. ఇదీ పథకం.

వ్యవస్థ అంటే ఏమిటి ? సంఘ మతాచారములు, వ్యవస్థా ధర్మము వాని నిర్దిష్టమైన ఆదర్శ స్వరూపము .... “వేయిపదగల పాము విప్పారు కొని వచ్చి కాటందుకొన్నది కలలోన రాజును” అంటూ గణాచారి (కాలము) సూచిస్తూండగా ప్రారంభమౌతుంది సవల. రాజు అనగా ధర్మాచరణ. ధర్మాచరణలో జరిగిన లోపం ఏమిటి ? అని ప్రశ్నిస్తే సవలలో ఆ సందర్భంలో అందుకు ఉదాహృతమైన విషయం—కృష్ణము నాయడు రామేశ్వరశాస్త్రి మాసికముపట్ల నిర్లక్ష్యము వహించుట, ధర్మ రావు వెళ్ళి అడగ్గా చివరకు ఆరు రూపాయలు ఇవ్వబడుట, ధర్మరావు ఋణగ్రస్తుడైన సంగతి గోపన్న చెప్పగా విన్న తర్వాతకాని రాజు సాహాయ్యము చేయకపోవుట, తర్వాత ధర్మరావును జమీందారు ఆదరించినా తప్ప తప్పే! ఈ విధంగా ధర్మాచరణలో లోపము జరిగినది. రాజును పాము కాటందుకొన్నది, అని ధ్వని. ఇందులో ధర్మాచరణ యొక్క సమ్యక్ స్వరూపము మనకు ఏమి తెలిసినట్లు ? అలాగే రామేశ్వరశాస్త్రి ‘వర్ణాశ్రమ ధర్మములు ముద్దకట్టినమూర్తి, భారతదేశముయొక్క ఆత్మ, త్రయీ ధర్మవిద్య కొక వ్యాఖ్యానము’ అనుమాటలకు సమర్థన ఎటువంటిది? రామేశ్వరశాస్త్రి అందగాడు, రసీకుడు, దేశము నాలుగుమూలలా తిరిగి వచ్చినవాడు. నాలుగువర్ణాల ఆడబడుచుల్ని పెండ్లాడి ఒక భోగాంగనను చేరదీసిన ఆయన భోగికాని యోగికాడు. ఆయన వితరణబుద్ధి హద్దులేనిది.

సామాన్యంగా ఒకకాలంలో ఆచరణ లోపించినంతమాత్రాన ఆదర్శం అనేది శాశ్వతంగా విస్తరింపబడదు. కాలంతో, పరిస్థితులతో ప్రమేయం లేకుండా మళ్ళీ మళ్ళీ ఏవ్యక్తి లోనో ఎక్కడో ప్రత్యక్షంకావచ్చు. జమీందారు రంగరావులో లేని విశ్వాసం అతని కొడుకు హరప్పలో కనిపించింది కదా : దీనికి కాలనిర్ణయమేమీ లేదు. కాని 'వేయిపడగలు' నవల నడచిన తీరు ఈ నమ్మకాన్ని అడ్డాన్ని స్ఫురింపజేయటం లేదు. 'గతకాలము మేలు వచ్చుకాలముకంటెన్' అన్నట్లుగా ఆచరణ పోవటంతో ఆదర్శం శాశ్వతంగా పోయింది, మళ్ళీరాదు అనే గాఢమైన స్ఫూర్తినే కలిగిస్తోంది. పడగలు నశించినవి, స్వామి వెళ్ళిపోయినాడు. 'ఇంక నేమి మిగిలినది ?' ఇది ప్రశ్నయం అంటున్నది.

ఏతావతా తేలే దేమిటంటే : హిందూ వ్యవస్థయొక్క ఆదర్శాన్నీ దాని పటుత్వాన్నీ నిరూపించే ఉద్దేశమే 'వేయిపడగల' కావ్యాత్మ అనటానికి, పాత్ర చిత్రణమూ, కథాగమనమూ దాని స్ఫూర్తి అందుకు భిన్నంగా ఉన్నాయి. మారుతున్న పరిస్థితులలోకూడా హిందూధర్మం పృథ్వికమైన శక్తి అని నిరూపణచేసే ఉద్దేశమే నవలకు ఉన్నట్లయితే ధర్మారావు సృష్టి మరొకవిధంగా జరిగి ఉండును—అతను పాత కొత్తలకు మేలుకల యికగా, సంగమ స్థానంగా ఉండియుండును. (ఉదాహరణకు 'మాలవల్లి' నవలలో సంగదాసు లేక రామదాసు పాత్రలను చూడవచ్చును.) కాదు, ధర్మారావు కర్మయోగికాడు, జ్ఞానయోగి అంటేనూ ధర్మారావులో కొత్త కొత్త పద్ధతులమీదా జీవిత విధానాలమీదా అంత ద్వేషభావం దేనికి ? అది జిజ్ఞాసువు లక్షణం కాదు. ధర్మారావు సిద్ధాంతరీత్యా ప్రతిపాదించిన కొత్తమార్గంలో నమన్వయ పథం ఏమీలేదు. అతనికి కొత్త ఒక రోత, పాత ఒక సీతి :

‘వేయి పదగలు’ నవల ధర్మారావు జీవితచరిత్ర. అది అతని మనఃస్థితికి, ఆమనఃస్థితికి కారణములైన సాంఘిక పరిస్థితులూ దర్పణం. నవల కావ్యాత్మ ధర్మారావు వ్యక్తిత్వమే: ఈ దృష్టిలో స్థలము ఉపలక్షిస్తే తప్ప మనకు నవల స్వరూపం అవగాహనకాదు, దానిలోనిగుణం అందదు. సనాతనధర్మంగాని, హిందూ వ్యవస్థాధర్మంగాని ‘వేయిపదగల’ కావ్యాత్మ అనుకోవటంవల్ల పై విమర్శ బయలుదేరుతున్నది. నిజానికి కావ్యంలో ఆలెందూ గొణిమే అని చెప్పాలి. ధర్మారావు వ్యక్తిత్వమే కావ్యాత్మ అని మిగతా విషయాలన్నీ దానికి సంబంధించినవేననీ అంగీకరింపక తప్పదు. (అతని అభిప్రాయాలు మనకు నచ్చటం నచ్చకపోవటం అనేది వేరువిషయం.) ఇలా దృష్టిమార్చుకుని చూస్తే చప్పున దోహదమవుతుంది: హిందూ వ్యవస్థ, సనాతన ధర్మం — వీటి నిరూపణము కలిగిస్తున్న అసంతృప్తికి ముఖ్యకారణం మేమిదో? అవి ధర్మారావు అనే వ్యక్తి మనస్తత్వంవ్వారా మనకు దృశ్యమౌతున్నాయి. ఆ మనస్తత్వంలోని వక్రత, సంకుచితత్వము, వాటిలోనూ దృశ్యమాన మౌతున్నాయి. కావ్యం ధర్మారావు అనే వ్యక్తి వ్యక్తిత్వాన్ని మనస్తత్వాన్ని ప్రతిపాదిస్తున్నది. ఇందులో విప్రతిపత్తి ఏమీలేదు.

“వేయిపదగలు” గొప్పదనం అది ఏకపాత్ర చిత్రణం కావటం. ఆచిత్రణం వేయిపుటలదాకా విస్తరించినా, వేయి పుటలూ తప్పక చదివిస్తాయి. అందులో ధర్మారావు వ్యక్తిత్వం స్ఫురించని, వ్యాఖ్యానించని ఆంశం లేదు. ధర్మారావు గురుత్వం వహించని, సలహా ఇవ్వని అతనితో సంబంధంలేని పాత్రలేదు. ఏ విధంగానైనా ధర్మారావుకు సమక్షజీయో, అధికదో అయ్యే పాత్ర కనిపిస్తే, అతనికి నవలలో చరిత్రేలేదు. ఉదా

పూరణ రామచంద్రదాజు, కేశవరావు, శివరావు పాత్రలు. ధర్మారావు వాదంలో ఓడించని ప్రతిద్యుద్ధి లేనేలేడు: (తన గొప్పతనం గుర్తించని వారిమీద రోడీలను *పురికొల్పేందుకై నా వెనుదీయడు). తెలుగుల జీవితాన్ని కూలంకషంగా స్పృశిస్తూ, దాన్ని ఒక ప్రత్యేక దృక్పథంనుంచీ వ్యాఖ్యానిస్తూ వచ్చే ధర్మారావు నిస్సందేహంగా మేధావి, కవి. అతని తాదాత్మ్యం ఆదర్శంతో కాదు, వర్తమానంతోకాదు. భూతకాలంతో. దాని ప్రభావం అస్తమిత సూర్యబింబంలా అతనిలో కోపారుణ కాంతున్ని విరజిమ్ముతూ, చివరకు దుఃఖంలో అంతరిస్తుంది. వెంటనే చంద్రోదయం. ఆ చంద్రుణ్ణి దర్శించడంతో కథ ముగుస్తుంది. వ్యక్తిగా ధర్మారావును మనం ప్రేమించలేకపోవచ్చు. అతని అభిప్రాయాలను అంగీకరించక పోవచ్చు. అతని అహంభావము మనకు ఎబ్బెట్టుగా ఉండవచ్చు. అతని యుక్తులూ, సమయానుకూల ప్రవర్తనా, దాపరికాలు ఆదర్శప్రాయం కాకపోవచ్చు. కాని ధర్మారావు రాగద్వేషాలూ, రక్తమాంసాలూ, కష్టసుఖాలూ కలిగిన మనిషి. అచ్చమైన తెలుగువాడు. వ్యవస్థా ధర్మానికి, యోగ మార్గానికి ప్రతినిధిగా తృప్తి కలిగించక పోయినా, తెలుగుదనం ముద్దకట్టిన మూర్తి ధర్మారావు. అతని మనస్సు ద్వారా మారుతూవచ్చిన తెలుగుదేశాన్నీ, గతించిన వ్యవస్థనూ దర్శించే అవకాశం 'వేయి పడగలు' కల్పిస్తోంది.

* వే. ప. 19వ అధ్యాయంలో ధర్మారావు సారంగధర నాటకము జూడబోవును. బిగ్గరగా నాటకమును విమర్శించు చుండగా ప్రక్కనున్న మనిషి ఒకరు అభ్యంతరము తెలుపుతాడు “ గోల ఏమిటని ”; ధర్మారావు వెంకటేశం అనే రోడీని. అతనిమీదికి పురికొల్పుతాడు. ఈ సంఘటన గమనించడగింది ధర్మారావు ధర్మదృష్టి ఎటువంటిదో తెలిసికోవటానికి. ధర్మదృష్టి ఎలా ఉన్నా, ధర్మారావు 'తెలుగుదనం, నిరూపణ అవుతున్నది.

నవలలో తెలుగుదేశమంటే సుబ్బన్నపేట : సుబ్బన్నపేట అంటే ధర్మారావు. ఇది కావ్య శరీరం. ధర్మారావు పాత్ర సమర్థించినది ప్రమంగా ఆద్యశ్యామౌతున్న గ్రామీణుడైన తెలుగుదనాన్ని. అంగభాషా, పాశ్చాత్య నాగరకతా సోకని తెలుగుదనం నిలబడలేదనే అతని అవేదన. అందులో లోటుపాట్లు అతనికి కనిపించవు. అదంతా హిందూ ధర్మ స్వరూపమేనన్న భ్రమ, దాని సమర్థనకోసం తను అహంభావం పెంచుకున్నా ఫరవాలేదను కోవటం, తరచు ధావానికంటే అహంభావమే అతనిలో ముందుకువచ్చే పరిస్థితి కల్పిస్తోంది. * ఆయినప్పటికీ పాశ్చాత్య నాగరకతా ప్రభావం ముప్పై ఏళ్ళలో ఏ విధంగా తెలుగువారి జీవన విధానంలో ఒడిదుడుకులకు, అవకతవకలకు, హేతువైందో విపరీతంగా విచిత్రంగా దృష్టితో వర్ణింపబడటం కావ్యాన్ని అపురూపమైనదిగా చేస్తోంది. అలా చూస్తే 'వేయి పదగలు' ఒక చిన్న సైజు 'విజ్ఞాన సర్వస్వం' అనిపిస్తుంది. నాగరకతా చిహ్నాలు :— రైలుమార్గం ఏర్పాటు కావడం, మునిసిపాలిటీ, జాతీయ కళాశాల, క్రైస్తవుల కాలేజీ, సినిమా, తాలూకాబోర్డు, నాటక సమాజాలు, నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్య, కొళాయిలు, ఎలెక్ట్రిసిటీ, మహిళా సమాజం, పత్రికలు, కొత్తమతాలు, కేషబ్లీ మతం, దివ్యజ్ఞాన సమాజం, విడిప్రేమ. ఆర్థిక వ్యవస్థలో మార్పులు :— మెరకపొలాలు మాగాణి కావటం, పొగాకు ఫ్యాక్టరీ ఏర్పడటం, డబ్బు చలామణి. వీటి అన్నింటి మీదా ధర్మారావు వాఙ్మన్యం వినవచ్చు. అన్నిటికీ ధర్మారావు ప్రతికూలదే. దివ్యజ్ఞాన సమాజం అతణ్ణి ఆకర్షిస్తుంది. కానీ దానికి పాశ్చాత్యులైన లెడోబీటరు. బెసెంటు అధినేతలుకావటం, శివరావు తను కృష్ణావతారం

* Those who love their sects more than truth end by loving themselves more than their sects.

—S. Radhakrishnan : The Hindu View of life.

అని చెప్పుకోవటం, ధర్మారావుకు నచ్చని విషయాలు. ధర్మారావు శారదా చట్టానికీ, వితంతు వివాహాలకూ, హరిజనుల ఆలయ ప్రవేశానికీ కూడా వ్యతిరేకి. అంగ సారస్వతం చదువుకున్నా, దానిపై అతనికి ద్వేషమేనట. ఇంగ్లీషు నవలలు చదివి 'తెలుగు వాని' కన్న నవి చాలబాగున్నవని యతఃపాదించెను. స్కాటు, డికెన్సు, థాకరీ....చదివి వారే పరమోత్తములని యూహించుచుండెను.....'షెల్లీ, కీట్సు, కవిత్వము చదువును, కాని వారి శయ్యాపాకాదులెట్టివో బుద్ధి కందుటలేదు.' కాని యిది తనలో అనుకోవటమే : వాదించటంలో సంకోచము లేకుండా పేక్స్పియర్ మొదలు అందరి కవులమీదా తీర్పులిస్తాడు. ధర్మారావు శ్రీనాథుని సీస పద్యాలమీద వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాన్ని వివరించటానికి నిరాకరిస్తాడు. తెలుగు కావ్యాలమీదా, హిందూస్థానీ సంగీతంమీదా, నృత్య నాట్యాలమీదా ధర్మారావుకు అభిప్రాయాలున్నాయి.

ఇక్కడ గుర్తించవలసిన ముఖ్య విషయం ఏమిటంటే వ్యక్తి వ్యాఖ్యానాలూ, అభిప్రాయాలూ ఒక ఎత్తు అతని ప్రవర్తన మరొకఎత్తు. *కీలకమైన పరిస్థితులలో వ్యక్తి ప్రవర్తన ఆ వ్యక్తి ఎటువంటివాడో తెలిపినట్లు, మిగతా విషయాలేవీ తెలియజెయ్యవు. ధర్మారావు జమీందారీ వ్యవస్థపై మమకారంవదలించుకోలేని వ్యక్తి. ఇది సహజమే అతని పరిస్థితుల్నిబట్టి. కాని అతని మనోనైతికరి ఎటువంటిదో చూడండి : జమీందారు కృష్ణమూర్తుడు ధర్మారావు తండ్రి కర్మకు డబ్బుఇచ్చినా, మాసికం విషయం మాట్లాడడు. ఎదురుమాచి చివరకు విధిలేక ధర్మారావు కోటలోకి వెళ్తాడు. అతణ్ణి చూచి నాయడు "పనియేమిటి ?" అని

---

* After all, what counts is not creed but conduct.....
Religion is not correct belief but righteous living.

—S. Radhakrishnan : The Hindu View of life.

యచిగెను. ధర్మారావు “రేపు నాయనగారి మాసికము” అనెను. నాయకు డబ్బిప్పించెను....దీనినిగూర్చి ధర్మారావు తర్వాత హిహించునది : “ఆయ నయే యిచ్చెను. నేను యాచించలేదు, మాసికమునకు యాచించితిని ? లేదు. దోయి యూరకేచెప్పితిని. ఆయనయే యిచ్చెను.” భంగపడిన అహంధావానికి నమ్మన చెప్పుకో చూస్తాడు ధర్మారావు. ఆతనిలో స్వాధి మానము మెండు, దానికి దాదాకర్తైన సత్యాన్ని దర్శించే చొరవ, సాహసం అతనిలోలేదు. ఆ పరిస్థితిలో యుక్తులతో, అలోచనతో సత్య రూపాన్ని భిన్నంగా తనకు అనుకూలంగా దర్శించే ప్రయత్నంచేస్తాడు. అందువల్లే అతని ప్రవర్తన కూడా సమయానుకూలంగా ఉంటుంది. కార్యమునాడు నవరసు ధార్యకొంగున కట్టలేదు. అత్తవారు, బంధువులు ప్రశ్నించగా ‘నిజమే కట్టితి’ నని బుకాయస్తాడు. అత డబద్ధమాడదని అందరి నమ్మకముట : ఆ నమ్మకాన్ని అలా ఉపయోగించుకుంటాడు. ధర్మము, భగవంతుడు ధర్మారావు నాశ్రయించినవారేగానీ, ధర్మారావు వాని నాశ్రయించినట్లు తోచదు. “ఆ ప్రభువు దీన దయాపరుడు. ఒక కాల విరిగి కూడా నింకను నన్నేపట్టుకు వ్రేలాడుచున్నాడు....ఎప్పుడు నా కిది వరకు గనిపించలేదు. ఇదే మొదటిసారి. ఆయన నా మనసులోనే యుండెను. వేరే కనిపించుట ఎందులకు ?” అంటాడు ధార్యతో. ఆమె ప్రశ్నిస్తుంది : “మా నాన్నయు, నమ్మయు, మామగారి నప్పు డప్పు డేమైన ననుచుండురు. వారి కెప్పుడును (పాము) కనబడలేదేమి ?” దీనికి వ్యవస్థా ధర్మ వ్యాఖ్యాతయైన ధర్మారావు సమాధానము : “మన పిల్లవాండ్రు తప్పుచేసిననే మనము కోపపడుదుము, కొట్టి బుద్ధి చెప్పెదము. ఎదుటివారి పిల్లలు తప్పు చేసినచో మనము కొట్టుదుమా? కొట్టిన చోవారి తల్లి దండ్రులతో తగాదాకాదా ?” ఈ పాము హిందూ వ్యవస్థ స్వరూపము కాదు, కేవలం ధర్మారావు కుటుంబానికి చెందినది, ప్రైవేట్ (Private)

అని తెలియటంలేదా : ఆరుంధతి నవ్వువల్ల భంగపడిన వంశ గౌరవాన్ని, స్వాభిమానాన్ని పాము ద్వారా ధర్మారావు నిలబెట్టుకోగలిగాడు! ఈవిధంగా పాము ఉపయోగం కథలో ధర్మారావుకు ఎంతో ఉంది.

ధర్మారావు ఇంగ్లీషును ద్వేషించినా, దాన్ని నేర్చుకోవటం, బి.ఏ. చదవటం మానలేదు. అతను చదివే కళాశాలలో రెండు సందర్భాలలో సమ్మె జరుగుతుంది. మొదటిసారి ఉపాధ్యాయుడు తిట్టినందుకు. ఇక్కడ ఉపాధ్యాయునికి ప్రిన్సిపాలు మద్దతులేదు. ధర్మారావు సమ్మెలో చేరుతాడు. విద్యార్థులు గెలుస్తారు. రెండోసారి హిందూమతాన్ని అవమానిస్తూ క్రైస్తవ విద్యార్థులు ప్రవర్తించినందుకు, హిందువులైన విద్యార్థులు సమ్మె చేస్తారు. ప్రిన్సిపాలు జరిమానా వేస్తాడు. సమ్మె కొనసాగించాలా? వద్దా? అనే ప్రశ్న వస్తుంది. ధర్మారావు సమ్మెలో చేరుడు. “జరిమానా లిచ్చి కళాశాలకు నడుపుడు.....ఎదిరించి నీ వేమైనజేయగలవా?” అంటూ కర్తవ్యం ఉపదేశిస్తాడు. ఇక్కడ ధర్మరక్షణకంటే ఆత్మరక్షణ ప్రధానమైనది : ధర్మారావునకు హిందూధర్మముతో తాదాత్మ్యము అది కుపయోగపడునంతవరకే. దానికి తను ఉపయోగపడవలసి వచ్చి నప్పుడు, వాగ్వాదము, వ్యాఖ్యానం కావలసినంత : ఇక్కడ ఆనలు విషయం, జమీ లేకపోయినా ధర్మారావు జమీందారు బిడ్డ. కష్టముల నెదుర్కోవటంకంటే వాటిని తప్పించుకోవటమే అతని స్వభావం.

ధర్మారావు కవి, భావుకుడు. అతని పద్యాలేమీ ఉదాహరింపబడక పోయినా అతని భావనా శక్తి, ఆలోచనా శక్తి వ్యాఖ్యానంలో సమర్థనలో వ్యక్తమవుతున్నా ఉంటుంది. ఆ భావనా శక్తివల్లే అతనికి తను జ్ఞాన యోగిననే భ్రమ. ధర్మవతారమెత్తిన భగవచ్చక్రిననే గర్వము. అతను గిరికతో అంటాడు : “నా దారి (జ్ఞానం) తేలిక, నీ దారి (భక్తి) కష్టము.

నిజానికి యోగమార్గంలో ఏ దారి కష్టం దానిదే. వ్యక్తి స్వభావాన్నిబట్టి దారి. ధర్మారావుకు తను కష్టపడి సాధించదగినదేమీ మిగిలినట్లే తోచదు: ధర్మార్థ కామమోక్షములను పురుషార్థాలలో ధర్మారావు ఇటు అర్థంకోసం కాని అటు మోక్షంకోసంకాని ప్రయత్నంచేయ్యడు. తన ధర్మవర్తారము. పెళ్ళి చిన్నతనంలోనే జరగడంవల్ల కామానికి ఇబ్బందిలేదు. ఇక సాధించ వలసిందేమి? లోకానికి గురువు కావటం. అందువల్లే నవలలో చాలా భాగం ధర్మారావు సుబ్బన్నపేట టీషిలో నడుస్తూ, వెంటి హరప్ప, గిరిక, గణాచారి, కుమారస్వామి, కిరీటి, ఎవరితోనో ఒకరితో కనిపిస్తూ దేవా లయానికి వెళ్ళి వస్తూఉంటాడు. స్వామికి ఉత్సవాలు జరిపించటం తప్ప అతను చేసించేమీలేదు. కుమారస్వామికి వివాహం కావటానికి చేసిన సాహాయ్యము అది సగము ప్రత్యర్థులపై నమరోత్సాహమే. పోతే ధనికు రాల్చే న 'పతిత' మంగమ్మను గూర్చి కుతూహలం కూడా ఒక కారణం.

894-81309

ధర్మారావు చరిత్రలో అర్థంకాని విషయం అతను భార్య ఆరోగ్యం పట్లచూపిన అశ్రద్ధ. పదేళ్ళుముందుగా ఈ 'జ్ఞానికి' గణాచారి 'హెచ్చరిక' యిచ్చినా ఆ విషయమై ధర్మారావు పట్టించుకోదు. ఇది నవలలో 'తర్క' సిద్ధాంతానికి వ్యాఖ్యానము కాదుగదా! ధర్మారావు దారిద్ర్యము అతని అశ్రద్ధకు కారణం అనుకోవచ్చు. కాని కొన్ని సందర్భాల్లో ధర్మారావు చూపిన నిర్లక్ష్యము సమర్థనీయంగా తోచదు. భార్యకు స్వస్థత చెడిన కాలంలోనే ధర్మారావు యింటికి ఆలస్యంగా రావటం జరుగుతూ ఉంటుంది.... ధర్మారావు మంగమ్మతో నలుగురి ఎదుట మాట్లాడదు. కాని మంగమ్మ చివరకు కుమారస్వామితో 'రహస్యము' చెబుతుంది : "ప్రతి దిన మర్ధరాత్రమున నేను ధర్మారావుగారి శిష్యురాలను. మూడవ

కంటికి దెలియదు.” (వే.ప. 24 అ.) ధర్మారావు ప్రవర్తనలో ఈ భాగము ఎలా అర్థం చేసుకోవాలి ?

పై విమర్శ ధర్మారావు వ్యక్తిత్వంయొక్క స్వరూపం ఏమిటో ప్లుప్తంగా ప్రవర్తననుబట్టి తెలుపుతోంది. ధర్మారావు ఆదర్శమానవుడు కాకపోవచ్చు కాని అతని వ్యక్తిత్వమూ అస్తిత్వమూ సిద్ధాంతాలనూ ఆభిప్రాయాలనూ అదిగమించిన సత్యం అని నవలలో ఋజువాతున్నది. ధర్మారావు ధర్మదృష్టికి స్పష్టత లేక పోతేనేం ? అతని మూర్తి మన కన్నుల యెదుట స్పష్టంగానే ఉంది. కావ్యాని కిదిచాలు.

ధర్మారావుతోబాటు విశ్వనాథ సృష్టించిన పాత్రలు చాలవరకు సజీవమైనవి. హరప్ప, గిరిక పాత్రలకంటె ఆరుంధతి, రామేశ్వరం, మంగమ్మ, కుమారస్వామి ఎక్కువ నిండుదనం గలిగిన పాత్రలు. హరప్ప గిరికలు సిద్ధాంతాల దృష్ట్యా తీర్చిదిద్దటంవల్లే బొమ్మల్లా ఉన్నారు. వనరిక విశ్వనాథవారి ప్రత్యేక సృష్టి. మెచ్చుకోదగింది. ‘షేక్స్పియర్ ‘ఔంపెస్ట్’ నాటకంలో చేసిన ప్రత్యేక సృష్టి ‘కాలిబన్’ ను జ్ఞాపకం తెస్తుంది. ‘ఏకవీర’లో గుర్రపువాళ్ళ పిల్ల అమృతాన్ని ప్రవేశ పెట్టినట్లు మంగమ్మతో ‘వాలి’ని ప్రవేశపెట్టడం, దాని ద్వారా మంగమ్మ ‘మనస్సు’ను అభివ్యక్తం చేస్తూ ధ్వని పూర్వకంగా కవి చేసిన రచన నవలలో ఉత్తమమైనది. చెంగల్రావు పాత్రలోని విశిష్టత, అతణ్ణి తృతీయా ప్రకృతి అంటూ ధని కురాలైన శ్రీ వ్యవహారదక్షిణ సంపాదించటంతో ఆమెలో తోచే పురుష త్యాన్ని గూర్చి వ్యాఖ్యానించిన తీరూ, అందుకు తగినట్లే చెంగల్రావు చేతిలో మంగమ్మ మరణం, విశ్వనాథ ప్రతిభకూ, ఔచిత్య పోషణకూ తార్కాణం. నవలలో ఋతువులూ, వెన్నెలూ, ఎండా, రాత్రీ, పగలూ వర్ణించబడిన తీరును గూర్చి ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసిన పనిలేదు. మనిషికి

ప్రకృతికీ రానురాను నాగరకతవల్ల మారం ఎలా ఏర్పడుతోందో, పసరిక మరణం వల్లేకాదు వర్ణనల వల్లకూడా నాగరకతావ్యామోహితమైన పాతకుని మనసుని ప్రబోధిస్తున్నది.

“వేయి పదగలు” కాలానికోద్యమ కాలంలో వెలువడిన ఆత్మాశ్రయ కవిత్వ (Subjective Poetry) శాఖలో ఒక అపురూపమైనకావ్యం. దాని వైశిష్ట్యం అది వేయిపుటల నవలగా చూపించటమే. తెలుగు దేశంలో శిథిలమై అదృశ్యమౌతున్న పూర్వ నాగరకత చివరి మెరుగుల్ని చూచిన విశ్వనాథ హృదయం సంక్షోభించి వెలువడిన సుదీర్ఘ నిశ్వాసనమే ‘వేయి పదగలు.’ ఆ నిశ్వాసంలో తోకత్రొక్కినత్రాచు కస్తుమనటమూ, ఆశ పదలుకొన్న ప్రేమికుడి నిర్వేదమూ అనుభూతమౌతున్నది. కావ్యంలో ఎంత నిస్పృహకన్నా, కావ్యాంతంలో ‘ఒక మహానందరేఖ’ కాదుగాని ఒక ఆశారేఖ ఉండనే ఉంది. కాని అది సమాజానికి సంబంధించినది కాదు. వైయక్తికమైన దన్న విషయం గుర్తించాలి. ‘వేయి పదగలు’ నవలకు ఆలంబనము ఒక తాత్త్విక దృక్పథము కాదు. ఒక వైయక్తిక హృదయోద్వేగము : కాని ఎటువంటిహృదయోద్వేగము : దాని లయ, సంగీతము మహానముద్రానివి. మృత్యు యుండు ప్రసరిస్తున్న మహానముద్రానివి : రామేశ్వరశాస్త్రి, కృష్ణమనాయకు, రంగాజమ్మ, రుక్మిణమ్మారావు, సరోజినీ దేవి పూర్వయుగపువారు : వారి మృతితర్వాత గుండేరువరద— దేవదాసి, గోపన్న, అరుంధతి, హరప్ప, పసరిక, గణాచారి కొత్త యుగంలో పాతయుగపు చివరి మెరుగులు : వారి మృతి తర్వాత గుండేరు వరద— మిగిలినది ధర్మారావు, చిన్న అరుంధతి. మొదటి వరద నాటికి రంగారావు పాశ్చాత్య యువతిని భార్యగా తెచ్చుటతో వచ్చిన కొత్త పోకడలు క్రమంగా ప్రబలమై రెండవ వరద నాటికి జీణించి తగ్గు ముఖము పట్టినవి. రెండు గుండేరు వరదలూ విభజన బిందువులుగా ఆదిమధ్యంతాలు విన్నప

మాతున్న కథలో ఆదిలో పెద్దఅరుంధతి కార్యము, అంతంలో చిన్న అరుంధతి కార్యము: కాలము మొదలూతుదా అలా ధర్మారావులో సమీకరించినవి. ధర్మారావు ఆదిమధ్యాంతాలలో మార్పులేని 'పురుషుడు', అరుంధతి 'ప్రకృతి'. మార్పు ప్రకృతి లక్షణము. * పెద్దఅరుంధతి పునరావృత్తి చిన్నఅరుంధతి. ఇది 'వేయిపడగలు'గా వెలువడ్డ విశ్వనాథ హృదయోద్వేగ తరంగరేఖ. * దిదే కావ్య స్వరూపం.

తులనాత్మక విమర్శ: దృష్ట్యా ధర్మారావు పాత్రకు సాటి రవీంద్రుని గోరా. "అయ్యా! ఒక్క వ్యక్తికి మర్యాదోల్లంఘనము జరిగినదని మీరింత

* "నేను మంచమున మృత్యు దేవతలకు సన్నిహితులాలనై యున్నాను. అనారవమైన పుష్పమువలె నిత్య వికాసం చెడని మీ రివట నున్నారు. ఎన్నటికైనా బ్రకృతి చెడునుగాని, పురుషుడు చెడడుగదా!" (వే.ప. 32 అ) అరుంధతి మరణశయ్యపై ధర్మారావుతో అను మాటలు.

* 'Rhythm, for the Hindu, is the essence of life itself. There is the rhythm of the seasons, so markedly overpowering in most of India. There is the rhythm of reincarnation with recurring birth and death. And then there is the cosmic rhythm of creation and dissolution. Human life is completely dominated by this pulsating rhythm in micro - and macrocosmos. It is a pulsating movement. Continually renewing itself, and propelling itself along a circular route that brings one always back to the point of departure.... Human life and love seen from this rhythmic stand - point can be pathetic and poignant. but never really tragic.' (Joseph Jordens : Shakuntala - Rhythm, Fluidity, Harmony, pub. in OUEST. July - Sept 1964)

కష్టపడుచున్నారే : మీ భావముల వలన మీ ప్రప ర్తనల వలన నొక మహా దివ్య సంఘమునకు నాపర్తు గలుగుచున్నది. మీరు సంఘమర్థాదోల్లం ఘనము చేయుట తప్ప లేమిగాని, నేను వ్యక్తి మర్థాదోల్లంఘనము చేసితినిని మీకు తోపము.....” అను ధర్మారావు మాటలు బ్రహ్మ సమాజమువారిపై తాలు చుప్పు గోరా మాటలవలెనే ఉన్నాయి. తాని ఇద్దరి వ్యక్తిత్వాలూ ధిన్నము. ధర్మారా వెంత తెలుగువాడో గోరా అంత వంగీయుడు. గోరా చేరుకున్న గమ్మిస్తానము : “సర్వ ధర్మాన్ పరిత్యజ్య.....”. ధర్మారావుకు సర్వ ధర్మములు తనే నన్న భావము. ధర్మారావు పయనించనేలేదు. ఇక గమ్మిస్తానము చేరుకోవడ మెక్కడ ? “సర్వభా చ్యుతమైన మొగిలు కొండ కొమ్మునుండి జారి జారి ఝరిజీ రూపమున గాలు నిలువ చ్రొక్కుకొన లేకుండ సూరకే ప్రవహించుటకే ప్రవహించినట్లు” స్రవించిపోవుట ధర్మారావు స్వభావము. ఈ భేదమే రవీంద్రుని విశ్వకవిని చేసినది : ఆయనకంటె ప్రతిభావంతుడైన విశ్వ నాథను తెలుగు కవినమ్రూట్గానే నిలిపినది. ‘నౌకాభంగము’ నుండి ‘గోరా’ వరకు రవీంద్రుడెన్ని మెట్లు పైకెక్కెనో, ‘ఏకపీఠ’ నుండి ‘వేయిపడగల’ వరకు విశ్వనాథ అన్ని మెట్లు క్రిందికి దిగెను.

నవ్యాంగ నవలా రచయితలలో ప్రముఖుడైన డి. హెచ్. లారెన్స్ వ్రాసిన “The Rainbow” (ఇంద్ర ధనుస్సు) నవల కూడా ఈ సందర్భ ములో జ్ఞాపకం వస్తుంది. స్వర్గ మర్త్యాలమధ్యా. ప్రకృతి మానవుల మధ్యా ఏర్పడిఉండిన మహైక్యము మూడు తరములలో ఎట్లా పారిశ్రామి కమూ, మేధా ప్రధానమూ అయిన నాగరకతాప్రభావంవల్ల విచ్ఛిత్తి చెందిందో చిత్రించే కావ్యం “ది రెయిన్ బో.” అందులో మొదటి అధ్యాయంలోని వాక్యాలు : “They knew the intercourse between heaven and earth, sunshine drawn into the breast and

bowels. the rain sucked up in the day time, nakedness that comes under the wind in autumn....Their life and interrelations were such..." 'వేయి పడగల'లో మొదటి అధ్యాయములోని

వాక్యాలు : "ఈ రీతిగా భూమ్యాకాశముల మధ్య, స్వర్గ మర్త్యలోకముల మధ్య, బ్రహ్మజ్ఞప్రత్యక్షముల మధ్య నొక స్థిరమైన సంబంధ మేర్పడెను." లారెన్స్ వ్రాసిన నవలలో కేంద్రస్థమైన ప్రతీక కెఫీడ్రల్ (చర్చి). విశ్వనాథవారి నవలలో కేంద్రమైనది దేవాలయము. ఇంగ్లీషు నవలలోనూ 'రయ' ఉన్నది. ఆ నవల ముగింపు ఆశారేఖ (ఇంద్ర ధనుస్సు) దృశ్యం కావటంతోనే. రెండు నవలల చివరి వాక్యాలూ ఆశాభావాన్ని వ్యక్తం చేసేవే : "She saw in the rainbow the earth's new architecture, the old, brittle corruption of houses and factories swept away, the world built up in a living fabric of Truth fitting to the over-reaching heaven." (The Rainbow.) "అరుంధతి యశని కన్నులలో కన్నులుంచి 'నేను మిగిలితిని' అనెను. ధర్మారావు అవును నీవు మిగిలితివి. ఇది నా జాతిశక్తి. నా యద్భుష్టము. నీవు మిగిలితివి." రెండు నవలల తుది విశ్వాసమూ వివాహ వ్యవస్థయే. 1915 లో ప్రకటింపబడిన "ది రెయిన్ బో" మొన్నటి (1955) దాకా పరియైన విమర్శకోసం వేచిఉండవలసి వచ్చింది. నవలకు కవిత్వ గుణ మబ్బుల 20 శతాబ్ది సాహిత్యములో ఒక మహత్పరిణామము. తెలుగు సాహిత్యములో స్వతంత్రముగ ఈ పరిణామం తెచ్చిన ఖ్యాతి విశ్వనాథది.

చెలియలి కట్ట

'వేయి పడగల' తర్వాత విశ్వనాథ నవలల్లో గమనింపదగినవి 'చెలియలి కట్ట', 'స్వర్గానికి నిచ్చెనలు', 'తెలుచి రాజు'. వీటికి బీజనిక్షేపము 'వేయి పడగల'లోనే జరిగిందని చెప్పవచ్చు మంగమ్మ ఉదంతము,

శివరావు దివ్యజ్ఞాన సమాజపు ధోరణి, కుమారప్ప నాట్యకళలము మూడూ మూడు నవలలుగా విస్తృతమైనట్లు అనుకోవచ్చు. కాని ఈ నవలల స్థాయిపేరు. కవితా లక్షణం కాని, నిర్మాణ వైశిష్ట్యం కాని ఈ నవలల్లో కానరాదు. 'చెలియలికట్ట'లో సముద్రాన్ని దైరాగిసీ ప్రవేశ పెట్టడం కవితత్వం యొక్క చివరి యెరుపు. మిగిలిన రెండు నవలల్లో అదీ లేదు. హిందూ ఛర్మమనే మేలిముసుగుతో 'వేయి పదగల'లో రామాంబికగా కనిపించిన జమిందారీ వ్యవస్థ నగ్నస్వరూప మేమిదో 'తెలుచి రాజు' నవలలో చూడవచ్చు. మత వ్యవస్థను అవహన్యం పాలు చేసే నవల 'స్వర్గానికి నిచ్చెనలు'. ఈ నవలల్లో రచన కేవలం మేధా స్పృష్టం కావటమేకాదు, విశ్వనాథ మనస్సులో నున్న 'కలవరము'ను వ్యక్తం చేస్తోంది. ఇది విశ్వనాథ వ్యక్తిగతమైన ఆన్వేషణను ప్రతిబింబించే నవలలు.

'మనసులో కలవరమున్నది

కడలిలో కలవరమున్నది

మనసు లోకపు హద్దులో విరుగున్

కడలి చెలియలి కట్టలో విరుగున్'

వ్యక్తికి వ్యవస్థకూ గల విభేదం గుర్తించలేక పోవటం 'వేయి పదగల'లో ఉన్న భ్రాంతి అయినట్లే, ఆధ్యాత్మిక అంతర్నియమానికి లోకపు హద్దుకూగల భేదం గుర్తించలేని భ్రాంతి ఈ నవలల్లో ఉంది : మనస్సు లోకపు హద్దుల్లో విరగటానికి హేతువు భయం : ఆ భయం ద్వారా ఆధ్యాత్మిక సాధన జరగదు. 'ఏకవీర' లోని దర్శనము, 'వేయి పదగల' లో అభినివేశముగా దీపించి, తర్వాతి నవలల్లో కలవరముగా ఆన్వేషణగా మారిపోయింది. ఇది విశ్వనాథలో దృక్పథ శైథిల్యక్రమము.

మిల్టన్ తన 'పారడైజ్ లాస్ట్' (Paradise Lost) లో సృష్టించిన సైతాన్ పాత్ర (Satan) కవి ఉద్దేశానికి బిన్నంగా, అంటే పీరోచితంగా ఆకర్షణీయంగా రూపొందిటం వల్ల "He was of the Devil's party without knowing it" అన్న విమర్శ వచ్చింది. కొంత వరకు ఆ విమర విశ్వనాథ ఈ మూడు నవలలకూ వర్తిస్తుంది.

'చెలియలి కట్ట'లో వస్తువు వివాహ వ్యవస్థ, ప్రేమ. వివాహ వ్యవస్థకు పారమార్థికమైన ప్రయోజనం ఉందనీ, ప్రీపురుష సంయోగము ప్రకృతిపురుషుల సంయోగము వంటిదనీ, 'వేయి వడగల'లో ఒక చోట తన విశ్వాసాన్ని ప్రకటిస్తూనే, అయితే అది అందరికీ అందుబాటులో లేని ఆదర్శమనీ వెంటనే సవరణ కూడా ప్రవేశపెట్టారు విశ్వనాథ. "ప్రతి నీచ సంయోగమున నీ తత్త్వమున్నదని మిథ్యామోగులు వాదించ వచ్చును. అట్లు వాదించుట చెరువునకు సముద్రమునకు భేదము లేదని వాదించుట. అనంత గ్రీష్మముల కెండనిది, నానామహాజంతు నివాసభూమి యైనది. నానాద్రవ్యగుణ మయమైనది, యనంత జలమూర్తికే సాగరత్వ సిద్ధి. కించిదూనములకును గావచ్చును. అందుకనియే అరుంధతీధర్మ రావుల సంయోగము బ్రహ్మ నంద సబ్రహ్మచారి యయ్యెను." (వే. ప. 7 అధ్యాయం) ఇక్కడ అరుంధతీ ధర్మారావులు ఏ విధంగా అనంత జలమూర్తులో, సాగరత్వ సిద్ధికి 'కించిత్' అంటే ఎంతలో తప్పినవారో ఏమీ నిరూపణకాలేదు. చెరువుకూ సముద్రానికిగల భేదం కేవలం పరిమాణ భేదమా? అయితే అదెటువంటిది? ఇటువంటి వివేచనకు జిజ్ఞాసకు 'వేయి వడగల'లో అవకాశం లేకపోయిందనుకున్నా, 'చెలియలికట్ట'లో కథావస్తువు దృష్ట్యా, ఎంతో అవకాశం ఉంది. కాని అదేమీ జరగలేదు. కారణం విశ్వనాథలో ధర్మమునకూ విశ్వాసానికి గల అంతరం,

తర్వాత విశ్వనాథుని దాని నిరూపణకూగల అంతరం. దర్శించిన తర్వాత సంతోషంగా విశ్వసించలేక పోవటం, విశ్వసించిన దాన్ని లక్ష్యవృత్తిలో నిరూపించలేక పోవటం— ఇవి విశ్వనాథ రచనలో వ్యక్తమవుతూ వచ్చే లక్షణాలు.

అందువల్లే శ్రీపురుష సంయోగము బ్రహ్మనందనబ్రహ్మచారి కావటంలోనే వివాహం యొక్క పరమార్థం ఇమిడి ఉంది అనే భావాన్ని నిరూపణ చెయ్యటానికి విశ్వనాథ అసలు పూనుకోలేదు. వివాహ వ్యవస్థను పతివ్రతాధర్మాన్ని విశ్వనాథ సమర్థించిన విధానం చూడండి: భర్త మూడు భార్యలైనా లేకపోతే తండ్రి. ఒక వేళ తన్నులేకపోతే, కనీసం అతనంటే గౌరవం కలిగిఉండి అందువల్లనే భార్య అతని మూడు వినాలి. వివాహం అనేది సుదుటి వ్రాత.... సౌందర్యమునకు సార్థకత లేదంటావా? అది ధనవంతులకు గాని పేదవారికి కాదు. సౌందర్య మననేమి? అది దేశకాలములను బట్టి మారు ఫాషన్: అశాశ్వతమైనది.... సౌందర్యమును తలదన్నినవి విద్య, అధికారము కాగూడదా?... ఆ ఉహలు అందరకూ నప్పవు. ఎవరి కేది ప్రాప్తియో వారికది లభిస్తుంది .... ఒకవేళ మనస్సుకు నచ్చినవాడే చొరికినా, వానికి ఏ పక్షవాతమో, మసూచి కమోవస్తే ఏమవుతుంది? అందువల్ల జరిగిందే వివాహమనీ, తాళి కట్టినవాడే భర్త అనీ. దైవమనీ భయభక్తులతో మెలగాలి.... ఇదంతా నవలలో సరిస్వతి పాత్రకు ఉచితమైన వాదంగా ఆమె ద్వారా రచయిత ప్రవేశపెట్టడమేకాదు, ఇంతకు పై స్థాయిలో వివాహాన్ని గూర్చి రచయిత చేసిన వాదం నవలలో ఎక్కడా లేదు :

ఈ భావాలను క్రమంగా విస్తృత పరచటమే కథ. వివాహానికి
 తైంగికవాంఛా ప్రవృత్తికి గల సంబంధాన్ని గూర్చిన వివరణ ఇలా
 ఉంది. "వాంఛ మనస్సులో కలుగును. మనస్సు కొత్తదానికి రసించును,
 ప్రాతదానికి రసించదు. పరిచితమైన వస్తువు నందు మనస్సు పరిచితము
 కాని వస్తువు నందువలె వ్యగ్రత జొందదు. పరిచితమైన వస్తువునందు
 వ్యగ్రత పొందుటకు మనస్సుకు నిత్య దోహదము కావలయును. ఆ దోహ
 దమే భార్యాభర్తలకు సమ సుఖ దుఃఖమైన జీవితము కలిగి యుండుట.
 తామిరువురు భార్యా భర్తలమని, తమకు గలిగిన సంతతివలన తమకు
 బుణ్యలోకములు ప్రాప్తించునని మొదలయిన విషయముల నిశ్చలమైన
 భావన. నిజముగా, బుణ్యలోకములున్నవో లేవో అనుమాట నట్లుంది,
 వారి లింగమయమైన వాంఛా విషయములను నిరంతరముగ, బోషించు
 దోహద విశేషము....." (7 అధ్యాయం) పుణ్యలోకముల మీద విశ్వాసము
 తైంగిక వాంఛకు నిత్యము దోహదము చేయునట: ఇది ఏ పాటి సత్యమో
 అందరికీ తెలుసు: అది ఆలా ఉంచి, ఆధ్యాత్మికవాదం తలక్రిందులైన
 వైనం చూడండి: శారీరకమైన వాంఛా ప్రవృత్తిని నియమించి అధిగమించే
 సాధనము కాదు గాని, పుణ్యలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయనే నెపంతో పదేపదే
 సంతాన వృద్ధి చెయ్యమని కల్పించిన వ్యవస్థ వివాహం: కాబోలు:
 అందుకే నిగ్రహం లేక మూడో పెళ్ళి చేసుకున్న సీతారామయ్య, ధర్మం
 తెలియక పోయినా సంప్రదాయంలో ఉండి యాంత్రికంగా పిల్లల్నికనే
 రాజ్యలక్ష్మి, జ్ఞానసముపార్జనంచేసి వైరాగ్యాన్ని పొందిన రత్నావళి కంటే
 ఆధికులైనట్లూ, పుణ్య లోకాలనేవి వాళ్ళు రత్నావళికి పెట్టవలసిన భిక్ష
 అయినట్లూ కథ ముగింపులో చిత్రించటం: ఇదేనా విశ్వనాథ ఆధ్యాత్మిక
 వాదం?

"శ్రీ పురుష వాంఛ సర్వత్ర యొక్కటియే. కాని దాంపత్యమునందు
 విశేషము. తల్లిదండ్రులు కూర్చినదని, ఒక కులము వారని, అది సంఘ

మర్చిపోయి, అది మన పూర్వులు పుణ్యలోక హేతువని చెప్పిరని, ఈ కారణములచేత దంపతుల మధ్య వాంఛ యొనరాయ రానిది" (7వ అధ్యాయం). ఇది వివాహ వ్యవస్థను కేవలము ఒక 'లోకపు హద్దు'గా, వాంఛకు దైనిర్దేశ్యంగా నిరూపించటం. దీనికి వ్యక్తి యొక్క అధ్యాత్మిక సాధనతో పని లేదు : వివాహ వ్యవస్థను గూర్చి మరియొక సమర్థన చూపండి : "లోకములో నున్న శ్రీ లందరును తమకు వయసులోని వాండ్రే కావలెను, వివాహంతులే కావలెను, అందఱుండ్రే కావలెను అన్నచో తక్కిన పురుషు లందరు నేమగుదురు ? వివాహమును సంస్త శ్రీ పురుష సుఖ వ్యవహారము అందు రాజ్యాంగ విషయములలో ప్రజాస్వామిక డెబ్బిదో యట్టిది. అందరు ప్రజలకు టటునందు హక్కున్నట్లే అందరు పురుషులకును శ్రీ సుఖమునందు హక్కున్నది. ఒక పలుకుబడి కలవాని చేతిలో వంద టటుంచును. వాని కార్యములు తేలికగా నగును. అదే ఒక భాగ్యవంతునకు సౌందర్యవతియు వివాహవతియునైన శ్రీ వచ్చును. ఒకరి టటునందలి హక్కు నీవు హరింప లేనట్లే నీ ఒకని శ్రీని హరింపరాదు." (10వ అధ్యాయం). ప్రజా స్వామిక ముతో అగిపోవటం చేసికీ ? సామ్యవాదం దాకా వెళ్ళవచ్చునే : రంగడు : "నీ వెవరినో పెండ్లి చేసికొని వానితో మాత్రమే యనుభవించవలెను." రత్నా : "అందరును సమానులే. ఒకరితో ననుభవించుట ఏల ?" (8వ అధ్యాయం). ఇలా వాదానికి పై వాదం ఉంటుంది : తేలిందేమిటంచే వాద ప్రతివాదాల ద్వారా వివాహ వ్యవస్థ యొక్క ఆలోచిక ప్రయోజనాన్ని, పరమార్థాన్ని విశ్వనాథ ఈ నవలలో నిరూపించలేక పోయాడన్న సంగతి.

అందుకు కారణం విశ్వనాథ తన నవలను సమకాలీన 'ప్రేమ' వాదాన్ని పరాస్తం చెయ్యాలనే ఉద్దేశంతో, ఆ దృష్టితో వ్రాయటమేనని తోస్తుంది. ఉద్దేశ రహితమైన మనస్సుతో చూస్తే ఆయన 'ప్రేమ'ను పరాస్తం చెయ్యటానికి వాడిన యుక్తులన్నీ వివాహాన్ని విమర్శించటానికీ

వాడవచ్చు. (1) “రత్నావళికి రంగని తోడి కాపురములోని క్రొత్తదనపు మోజు తగ్గినది. ఆహా ! ఈ శరీరము చెడ్డది కదా!.... ఈ యుత్సాహము ధన మూలమైనది కాబోలు! ధనమును బట్టి యుత్సాహము!....” ఈ పరిస్థితి వివాహితులకు గూడా సమానమే: (2) “కారణములేకుండ ప్రేమ పుట్టదు. ఒకడు చదువుకున్నాడని, యొకడందకాడని, యొకడు మంచివాడని కదా ప్రేమ పుట్టును ? కారణము లేకుండ ఎట్లు పుట్టును ? ఒక డందకాడని ప్రేమించును. వాడబద్ధములు చెప్పును. మోసగించును. వాడు నీచుడు. వాని మీద ప్రేమ నిలుచునా? ఈ ప్రేమ కారణము లేకుండ పుట్టునని నేను నమ్మును.” వివాహము కూడ కారణము లేకుండా భర్త మోసగాడైనా నీచుడైనా ప్రేమించమనేకదా చెబుతోంది : (3) ప్రేమ బహిరుపాధుల నాశ్రయించి యుండును. “సర్వ పురుషుడు సర్వ స్త్రీని బ్రేమించుచుండెను. అనగా, బురుషుడు స్త్రీని బ్రేమించు చుండెననుట—ఈ మూల తత్త్వమున కనేక ప్రకృతి సంధానము లేర్పడి భిన్నకాలికత్వము, భిన్న దేశము, భిన్న వ్యక్తిత్వము పట్టుచున్నది....” “ఓహో ! ప్రేమ దేవతా! ధనము, కులము, మర్యాద, గౌరవము, తెలివితేటలు మొదలైనవి సృష్టిలో భేదములు కల్పించి మనుష్యలోకమునకు దెచ్చు కష్టముతోపాటు నీవును కొన్ని కష్టములు తెచ్చుచున్నావు.... ఒకనికి వాడు కోరిన కోరిక సిద్ధించును. వాడు దానిని నదృష్టమనును. ఒకనికి దానుకోరిన స్త్రీ దొరుకును. వాడు దానిని బ్రేమ యనును.... ఈ మనుష్యజాతి తన మనోభావములకు పెద్ద పెద్ద పేర్లు పెట్టి, భావములను దివ్యములుగా భాసింపజేసి యనర్థచయంబు లందు దుశ్శీలత కర్థ కల్పనము చేసెడిది” (10వ అధ్యాయం) ప్రేమ దివ్యము కాదను ఈ ఆక్షేపణము, విశ్వనాథ పైన నిరూపించిన వివాహ వ్యవస్థకు కూడ అన్వయించును గదా : (4) “అన్ని భావములు నొక యుద్దేశము యొక్క వికారములే .... కామోద్దేశమే ఇరుపక్షముల నున్నప్పుడు

ప్రేమగా, అన్యోన్యముకూలముగాఁ బ్రకాశించును. స్త్రీపురుషుల కిద్వర కును సంతానము కలుగవలెనని యేకభావము కలిగి కలిసిమెలిసి యుండి నపుడది ప్రేమ యనియు, నట్టిది దాంపత్య మనియు, జెప్పుదురు.... ఒక్కటి యే మనోవికారము భిన్నస్థలమందు భిన్న నామములతో వ్యవహరింప బడును. ఒక నీచభావము పురుషుడు కాని స్త్రీ కాని స్వార్థముకొర కుప యోగించుకొన్నచో స్వవిషయమున ఫలవంతము జేసికొనగా బ్రయత్నించి నచో దాని నభము దందురు. అది పరోపకారార్థము వినియోగించినపుడు— వినియోగింప నక్కరలేదు దాని కట్టి వినియోగము కలిగినచో — దాని సుదారభావ మందురు.... ఇంక భర్తృమునుదాటి మనుష్యుడు కావలెను. కామేచ్ఛ మరియు ఇంక భర్తృము. దాని యందు మనుష్యుడు మనుష్యు డగుటకు సంసారము పని చేయును. భర్తృమైన దాంపత్యమే చేయును....” (12వ అధ్యాయం.) ప్రేమ వాదుల లక్ష్యముకూడ ఇదే కదా : (9) “ప్రేమ యన్నచో బ్రహ్మపదార్థముకాదు.... ప్రేమ యనగా సంతోషించుట, తృప్తి కనుట, ఇష్టపడుట, ప్రకాశించుట యని యర్థము. కామ విషయకమైన తృప్తి యొకరి యందొకరికి గలుగును గనుక అట్టి తృప్తి మోక్షముకాదు, అది వైరాగ్యము కాదు; జీవితములో నొక సుఖసాధనము.” (12వ అధ్యాయం) విశ్వనాథ నవలలో నిరూపించిన వివాహము కూడ ఇంతే కదా :

ఏతా వాతా, నవలలో తర్కించినవి రెండు భిన్న విషయాలు కావనీ రెండు పేర్లతో ఒక విషయమే చర్చింప బడిందని తేలింది. రంగడు ‘ప్రేమించుచే పెండ్లి’ అన్నందుకు కోపించిన విశ్వనాథ జిజ్ఞాసచేసి చివరకు తేల్చినది ‘పెండ్లియే ప్రేమ’ అని. పెండ్లి సంప్రదాయము, ప్రేమ సంస్కారము. “ఈ సంప్రదాయమునకును, సంస్కారమునకును నేమి భేదము? సంప్రదాయము పూర్వమైన వారు కొందరేర్పరచినది. సంస్కారము కొత్తవారు కొందరు చేసినది. అది కొందరకు నచ్చును. ఇది

కొందరకు నచ్చును. ఈ భేదము లన్నియు గొందరు వ్యక్తుల సుఖ దుఃఖములకు హేతువులగుట గాక మరి యొక్కదేమియు లేదు. సంస్కారమువలన గ్రొత్తలో కొంత సుఖము కన్పించవచ్చును : సంస్కారములో సంప్రదాయములో నున్న భద్రత లేదు.” (10వ అధ్యాయము). ఇట్లు తాత్త్వికముగా పెండ్లి ప్రేమకంటె ఉత్కృష్టమైనదని కానీ అది ఆధ్యాత్మిక సాధనలో భాగమని కానీ నిరూపించలేక పోయిన రచయిత, నవల ముగింపులో రత్నావళిని రంగణి, రాజ్యలక్ష్మి సీతారామయ్యల కంటె నికృష్టులుగా విలువ కట్టడం, వాళ్ళని మృత్యు ముఖానికి పంపించటం ఏమీ సబబు ? ఇది నవలలో గొప్ప లోపమే కాదు, రచయిత ఆధ్యాత్మిక వాదాన్నే వదలిపెట్టినంత వస్తోంది.

నవలకున్న మంచి లక్షణం అంతా పాత్ర చిత్రణంలో ఉంది. రత్నావళి, రంగడు, సరస్వతి, సీతారామయ్య అందరూ సజీవమైన పాత్రలు. వివాహ వ్యవస్థను ఉల్లంఘించటం వల్లే రత్నావళి మోక్షమార్గం పట్టింది. ఆమె జ్ఞానం అభివృద్ధి కావటమేకాదు, ఆమెలో వైరాగ్యం పొడసూపింది. తను పాపం చేశానన్న భావం ద్వారా, లోకం పోకడను మనుష్యుల శ్రవృత్తులనూ చక్కగా అర్థం చేసుకుని విలువకట్టడం ద్వారా, ఆమెలో పారలౌకికమైన, ఇంద్రియాతీతమైన ఆర్థి కలిగింది. ఈ పరిణామం ఆమె సీతారామయ్యతో కాపురంచేస్తూ ఉండి ఉంటే వచ్చేదేనా ? అబ్ధికాలు పెట్టమని ఆమె అర్థించటంలో అబ్ధికాల పారమార్థిక విలువ ఆమె గుర్తించింది : సీతారామయ్యకు వాటి విలువ ఏం తెలుసు? రత్నావళిని, రంగణి మృత్యుముఖానికి నముద్రంలోకి పంపించటం కేవలం విశ్వనాథ నిస్సృహను, కల్పనరాన్ని తెలుపుతుంది. వైరాగ్యం పొందిన రత్నావళి కాని రంగడు కాని నిష్కామ కర్మ చేస్తూ లోకంలో ఉండడగిన వారుకారా ? రత్నావళి ధంగారావులు ప్రాణశక్తికీ, చైతన్యానికీ, ఆధ్యాత్మిక వాదానికే ప్రతీకలు.

కాని విశ్వనాథ ఉద్దేశంలో వాళ్ళు పతితులు. మృత్యువును ఆహ్వానించ దగినవారు : ఇంత కంటే నా స్థిత ఏం ఉంటుంది ?

సముద్రమును, దైరాగిని, నవలలో ప్రవేశపెట్టుటలో విశ్వనాథ ఉద్దేశించిన చొకటి, రత్నావళిలో కలిగిన పరిణామం దృష్ట్యా వాటికి ఏర్పడిన వ్యంగ్యార్థం మరొకటి. విశ్వనాథ ఆధిప్త్యంలో సముద్రము కలవరము చెందిన వాంఛా ప్రవృత్తి. 'చెలియలి కట్ట 'లోకపు హద్దు' అనగా వ్యవస్థ. వాంఛా ప్రవృత్తి వ్యవస్థను అతిక్రమించినప్పుడు ఉప్పెన, ప్రళయము : అదే మృత్యువు. ఇది భయావహమైన అవస్థ. దైరాగి మొదటి ప్రకరణంలో ఈ భయాన్ని గూర్చి హెచ్చరించే అంతరాత్మ :

“అంబుధీ : నీకు వేయి జోహారులయ్యు :
పొంగి యూరక కోపానఁ బొరలి రాకు !”

అని ప్రార్థించటమే కాదు,

“మనసు గుఱ్ఱము రోరి మనిసీ :....
కళ్ళెమును వదలితే కంచెలో పడదోయ
కళ్ళు తేలేస్తావు జనుడా !”

అని ప్రబోధిస్తాడు కూడా.

ఈ అంతరాత్మ నవల మధ్యలో కూడా ఒకటి రెండుసార్లు ప్రబోధిస్తుంది. చివరకు రత్నావళి రంగడూ సముద్రంలో లీనమైనప్పుడు ఈ దైరాగికూడా ఉంటాడు, ఆ స్థితి : “అది జాగ్రదవస్థ కాదు, కాకను పోలేదు. మృత్యువు రాలేదు, వచ్చినంత పని యయినది. ఆ స్థితి ఎట్టిదో వేదాంతములును చెప్పవు.” అది రత్నావళి రంగడూ పాపపంకిలా లైన శరీరాలను పోగొట్టుకొన్నా పొందిన పశ్చాత్తాపం దృష్ట్యా ఆత్మలుగా నిత్యులై ఉండే స్థితి అని రచయిత అన్వయం. వ్యంగ్యార్థము :—

సముద్రము: అవ్యక్తమానము (Unconscious); కలవరం: అందులో లోకంహర్షించని వాంఛా ప్రవృత్తి; చెలియలికట్ట: వ్యక్తం (Conscious)లో ఉండే వ్యవస్థాధర్మం. అవ్యక్తం వ్యక్తంతో ఘర్షణపడి, సమసించి ఏకమైతే తప్ప తత్వానుభూతి లభ్యంకాదు. అదే సముద్రుడు చెలియలికట్టను దాటటం. బైరాగి ఈ ఘర్షణను తప్పించాలని గోచరించే నివృత్తి మార్గం. నవలలో వ్యక్తి ధర్మానికి (వాంఛా ప్రవృత్తికి) వ్యవస్థా ధర్మానికి ఘర్షణ తప్పలేదు. ఏకవీరలో అదే ఆంతరంగికమైన తపస్సు అయింది. రత్నావళిలో అదే వ్యవస్థకు వెలియైన. పశ్చాత్తాప తపమైన జీవితమైనది. అందువల్ల రత్నావళి రంగునితో (సంకల్పముతో) బైరాగితో (వైరాగ్యంతో) సముద్రములో కలియుట సమాధ్యవస్థను సూచించుచున్నది: “అది జాగ్రదవస్థకాదు. కాకను పోలేదు....” అను వాక్యాలు సమాధ్యవస్థా ప్రతిపాదకములే :

‘సముద్రుడు చెలియలికట్టను దాటటం’ సమాధ్యవస్థను కలిగిస్తున్నదని రచయిత అవ్యక్తంలో ఊహా ఆకాంక్ష ఉన్నా, రచయిత వ్యక్తంలో దాన్ని ప్రకటించాడు. మృత్యువుగా భ్రాంతిపడి నిరొధిస్తున్నాడనీ, ఆ నిరొధం ఆయన వ్యవస్థను పట్టుకుని ప్రేక్షాటటంలో కనిపిస్తోందనీ, ‘చెలియలికట్ట’ నవల, రచయిత ద్వైధీ కృతమైన మనస్సును గూర్చి మనకు తేల్చిచెప్పే సత్యం. ఫలితం: ఉద్దేశించిన ఆర్థం ఒకటి, గ్రంథం యొక్క వ్యంగ్యార్థం మరొకటి అయింది. ఇది మిల్టన్ కే తప్పలేదు: అవ్యక్తం వ్యక్తం కంటే బలవత్తరమైంది! తర్కంలో రచయిత చూపిన యావ అంతా పెండ్లి, ప్రేమయను విషయాలమీదే ప్రసరించింది. తీరాచూస్తే రెండింటికీ పెద్దగా భేదమే లేదు : అనలు సంగతి నిగ్రహం, సాధన. కాని వాచ్యమైన భాగాల్లో వీటిని గూర్చి జిజ్ఞాస లేక పోవటం, రత్నావళి పాత్ర క్రమ పరిణామం ద్వారా మాత్రమే వైరాగ్యం వ్యక్తం కావటం, ఆ వైరాగ్యానికి కథ ముగింపులో ఇవ్వవలసిన విలువ రచయిత ఇవ్వలేక పోవటం, గమనించదగిన విషయాలు.

రత్నావళి వ్యక్తిత్వము ఆమె ప్రవర్తన 'ద్వారా, జీవితము ద్వారా రూపుకట్టింది. ఆమె ప్రవర్తన గురించి ధర్మాధర్మ నిర్ణయం ఎలా జరగాలి : ఒకసారి సీతారామయ్య ఆలోచనను రచయిత చిత్రించిన తీరు ఇలా ఉంది : “కుంతి పతివ్రత యని చెప్పి వినిపింప వలయునా ?....” “కుంతి ద్రౌపదులు పతివ్రత లగుదురు, కారు తన కెందుకు? తన భార్య తన ఇంట పని పాటలు చేయవలయును గదా : ఆమెను గూర్చుండబెట్టి పరిచారికలచేత చేయించుటకు దాను ధనవంతుడు కాదు. ఆమె ధనవంతుల ఇంటి బిడ్డకాదు,....పేదవాండ్రకు మధ్యరకపు సంసారులకు నీ రాజనము లెట్లు సాగును ?....” ధర్మనిర్ణయము ధనవంతుల కొకవిధంగా, పేదవారి కొకవిధంగా ఉంటుందా? ఇక్కడ రత్నావళి అన్నదమ్ములైన సీతారామయ్య రంగారావులనే భర్తలుగా పొందడంతో ఆమె వ్యక్తిత్వాన్ని ద్రౌపది వ్యక్తిత్వంతో పోల్చినమర్థించ కూడదా? అనే ఊహ రచయిత అవ్యక్తంలో ఉన్నట్లుగా సూచన. ఆ ప్రశ్నకు సమాధానంగా ద్రౌపది రాజకన్య, ఆమెకు సాగింది, మిగతా వాళ్ళకు సాగుతుందా? అనటం కంటే రచయితకు వేరు సమాధానం లభించలేదు. అందువల్లే రత్నావళి వ్యక్తిత్వానికి, జీవితానికి ధర్మం దృష్ట్యా ఇవ్వవలసిన విలువ రచయిత ఇవ్వలేక పోయినట్లు తెలుస్తోంది : వ్యక్తి ధర్మానికి అనుగుణమైన సాధనసూ మార్గాన్నీ సమర్థిస్తూన్న హిందూసంప్రదాయాన్నీ, పురాణేతిహాసాలనూ తడివితే కుంతి, ద్రౌపది వంటి వారు గోచరిస్తారు. అప్పుడు వ్యక్తి విలువ జడమైన వ్యవస్థ విలువ కంటే ఎక్కువ అని అంగీకరింపవలసి వస్తుంది. విశ్వనాథకు అలా అంగీకరించటానికి మనస్కరించలేదు : ఎందువల్ల :

ధర్మారావు పాత్రలో ఇదివరకే గుర్తించిన ఒక సంగతి ఇక్కడ మళ్ళీ గుర్తు తేవలసి ఉంది. ధర్మారావునకు తను జ్ఞానయోగినని భ్రాంతి,

కాని ఆది వట్టి భ్రాంతి యని ఆతనికి తెలీదు. అందుకే అంత అహం భావము : ‘చెలియలికట్ట’లో విశ్వనాథ ఈ సత్యం గ్రహించినట్లు ఋజువున్నది. “బహిరుపాధులకన్న ననుభూతి సాంద్రత్వమున విశిష్టతయున్నది. అనుభూతి లోకములే వేరు. వానికి భాష పట్టుదు. ఉపాధులు పట్టవు. కాని యనుభూతి లేనప్పుడు ఉన్నట్లుగా భాసించును; ఆ భ్రాంతి చెడ్డది. మనస్సు చేత దెలిసికొని, మనస్సుచేత ననుభవించలేని యొకస్థితి యందుండును. వాడు కర్మాచరణమునకు గాక మహానుభూతికిఁ గాక చెడిపోవును.” (15వ అధ్యాయం). ఈ వాక్యాలు అక్షరాల ధర్మారావునకు అనువర్తించేవి :

‘బహిరుపాధులకన్న అనుభూతి సాంద్రత్వమున విశిష్టత యున్నది’ అన్న విషయము తెలిసిన విశ్వనాథ బహిరుపాధియైన వ్యవస్థకు ప్రాధాన్యమిచ్చి, జీవలక్షణమైన సత్యమునూ స్వతంత్రమైన అన్వేషణనూ, సాంద్రమైన అనుభూతిని ఆకాంక్షించే వ్యక్తిప్రవృత్తిని కాదనటం ఎందువల్ల ? ఈ ప్రశ్నకు ఒక్కటే సమాధానం : అన్వేషణలో, క్రొత్త మార్గంలో భద్రత లేదు అనే భయం : అనుభూతి లేనప్పుడు ఉన్నట్లుగా భాసించవచ్చు, ఆ భ్రాంతి చెడ్డది, అప్పుడు తప్పు చేయవచ్చు, పాపం జెయ్యవచ్చు అనే భీతి : అందువల్ల వ్యవస్థను అంటిపెట్టుకుంటే ధర్మ వ్యతిక్రమం జరగదు అనే ఆశ ! కాని అందువల్ల మరొక విధమైన ఇబ్బంది ఉంది : “....ఆత్మవత్సర్వ భూతాని యన్న వాక్య మున్నది. ఆ వాక్య మునే మాటిమాటికి చెప్పుట, వ్యవహారములో స్రసంగములందు ప్రయోగించుట యాయనుభవము మనస్సునకు వచ్చినట్లు కాదు. నేను బ్రహ్మ చర్య మవలంబించుచుంటినని యనుకొనుచో నదియవలంబించుట కాదు.” (15వ అధ్యాయం). కేవలము వ్యవస్థను అంటిపెట్టుకోవడంతో ధర్మాన్ని సాదిస్తున్నట్లు అనుకోవడం మరియొక విధమైన భ్రాంతి :

ఇలా విశ్వనాథ మనస్సు ద్వైతీకృతమై పై రెండు విధములైన ప్రాంతిని గూర్చి 'కలవరము' చెందింది. చివరకు రెండింటిలో అనుభూతి మార్గాన్ని వదలిపెట్టి వ్యవస్థను అనుసరించటమే శ్రేయమనే నిర్ణయానికి వచ్చింది. అదే 'చెలియలికట్ట' నిరూపిస్తున్న విషయం. తప్పుచేస్తేనే ? ప్రాంతి లొంగి పోవడానికి జ్ఞానోదయం కావడానికి అనుభూతి తప్పు అన్యథా మార్గం లేదన్న సత్యాన్ని ఈ నవలలో విస్మరించారు విశ్వనాథ. కారణం భయం. తప్పు చేస్తే, పాపం చేస్తే మృత్యువూ, తర్వాత పుణ్యలోకాలూ దక్కువు అనే భయం : అదే 'చెలియలికట్ట' ముగింపు.

మనస్సు చాల విచిత్రమైన పీషాలు వెయ్యగలదు. పాధనలో అన్వేషణలో గల కష్టాన్ని చాటవెయ్యటానికి మనస్సు వన్నే పన్నాగం : పాపం చెయ్యవచ్చునేమో అనే భీతి : విశ్వనాథ ఈ పన్నాగానికి లొంగి పోయినా, అందులో నుంచి విముక్తి కోసం ప్రయత్నం చెయ్యక మాన లేదు. మృత్యువును గూర్చి, పుణ్యలోకాల్ని గూర్చి పరిశోధన ప్రారంభించి, వాటి తత్వం తేల్చుకోవటంలో భయాన్ని జయించి, అనుభూతిపథం పట్టడానికి సిద్ధమయ్యారు. ఆ పరిశోధన ఫలితమే 'స్వర్గానికి నిచ్చెనలు' నవల.

స్వర్గానికి నిచ్చెనలు

కథానాయిక వసుంధరకు మొదటిభర్త ప్రేతముతో సంస్కర్ష మేర్పడడంతో కథా ప్రారంభం. ఈ సంస్కర్గాన్ని గురించి విశ్వనాథ చేసిన రచన చాలవరకు లండనులో పాఠశాసాగర విషయములను గూర్చి పరిశోధన చేసిన సమాజము వారి ప్రచురణలను (Proceedings of the Society for Psychical Research) ఆధారము చేసికొన్నట్లు తోస్తుంది. వీటికి

తోడు యోగశాస్త్రము చెప్పుచున్న బుద్ధి, మనస్సు, ఇంద్రియములు వీటికి గల పరస్పర సంబంధమును గూర్చిన సూత్రములు వివరణకు ఉపయోగించాయి. వసుంధర భర్త ప్రేతము దేవతాయతనమునకు వేసిన పునాది మీద నిర్మాణము సాగించి భోగము ననుభవించినవాడు 'వామదేవుడు'. వాడు ఆ పేరుతో ఐంద్రజాలిక విద్యలను నేర్చుకుని తిరిగి వచ్చిన వసుంధర పెద్ద తండ్రి కొడుకు నరహరే : చివరకు నరహరి కామ వ్యాపారం, ధనాశాపరత్వం చేసిన హత్యలతో కథ ముగుస్తుంది. వామ దేవుని గురించి చేసిన రచన దివ్యజ్ఞాన సమాజము (Theosophical Society) వారి సిద్ధాంతములు కొన్నింటి నాధారము చేసుకొన్నది. "మేము ఆల్ఫ్స్ పర్వతములమీద నున్నాము. తపశ్శక్తిచేతఁ బరిణత యోగులమై యాకాశ మహా మార్గమున తేజోవిలీనాణువుల మధ్య ప్రకాశించుచు ఇచ్చ వచ్చిన చోటికేగుదుము...." (12వ అధ్యాయం). నరహరియు నేనును "సహాధ్యాయులము....నేను హిమాలయపర్వతములమీదఁ గూర్చుంటిని. ఆతడాల్ఫ్స్ పర్వతములమీదఁ గూర్చుండెను. నే నిక్కడ నత డక్కడ కూర్చుండియు ప్రతి దినము సర్ధరాత్రిసమయముల నొకరితో నొకరు మాటాడుకొందుము....నెలకొకసారి, ఋతువున కొకసారి, పర్వదినముల యందును తగ్గుహంతర్భాగముల నివసించు మహర్షు లందరును తత్పర్వతో పరితాగమున సమావిష్టులై సృష్టి కార్యక్రమమును గూర్చి విచారణలు చెయుచుండురు". ఈ 'మహర్షు'లైన దివ్యజ్ఞాన సమాజమువారు 'మాస్టర్స్' (Masters) అంటారు.

ప్రేతము వసుంధర మీదనే కాక మిగతా వారి మనస్సుల మీద చూపిన ప్రభావమూ, నిర్వహించిన కార్యమూచూస్తే సామాన్యంగా ప్రేతాల కత్తినిగూర్చిన శాస్త్ర పరిజ్ఞానపు పరిధిని దాటి రచయిత ఊహ యధేచ్ఛగా విహరించిందన్న అభిప్రాయం కలిగిస్తోంది. అలాగే, ఎంత ఇంద్రజాల విద్య నేర్చినా, ఎన్ని సిద్ధులు సంపాదించినా వామదేవుడు చూపిన మహి

మలు కూడా మింగే మోతాదుకు మించినట్లే ఉన్నాయి .... ఈ విషయాల్లో ఇదమిద్దమని అంచనా పెయ్యటం అసాధ్యమే! అందువల్ల సైన్స్ ఫిక్షన్ (Science Fiction) లాగే, రామాపురంలో వసుంధర ఆధారంగా ప్రేతమూ వామదేవుడూ కట్టిన “స్వర్గానికి నిచ్చెనలు” అద్భుతరసంతో కూడిన కల్పన అనాలి. పోతే, ప్రేతము యొక్క స్వార్థపరత, వామదేవుని కాముకత్వమూ, ధన ప్రలోభమూ చివర నిరసింపబడినా, సాగినంత వరకూ చాల అకరణీయంగా ఉన్నాయి. నవల ప్రధానోద్దేశము — లోక వంచన చేసే మహిమలను, మత విషయకమైన పటాదోపాన్ని బహిరంగం చెయ్యటము. కాని ఆ వంచనపట్ల రచయిత ఆసక్తి రేకెత్తించిన తీరూ, వామదేవుని చిత్రణంలో రచయిత చూపిన అభినివేశమూ, నవల ప్రధానోద్దేశానికే భంగపాటు కలిగించేవిగా ఉన్నాయి: శశి నిజమైన యోగిని, కాని నిజమైన యోగినీత్యమెటువంటిదో వివరణ, మిగతా విషయాలను గూర్చి ఉన్నట్టిది, లేకపోవటం మరొక లోపం. “శశి మహాయోగిని. పది యేండ్లుమాట పలుకులేదు. నిద్రాహారములు లేవు, మలమూత్ర విసర్జన లేదు. కట్టిన చీర మాయలేదు. తల చెరగలేదు. ఒడలికి వయస్సు రాలేదు. ఆమె పరమహంస.” ఈ మాటలే నవల మొదటి సుంపీ చివరిదాకా పునశ్చరణ చేయబడ్డవి. ఇంతకు మించిన వివరణ లేదు. చెప్పినదానిలోనూ ‘కట్టిన చీర మాయలేదు’ అనటం వివాదాంశమే! యోగికి శరీరములో మార్పుండ పోవచ్చును గాని, యోగి ధరించిన వస్త్రానికి కూడా ఆ గుణమే అబ్బుతుందంటే, ధూళికణాలు ఆ వస్త్రాన్ని తాకవు అంటే ఇది ఏయోగ శాస్త్రంలో చెప్పబడిందో తెలీదు! ఏ వామదేవుడో శరీరం మీద ఆసక్తి వల్ల తన వస్త్రాన్ని తపోశక్తితో చాకలి అవసరం లేకుండా శుభ్రంగా ఉంచుతాడు అంటే అర్థం ఉండవచ్చు, కాని శరీరానికి అతీతమైన తత్త్వంలో ప్రాణాలను సమీకరించి శరీరం ద్వారే పట్టించుకోని యోగిని శశి తన దేహం మీద వస్త్రం పట్ల శ్రద్ధ వహిస్తుందా?

వసుంధర మిథ్యాయోగినీత్వము, వామదేవుని దుశ్చరితము మతాన్నీ, ఆధ్యాత్మిక వాదాన్నీ, అవహాస్యం పాలు చెయ్యటమే కాదు, నా స్తికులకు బలం చేకూర్చుతవి. నవల ముగింపులో ఆ స్తికులనూ, నా స్తికులనూ, ఒక్క-త్రాసులో తూచటం జరిగింది. “లోకమును మోసముచేసి ప్రతారించువారు నా స్తికులలో పుట్టుదురనుటకు వీలులేదు. ఆ స్తికులలో నెక్కువమంది పుట్టుదురు. ఆ స్తికము గాని, నా స్తికము గాని వాని జీవిత కాధారమయి నప్పుడు వాడు కితవుడు గాక తప్పదు. ఒక యధికార వాంఛయో. కాముకత్వమో యధికముగానున్న పురుషుడు వానికి రెంటిలో నేది వీలో యా తొడుగు తొడిగికొనును....” “ఆ స్తికత్వములో నొక చమత్కార మున్నది. ఎంత దుర్మార్గము చేసినను వానిలో వయోధికులే చేయ కలుగుదురు. నా స్తికత్వమట్లు గాదు, ఇందులో దుర్మార్గము చేసెడి వారు వయోల్పాలు. ఇదియొక విచిత్రమయిన భేదము. వయస్సుచేత బెద్దవాండ్రు చెడిపోయినచో దాని దుంప తెగిరిలే; బ్రతికి బట్టకట్టఁ దగినవారు బాలురున్నారు. వారితరములో బాగుపడవచ్చును. ఈ నా స్తికత్వము బాలురనే పాడు చేయును. ఆ స్తికులు పెద్దవారు పాడయిపోయినను. బాలురకు మంచి మాటలు చెప్పుదురు. నా స్తికులు విపరీతము....” “ఒక పురుషుడు శాంతుడని సత్పురుషుడని గౌరవించువారు నిజముగా నా స్తికులా ? యని యొక ప్రశ్న. వారు నా స్తికులు నిజముగా గారు, వారు హృదయము లయందా స్తికులే....” శాంతము, క్షమ, ధర్మము, వినయము మొదలైన సద్గుణము లుండవలయునని బోధించు ఆ స్తికమతము లోనేనే క్రూరత్వము, లోక విద్రోహకరమైన కామవాంఛ, సంఘమును కలుషితము చేయు దుర్వ్యవసాయము ప్రబలి యుండగా, నా స్తిక మతము లోనేల యుండరాదు? ఈ లెక్కను జూచినచో నే దేశమునందు దీవ్రరూపముగాఁ గన్పించినను సగటున నా స్తికుల మీదే శాంతాది గుణములు కన్పించునేమో, కాని యా నా స్తికుల యందేక దేశమునందున్న యధర్మము ఘోరముగా

నుండును.” (29వ అధ్యాయం).... “ఆ స్థిక సంఘము తాను ధర్మము కొరకు నీతి కొరకు బాటుపడుచున్నట్లు నటించుచుండెను. అందులో దుష్టులను శిక్షించుట కూడా ధర్మములో భాగము. భగవంతుఁ డవతరించినది దేనికి? ధర్మగ్లాని జరుగునప్పుడు దుష్టులను శిక్షించుటయు రక్షించుటయు జేయనే కదా? భగవంతుని యవతారములు గూడ సర్వమున సంపూర్ణముగాఁ నుండవు. కొన్ని యంతావతారములు, కొన్ని యావేష్వావతారములు. కొన్ని యవతారములు ప్రతారణములు నా స్థికులు ప్రతారణ పరాయణులై స భగవదవతారములేమో....” “నా స్థికత్వము నా స్థికత్వముగా నుండక రాజకీయముగా, వర్ణభేదముగా, శాఖాభేదముగా, వ్యక్తిగత విరోధముగా వట్టి కామావేశముగా బరిణమించెను. ఇది శిక్షితారంభము!” (30వ అధ్యాయం) త్రాసు ముల్లు ఇలా ఊగినలాడి చివరకు మొగ్గుచూపిన వైనం — “ఏ మతములో నై నను ప్రధాన సూత్రములయందే దోషముండదు. ఉన్నను లోకమును చెడుత్రోవకు త్రిప్పుదు....మనము విచారించవలసినది వారి గూర్చి (సాధువులైన వారిని) కాదు. కామక్రోధాది దూషితులైన ఇతరుల మీద వారి వారి సిద్ధాంతము లెట్లు పనిచేయునని చూడవలయును .... స్వర్గాదులున్నవో లేవో? దేవుడున్నాడో లేడో? ఇవి యన్నియు లేవనుటకంటె నున్నవనుకొని ప్రవర్తించుట లోకములోని కామక్రోధాదుల యొక్క విజృంభణను చాలవరకు నరికట్టును. లేనిచో లోకములో నొకని నొకడు బ్రదుకసీయ నక్కఱలేదు.....” (41వ అధ్యాయం).

ఏతా వాతా తేలిందేమిటి? ఆ స్థికమైనా, పేరులో భేదమేకాని మానవుల ప్రవృత్తి మార్పులలో, కామక్రోధాదుల విజృంభణ నరికట్టడంలో ఈ వాదాలు, సూత్రభేదాలూ ఏమీ పనిచెయ్యవు అని! అంటే అసలు సంగతి వ్యక్తిగతమైన సాధన, నిగ్రహం, వైరాగ్యం వంటివి ఆ స్థికత్వమూ నా స్థికత్వమూ అని చర్చించటం వల్లా, మృత్యువునుగూర్చి

స్వర్గాన్ని గూర్చి పరిశోధించడంవల్లా మనిషిలో ఏర్పడవని తేలింది. 'స్వర్గానికి నిచ్చెనలు' నవలలో శిథిలమైనది విశ్వనాథలో మతవ్యవస్థను గూర్చిన విశ్వాసం. ఏ వ్యవస్థ అయినా కామక్రోధాదుల విజృంభణకు మార్గంగా వ్యక్తులు ఉపయోగించుకో గలుగుతారు అనే సత్యం స్ఫురించింది. కాని దాన్ని పూర్తిగా అంగీకరించలేని సందేహం ఇంకా ఎంతో కొంత మిగిలే ఉంది: అందుకే స్వర్గాదులను గూర్చిన విశ్వాసం సమాజంలో కొంతవరకైనా నిగ్రహానికి దోహదం చెయ్యదా అనే అశాభావం ; కాదు సందేహం

దీనికి మూలం ఇదివరకే చెప్పబడిన భ్రాంతి! ఆధ్యాత్మికమైన అంశం ర్నియమానికి లోకపు హద్దుకూగల విభేదం గుర్తించలేని భ్రాంతి. లోకం హద్దు అంటే వ్యవస్థ ప్రధానంకాదు; అంతర్నియమే ప్రధానం: దా! వల్లనే ఆధ్యాత్మిక సాధన జరుగుతుంది అని 'చెలియలికట్ట', 'స్వర్గాని నిచ్చెనలు', ఎంతతేల్చి చెప్పినా, విశ్వనాథలో భ్రాంతి పూర్తిగా విడలేదా ఆ భ్రాంతికి సంబంధించిన సందేహమే ఈ క్రింది విధంగా కూడా వ్యక్తమవుతున్నది. పసుంధర అంటుంది....దేహిన్ సమిన్ యథా దేశే కౌమారం యౌవనంజరా. తథా దేహాంతరప్రాప్తిః ధీరస్తత్రన ముహ్యః అని భగవంతుడు చెప్పెను. దేహాంతర ప్రాప్తికి కౌమార యౌవనజరల సంబంధమెట్లో నాకుదెలియుటలేదు. నాకు బాల్యముపోయినది. కౌమారం పోయినది. యౌవనవస్త్ర జరుగుచున్నది. గడచినసంగతులతో నా ఇష్టయవస్థకు లోకము ముడిపెట్టునా ముడిపెట్టదా? నా భవిష్యజ్ఞీవనము తత్పూర్వవస్త్రాగత విషయములచేత లోకము విమర్శించునా విమర్శించదనా పూర్వ జన్మలోచేసిన పనులతో నా ప్రస్తుత జన్మను జతపరిచి లోక. నన్ను నిందించదు, నన్ను విమర్శించదు....దృశ్యమాన మగుచున్న ఇంక భేదము చేత కౌమార యవనజర లెటువంటి యవస్థలో దేహాంతర ప్రాయటువంటి యవస్థ కాదు. ఆ యవస్థలదేహములే వేరు. ఆచట :

వొకడుగా నుండవచ్చును. లోకమచ్చట సాక్షిగాదు. ఈ కౌమారాద్యవస్థల యందు దేహ మొకటియే యయి లోకము సాక్షియగుచున్నది. లోకమును దప్పించుకొని పోవుటకు వీలులేదు.” లోకము విమర్శించునా ? విమర్శించదా ? లోకము సాక్షియగుచున్నది, లోకమును దప్పించుకొని పోవుటకు వీలులేదు, అనుటలో లోకమునకు, బహిర్విషయమున కెంత ప్రాధాన్య మివ్వబడినదో గమనించవచ్చు. దేహము వివిధావస్థల యం ‘చొకటియే’ అనుచు ప్రాంతి. శాస్త్రరీత్యా కూడా శరీరము మార్పు చెందు తూనే ఉంటుందనేదే సత్యము. అంతేకాదు, పై చెప్పిన అవస్థలలో మనః ప్రవృత్తులే మారుతూ ఉంటాయి ! ఇక్కడ ప్రధానమైనది జీవుడు, ఆ జీవుని గురించిన జ్ఞానము ! శరీరము ఒకటియే అనీ, లోకము ఇచ్చే విలువా, చేసే విమర్శా ప్రధానమనీ, ప్రాంతిలో ఉంటే అత్యజ్ఞానోప లబ్ధి ఎలా అవుతుందీ ?

శరీరము ఒకటే అనీ, లోకము తన్నుగూర్చి విమర్శిస్తూనే ఉంటుందనీ వాటితో తాదత్వం పెట్టుకుని బాధపడి గత జీవితములోని స్మృతులు చెరపివేయరానివిగా వాటిని వ్యక్తి అధిగమించ లేనంత కాలమూ జీవునికి శాంతి. విముక్తి ఎక్కడ ? “వసుంధర జీవితము నడుచు చుండెను, ఆమె జీవితములో శాంతి కనిపించలేదు. గత జీవితములోని లక్షస్మృతు లామెను బాధించుచుండెను. తాను భక్తులాలా ? సంసారిణియాలా ? ధర్మమైన ప్రవర్తన గలదా?... లోకమును తాను చేసిన ప్రతారణమును గూర్చి తన కేమియూ పట్టదా? తనకు దానితో సంబంధము లేదా ? ఒకవేళ పరలోకములున్నచో దానేమి కావలయును ?” తానెవరో గుర్తించుటే విముక్తి. లోకమునకు తనకు తాత్వికముగ నేమి సంబంధమో తెలిసికొనుటే విముక్తి.

అప్పుడే శాంతి. దానికి మార్గము వ్యవస్థపై విశ్వాసము కాదు. ఆ విశ్వాసము శిథిలమైనది. ఆ స్థిరత, దానికి సంబంధించిన సూత్రములపై విశ్వాసము కూడ దానికి మార్గము కాదని తెలిసింది. మిగిలిన దేమిటి? రసమార్గము.

సంగీతము, సాహిత్యము, నాట్యము, రసమార్గము. వసుంధర చివరకు వైణికుడు, సంగీత విద్వాంసుడు, పశుపతి శాస్త్రిని గురువుగా స్వీకరించింది. పశుపతిశాస్త్రి పెన్నెలలో చాప వేసికొని వీణ వాయించుచుండెను. హిందూస్తానీ తోడి రాగమును వాయించుచుండెను.... “హో ? ఏమి రాగము: ఆ సాధారణ గాంధారమునుండి షడ్జమమునకు జేరిన ధ్వనిలో శ్రీరామచంద్రుడు సీతను వనవాసమునకు బంపినట్లు, నలుడు దమయంతి చీర చించుకొని పోయినట్లు, ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము జరిగినట్లు, పుత్ర వియోగార్త యయిన తల్లి దుఃఖించినట్లు. పరమేశ్వరానుగ్రహము లేక జీవిత మంతయు శిథిలమైనట్లు హృదయములో దిగులుపుట్టు చుండెను. అంతయు దుఃఖమయమైన యా శ్రుతులలో వెనుక నొక మాధుర్యమునందు బిర్యవశించినట్లు సర్వదుఃఖము ననూహితమైన యొక శాంత భావమునందు పర్వవసించు చుండెను. ఆః ! ఆః ! ఆ శాంతిని పట్టుకొన వలయును.” ఇది నవల ముగింపు. అప్పటి విశ్వనాథ మనఃస్థితికి చక్కని దర్పణము.

‘చెలియలికట్ట’ ముగింపు, ‘స్వర్గానికి నిచ్చెనల’ ముగింపు పోల్చి చూస్తే తెలుస్తుంది విశ్వనాథ దృక్పథంలో వచ్చిన పరిణామం.. వ్యవస్థపై విశ్వాసం సాధన మార్గం కాదని తెలుసుకుని అనుభూతి పథం స్వీకరించారు. అది రసానుభూతి ద్వారా. ఆ సాధన ఎటువంటిదో దాని ఫలితమేమిటో తెలియజేసే నవల ‘తెలుచిరాజు’.

తె అ చి రా జు

ఈ నవలలో కథానాయకుడు సారథి నటుడు. సారథి ఏ వ్యవస్థకూ సంబంధించని వ్యక్తి. వివాహితుడు కాడు. మతముతో అతనికి ప్రసక్తి లేదు. చివరకు జమీందారుతో గూడ (రాజకీయ వ్యవస్థతో) అతనికి సంబంధము లేదు. 'వేయి పడగలు' నవలలో 'ఒక మహా సంస్థ'ను సమర్థించ బూనుకొన్న విశ్వనాథ దానికి ముఖ్యాంగములైన జమీందారు. మతము, వివాహము అను వ్యవస్థల ధర్మవిరూపణం కోసం ప్రయత్నిస్తూ వ్యక్తికి వ్యవస్థకూగల భేదం విస్మరించి ఆరెండూ ఒకటే అనే భ్రాంతికి లోనయ్యారు. కాని వ్యవస్థ ద్వారా వ్యక్తి ఎంత వరకు ఆధ్యాత్మికంగా ఉద్ధరింప బడుతాడు ? తత్త్వ దర్శనమున కనువైన సాధనకు కేవలం సామాజిక వ్యవస్థ ప్రయోజనం ఎంత ? అనే విషయం తర్వాతి నవలల్లో తేట తెల్లమైంది. 'చెలియలి కట్ట' నవల వివాహవ్యవస్థ నిజస్వరూపాన్ని, 'స్వర్గానికి నిచ్చెనలు' మత వ్యవస్థ నిర్మాణ తంత్రాన్ని, 'తెఅచిరాజు' జమీందారీ వ్యవస్థ కుష్క-గాంభీర్యాన్ని నిరూపిస్తూ, ఈ మూడింటిలోనూ కాంతానకముల ప్రభావమే కీలకమనీ, ఈ వ్యవస్థలమీద అధారపడటంద్వారా వ్యక్తికి విముక్తి లేదనీ, సత్యాన్ని స్ఫురింప జేయటంతో చివరకు విశ్వనాథ ఏ వ్యవస్థకూ సంబంధించని వ్యక్తిని కథానాయకుడుగా స్వీకరించారు. నటుడైన సారథి మార్గము రసమార్గము.

“సారథి ప్రౌఢుడు, అవివాహితుడు. అతని శీలమును గూర్చి యెవ్వరికిని మంచి యభిప్రాయములేదు. ఉండవలసిన యవసరము లేదని అతడే చెప్పుచుండెను, లోకమునందు శీలము ద్విధాభూతము. ఈ రెంటిని రెండుగాచూచుట లోకము నేర్చుకొనవలయును....” (2వ అధ్యాయం) అని సారథిని గూర్చి వర్ణన మారంభించుటలోనే, వ్యక్తికి లోక విమర్శ

నము ప్రమాణము కాదా? అని రచయిత పూర్వము వెలిబుచ్చిన సందేహము, దాని తాలూకు భ్రాంతి ఈ నవలలో విడిపోయాయని గ్రహించాలి. సారథిలో సీతి ప్రమాణము వ్యవస్థాగతము కాదు. వ్యక్తిగతము. “తన యధిక కామ భావమును వ్యక్తి సంఘ విద్రోహకరముకాకుండ కులటాకులమునందు నెరవేర్చుకొను చుండును. సారథి యట్టివాడు....”

“ఒక కులశ్రీని తానుకోరి ఆమెను ధనాదుల చేత మోహపరచి యామెను వశపరచుకొనుటకు దానెప్పుడు ప్రయత్నించడు. మిత్ర గృహముల యందతడు పరమ సాధువు. అతడందరిని చెల్లెండ్రవలె, గూతుండ్రవలె జూచును....” (2వ అధ్యాయం) ఇట్టి సారథి అంత ర్యములో ఒక సంఘర్షణ వచ్చింది. దానితోనే కథా ప్రారంభం. వాసంతి సారథికి నమ వయస్కుడూ మిత్రుడూ అయిన శిరీషుని కుమార్తె. “నేను వాసంతి కెట్టివాడనో నీవు నట్టివాడవే. ఈనాటి నుండి వాసంతి యొక్క ఆత్మ రక్షణము చేయవాడను నేను కాదు నీవు, ఆమెలో స్వర్ణోజ్జ్వలి వెలిగించ వలసినవాడవు నీవు. ఆమె యాత్మను తీర్చిదిద్ద వలసినవాడవు నీవు....” (1వ అధ్యాయం) అను మాటలతో శిరీషుడు వాసంతిని సారథికి అప్పజెప్పినాడు. వాసంతికి సంగీతములో అభినివేశము. సారథి వలన నాట్యములో గూడ ప్రవేశము కలిగినది. ఆమె ఒక విశిష్ట ప్రకృతి. వయసు వచ్చినను ఆమెకు లైంగిక ప్రవృత్తి గూర్చిన పరిజ్ఞానములేదు. దానిని గూర్చిన స్పృహ, సారథిని స్పృశించుటలో గల సుఖము ద్వారా, అతనితో మోహిస్తూ రుక్మాంగద నాటకములో నటించిన సందర్భములో, ఆమెలో మేల్కొన్నది. ఆ సందర్భము మొదలు, సారథిలో గూడ ఆమెమీద క్రొత్త అనురక్తి, వాంఛ, మొలకెత్తినవి. ఆ వాంఛకూ అతనిలోగల వ్యక్తిగతమైన నీతికి సంఘర్షణ ఏర్పడింది.

సారథి తనలోని వాంఛను జయించటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఈ ప్రయత్నము సౌందర్యాన్ని గూర్చిన జిజ్ఞాసతో ప్రారంభము. ఎందుకంటే

వాసంతి సౌందర్యము ఆ వాంఛకు హేతువు. “సౌందర్యోపాసన యనగా వస్తుతత్త్వ విచారణ చేయకుండ బాగుగా నున్నదని సంతోషించుటయా ? ఆ సంతోషమునకు లోతులేదు. క్రిందఁ గాలు తగులు చుండును. ఆ సంతోష మింద్రియములలోతు. ఉపాసనవలన గలిగెడు నా నందపు లోతింద్రియముల నంటరాదు. ఏ సౌందర్యోపాసన ఇంద్రియముల కంట కుండ లోతైన యానందము నిచ్చును ? ఉమావతి ఇచ్చునన్నాడు....” (9వ అధ్యాయము). ఉమావతి నాట్య విమర్శకుడు, సారథికి ఒక విధముగా గురువు. ఆ గురువు విమర్శిస్తాడు. “మనస్సున్నది. బుద్ధి యన్నది. అంతఃకరణ మున్నది. వెనుక శుద్ధ తత్త్వమున్నది. ప్రస్తుత మీ నాల్గు పౌరలు తీసికొందము. ఈ నాల్గొకదానికంటె నొకటి లోతైనవి, యధిక మైనవి. మన మన్ని వస్తువులను మనస్సుతో స్పృశింతుము. అది సత్తో యసత్తో యంతఃకరణము నిర్ణయించును. ఆ నిర్ణయము శుద్ధతత్త్వము యొక్క సామీప్యముచేత జరుగును .... అంతఃకరణమునందు జాగ్రత్త స్థితియందున్నవాడు. మనో బుద్ధులతో గూడియేయుండును. మనసు లేనిచో నింద్రియములు లేవు. ఏ యుపాసన చేసినను నావరణ విశిష్టమైన ఈ మనస్సును దాటిపోయినచో నుపాసన ఫలోన్ముఖ మైనట్లే. సౌందర్యము భ్రాంతియే యగును. భ్రాంతి యందుపాసన యెట్లని ప్రశ్నలేదు. ఉపా సనయనగా భ్రాంతి విషయము నాశ్రయించి భ్రాంత్య తీతమైనస్థితిని బొందు టయే” (9వ అధ్యాయము) ఇది సిద్ధాంతము. మార్గమునుగూర్చి వివరణ. ఉమా వతి సౌంతముగా కనిపెట్టినది కాదు, పాతంజలిని చదివి చెప్పినది. సారథి దీనిని మననం చేస్తూ ఉంటాడు. “సముద్రపు తొడ్డున గూర్చుండి దాని నభ్యాసము చేయుచుండెను. అతని కొకడు తోచెను. ఇది నాట్యవేళ నను భవములోనికి రావలయునని” (10వ అధ్యాయము). దాని కనువైన ఇతివృత్తము ‘కామ దహనము’ అని నిర్ణయించి, ఆ నాటకము కిరీటి అనే యువకవిచేత వ్రాయుస్తాడు సారథి.

సారథి తనలోని కామవాంఛనంతయు వాసంతియందు పుంజీభవింప
 ి 'జ్ఞాన ఖడ్గముతో నొక్కసారి నరకవలె'నని సంకల్పిస్తాడు. వాసంతిలో
 స్వసౌందర్య భావము ఆరోపించటానికి అమెకు ఎన్నో 'సుందరములైన
 గిమములు' నేర్పుతాడు. అభ్యాస సమయములోనూ, నాటకములో కామ
 హాసము జరిగే రంగానికి ముందూ, వాసంతి శరీరస్పర్శ ద్వారా తనలో
 వాంఛకు ప్రోద్బలము కల్పిస్తాడు. చివరకు రంగముమీద అభినయము:
 వాసంతిపోయి శివునివద్ద మోకరించి కూర్చుండెను, శివుడు కనులదెరచెను.
 అమె పూవుల బుట్ట శివునికందించెను. అప్పుడు బాణము పడెను, అట్లు
 శృలముగా గూర్చున్న సారథియెడల యెఱ్ఱదనము నర్వము మారిపోయెను.
 డలు తెల్లబడెను. అతని శరీరమునందున్న ప్రత్యంగుళ సహస్రప్రాంశము
 ంర శరీరము పులకరించెను.... సారథి కనులుపెద్దవిగాఁ దెరచి పార్వతి
 ంక జూచెను. వాసంతి భయపడెను. అమె వెనుకవెనుకకు పోయెను.
 వుడు కదలలేదు. కదిలెను. ప్రక్కచూపు చూడలేదు, చూచెను. నవ్వు
 ిదు, నవ్వెను.... శివుడు నాల్గవైపులు బరికించి చూచెను. ప్రక్కతెరలోఁ
 బత్యాలీఢ పాదుడైన మన్మథుడు కనిపించెను. శివుని నోటివెంట
 ాంకారము బయలుదేరెను. సారథి తన ఫాలమునందు నొక్కెను. ఫాల
 కేత్రముయొక్క కనుఠెప్పలు తెరచికొని లోనుండి మన్మథుడున్న తావున
 ిజ్ఞుని ఒక తీగ వ్యాపించెను. సఖికులందురు దీనిని చూచుచుండిరి. కన్ను
 కిరవైపునకు మరలునరికి నచ్చట యెఱ్ఱుని మహాగ్ని మండుచుండెను.
 కిరలో నుండి హా హా యని కేకలు వినిపించెను. వెంటనే తెరబడెను....
 గోన సారథి తనకంటే నుండి మంట వెలికివచ్చినట్లు నటించిన సమయము
 ందే కూర్చున్న పీట మీద నుండి క్రిందఁ బడెను. వేషధారులందరు చుట్టు
 యూగిరి. వాసంతి వచ్చి యాదుర్దా పడుచుండెను.... సారథిని తెరవెను
 కుఁదేసికొని పోయిరి....ఉమాపతి తలుపువేసి సారథి చెవిలోనేదియో చెప్ప

నారంభించెను. రెండు నిమిషములు గడిచిన తర్వాత సారథికి స్మృతి వచ్చెను....” (12వ అధ్యాయం). ఇది సారథికి గలిగిన రససిద్ధి: కాదు యోగ సిద్ధియట: ‘ఏకవీర’లో ఏకవీరకు కలిగిన యోగసిద్ధిని గూర్చిన రచనతో పైరచన పోల్చిచూస్తే అంతరమేమిదో తెలుస్తుంది. అది రచయిత దర్శనము, ఇది రచయిత ఊహ. దానికున్న శక్తి దీనికి లేదు. దానిని నమ్మినట్లు దీనిని మనం నమ్మలేము.

నిజానికి సారథిలో వాంఛకూ నియమానికి కలిగిన సంఘర్షణ తీవ్ర రూపం దాల్చినట్లేదు అనిపిస్తుంది. వానంతితో సంస్కరం ఉన్నంతకాలమూ స్వర్ణాదులవల్ల ఆవాంఛ తీవ్రరూపం చెందకపోవడమే కాదు, సెరపేరుతూ ఉందికూడా! లైంగిక సంయోగం ఒక్కటే ఆ వాంఛకు స్వరూపం, లక్ష్యం అనుకోవటం అత్యవసరం. నియమం పటిష్టమూ తీవ్రమూ అయితే తప్ప సంఘర్షణ ఫలితం అంతఃకరణము నందలి జాగృతిగా పర్యవసించి, శుద్ధ సత్త్వమును స్పృశించే అనుభూతికాదు. సారథి పడిపోవడం కేవలం మననం వల్ల కలిగే అత్మ సమ్మోహనము (Self-hypnotism) కావచ్చు ననటానికి పీలున్నది: సారథికి కలిగిన అనుభూతివల్ల అతని “జీవగత స్త్రీ వాంఛ నశించి పోయినదా? పోయినచో వానంతిని గురించి ఇంత విచారణ తన కెందుకు? ఓరి పిచ్చి సారథీ! ఒక స్త్రీ వాంఛయేనా నీయం దున్నది? నీది మాయను గెలువ వలయునన్న ప్రయత్న బాహుళ్యముగల జన్మ కాని గెలిచెడు జన్మకాదు....” (12 అధ్యాయం). సారథిలోని ఈ అవిశ్వాసము నకు వానంతి ద్వారా రచయిత చెప్పు సమాధానమూ, ఊరడింపు: “శివుడు మన్మథదహనము చేసినపుడు పార్వతి మన్మథుని బ్రతికించెను. నీవా నాట కము దూరముగా పోసీయలేదు. నీ మేలే నీవు చూచుకొంటివి. నా మేలు నీవు చూడలేదు. నీవు స్వార్థపరుడవు. తరువాత శివుడు పార్వతిని పెండ్లి యాడెను. కామజేత యగుట మానివేసెనా? ఇప్పుడును గామజేత యని

పించుకొనుచునే యున్నాడు.... యోగు లందరును బ్రతికియున్న ప్రతి
షము నిర్వికల్ప సమాధిలోనేయుండరు. ఉండటం సంభవము కాదు. స
లోనికి జోదురు. మరల లోకములోనుందురు. లోకముతో వ్యవహారిం
లోకముతో వ్యవహరించినంత మాత్రమున వారు యోగులుకాకపోరు.
యనగా లోక వృత్తము నందుండి ఇది యంతయు మిథ్యయను జ్ఞ
కలవాడు. నీ శివుడైన నంతియే. మన్మథ దహనము చేసినాడు.
నమ్మవారిని బెండ్లియాడినాడు. పెండ్లియాడియు బ్రహ్మచారియే, బి
గని కూడబ్రహ్మచారియే. ఏమి, కుమారస్వామిని గనలేదా?....”
వరూధిని ప్రవరునితో తర్కించినవిధము. కాని సారథి చిత్తశుద్ధి మెం
దగినది. “తనకు సీచ స్త్రీ గతమైన వాంఛ యున్నట్లుత్తమ స్త్రీ య
వాంఛ యుండదు. తన సీచబుద్ధి యటువంటిది : తాను స్త్రీ వా
గెలువలేదు, ఒక దురదృష్ట వశమున నొక పూర్వజన్మకృత దుష్ట స
ఫలితముగఁ దన మనస్సు సీచ స్త్రీల నభినరించు చున్నది. తాను
వాంఛను గెలువలేదు. తనకు వాసంతి యందు ప్రేమలేదా ?
సులభముగా బ్రావ్య కాఁదగిన యామెనంగీకరించక పోవుటచేతఁ దన
యందు ప్రేమలేదనియే చెప్పవలయును. ఆమెను దాను స్వీకరి
పోవుట ప్రేమ లేకపోవుట చేతనా, ఇతర కారణముల వలననా ?
పసికనరుపించె. తాను వడలిపోయిన కాయ. ఆమె జీవితమును దాను
సాత్కృతమును జేయడు. విచారించగా సారథికి నామె యందు దనః
ఈ ప్రేమయే యామెను నిరాకరింపఁ జేయుచున్నది. ఇది ప్రేమకాదన
....తన స్త్రీవాంఛ చచ్చినదో లేదో యది వేరే విషయము.” (శివ అ
అనలు కామవాంఛ చావలేదు. అయితే గజం మిథ్య, పలాయనం ;
అన్నట్లు సారథి వాసంతిమీద వాంఛ నూహించుకొని దాన్ని నియమిం
ద్వారా నాట్యములో పొందిన యోగసిద్ధి, చేసిన కామదహనమూ, మిథే
అదీ ఒక నాటకమేనా ? సారథి సాధించిన దేమిటి :

దీనికి రచయిత సమాధానం : అది కామదహనం కాకపోవచ్చు, జితేంద్రియత్వం అబ్బలేదు, కాని అది యోగసిద్ధి తప్పకుండా అవును. “సారథి యోగికాడు, కాదనుటకు వీలులేదు ! కూర్చుండి హఠయోగాదు అభ్యసించి కొందరు యోగులగుదురు. ఇది పాతంజల మార్గము. మనో ద్రుఢిమచేత, ఏక విషయమును నిరంతర భావన చేయుటచేతఁ గొందరు యోగులగుదురు, ఇది శాంకర మతము, ఈ శాంకర మత సంబంధమైన యోగమార్గమున లేశభావము సారథియందు లేక పోలేదు... అతడు యోగి యగుననుటకో కాదనుటకో కామక్రోధ దూషితమైన లోకమున కేమి తెలియును ?.... ఇట్టి యోగము ప్రయత్నము లేకుండా సంకల్ప మాత్రము చేత ఫలవంతమగును. తనలోని శక్తి కిరీటియందు వ్యాపించవలెనని యతడు ప్రొద్దుటి నుంచి యనుకొనుచున్నాడు. ఇప్పుడు కిరీటి మాటాడిన మాటలతోఁ గిరీటి యందనవధికమైన ప్రేమ కలిగెను. ఆ ప్రేమలోఁ గొగలించుకొనెను. ఆ కొగలంతలో యతడనుకొనకుండ నతని సంకల్పము వ్యాపారవంతమయ్యెను. ఆ తనిలో శక్తి కిరీటిలోనికిఁ బ్రవహింప జొచ్చెను.” (17వ అధ్యాయం). సారథి తన తనూలక్షణములను కిరీటిలోనికి ప్రవహింప జేస్తాడు. ఫలితం వాసంతికి కిరీటి స్పర్శ సుఖప్రద మవుతుందట : సారథి వారిద్దరినీ దంపతుల్ని చేస్తాడు. రచయిత ఇంతటితో ఆగలేదు. సారథి స్పర్శ వాసంతికి సుఖప్రదం కావటం ఆగిపోయింది : ‘ఒక కొయ్యను ముట్టుకొనునట్లున్నది’ట. అంతేకాదు. ‘వాసంతి’ సారథి శరీరస్పర్శ నావరించియున్న స్త్రీ సంబంధి కామభావము. “ఆ కామభావన యంతయు నిట్లు కిరీటిలోని కొడుచుకొన్నది. ఇట్లోడ్చికొనుట నాసంకల్పము. నే నేక్షుడ్ర విద్యుల నేర్చినవాడనుగాను. ఇది పరమేశ్వర సంకల్పము....” పరమేశ్వర సంకల్పము కాదు : రచయిత సంకల్పము అంటే బావుం

టుంది! సారథి జితేంద్రియత్వానికి ఎంత సులువైన మార్గం సంకల్పించాడు రచయిత ! ఇదికామాన్ని వదల్చుకోటానికి కష్టంలేని అడ్డుదారి మాత్రమే కాదు, వాసంతిని కిరీటి కివ్వడంలో సారథి అహంకారానికి ఏ మాత్రమూ నొప్పితగలని అడ్డుదారి! ఒక స్త్రీ మీద వాంఛ ఉండటం కామం, కామంతో బాటు ఆ స్త్రీ మీద అధికారమూ హక్కు ఉన్నదనుకోవటం కామంతో ముడిపడ్డ అహంకారము, స్వార్థము. కామం లేకపోయినా కేవలం అధికారం ఉండాలి అనుకోవడము దురహంకారము! మొదటి రెండూ ఉంతవ్యమైనా మూడవది కాదు. సారథికి వాసంతితో గల సంబంధాన్ని మొదటినుంచీ పరామర్శించి చూస్తే గోచరించేది సారథిలో అహంకారము, అది పోయిన వింత పోకడలు: సారథికి వాసంతి మీద వాంఛలేదు, కాని ఉందనుకోవటం, దాన్ని జయించడం. మళ్ళీ లేదనుకోవడం, కిరీటికి ఆమెకూ పెళ్ళి సిద్ధంచేసి మళ్ళీ ఉందనుకోవడం (‘ఓహో! నాకు తెలియ కుండ వాసంతిమీద నాకెంత కోరికయున్నది! ఏమి జీవ లక్షణము! మనస్సు నకు లోనిపొరలు ఎన్ని కలవు’) (17వ అధ్యాయం). దాన్ని యోగం ద్వారా కిరీటికి బదిలీ చేశాననుకోవడం, చేస్తేనేం చివరకు ఆమె ఆత్మ తనదే ననుకోవడం—అందుకే ఊరువిడిచిన నాలుగైదు ఏళ్ళకు సారథి తిరిగి వచ్చినట్లు, ‘మోహినీ రుక్మాంగద’ వేయుచుండగా వాసంతి కౌగలించు కున్నట్లు ఆ కౌగలంతలో ఇద్దరూ మరణించినట్లు కథ ముగింపు !— ఈ దురహంకారానికి ఎక్కడ స్వస్తి ? ఎప్పుడు విముక్తి ? సారథి వంటి ‘ప్రౌఢుని’కి సాధన మార్గంకామాన్ని జయించడంకాదు, అహంకారాన్ని జయించడం: సారథిలో శరీరగతమైన కామవాంఛ సగము చచ్చినది. లౌకిక మైన తదితర వాంఛలపట్ల నివృత్తి ఉన్నది. కాని అహంకారము పెట్టని కోటగా ఉన్నది. రసమార్గము ద్వారా అహంకారనిర్మూలనం చేసేందుకు వీలున్నది: కాని సారథి ఊహ అటువై పే ప్రసరించదు. ప్రసరించినా

వెంటనే అది ప్రధానం కాదని వదిలి పెట్టడం. “తాను బాణాసురుడు, శ్రీకృష్ణదేవునిచేత బాణుని యహంకారము నిర్మూలించబడినది. అహంకారము చచ్చిన గాని జీవుడు ముక్తుడుకాడు. తన లింగ సంబంధమైన వాంఛ చావలయును గాని తన యహంకారము సమసిపోయినంతట నేమి ప్రయోజనము ?” పిచ్చి కుదిరితేగాని పెళ్ళవడు. పెళ్ళయితేగాని పిచ్చి కుదరదు అన్నట్లు కామమూ, అహంకారమూ ఒకదాని మారువేషం మరొకటి. వానంతిమీద వాంఛ ఉందో, లేదో, ఆమెతో సంబంధం తెంచుకోవాలో లేదో నిర్ణయం కాకపోవడం అహంకారము ఆడించిన నాటకమే.

సారథి వ్యక్తిగా, రంగనాథము, అవధాని, జమీందారు, అర్జున రావు, శిరీషుడు మొదలైన నాగరక వ్యక్తులకంటె అధికపడనడంలో సందేహము లేదు. రంగనాథముయొక్క కుత్సితము నిర్వహించినకథ నవలలో చాల సమర్థంగా చిత్రించబడిన ఆకర్షణీయమైన లోకవృత్తము. వానంతి పాత్ర ఒక విశిష్టమైన సృష్టి. అనంభావ్యమేమీ కాదు. ప్రాతివ్రత్యము శరీర లక్షణమో ఆత్మ లక్షణమో నిష్కర్షగా తేల్చలేదు గాని అది వ్యక్తి లక్షణమే, వ్యవస్థా ధర్మము కాదని విశ్వనాథ ఈ నవలలో స్త్రీ పాత్రల ద్వారా చేసిన నిరూపణము విస్లవాత్మకమైనది : కాని కథానాయకుడైన సారథిని చిత్రించుటలో రచయితయొక్క అన్వేషణ పూర్తిగా అస్తవ్యస్తమై పోయింది. రసానుభూతి ద్వారా సాధన అహంకారము ఘనీభవించని వారికీ, మేధా ప్రవృత్తికంటె హృదయానుభూతి ప్రధానమైన వారికీగాని, సిద్ధాంతాలతో యుక్తి ప్రయుక్తులతో తర్కించే వారికీ, దేనిలోనూ ప్రగాఢమైన విశ్వాసాన్ని నిలుపుకోలేని వారికీ కాదు : వారు ‘నేఁటిఁనే’తి అనుకుంటూ ముందుకు వెళ్ళవలసిందే. నటుడైన సారథిలో రచయిత చూపిన తర్కించే గుణము అతనికి వానంతిపల్ల గల భావమేమిటో నిశ్చయించి చూపేందుకు బదులు అతణ్ణి పెద్ద భ్రాంతిలో తికమక లాడిస్తూ వచ్చింది.

సారథి అహంకారము అతని నాట్య కౌశలములో నిష్ణమైనది. అది లోకము వైపు ప్రసరించక పోవచ్చు కాని తనతో సంబంధముగల వ్యక్తులవైపు ప్రేమగా, వాత్సల్యముగా, స్నేహముగా, కామంగా వివిధ రూపాల్లో ప్రసరిస్తుంది. ఆ అహంకారాన్ని జయిస్తే కాని సారథి యోగికాడు, కాలేడు. భావనద్వారా, సంకల్పం వల్ల, అది జరిగేపని కాదు.

విశ్వనాథ సారథికి ఆపాదించిన యోగిత్వము ఊహ, కల్పన. దానికి ఆయన చూపిన శాస్త్ర ప్రమాణము చాలినది కాదు. బహుశ శ్రీ రామకృష్ణపరమ హంస నిర్వాణమునకు పూర్వము వివేకానందునికి తపస్సు ధారపోసిన వైనము గుర్తులో ఉండి ఉండవచ్చునేమో ! కాని ఎక్కడి సామ్యము ! ఐదేళ్ళ తరువాత సారథి తిరిగి రాగా “ ఏ స్వర్గ గుణము సారథి శరీరమునుండి కిరీటి శరీరములోనికిఁ బ్రవహించినదో యా స్వర్గ గుణము సారథి శరీరమునుండి వాసంతికి వేవేయి మడుంగు లెక్కువగా కనిపించెను. సారథికి వాసంతియందు గూడ నట్లే కనిపించెను. రంగభూమియందే యాకౌగలింతలోనే ఇద్దరి ప్రాణములు శరీరములనుండి వెడలిపోయెను.” ఇది ముగింపు. పాపం, ఆ కిరీటి, వాసంతిని గురువు గారి దగ్గర దానము పట్టిన ఆ కిరీటి గతి ఏమి ? సారథిలో ఆ స్వర్గ గుణము ఒకసారి పోవుటయేమి? మళ్ళీ తిరిగి వచ్చుట యేమి? ఇటువంటి వ్రాతలే యోగశాస్త్రాన్ని అపఖ్యాతిపాలు చేసేవి.

సారథి అహంకారమును పోషించుటకు రచయిత పడిన పాట్లు నవలలో పెద్ద లోపంగా ప్రత్యక్ష మవుతున్నవి. రంగనాథము సూత్ర దారుడైన కథ. మిగతా పాత్రులలోల సహజత్వమూ ఈ నవలలో ఎన్నదగిన విషయాలు. ఇక్కడ మళ్ళీ రచయిత ఉద్దేశంతో భేదించే విలువలే, రచనలో అభివ్యక్త మవుతున్నాయి.

‘ఏకవీర’ నుంచి ‘తెలువిరాజు’ వరకు విశ్వనాథ దృక్పథము పొందిన పరిణామం చూస్తే ఒక ఆవర్తము పూర్తయినట్లు తోస్తుంది. ‘ఏకవీర’లోని రససిద్ధి (యోగసిద్ధి) వైపునకే ‘తెలువిరాజు’లో మళ్ళీ మరలినట్లు తెలుస్తోంది. కాని మొదటి రచనలో ఉన్న దర్శనము, యీ తర్వాతి రచనలో (తత్త్వం విషయంలో) లోపించి, ఇది కేవలము ఊహాగానముగా తేలిపోయింది. నవలకు ‘తెలువిరాజు’ అని పేరు పెట్టడంలో విశ్వనాథకు తన అన్వేషణ ఆటకట్టియిందని తెలిసిన సూచనకూడా ఉంది. హైందవ సంప్రదాయ నిబద్ధమైన విశ్వనాథ దృక్పథము ‘ఏకవీర’లో తత్త్వదర్శనము స్థాయినుండి దిగజారి ‘పేయిపడగల’లో వ్యవస్థా ధర్మ సమర్థనమై, ‘చెలియలికట్ట’! ‘స్వర్గానికి నిచ్చెనలు’లో కేవలము వ్యవస్థనూ, ‘తెలువిరాజు’లో వ్యక్తి సాధననూ గూర్చి చేసిన ఊహాగానముగా తేలి పోయింది. విశ్వనాథను ప్రభావితుణ్ణి చేసిన సమకాలీన భావనంచలనములో ముఖ్యమైనవి కాల्పనికవాదము (Romanticism), హేతు వాదము (Rationalism). కాల्పనికవాదాన్ని పరిపుష్టంచేసే తత్త్వదర్శిగా, హేతు వాదానికి ప్రతిద్వంద్వంగా, ఆయన సాహిత్య కృషి ప్రారంభించారు. కానీ తత్త్వదర్శనము నుంచి వ్యామోహానికి,* విశ్వాసం నుంచి విచికిత్సకూ ఆయన చేసిన ప్రయాణం పై గ్రంథాలు నిరూపిస్తున్నవి. పోతే ఆ వ్యామోహాన్నీ విచికిత్సనూ అధిగమించే విఫల ప్రయత్నం కూడా ఆయన చేసినట్లు తెలుస్తోంది. దానికి సాక్ష్యం ‘తెలువిరాజు’ నవల. అక్కడితో ఆయన అన్వేషణ అగిపోవడం కారణంగా, తర్వాత వ్రాసిన నవలల్లో కథలు తప్ప అన్వేషణాత్మకమైన సృజన కనిపించదు.

* వ్యామోహ మనునది ద్రవ్యముల యందు మనుష్యుల యందే కాదు—ఒకానొక ఊహాయందుగూడా వ్యామోహము కలుగును. ఆ యూహ మనకు బాగుగా నున్నట్లనిపించును, దానిని యథాతథముగా స్వీకరింతుము, విచారణ చేయము. కొందరకు విచారనహమైన బుద్ధియే యుండదు. ఉన్న వారి మాటయే ఇది. (17వ అధ్యాయం)—‘స్వర్గానికి నిచ్చెనలు.’

విశ్వనాథప్రతిభను ఆలోచన, భావన, దర్శనము అని మూడు విధాల
ంచినప్పుడు ఆలోచనే మిగతా రెండింటి కంటే క్రమంగా ప్రాధాన్యం
ించడం కనిపిస్తుంది. పై పరామర్శించిన చివరి మూడు నవలలూ ఆ
యం స్పష్టం చేస్తున్నాయి. 'ఏకవీర', 'వేయిపడగల'లో మినహా
న దర్శనా శక్తి గోచరం కానట్లే: చివరిదైన 'తెలుచిరాజు' నవలలో
నా శక్తి కూడా కేవలం ఊహాగానంగా తేలిపోయింది. ఆలోచన అంటే
గ్నంచే గుణం. ఈ గుణం విశ్వాసాన్ని నిలువనీదు. దాన్ని శిథిలంచేసి
ందుకు సాగిపోతుంది. ఒక అవర్తం పూర్తి అయితే కాని దాన్ని అధిగ
ంచే స్థితి రాదు. విశ్వనాథలో ఈ అవర్తం తత్త్వం నుండి వ్యవస్థకూ,
వస్థ నుండి వ్యక్తికీ, ప్రయాణంగా రూపొందినట్లు ఆయన సాహిత్య కృషి
గ్రా అవగాహనమవుతున్న విషయం.

సంఘ సంస్కరణం. జాతి పునరుజ్జీవనం, సాహిత్యంలో నవ్యత—
మూడింటి దృష్ట్యా విశ్వనాథ దృక్పథం సంస్కరణకు వ్యతిరేకం: కారణం
ప్రదాయాన్ని అనుసరించడం వల్లే జాతి పునరుజ్జీవనం జరుగుతుందని
యన విశ్వాసం. కాని కాలానుగుణంగా వ్యక్తులలో, పరిస్థితులలో
న్నత్యం ఉండటం వల్ల, సంప్రదాయాన్ని అర్థంచేసుకోవడమంటే సంప్ర
యంలో మార్పుతేవటమే అనే సత్యాన్ని ఆయన గుర్తించలేదు. దాన్ని
ర్థించేందుకు జరిగిన ఘర్షణ ఆయన నవలా సాహిత్యకృషిలో ప్రతి
లించింది. విశ్వనాథ నవలను కావ్యంగా, తత్త్వవిచారంగా రూపొం
ంచారు. అది ఆయన సాహిత్యానికి కూర్చిన నవ్యత. విశ్వసాహిత్యంలో
లుగు నవలకు స్థానం ఏర్పరచిన నవ్యత.

పు న ర్జ న్మ

దెబ్బయ్యోపనిలో శ్రీ సత్యనారాయణగారు వ్రాసినవి అధ్యాయకలు (Novels) కావు, కల్పనలు (Romances). మరీ చిన్నపిల్లల కోసం ఉద్దేశించబడిన రాతయ్య కథల్ని 'ఫెయిరీటేర్స్' అంటారు. అవే ముదిరితే, సాహసకృత్యాలూ, అద్భుత సన్నివేశాలూ కలిస్తే, 'రోమాంటిక్ టేర్స్' అవుతాయి. (అరేబియన్ నైట్స్, కాశీరామేశ్వరమణి కథలూ.) 'పురాణ వైర గ్రంథమాల' పేరుతో వ్రాయబడిన నవలలన్నీ యీ కోవకు చెందినవే. వదీ పదహారేళ్ళ మధ్యవయస్సు వాళ్ళకి (లేక ఆ మనోధర్మం) కలవాళ్ళకి) చక్కని పఠనీయ గ్రంథావళి. కానీ, 'పునర్జన్మ' అనబడే యీ సరిక్రొత్త 'కల్పన' (Romance) యొక్క విశిష్టత ఏమంటే—ఇది ముసలి వాళ్ళకు ఉద్దేశించబడిన 'రోమాన్స్'. అందులోనూ మగవారికే ప్రత్యేకం:

కథానాయకుడు నీలకంఠశాస్త్రి అరవై ఏళ్ళవాడు. మొదటి భార్య హయాంలో సుఖపడినాడు. ఆమె పోయి ముప్పై ఏళ్ళయింది. రెండో పెళ్ళి 'బలవంతాన' జరిగింది. వచ్చిన మనిషి మడ్డిమనిషి. సంస్కారము లేదు. గయ్యాళి. నోటికి రుచిగా, వేళకు సరిగా, వంటకూడా చేసిపెట్టడు. శాస్త్రి మనస్సుకీ శరీరానికీ సుఖం కరవైంది. ఈ క్రొత్త సంబంధం తాలూకు బావమరది, ఆస్తి మీద పెత్తనం దొరకబుచ్చుకున్నాడు. ఉన్న యిద్దరు కొడుకులూ పెద్దవాళ్ళై తమ స్వార్థం తాము చూచుకుంటున్నారు. రెండో పెళ్ళికి కలిగిన కొడుక్కి ఏళ్ళు వచ్చినా, మాటలు రాలేదు. ఈ పరిస్థితిలో శాస్త్రికి యిల్లు నరకమై, బంధువుల యిళ్ళలో, ముఖ్యంగా మనోహరం అనే మేనల్లుడి యింట్లో, హైదరాబాద్‌లో, రోజులు వెళ్ళ బుచ్చుతూ ఉంటాడు. నీలకంఠశాస్త్రి వంటి వ్యక్తికి 'రోమాన్స్' అంటే ఎలా ఉంటుంది? సిటీ బస్సులో వెడుతూ ఇరవై ఏళ్ళ కాలేజీ అమ్మాయిని

చూస్తాడు. తన మొదటిభార్య జ్ఞాపకం వస్తుంది. వట్టి జ్ఞాపకంకాదు. తన మొదటి భార్యే మళ్ళీ బ్రదికి వచ్చినట్లనిపిస్తుంది. ఆ పోలికలు చూస్తే!....సాధ్యమా? ఏం? ఎందుకు కాగూడదూ? .... 'పునర్జన్మ' సిద్ధాంతం ఉందిగా!....అవును, ఆ అమ్మాయి తన మొదటి భార్యే, తన కోసమే మళ్ళీ జన్మపెత్తి, అదే రూపం సంతరించుకొని, తన కోసమే వచ్చింది!....ఇక్కడి నుంచీ కథాప్రారంభం: అయితే, ఆ అమ్మాయి తనని గుర్తిస్తుందా? తను మారిపోలేదా? మునలి వాడవ లేదా? గడ్డం, తలా, నెరవలేదా? అయితేనేం: 'పతివ్రత' గుర్తించి తీరుతుంది: అని సమాధానం....అదిగో, గుర్తించిందయా! అలానే చూస్తూ నిలబడి పోయింది!—ఇలా 'కల'ని 'కథ'ని చెయ్యడమే ఈ నవల కీలకం. మునలివాడైన నీలకంఠశాస్త్రి రొమాంటిక్ హీరోగా మారిపోతాడు. ఆ అమ్మాయి చిక్కుపరిస్థితుల్లో ఉన్నది—a damsel in distress. కావద్దా మరి రొమాన్స్ కి: ఆ పరిస్థితులూ చిక్కులూ ఎటువంటి వంటే వాటిని వ్యవహార జ్ఞానం, అనుభవం గల తనవంటి వాడు మాత్రమే ఎదుర్కొని పరిష్కరించగలడు: (ఆ అమ్మాయి ఎవడో ఇరవై రెండేళ్ళ యువకుణ్ణి ప్రేమించిందనుకోండి, ఆ అర్భకుడు ఆమెను వ్యవహారపు చిక్కుల్లోంచి ఏం రక్షించగలడు? ఇదీ, అరవై ఏళ్ళ హీరోకి ఈ నన్నివేశంలో ఉండే ధీమా!) ఇక చూసుకోండి: శాస్త్రిగారు నడుంకట్టగానే చకచకా అన్నీ జరిగిపోతాయి. హీరో కత్తికి అడ్డంలేదు. ఉండకూడదు. చిక్కులన్నీ పొగమంచులా విడిపోతాయి. శాస్త్రి రెండోభార్య అధ్వాన్నపు చావు చచ్చి పీడా వదలిపోతుంది. ఆమె తాలూకు సంతానం, ఆ మాటలురాని వాడు, అపర 'కాళిదాసు'లాగా దైవమహిమవల్ల ఉన్నట్లుండి మేధావి అయి, I. A. S. పరీక్ష యిచ్చి, కలెక్టరే పోతాడు: ఇంతలో శాస్త్రి కథానాయికను ఒక శుభముహూర్తాన 'పెళ్ళి' చేసుకుంటాడు. అయితే ఈ పెళ్ళి నిజంగా అవసరమా? అని సందేహం

కలగవచ్చు. లోకానికి 'ధర్మాన్ని' నచ్చజెప్పడం కోసం ఆతంతు మళ్ళీ జరగాలిట. (పుట 143). అందరూ సుఖపడారు. పునర్జన్మ ఎత్తిన సాధ్వి తనువు చాలిస్తుంది. (వయసు తక్కువే, అయినా 'పునిత్రీ' చావు ముఖ్యంకదా!) అప్పుడు నీలకంఠశాస్త్రికి 'నిజంగా' వైరాగ్యం వచ్చి నన్నాసిగా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోతాడు.

పునర్జన్మకు కారణం జీవుణ్ణి 'వాసనలు' వదలక పోవడం. ఈ కథలో కథానాయిక జానకి పునర్జన్మకు కారణమైన 'వాసన'—ఆమె శాస్త్రితో చెప్పిన మాటలు—“మీకు నేను పెనుకటి జన్మలో భార్యగా నుండి ఒక సుఖమనుభవించాను....మీ యందు నే నొక ఏకాగ్రతను పొందాను. ఆ ఏకాగ్రత నాకు చాల ప్రియంగా ఉంది....అనంతకోటి స్త్రీలున్నారు. అనంత కోటి పురుషులున్నారు. స్త్రీ పురుష సంగమక్రియా చిత్తవృత్తికి ప్రాధాన్యం లేదు. అది తాత్కాలికము. దానికి నిత్యత్వం లేదు. కాని తత్సంబంధ మొకటి యున్నప్పుడు ఒకచోట పరమేశ్వరానుగ్రహం చేత ఏకాగ్రత సిద్ధిస్తే ఆ ఏకాగ్రత అనే విషయకి ఆ సంబంధం విషయమైతే ఆ విషయిత్వం ఈ విషయం మీద మిక్కిలిగా ఆధారపడి ఉంటే తదపేక్షయా దీనిని కోరటం ముక్తిమార్గంకాని లౌకిక భోగవాంఛాపద్ధతి కాదు....” ఇక్కడ 'స్త్రీ పురుష సంగమక్రియా చిత్తవృత్తికి ప్రాధాన్యం లేదు' అంటూనే తత్సంబంధము ప్రాతిపదికగా జానకికి 'ఏకాగ్రత' సిద్ధించినట్లు, అది ముక్తిమార్గమైనట్లు, సమర్థన. ఏకాగ్రతకు ఆధారం 'సంబంధమూ', ఆ సంబంధానికి ప్రధానలక్షణము స్త్రీపురుషసంగమక్రియాచిత్తవృత్తి అంటే 'సెక్స్' అయినప్పుడు 'సెక్స్'కి ప్రాధాన్యం లేదనడంలో అర్థం లేదు : జానకి అనే జీవి విషయంలో ఒకానొక 'సెక్స్' సంబంధంలో

సిద్ధించిన 'ఏకాగ్రత' ముక్తిసాధనము లేక మోక్షమార్గము అయితే, మరీ జీవి విషయంలో, ఆ జీవి ప్రత్యేకలక్షణాన్ని అనుసరించి సెక్స్ సంధంలో అన్వేషించే 'సమగ్రత' లేక 'వైవిధ్యము' కూడా ముక్తిమార్గంగానే సమర్థించవచ్చు కదా! ఏతావతా, ఇక్కడ గమనించవలసిన ప్రధానమైందీ, 'సెక్స్' విషయంలో వ్యక్తి సాధించే 'ఏకాగ్రత' కాదు, 'వైవిధ్యము' కాదు, అసలు 'సెక్స్' అనే విషయవాసన నుంచి పొందవలసిన విముక్తి! అయినప్పుడు ఆధ్యాత్మికవాదియైన శ్రీ సత్యనారాయణగారు ఈ నవలలో స్త్రీ పాతివ్రత్యాన్ని గూర్చి పడే ఆదుర్దా 'ముక్తి గూర్చి పడితే బాగుండేది :

పై చెప్పిన సంగతే హీరో నీలకంఠశాస్త్రి సంస్కారాన్నీ, 'వాసవల' పరిశీలిస్తే మరీ చక్కగా అవగాహన అవుతుంది. నవలలో పతనన్ని వేశం—హీరో హీరోయిన్లకి రచయిత 'ఏకాంతం' ఏర్పాటు చెయ్యడం (అధ్యాయాలు 7, 8.) ఆ ఏకాంతంలో నీలకంఠశాస్త్రి చిత్తవృత్తి—“పూర్వానికి వలె పోయి వంట చేస్తున్న భార్యను (జానకి వంటచేస్తూ ఉంటుంది) కోరిక ఉదయించటముతోనే కౌగలించుకోటం చేయటమూ ఈ జానకి ఎంత ఒరుగుపెట్టిన మధుపాత్రయో, అంత 'సీలు' చేసిన తే సీసా!”, (ఆ 'సీలు'లోనే 'రామాన్స్' స్వారస్యం అంతా ఉందాయ్రి!).. “జపమూలేడు. చట్టుబండలూ లేదు.... ఆమె వడ్డిస్తున్నది. ఒక్కొక్క పదార్థమే చూస్తున్నాడు. పుల్ల బచ్చలకూర పెసరపప్పులో వేసి వండింట్ల నన్నని వంకాయలు తెచ్చి పొట్ట చీల్చి కారంపెట్టి నేతిలో వేయించింట్ల దోసకాయ కాల్చి పచ్చిమిరపకాయలు కొతిమేర వేసి పచ్చడి చేసింట్ల గరికెతో పులుసు తీసుకువచ్చింది. దూరానికే ఘుమాయిస్తున్నది... అబ్బా, ముప్పైఏళ్ళ తర్వాత మళ్ళీ ఈరుచి వచ్చిందే! ఇవి తనకు అమిప్రియములైన వస్తువులని ఈమెకు జ్ఞాపకం ఉన్నదే!....పులుసు స్వర్గాని

దైత్యుడెవ్వరనిగా ఉంది...." "మానవులలో వయస్సు వేరు, ఆరోగ్యం వేరు, పిండపుష్టి వేరు. ఈ లక్షణాలచేత శాస్త్రి వయస్సురవైయేగాని అతడు వృద్ధుడనటానికి పిలువలేదు.... భార్య చనిపోవటమనేది తన జీవిత సుఖం మీద గొడ్డుంటి పెట్టు అనే భావం మాత్రం చెదరి పోకుండా జీవుడిలో ఉన్న పచ్చితనాన్ని నిలబెట్టుటం మూలంగా ఒక బ్రతుకు బ్రతుకుతూ వచ్చాడు. అందుచేత మనిషి వృద్ధుడు కాలేదు. పటుత్వం పోలేదు. వయస్సు దాని పని అది చెయ్యటం మానివెయ్యనూ లేదు. పతివ్రతయైన జానకికి ఆతని యం దిదేమి పట్టనూ లేదు...." ఈ శుమాషేథానికి పర్యవసానం : "జానకి శాస్త్రిని కొగరించి ముద్దిడుకొనెను." ఇక్కడ గమనించవలసిన విషయం — సీలకంఠశాస్త్రిలో బలీయమైనవి ఇంద్రియ వాసనలే, విషయ వాంఛలే: 1. సక్న్ 2. జిహ్వ. వీటికి ఉపకరణాలు కామినీ కాంచనాలు. ఆ రెండింటినీ రొమాంటిక్ గా సాధిస్తాడు శాస్త్రి. ఆ సాధనలో బంధువులైన ఉద్యోగస్థుల పలుకుబడినీ అధికారాన్నీ వ్యక్తిగత ప్రయోజనాలకు ఉపయోగించుకోవచ్చునా? కార్యసాధనకు లంచం యివ్వవచ్చునా? అనే ధర్మనందేహం ఎక్కడా రాదు. శ్రీ సత్యనారాయణగారు ననాతన ధర్మ వాది కావడంచేత కాబోలు నేటి సామాజిక నీతి నియమాలు ఆయన పట్టించు కున్నట్లులేదు. అందుకే వాటిని గూర్చి చర్చలేదు! చచ్చిన భార్య మళ్ళీ బ్రదికి వస్తే ఆమెను తాకాలా? వద్దా? అనే విషయాన్ని గూర్చి మాత్రం పేజీలు పేజీలు చర్చించారు.

'పునర్జన్మ' ఒక అరవై ఏళ్ళ మగవాని 'రొమాన్స్'. అడదాని రొమాన్స్ కాదు: (అనలు అడదానికి రొమాన్స్ ఏమిటి?) సీలకంఠశాస్త్రి మరణించి ఉండి ఇరవై ఏళ్ళ యువకుడుగా యాభై ఏళ్ళ జానికమ్మ ఎదుట సాక్షాత్కరిస్తే, ఇద్దరూ ఒకరి నొకరు భార్య భర్తలుగా గుర్తిస్తే,

ఆ 'రోమాన్స్' ఎలా ఉంటుందో ఊహించుకోవాలి! ఏం? ఎందుకు వీలు లేదు? జానకికి సిద్ధించిన 'ఏకాగ్రత' నీలకంఠశాస్త్రికి అక్కరలేదా? సిద్ధించటానికి వీల్లేదా? అప్పుడు శ్రీ సత్యనారాయణగారి సమర్థనలూ వివరణలూ ఏమౌతాయి? దీనికి ఆయన సమాధానం— భగవంతుని లీల అలా ఉండదు! అని కాబోలు. కాల্পనికవాది (Romanticist) యొక్క విలక్షణమైన దృక్పథం బలహీనత యిక్కడే ఉంది; తనకు ధర్మంగా, తన మనస్సుకి అందంగా, సవ్యంగా, ఉదాత్తంగా ఉన్నదే సత్యం. లేనిది అసత్యం! శ్రీ సత్యనారాయణగారి ఆధ్యాత్మికత కాల্পనికవాద దృక్పథంతో పెనవైచుకుని పోవడమే అది వివాదగ్రస్త విషయం అవుతూ వుండటానికి ముఖ్యహేతువు. ఆయన రచనలన్నీ పూర్తిగా ఆత్మాశ్రయాలే! వాటిలో ఆయన మూర్తి స్ఫురిస్తూఉంటుంది. నీలకంఠశాస్త్రి 'రోమాన్స్'లోనూ ఆయనే కనిపిస్తారు.

Foot note for page 142 :

“An institution appropriate and wholesome for one stage of human development becomes inadequate and even dangerous when another stage has been reached. The cry of conservatism ‘it has always been thus’ ignores the fundamentals of the theory of relativity in philosophy and practice, in taste and morals, in politics and society, of which the ancient Hindus had a clear grasp....While there has been continuity with the past, there has also been progress.... There has been no such thing as a uniform stationary unalterable Hinduism whether in point of belief or practice. Hinduism is a movement, not a position; a process, not a result; a growing tradition not a fixed revelation.” (The Hindu View of Life : S. Radhakrishna.)

గోపీచంద్

హేతువాదంలో పుట్టి పెరిగిన గోపీచంద్ ఆ దృక్పథం యొక్క లోటుపాట్లను గ్రహించి, దాని పరిధుల్ని దాటి పురోగమిస్తూ, తన అనుభవాన్ని పొందుపరచిన నవల 'అనమర్దుని జీవయాత్ర.' తెలుగు దేశంలో హేతువాదాన్ని ప్రచారంలోకి తెచ్చిన్న తండ్రి రామస్వామిచౌదరి గారు మరణించిన తర్వాత గోపీచంద్ అనుభవించిన మనోవైకల్యానికి ప్రతిబింబ మీ నవల, ఆ మనోవైకల్యము సామాన్యమైనది కాదు! మృత్యువుతో హుటాహుటి పోరాటము! నవలలో నాయకుడైన సీతారామరావు మృత్యువు చేతిలో ఓడిపోయాడు. కాని నవల వ్రాయడం ద్వారా, తన లోని సీతారామరావు మృత్యుచెందడం ద్వారా, గోపీచంద్ వ్యక్తిగతంగా పునర్జన్మ వంటి అనుభూతి పొంది క్రొత్త దృక్పథంతో క్రొత్త జీవితాన్ని ప్రారంభించారు.

'అనమర్దుని జీవయాత్ర' నిజంగా ఒక హేతువాది జీవయాత్ర. హేతువాద దృక్పథం ఒకవ్యక్తి జీవితంలో కేవలం బౌద్ధిక దృక్పథంగానే (Intellectual attitude) ఉంటే అది కత్తెరబోనులా పరిణమించే పరిస్థితి రావటానికి వీల్లేదు. అనుభవంలో దాని లోటుపాట్లు గుర్తువచ్చిన మరుక్షణంలో వ్యక్తి దాన్ని మార్చుకోవచ్చు; ఆలోచనాపరుడు, జిజ్ఞాసువు సాధారణ పరిస్థితుల్లో అలానే చేస్తాడు. కాని ఆ దృక్పథం వ్యక్తిచేతన (Psyche) లోనే ఒక విషభీజంగా పరిణమించినట్లయితే ఎలా ప్రాణాంతక మాతుందో నిరూపిస్తుంది ఈ నవల. హేతువాద దృక్పథానికి చనిపోయిన తండ్రిమీద తనకు గల అభిమానానికి అవినాభావమైన సంబంధం ఏర్పడి

ఉండటం, ఆ రెండింటి కలయిక తన వ్యక్తిత్వంమీద మోపిన భారాన్ని వదిలించుకోలేక పోవటం, సీతారామారావు అనమర్థతకు మూలం. అదే ఆతని విషాదాంత గాథ వెనుక దాగిఉన్న మనస్తత్వ రహస్యం. గోపీ చంద్ ఎదుర్కొన్న సమస్య కీలకం కూడా అదే.

‘పరివర్తన’ గోపీచంద్ మొదటి నవల. దానిలో కథా నాయకుడైన రాజారావు భార్య వియోగ దుఃఖంతో జీవితంపట్ల నిరీహుడౌతాడు. గోపీ చంద్ దాన్ని హృదయ దౌర్బల్యంగా (Sentimentalism) ఈనడిస్తూ హేతువాద దృక్పథంతో నిరాసం చెయ్యటానికి ప్రయత్నించారు. నవలలో రాజారావు దుఃఖానికి మూలవస్తువు గోపీచంద్ స్వయంగా అనుభవించిన పితృవియోగ దుఃఖమే అనటానికి సందేహం లేదు. కాని అది అంత సులువుగా అతణ్ణి వదలలేదు. నవలలో చూపిన పరివర్తన, కేవలం రచయిత ఆకాంక్ష తప్ప, అది రచయిత తన సమస్యపై సాధించిన విజయంగా మనల్ని ఆకట్టడంలేదు. అందుకే ‘పరివర్తన’ నవలగా కూడా విఫల ప్రయత్నమే అయింది. తన మనస్సుని నిరాహువులాగా గ్రహించిన దుఃఖాన్ని నిరీహనూ వదలించుకోవటానికి గోపీచంద్ చేసిన రెండవ ప్రయత్నమే ‘అనమర్థని జీవయాత్ర’. ఈ పర్యాయము తండ్రి స్మృతిని దాని తాలూకు దుఃఖాన్ని నిరాసం చెయ్యటానికిబదులు, తనకు వారసత్వమైన హేతువాద దృక్పథాన్నే పరీక్షకు నిలువబెట్టి, దాని తాలూకు విషఫలితాల్నీ, అవి రూపుగట్టిన ఒక మృత్యుచ్ఛాయాని తనలో నుంచి చేదించి వేశారు. అందుకే ‘అనమర్థని జీవయాత్ర’ శక్తివంతమైన రచనగా తెలుగు సాహిత్యంలో విశిష్ట స్థానాన్ని గడించుకొన్నది.

తండ్రిమరణం సీతారామారావు జీవితంలో ఒక పెద్ద మలుపు. “సీతారామారావు జీవితం ఉన్నత శిఖరాగ్రం నుంచీ స్వచ్ఛమైన జలంతో భూమి

మీద పడి, మలినాన్ని కలుపుకొని, మురికి కూసంలోకి ప్రవహించే సెలయేటిని జ్వప్తితెస్తుంది" అంటూ ప్రారంభమౌతుంది నవల. తండ్రి మరణించేదాకా తను నిర్మించుకొన్న ఊహా ప్రపంచపు శిఖరాగ్రం నుంచి దిగివచ్చి యథార్థ జీవితంతో, సమన్వయంతో, ఘర్షణపడే అవసరం సీతారామారావుకు రాలేదు. తండ్రి పోవటంతో, ఎదురైన జీవితపు పరీక్షలో అతను నెగ్గలేకపోయాడు. అదీ అతనికథ. ఎందుకు నెగ్గలేకపోయాడు ? అన్ని ప్రశ్నిస్తే, సాధారణంగా కళ్ళల్లో, నవలల్లో, నాటకాల్లో కానవచ్చే సమాధానాలు బాహ్య పరిస్థితులకు సంబంధించినవిగా ఉంటాయి : డబ్బు లేక పోవటం ; చదువు లేకపోవటం ; కొందరు వ్యక్తులు పగపట్టటం, లేక ద్రోహం చెయ్యటం ; సంఘం కట్టుబాట్ల తాలూకు దురన్యాయం బాధించటం, ప్రేమించిన యువతి లభించక పోవటం వంటివి. సీతారామారావు జీవితంలో ఈ విశేష పరిస్థితులేవీ ఎదురవలేదు. డబ్బు, చదువు ఉన్నాయి. చుట్టుపట్ల ఉండే మనుష్యుల సానుభూతి ఉంది. తనని దైవంగా ఆరాధించే యోగురాలు, సహనశీలి, ప్రేమించి పెళ్ళి చేసుకున్న భార్య ఉంది. ఇన్ని ఉన్నా సీతారామారావు సుఖపడలేదు, జీవితంలో నెగ్గలేదు కారణం ఏమిటి? కారణం సీతారామారావు మన స్తత్త్వమే; అతని మనో దృక్పథమే! ఇలా మన స్తత్త్వాన్ని ఒక్కడాన్నీ ప్రధానంచేసి, జీవితంలో ఎన్నిఉన్నా, సుఖానికీ, విజయానికీ వ్యక్తి మన స్తత్త్వమే అన్నింటికంటె ముఖ్యమని నిరూపించిన మొదటి నవల 'అనమధ్దని జీవయాత్ర'.

సీతారామారావు పాత్రసృష్టి గోపీచంద్ తన్ను తాను అవలోకించు కునేందుకు చేసిన ప్రయత్నం. అది అతని ప్రతిబింబమే! అతని కిష్టంలేని ప్రతిబింబము, అందువల్ల ఒకసారి దాన్ని తనకు భిన్నంగాచూచి విమర్శించటమూ. మరోసారి దానితో తాదాత్మ్యాన్ని అనుభవించి ఆవేశాన్ని ఆపేదనని యథాతథంగా పండుకోవటమూ—అనే రెండుమార్గాలలో పాత్ర చిత్రణము

జరిగింది. మొదటి విధానంలో సీతారామరావుకూ బాహ్య ప్రపంచానికి గల సంబంధాన్ని వర్ణిస్తూ, అతనిమీద హేళన, వెటకారం ప్రసరింపజేయుటం: ఇది ఒకరకం హాస్యదృష్టి: రెండవ విధానంలో రచయిత సీతారామరావు ఆలోచనల్ని, అనుభవాల్ని, సానుభూతితో వ్యక్తంచేయుటం: ఇది కరుణా దృష్టి. ఈ రెండు విధానాలవల్ల సాధింపబడిన ప్రయోజనము—సీతారామరావు మన స్తత్త్వమూ, అతని ప్రవర్తనా, అతని సమస్యలూ దూరంనుంచి చూచేవాళ్ళకి ఎంత హాస్యాస్పదంగా తెలివితక్కువగా ఉన్నాయో, సానుభూతితో చూచేవాళ్ళకి అంత కరుణాజనకంగానూ, తాత్త్వికంగానూ, గంభీరంగానూ ఉంటాయని చూపించటమే. సీతారామరావు జీవయాత్ర హాస్య స్ఫోరకంగా ప్రారంభమై, కరుణాజనకంగా పరిణమించి భీభత్సంలో అంతం అవుతుంది! అతని ఘర్షణ లోకంతో అన్నట్లుగా మొదటతోచి. వాస్తవంలో అది అతని అంతర్యంలోని సంఘర్షణగానే వ్యక్తమై. చివరకు ఆత్మహత్యగా పర్యవసిస్తుంది. ఆ పర్యవసానంలో ఆ చివరిఘట్టంలో సీతారామరావు పాత్రకూ, మన స్తత్త్వానికి కీలకమైన రహస్యం వ్యక్తం చేయబడుతుంది. నవలలో కథాసంవిధానం సంఘటనలనుబట్టి కాక, కేవలం అనమర్థుని గూర్చిన విశ్లేషణకు అనుకూలంగా నడిచింది. అనమర్థుడు, అతని భార్య, అతని ఆదర్శం, అతని మేనమామ, అతని ప్రతాపం అనే ఆరు ప్రకరణాల శీర్షికలూ ఒక వ్యాసం శీర్షికల్లా ఉన్నాయి. కాని ‘అనమర్థుని జీవయాత్ర’ వ్యాసం అనటానికి వీల్లేదు. నాటకీయత, ఉత్కంఠ చక్కగా పోషింపబడ్డాయి. మేనమామ, భార్య పాత్రలూ, సంఘటనలను చిత్రించిన విధానమూ, నవలకు ఉండవలసిన గుణాల్ని సమకూర్చాయి. ‘అనమర్థుని జీవయాత్ర’ గోపీచంద్ తెలుగులో ప్రవేశపెట్టిన కొత్త నవల—మనో విశ్లేషణము ప్రధానమైన నవల.

సీతారామరావు మనస్తత్వంలో ప్రథమంగా పేర్కొనదగిన గుణం స్వాభిమానం. అది తండ్రి వ్యక్తిత్వపు ప్రభావంవల్ల దురభిమానంగా సంక్రమించింది. తండ్రి ఆతనికిచ్చిన చివరి సందేశం 'బాబూ మన వంశంపేరు నిలబెట్టు' అని. సీతారామరావు దురభిమానం ఒకవైపు తండ్రి గొప్పదనాన్ని, వంశ ప్రతిష్ఠనూ ఆశ్రయించింది: మరొకవైపు దైనందిన జీవితంలో అది అన్నింటినీ తిరస్కారభావంతో ప్రశ్నించే 'హేతువాదం'గా వ్యక్తమౌతూ ఉంటుంది. ఈ రెండింటి కలయికవల్ల సీతారామరావుకు జీవితంలో ప్రతివ్యక్తి హీనుడుగా, ప్రతివిషయమూ తుచ్ఛంగా. ప్రయోజనశూన్యంగా కనిపిస్తుంది. డబ్బు, పెళ్ళి, ప్రసూతి, ఉద్యోగం, సంఘ సంస్కరణ, సౌందర్యం, సుఖం—అన్నింటినీ 'ఎందుకు?' 'ఏమిటి?' అని ప్రశ్నించి మనసా తిరస్కరించటంతో అతనికి మిగిలినదేమీ కనిపించదు; జీవితమే ఒక మురికికూపంగా కనిపిస్తుంది. స్వోత్కర్ష హేతువాదాన్ని గండగొడ్డలిగా ప్రయోగిస్తూ చేసే విధ్వంసానికి ఏవీ మిగలవు; అయితే జీవితమాత్రం ఎందుకు? అనేప్రశ్న హేతువాదపు చివరి సరిహద్దుదాకా తీసుకువెళ్తుంది అనలు ఆలోచించటమే, హేతువుల్ని వెదకటమే కప్పేమో అనే సందేహం కలుగుతుంది. ఇది హేతువాదం తనమీద తనే తిరుగుబాటు చెయ్యటం. జీవితం ఎందుకు ? అనే ప్రశ్నకు హేతువాది సమాధానం ఏమిటి? చైతన్యం, ప్రాణం, పదార్థాన్ని (matter) మించి వేరుగా లేవు. పదార్థం పరిణామం చెందటంలో ఒకదశలో ప్రాణం ఏర్పడింది. ఒకానొక కలయికవల్ల. ప్రాణం ఎందుకు ఏర్పడింది ? నిర్నిమిత్తంగా. నిర్నిమిత్తంగా ఏర్పడి పరిణామం చెందే ప్రాణానికి నిర్దిష్టమైన ప్రయోజనం లేనప్పుడు జీవితానికి ఆదర్శం అనీ ప్రయోజనం అనీ ఎక్కడనుంచి వస్తుంది? ఏదోచెయ్యాలనీ లేక చెయ్యనక్కర్లేదనీ అనుకోవటం రెండూ దురభి

ప్రాయాలే. తేలిం దేమిటి ? నిర్నిమిత్తంగా పుట్టాం. నిర్నిమిత్తంగా బ్రతకటానికి వీలుంటే బ్రతకాలి లేకపోతే చావాలి అని. కాని నిర్నిమిత్తంగా బ్రతకటానికి వీలు కనిపించటంలేదే ! బహుశా ఇలా ఆలోచించటమే. ఈ ఈ హేతువాదమే తప్పేమో ? .... ఆలోచించకుండా మనస్సు చిక్కబట్టితే ? కాని, ఆలోచించేదే తనైతే ఇక చిక్కబడే దెవ్వరు ? “చూసేదాన్ని చూడు అంటారు వేదాంతాలు. చూచేదే తనై నప్పుడు. చూసేదాన్ని తనెట్లా చూస్తాడు ? .... సీతారామారావు ఆలోచనాశక్తికి ఇది సరిహద్దు. కాని గోపీచంద్ సీతారామారావు చూడలేనిదాన్ని చూడగలిగారు— అందుకే సీతారామారావు అనే ఛాయని తననుండి వేరుచేసి చూచి వర్ణించగలిగారు. ఫలితంగా సీతారామారావుకు పట్టిన దుర్గతి తనకు పట్టకుండా తప్పించుకున్నారు.

గోపీచంద్ మన స్వత్వం, ఆచలోన ఇంతమేర సీతారామారావు మన స్వత్వం ఆలోచనతో ఏకీభవించాయి అనటానికి ఒక రకమయిన ఋజువు గోపీచంద్ ‘అనమర్థుని జీవయాత్ర’కు పూర్వం వ్రాసిన కథలు. సంప్రదాయాల్ని, సాంఘిక వ్యవస్థల్ని, భావనాత్మక ప్రేమనీ, రాజకీయాల్ని నెక్స్ ప్రాదాన్యాన్నీ, సర్వ విషయాల్ని ప్రశ్నిస్తూ విమర్శిస్తూ వ్రాసిన ఆ కథల్లో చాలవరకు యాథార్థ్యం మీద పాఠకులకు సరియైన దృష్టిని ఏర్పరిచే ప్రయోజనం ఉన్నా, కొన్నికథల్లో ఆ ధోరణి కేవలం అవహేళనగా. ఏవగింపుగా— కనిపిస్తుంది. ముఖ్యంగా ‘నెక్స్’ను ప్రవేశపెట్టిన కథల్లో ‘పతివ్రత ఆంతరంగికం’ ‘అమలిన శృంగారం’ ఇందుకు ఉదాహరణ. ఏమైనా ఆ కథలోని హేతువాద ధోరణి—ఒక విషయాన్ని తీసుకుని ఇందులో ఈ లోపం, ఈ నీచత్వం. ఈ దొంకతిరుగుడు, యీ తెలివిలేమి ఉంది మీరు గమనించారా? అనీ, దీని గొప్పేమిటి ? అనీ చులకనచేసే ధోరణి కావటం గమనింపతగ్గ విషయం. ఆ ధోరణి సాహిత్యంలో ఫలప్రదం కావటానికి దాని

వెనుక గోపీచంద్ లో జీవితాన్ని గూర్చిన ఆసక్తి, ఆశ అప్పటికింకా ఒక జ్యోతిగా వెలుగుతుండటమే కారణం: “ఆశకు అంతులేదు. జీవితానికి పునాదే ఆశ. జీవించడం అంటేనే ఆశపడటం. ఆశాజ్యోతి సర్వకాల సర్వావస్థలయందు వెలుగుతూనే ఉంటుంది.... దేనికోసం బ్రతకటం అనే ప్రశ్న అర్థంలేని ప్రశ్న. బ్రతకటమే ఆనందం. కొడి రాలింది. దీపం మెరిసింది. మెరవటంలో కొలనులోని కలువపువ్వులా మెరిసింది. భక్తున తెల్లవారింది.” ఈ వాక్యాలు ‘ఆశాజ్యోతి’ అనే కథ ముగింపు వాక్యాలు. గోపీచంద్ వ్రాసిన అన్నికథలలో ‘ఆశాజ్యోతి’ విశిష్టమైనది. ఆ కథలో ‘ఇదీ యిందులోని మంచి’ అని నిర్దేశించిచూపే ధోరణి ఉంది. మిగతా కథలలో ‘ఇదీ యిందులోని రోపం’ అని నిర్దేశించటమే గోపీచంద్ ధోరణి. ఆ హేతువాద ధోరణి జీవితంపట్ల మౌలికమైన విశ్వాసానికి భిన్నంగా, విరుద్ధంగా సాగనందువల్లే గోపీచంద్ కథలు ప్రయోజనాత్మకంగా ఉన్నాయి అనే విషయం యిక్కడ మనం విస్మరించకూడదు.

తండ్రిమరణానంతరం గోపీచంద్ యొక్క హేతువాద విమర్శనా ధోరణి జీవితంపట్ల విశ్వాసాన్నే ఛేదించే ధోరణిగా మారింది. జీవితంలో ఏ ఒక్కటి లోపరహితంగా ఆదర్శయుతంగా కనిపించనప్పుడు జీవితం మాత్రం ఎందుకు? అనే ప్రశ్న వచ్చింది. గోపీచంద్ కు యీ ప్రశ్న తప్పు ప్రశ్నగా తోచింది; జీవించటానికి సామర్థ్యం లేనివాడే ఈ ప్రశ్న వేసు కుంటాడు అనిపించింది. అందుకే ‘అనమర్థుని జీవయాత్ర’ నవల వ్రాయ వలసినవచ్చినది.

జీవితం ఎందుకు ? అనే ప్రశ్నకు సమాధానం ఆలోచనలో లభించదు. హేతువాదానికే అది సరిహద్దు. ఆ ప్రశ్నకు సమాధానం జీవితమే యివ్వాలి. అందుకే గోపీచంద్ సీతారామారావు జీవితాన్ని ఊహించాడు. కొందరిలో స్వాభిమానం జిగిషగా ఉంటుంది. వ్యవహారాలలో దక్షతగా,

సామర్థ్యంగా అది వ్యక్తమౌతూ ఉంటుంది. ఇది క్రియాశక్తి ప్రధానమైన వ్యక్తులనంగతి. కాని ఆలోచనాశక్తి ప్రధానమైన వ్యక్తులలో, సీతారామారావువంటి వారిలో, జిగీషకంటె నిరాకృతి లేక తిరస్కృతి ఎక్కువ. తిరస్కారభావమే వాళ్ళు లోకంమీద సాధించే విజయం. దీన్నే 'అనమర్థత' అన్నాడు గోపీచంద్. తిరస్కారము హేతువాదం మూలంగా జరుగుతుంది సీతారామారావులో. జీవితంలో ప్రతివిషయాన్నీ ఎందుకు? అని ప్రశ్నించి తిరస్కరించి తన ఆధిక్యత నిలబెట్టుకోవాలనే వ్యర్థ ప్రయత్నం సీతారామారావుది. పిత్రార్జితంగా దక్కిన డబ్బు చేయిజారిపోవడంతో సీతారామారావు స్వాభిమానానికి ఆధిక్యతకూ మొదటిదెబ్బ తగులుతుంది. భార్య గుట్టగా సంసారాన్ని ఉన్నంతలో నిర్వహిస్తూ ఉంటుంది. అదీ అతని అభిమానానికి దెబ్బ. భార్యమీద కోపంవస్తుంది. డబ్బుమీద గౌరవం చూపకుండా, దానికోసం ప్రాకులాడకుండా, ఆర్థికసమస్య నెలా ఎదుర్కోవాలో అతనికి తెలీటంలేదు. పార్వతీ పరమేశ్వరులు వరం యిస్తే: (—ఆ వరంకూడా ప్రత్యేకంగా తనకే యివ్వాలి అంటుంది అతని దురభిమానం!) అసలు ఆకలి, అన్నం అనేవి ప్రపంచ సమస్యలు కావటమే సీతంగా కనిపిస్తుంది! మామ, మేనమామ వంటి వారితో వ్యవహారం నడపటమే స్వాభిమానానికి భంగకరంగా కనిపిస్తుంది! మేనమామ సాహాయ్యాన్ని అతను మూర్ఖంగా కాలదన్నుకుంటాడు. “సికిచ్చిన డబ్బుకి ఎన్ని కుక్కలు వచ్చేవా అని ఆలోచిస్తున్నా” నంటూ ఉత్తరం వ్రాస్తాడు, ఈ దురభిమానం సీతారామారావు తండ్రిలోనూ ఉండేదంటూ, తనూ, తన చెల్లెలూ పడ్డ బాధల్నిగూర్చి మేనమామ పాత కథలు త్రవ్వుతాడు. భూస్వామ్య వ్యవస్థకు సంబంధించిన దర్పమూ, గర్వమూ వంశపారంపర్యంగావస్తూ చివరిరోజులలో ఎటువంటి పరిణామం చెందిందో గోపీచంద్ యీ పట్టులో చక్కగా వ్యక్తంచేశాడు. లోకజ్ఞత, వ్యవహార దక్షత, వాస్తవికతను గుర్తించే బుద్ధికుశలతా లోపించినా వంశగౌరవం అనే దురభి

మానాన్నిడబ్బా. ఆ స్త్రీ, బంధువుల అభిమానం అనేవి ఉండటంవల్ల, ఒక తరం అసమర్థులు నిలబెట్టుకో గలిగారు. కాని సీతారామరావు తరం వచ్చేటప్పటికి అటువంటి అధికృత నిలవలేదు. సీతారామరావు ఆదర్శవాదీ, హేతువాదం వంటబట్టినవాడూ కావటంవల్ల డబ్బా, ఆ స్త్రీ, బంధువుల అభిమానమూ తొలగద్రోసి తన అసమర్థతను బయట పెట్టుకున్నాడు. అతని అభిమానానికి గట్టదెబ్బ తగిలింది.

అహం బాగా దెబ్బతిన్న సీతారామరావులో తిరుగు దెబ్బకొట్టే శక్తికూడా శూన్యం. “కుట్ర కుట్ర—మామా మేనమామల కలయిక” అంటూ బొమ్మ గీస్తాడు ఏమీ తోచక. అతనికోపం భార్యమీదికి తిరుగుతుంది. తలమీద కాకి తన్నినా, ఎరుకలదానితో పేచీవచ్చినా, అతని కోపం భార్య పిల్లలమీద ప్రసరిస్తుంది. కాని ప్రపంచంమీద కాదు. ఇందులో ఒక సున్నితమైన మనస్తత్వ విషయం ఉంది. ఒకసారి రెండు సార్లు లోకవ్యవహారంలో దెబ్బతిన్న వ్యక్తికి లోకాన్ని చూస్తే భయమూ, తన ప్రయోజకత్వంమీద అవనమ్మకమూ యిసుమడిస్తాయి. ఇలా అత్త విశ్వాసానికి సంబంధించినంతమేర, హేతువాద దృక్పథం గాని మరొక దృక్పథం గాని, కేవలం దృక్పథం, ఏమీ చెయ్యలేదనే సంగతి ఋజువవుతున్నది. ధైర్యమూ, పిరికితనమూ వంటి గుణాలు వ్యక్తిత్వానికి సంబంధించినవి కావటంతో లేని ధైర్యాన్ని హేతువాద కౌశలం తెచ్చిపెట్టలేదు. సీతారామరావు హేతువాదం జీవిత సమస్యల నుంచి పరారీ కావటానికి సాధనంగా పనిచేస్తూ అతనిపిరికితనాన్నే వ్యక్తం చేస్తుంది.

సీతారామరావు హృదయం లేనివాడూ, అప్యాయతా, ప్రేమా ఎరగనివాడూ కాడు. మంచిరోజులలో భార్యనూ, పిల్లల్నీ ప్రేమతో, ఆదరంతో చూసినవాడే. అందువల్లే అతనిలో కనిపిస్తున్న మార్పు ఎంత

బాధాకరంగా ఉన్నా వాళ్ళు అతణ్ణి ప్రేమిస్తూ గౌరవిస్తూనే ఉన్నారు. ఆ సంగతి అతనికి తెలుసు. పోతే, సీతారామారావుకు తన అసమర్థతకు మూలకారణం తన మెత్తని హృదయమేమో అని తోస్తుంది. మెత్తని హృదయం అంటే ఏమిటి? మళ్ళీ హేతు వివేచన ప్రారంభం. అది నరాలలో బలహీనత. నరాలు పటుత్వం తప్పటం ఎందుకు? ఆలోచనల వల్ల, ఆలోచనలు ఎందుకు? ఏ పని చెయ్యలేకపోవటంవల్ల. ఎందుకు ఏ పని చెయ్యి బుద్ధిపుట్టలేదు? పరిస్థితులవల్ల. అయితే పరిస్థితులు ఎందుకు మార్చుకోరాదు? అలా బుద్ధి కలగటంలేదు. ఎందుకు? పరిస్థితులు మారితేనే గాని బుద్ధి మారదు. ఇలా పెళ్ళి అయితేగాని పిచ్చి కుదరదు, పిచ్చి కుదిరితే గాని పెళ్ళికాదు అనే వ్యూహంలో వచ్చి నిలిచిపోతుంది. అతని హేతువివేచన. సీతారామారావు హేతువాదం కర్డుని దివ్యాత్మ విద్యలాగా, అతి క్లిష్టసమయంలో చావు బ్రదుకులు తేల్చుకునే పరీక్ష సమయంలో ఎందుకూ కొరగాని వాదమైపోయింది.

సీతారామారావు ఆంతర్యంలోని సంఘర్షణ భార్యతో పోట్లాడటంతో, భార్యమీద చేయి చేసుకోవటంతో పూర్తిగా బహిరతమైపోతుంది. సమస్య పరిష్కారమార్గం ఆలోచనకు లొంగకపోవడంతో, సంకల్పశక్తి (will) చెధరిపోవటంతో, సీతారామారావు ప్రవర్తన పిచ్చివాని ప్రవర్తనలా తయారవుతుంది. ప్రపంచాన్ని నిరాకరిస్తూ పరారీ అయ్యే ప్రవృత్తి శూన్యంలో గుడిసుళ్ళు తిరిగి చివరకు ప్రపంచంవై పే విధ్వంసక శక్తిగా, ద్వేషంగా ప్రసరిస్తుంది. దెబ్బతిన్న ఆహం ప్రపంచంమీద కక్ష తీర్చుకోవటానికి ప్రయత్నిస్తుంది. విలువలు తారుమారవుతాయి. భార్య, స్నేహితులు—తను ఒకప్పుడు ప్రేమించిన వ్యక్తులే ఇప్పుడు నికృష్టులుగా కనిపిస్తారు. చివరకు మానవు డెవడైనానరే వాడిమీద ద్వేషం పుట్టుకొస్తుంది. (దారులు కొట్టి బాటసారులని హింసించటం ఎంత హాయిగా ఉంటుందని ఊహి

స్తాడు.) కాని ఈ ద్వేషం నిజానికి 'సంఘం' అనే సముదాయం మీద. "సంఘంలో ఉన్న కట్టుబాట్లు నియమాలు, ఆచారాలు, న్యాయశాస్త్రాలు— ఏమీ లేకుండా ఉండటం అతనికి హాయిగా ఉంది." ఈ 'సంఘం' అనే శృంఖలం లేకపోతే అతనిలోని మానవత్వం స్వేచ్ఛను అనుభవిస్తూ హాయిగా ఉంటుందనిపిస్తుంది. అడవిలో ('సంఘం' లేనిచోట) వయస్సులో ఉన్న ఆడపిల్ల నొక్కరైను బంధించినట్లూ, మానభంగం చేయబోయినట్లూ ఊహించికూడా ఆమెను చివరకు వదలిపెట్టి ఆమె కృతజ్ఞతకు పాత్రుడైనట్లే ఊహించుకుంటాడు—ఇది సీతారామరావులో 'సంఘం' యొక్క బరువుబాధ్యతలు సోకని పసితనమునాటి ముగ్ధ ప్రకృతి; సినలైన మానవత్వం. నిజానికి సీతారామరావు పిచ్చి ప్రవర్తనలో ప్రస్ఫుటమయ్యే సంఘర్షణ అతని మానవత్వపు ముగ్ధ ప్రకృతికీ. 'సంఘం' అతనిమీద మోపిన ఆదర్శాల, కట్టుబాట్ల, ఆచారాల బరువుతో తయారయిన వ్యక్తిత్వానికీ. రామయ్య తాతతో అతని సంభాషణలో ఈ సంగతి వ్యక్తమౌతుంది. తర్వాత అతను బజార్ను వడి తనచుట్టూపోగైన జనానికి ఉపన్యసిస్తాడు. అందులో సీతారామరావు మానవత్వము హేతువాదంమీద తిరుగుబాటు చేస్తుంది. సాంఘికమైన దృష్టిని అతనిలో తీర్చి దిద్దుతూ వచ్చినవాడు తండ్రి. ఆ దృష్టి హేతువాదం ప్రతిపాదించిన మానవ చరిత్రను అంగీకరిస్తూ వచ్చింది. సీతారామరావు తిరుగుబాటు దానిమీదే: మొదట్లో దేవుడు, తర్వాత మానవ సంఘం, తర్వాత సంఘంలో ఆఖరి వర్గం, ఆట తర్వాత పరిణామసిద్ధాంతం—ఇలా ఆదర్శాలు ఒకటి తర్వాత ఒకటి మారుతూ సామాన్యుణ్ణి మభ్యపెట్టుతూ వస్తున్నాయనీ, సామాన్యుడి జీవితానికి వీటితో సంబంధం కేవలం కృతకమనీ ఉపన్యసిస్తాడు సీతారామరావు. "వీళ్ళు హేతువాదం మీద ఆధారపడమంటారా. ఎందుకు? ఎందుకు? అని ప్రశ్నించుకోమని చెబుతారా. అన్ని 'ఎందుకు'లకీ

వాళ్ళు జ్ఞానాన్నిబట్టి జవాబులు చెబుతారు. మనకున్న జ్ఞానాన్ని బట్టి మనం నమ్ముతాం. కాని ఆఖరి 'ఎందుకు'కు జవాబు లేదురా నా తండ్రి.... ఒరేయ్ మనం పుట్టటం నిజం. చావటం నిజం. మధ్యన బతకటం నిజం.... బతకటానికి మనకు కావలసింది అన్న మేగడరా! దీనికింత గొడవెందుకురా? ఈ ప్రపంచంలో ఏమో ఉందని మళ్ళపెట్టి దానికోసం పోట్లాడుకు చచ్చేట్లు చేస్తున్నారా....ఎందుకురా, ఎవరు కట్టుకుపోయేది ఏముందిరా! బతకండ్రా తండ్రుల్లారా, చచ్చేదాకా బతకండి" అకటూ ముగిస్తాడు. సిద్ధాంతాలకూ, వర్గాలకూ అతీతమైన మానవత్వపు ఆక్రోశం. లోకం దృష్టిలో పిచ్చి వాడైన సీతారామారావు నోట ఇలా వెలువడుతుంది. సీతారామారావు లోని ఈ మానవత్వమే అతణ్ణి ఒక బోగందానివట్ల జాలి, కరుణ చూపించేలా చేస్తుంది. కారణం ఆమెకూడా 'నంఘం', 'నీతి' అనే వాటివల్ల బాధించబడుతున్న వ్యక్తి. "తన ఇంటిముందు నుంచి ఊళ్ళో మురికినంతా పోగుచేసుకుని నెమ్మదిగా, నిశ్శబ్దంగా, గర్బిణీశ్రీకిమల్లే పారే కాలువ జ్ఞాపకమొచ్చింది. ఆమెకు మనస్సులో నమస్కరించుకొన్నాడు." కాని ఈ ఊహలోనూ ఆమెను సాంఘిక దృష్టితో చూడటమే ఉంది. ఆమె భార్యగా ఉండి పిల్లల్ని కనాలన్న కోర్కె ఉన్నట్లు వ్యక్తంచేస్తూ "మీరట్లా అంటారుగాని మేమూ అందరివంటి వాళ్ళమే" అనగానే, సీతారామారావు ఉలిక్కిపడతాడు అప్పుడు అతనికి అమెలో ఉన్న మానవత్వమూ తనలో ఉన్న మానవత్వమూ, వివిధ సిద్ధాంతాలు ప్రవచిస్తూ మేధావులనుకునే తన స్నేహితుల్లో ఉన్న మానవత్వమూ, అంతా ఒక్కచేనన్న 'అద్వైత' భావన స్ఫురిస్తుంది: "పైమెరుగులేకప్ప ప్రపంచంలో అందరూ ఒకచేనా ఏమిటి? అందుకనే కాబోలు ఉద్రేకం వచ్చినప్పుడు అందరూ ఒకే రకంగా ప్రవర్తిస్తారు. ఆకలివేసినప్పుడు, కోపం వచ్చినప్పుడు, విచారం కలిగినప్పుడు, ప్రేమ సందర్భాలలో అంతా ఒకేవిధంగా ప్రవర్తిస్తారు. భేదాలు పైపూతలోనే! పూత చెరిగిపోతే అంతా ఒకచే నరుకు!" అయినప్పుడు

తాగనివాడు, తాగే వాణ్ణిమాచి వాడు తనకంటే హీనుడైనట్లు “తాగావట్రా?” అని గద్దించటం ఏం సబబు? ‘సంఘం’ అనేది అచ్చంగా చేస్తున్న పని ఇదే! “సీతారామారావుకి సంఘాన్ని తన్నబుద్ధి అయింది. కాని ఎట్లా తన్నే బుద్ధు?” ఒక మీటింగు జరుగుతూ ఉంటుంది. “తాను పెడుకుతున్న సంఘం, తన్ను హింసించిన సంఘం, తనకు కనబడకుండా తప్పించుకొన్న సంఘం అదే అనిపించింది.” సీతారామారావు వేదిక ఎక్కి సంఘం పెద్దల ఒక్కొక్కరి జీవితాన్నీ, అందులో కుళ్ళునీ బయట పెట్టుతాడు. అందరూ కలిసి అతణ్ణి పిచ్చివాని క్రింద లెక్కగట్టి తన్ని పడేస్తారు.

సీతారామారావు పిచ్చి, పిచ్చి కానేకాదు. అతని ఆంతర్యంలోని సంఘర్షణ బహిర్గతమై, బాహ్యోనికి ఆంతర్యానికి గల తెరను తాత్కాలికంగా ఛేదించివేసింది! ఆ ‘అద్వైత’ మనఃస్థితిలో సీతారామారావులోని మానవ త్వము, ‘సంఘం,’ ‘సంస్కారం’ అనే శృంఖలాల్ని విడిల్చివేసి, నిజ స్వరూపాన్ని నిలబెట్టుకొన్నది. మానవత్వం జయించింది. నిజమే! కాని సంఘం గుర్తించని, సంఘానికి వెలియైన, సంఘంతో విరోధించిన మానవత్వమే ఇది! ఈ సీతారామారావుకి సంఘంలో స్థానం ఎక్కడ? సీతారామారావు నూతన దృష్టికి సంఘంలో భిన్నత్వం, దానివెనుక మానవత్వపు ఏకత్వం కనిపించింది: “ఒకవాదం మరొక వాదాన్ని రూపు మాపటం లేదు. వివిధ దశలకు సంబంధించిన కార్తూ, గుర్రాలూ, ఎడ్ల బళ్ళూ అన్నీ సంఘంలో ఉంటూనే ఉన్నై.... ఒకటివచ్చి రెండోదాని అవసరం లేకుండా చెయ్యటంగాని, నామరూపాలు లేకుండా చెయ్యటంగానీ లేదు. అలా జరగటంలేదు. మానవ సంఘం ఎన్ని దశలు దాటినా, ఎంత పరిణామం చెందినా, అన్నిదశలకు సంబంధించిన లక్షణాలూ ఎప్పటికప్పుడు సంఘంలో ఉంటూనే ఉన్నై. ఈ అన్ని లక్షణాలనూ కలుపుకునే సంఘం

వృద్ధిజెందుతూఉంది ....అయితే ఒకదశనుంచి మరొక దశకురావటం అంటే ఏమి? ” సీతారామరావును గమనిస్తూ, ప్రక్కనే ఉన్న రామయ్యతాత సమాధానం సూచిస్తాడు : “మానవుడీ విధంగా అభివృద్ధి చెందుతూపోతే ఒకప్పటికి సంఘానికి దోహదం ఇచ్చే పనులే చేస్తాడు. వ్యక్తికి ఆనందాన్నీ, తృప్తినిఇచ్చే స్థితి వస్తుంది ....అప్పుడు ‘ఎందుకు?’ అనే ప్రశ్నకు తావులేదు. ఎందుకనే ప్రశ్న మానవునిచేత మంచిపనులు చేయించటానికి సహాయకంగా ఉండటానికి పుట్టింది. మానవునికి మంచిపనులు చెయ్యటమే స్వభావం అయినప్పుడు ఈ ‘ఎందుకు’ యొక్క అవసరం ఊజిస్తుంది. లేకుండా పోతుంది ....సాంఘికపరిణామంలో మానవునికి ఆనందం ఇచ్చే మనస్తత్వం కలిగిన సంఘానికి మానవునికి సంఘర్షణ ఉండదు .... మానవుడు పరిపూర్ణ మానవుడవుతాడు ....సాంఘిక దృష్టి అలవరచుకొని ముందు చూడు. సంఘాన్ని ముక్కలుగా (వర్గాలుగా) చూడక మొత్తంగా చూడటం నేర్చుకో ....ఇప్పుడు నువ్వు తరువాత మెట్టుకు వెళ్ళవలసిన స్థితికి వచ్చావు. దైర్యంగా ముందుకు వెళ్ళు. నువ్వు సుఖపడు, నీ కుటుంబాన్ని సుఖపెట్టు, రోకాన్ని సుఖపెట్టు ....” జీవితం ఎందుకు ? అనే ప్రశ్నకు సంఘ పరిణామానికి, అని జవాబు ! ఆ పరిణామం పూర్తయేదాకా మానవునికి స్వేచ్ఛలేదు! పరిపూర్ణత లేదు! అదిఎప్పుడు ఎంతకాలంలో పూర్తవుతుంది ? అనే ప్రశ్నకు జవాబులేదు. ఏమో ! ఎప్పుడో ! ఈ పరిణామ వాదం అంతులేని సౌరంగంగా కన్పిస్తోంది. అంతేకాదు, సీతారామరావులో మేల్కొన్న మానవత్వాన్ని ‘నీకు స్వేచ్ఛలేదు, నువ్వు కోరే పరిపూర్ణతరాదు, నువ్వు సంఘానికి బానిసగానే ఉండాలి, నీ స్థానం అదే!’ అంటూ ఏ పంజరంలో నుంచీ విముక్తి లభించినట్లయిందో ఆ పంజరంలోకే మళ్ళీ వెళ్ళి కూర్చోమంటున్నది ఈ సాంఘిక దృష్టి : “సీతారామరావు .... మూర్తి భవించిన నిశ్శబ్దంలా కూర్చున్నాడు .... ఆర్థ చంద్రాకారాన్నీ అంతులేని

సౌరంగాన్ని చూస్తున్నాడు. అతని కళ్ళవెంట కన్నీటి చుక్కలు రాలుతున్నై. ఉండి ఉండి ఆకస్మాత్తుగా ‘మిథ్య, మిథ్య, అంతా మిథ్య !’ అని తన విశ్వాసాన్ని నిలదెబ్బకొట్టానికి అరిచాడు.” అర్థచంద్రాకారం అతని మానవత్వం : సంఘానికి వెలియైన ఆ మానవత్వానికి పూర్వత్వం లేదు : కాని అంతులేని సౌరంగం మాత్రం తనకు మార్గం కాదు : అందులో ఏమున్నది ? అంధకారం, చూడ్యం తప్ప : అయితే వేరే మార్గమేలేదా ? జీవితం మీద తన విశ్వాసం ఎలా నిలదెబ్బకొవటం ? తన మానవత్వానికి స్థానం ఎక్కడ ?

సీతారామరావు శృణానంవైపు నడుస్తాడు. సీతారామరావు తన లోని మృత్యు చాచుతో—‘జీవితం ఎందుకు ?’ అని అవిశ్వాసం ప్రకటించిన తనలోని ఒక భాగంతో—ముఖాముఖి నిలుచుంటాడు. ఆ భాగం తన తండ్రినుంచీ సంక్రమించిందని అతనికి వెంటనే తెలుస్తుంది. “ఏం నాయనా, నేనుచేసింది తప్పా?” అది తండ్రి గొంతుకలానే ఉంది: తండ్రి ‘ఎందుకు?’ అని ప్రశ్నించటం (హేతువాద దృక్పథం) తనకు నేర్పాడు. ఫలితం ‘జిల్లేడుమొక్కలు’: “అతనికి ఈ జిల్లేడు మొక్కలకు తన తండ్రి ఎరువయ్యాడనిపించింది....ఉన్న మొక్కల్లో పెద్దమొక్క కదిలింది. తన్ను పలకరించింది. ‘అన్నాయ్’ అంది. అతడు ఉలిక్కిపడ్డాడు.” హేతువాద దృక్పథం ఒక్కటే కాదు, గౌరవ స్రతిష్ఠల పేరిట దురభిమానం కూడా తండ్రినుంచీ సంక్రమించిందే. ఈ రెండింటిమీద తిరుగుబాటుచేసి, బజార్ను పడి, సంఘాన్నీ సాంఘిక దృక్పథాన్నీ తిరస్కరించి, దెబ్బలుతిని, సంఘంలో ఇముడలేక శృణానం వైపు నడచిన ‘మానవత్వపు’ అంశ, అది తల్లినుంచీ సంక్రమించింది: సీతారామరావులోని ఈ రెండు భాగాల మధ్యా వివాదం బయల్పడుతుంది.

ఇక్కడ జాగ్రత్తగా చదివి అన్వయించుకోవలసిన భాగం ఒకటి ఉంది. సీతారామరావు శృతానంలో నిజంగానే ఒక మునలివాణ్ణి చూస్తాడు: 'ఏం నాయనా, నేను చేసింది తప్పా?' అని ఆవ్యక్తి ప్రశ్నిస్తాడు. సీతారామరావు ఆంతర్యానికి యిది తన తండ్రి అడుగుతున్న ప్రశ్నలా తోస్తుంది. 'ఏది తప్పి ఎవరు చెప్పగలరు? ఎవరి మనస్సు వాళ్ళకే సాక్షి' అంటాడు. ఈ మాట తండ్రిని ఉద్దేశించి అన్నట్లే అంటాడు. ఒక్క లిప్తలో జిల్లేడు మొక్కలు కదలటం, తన తండ్రి తనని తప్పుపట్టటం, తను తండ్రిదే తప్పని తిరగబడటం, తనలోనే తండ్రి ఆంశ ఒకభాగంగా తల్లిఆంశ ఒక భాగంగా రెండురకాల వ్యక్తిత్వాలు ఉండటం, సీతారామరావు గుర్తిస్తాడు. ఇంతలో ఎదుట నిలుచున్న వృద్ధుడు సీతారామరావు అన్న మాటకు సమాధానంగా: 'అదుగదీ—బాబు, సత్యం చెప్పావు. నూరేళ్ళు వర్తిల్లు!....' అంటూ తను సీతిగా బతకలేక పోవటం, తన కూతురు తనకోసం చేసిన త్యాగం, ఆమె చనిపోవటం గూర్చి చెబుతాడు. సీతారామరావులోని మానవత్వానికి, అంటే తల్లి అంశకూ, వైయక్తిక:దృక్పథానికి (ఎవరి మనసు వాళ్ళకే సాక్షి అనే మాటకు) మదతు లభిస్తుంది. చావు బ్రదుకులూ, సుఖ దుఃఖాలూ, కేవలం సిద్ధాంతాలకూ ఆదర్శాలకూ, దృక్పథాలకూ, హెచ్చుతగ్గులకూ అతీతమైన పరమ సత్యాలగా గోచరిస్తాయి, వృద్ధుని చరిత్ర విన్న సీతారామరావుకు.

అయితే సీతారామరావు తను ఏ అంశగా జీవించాలి? ఎవరు నిజమైన సీతారామరావు? తండ్రి 'వీడొక పీడకలగా ఉన్నాడు' అంటూ విస్మయిస్తాడు. తల్లి సమాధి 'బాబూ!' అని పిలుస్తూ 'నువ్వు మారావు నాయనా!' అంటుంది. సీతారామరావు ఆ సమాధిమీద పడి భోదన ఏడుస్తాడు. 'ఏమి లాభంలేదమ్మా! ఆలస్యం అయిపోయిందమ్మా!' అంటాడు. గతజీవితం తాలూకు ఫలితాలు, తను మారినా, భవిష్యత్తులో

తనను వెంటాడక మానుతాయా ? అని అతని సందేహం. అదే అతని ఆకారం. వృద్ధాప్యం వస్తుంది. తన పిల్లలు, తన భార్యని ప్రేమించినట్లు తనని ప్రేమించరు. 'తన్ను జాలి తలిచేవాళ్ళు లేరు.' 'తనకు సానుభూతి చూపేవాళ్ళు కూడా లేరు.' ఇదీ తండ్రి అంశగా పెరిగిన తన ఆకారం ! తన ఆకారాన్ని తాను జయించలేదా ? సీతారామరావుకూ అతని ఆకారానికి మల్లయుద్ధం ప్రారంభమౌతుంది. "తన ఆకారాన్ని లోబరుచుకున్నాడు. తన ఆకారాన్ని జయించాడు. తన ఆకారాన్ని నామరూపాలు లేకుండా చేస్తున్నాడు .... తన్ను తానే హత్య చేసుకున్నాడు." అతనికి అతని ఆకారానికి అంతటి అవినాభావ సంబంధం !

జీవితం ఎందుకు ? అనే ప్రశ్నకు, జీవితం ఎలాగో ఒకలాగా జీవించటానికే ! అనే సమాధానం సీతారామరావుకు లభించింది. కాని భవిష్యత్తులో ఎలా జీవించాలి ! తనకు ప్రేమ లభ్యంకాదేమో ! అన్న సందేహంతో పోరాడుతూనే, దానిమీద సాధించిన విజయం ఫలితంగానే సీతారామరావు మరణించాడు. అతని మరణం అతను జీవితం మీద విశ్వాసాన్ని నిలబెట్టుకోవటమే !

నవలలో 'అనమర్దుని అంతం' అనేది యింపుమింపు సగం భాగంగా ఉంది; ఇది ఉత్తమ రచన, చాల జాగ్రత్తగా చదువవలసిన రచన. సీతారామరావు 'పిచ్చి' షేక్స్పియర్ నాటకాల్లో హేమెట్, లియర్ పాత్రల 'పిచ్చి' కోవకు చెందింది. లియర్ కొమార్తెల కృతఘ్నుతతో అతని ఊహా ప్రపంచం బద్ధలు కావటంతో, స్వాభిమానము, దర్పము, చక్రవర్తి నన్నభావము ఊడిపడటంతో తనలోని మానవత్వపు లోతున్న స్పృశించి, తద్వారా నికృష్టుడైన బిచ్చగానితో తాదాత్మ్యాన్ని అనుభవిస్తాడు—ఆ నమయంలో అతను 'సంఘం' బాహ్యవేషం మీదా, కట్టుబాట్లు, ఆదర్శాలు, న్యాయం మొదలైనవాని మీదా చేసే విమర్శా, సీతారామరావు 'సంఘం'

మీద చూపే తిరుగుబాటూ ఒక కోవకు చెందినవే. హేమెట్, లియోలు మరణించినా, వారి మరణం ద్వారా వాళ్ళు సాధించిన ఆత్మజ్ఞానము, జీవితంపట్ల విశ్వాసమూ ప్రస్తుత మాతూనే ఉంటాయి. సీతారామరావు మరణం కూడా అటువంటిది :

సీతారామరావు పాత్ర సృష్టించటం ద్వారా గోపీచంద్ సాధించిన విజయం : సాంఘికదృష్టికీ. ఆదర్శాలకూ అతీతమైన జీవితంపట్ల విశ్వాసం. జీవితం ఎందుకు ? అనే ప్రశ్నకు జీవితం జీవించటానికే అన్నదే సమాధానం. జీవితం 'సంఘ పరిణామంలో పాత్ర నిర్వహించటానికి,' లేక 'తండ్రి గౌరవ ప్రతిష్ఠలు నిలబెట్టటానికి' అనేటటువంటివి సమాధానాలు కానేరవు అని గోపీచంద్ గుర్తించిన సత్యం.... "తర్కానికి ఆందకుండా ఉండి మానవుని అనుభవంలోనికి వచ్చే అనుభూతులు కొన్ని ఉన్నాయి. మానవునిచే అనేక కార్యాలను చేయించే స్వాభిమానం అనే గుణం ఉంది. వీటిని వేటిని ఆజులోకి తీసుకోదు హేతువాదం. అందువల్ల సత్య సాధనకు అది పూర్తిగా ఉపకరించదు.... హేతువాదం మనోవీధిలో ఉన్నంతవరకు ప్రమాదంలేదు. అప్పుడది విభిన్న దృక్పథాలనూ, సిద్ధాంతాలనూ కొంతవరకూ సహిస్తుంది. ఒకదానితో ఒకదాన్ని పోల్చి చూచుకొని సామరస్యంకోసం ప్రయత్నిస్తుంది. మారుతుంది. విశాలపడుతుంది. ఉన్నతిని పొందుతుంది. కాని జీవితంలో ఆడుగుపెట్టి పరిపాలించటానికి పునుకునేటప్పటికీ సిద్ధాంతంగా తయారై గిడనబారి ప్రతి అభివృద్ధికదలికకూ అడ్డుగా నిలచి నిరోధిస్తుంది. సామరస్యానికి కాక, సంఘర్షణకూ రక్తపూరిత విప్లవానికి కూడా దారితీస్తుంది...." (తత్వవేత్తలు : పీఠిక) 'అనమర్థుని జీవయాత్ర' వ్రాసిన సుమారు 15 సంవత్సరాల తర్వాత గోపీచంద్ వ్రాసిన పైవాక్యాలు ఆ నవలకు మంచి వ్యాఖ్యానంగా ఉన్నాయి. ఇందుతో, 'స్వాభిమానాన్ని' గూర్చి ప్రత్యేకంగా పేర్కొవటం,

హేతువాద దృక్పథం మనోవీధిని దాటి జీవితంలో ప్రవేశిస్తే కలిగే దుష్ఫలి తాన్ని సూచించటం ముఖ్యంగా గమనించదగ్గవి. 'అనమర్దుని జీవయాత్ర'ను తండ్రికి అంకితం యిస్తూ "నాన్నగారికి: ఎందుకు అన్నే ప్రశ్న నేర్పినం దుకు" అన్నారు గోపీచంద్. అది తనలోని తండ్రి ఛాయకు ఒక వీడ్కోలు నమస్కారం, దానితో ఆలోచనలో హేతువాద దృక్పథపు ప్రాభవానికి, కేవలం సాంఘిక దృష్టికి కూడా స్వస్తిచెప్పిన గోపీచంద్ జీవితాన్ని గూర్చి విచికిత్స బదులు విశ్వాసం పెంపొందించుకున్నారు. ఈ విశ్వాసం మాన వుడిమీద—సామాజికమైన మానవుడిమీద కాదు, వ్యక్తియైన మానవుడి మీద. ఫలితంగా ఎమ్. ఎన్. రామ్ దర్శనమే కాదు, ప్రపంచ తత్వ వేత్తల దర్శనములను కూడా ఆధ్యయనం చేశారు. ఇది మానవుల్లోని దృక్పథ వైవిధ్యాన్ని, భిన్నత్వాన్ని, గౌరవంతో, సమదృష్టితో అర్థంచేసు కునే ప్రయత్నం. అంతకంటె ముఖ్యంగా, గోపీచంద్ అనుభవద్వారా వ్యక్తిగతమైన జీవిత స్వరూపాన్నే దర్శించే ప్రయత్నం చేశారు. జీవితాన్ని విమర్శించే నెరసులు వెదికే దృక్పథంతో కాదు. జీవితాన్ని నమ్రతతో అంగీకరించి అనుభవించే దృక్పథంతో జరిగిన ఈ ప్రయత్నమే అతని తర్వాతి నవలలు ప్రతిబింబించాయి.

'అనమర్దుని జీవయాత్ర' తర్వాత గోపీచంద్ దృష్టి సామాజిక మానవుడి నుంచీ వ్యక్తియైన మానవుడిమీదికీ, ఆదర్శంనుంచీ యథార్థం మీదికీ మరలినందుకు తార్కాణ : 'సెక్స్' పట్ల ఆయన ఏర్పరచుకున్న క్రొత్త వైఖరి. సీతారామారావు తనలోని మానవత్వపు లోతుల్ని స్పృశించిన 'పిచ్చి'లో అనుభవించిన మొదటి సహానుభూతి ఒక భోగ వనిత కష్ట సుఖాలతో; తర్వాత శృశాన ఘట్టంలో, చివరి క్షణాల్లోనూ ఒక పతిత జీవిత గాథను విని మెలోని మానవత్వాన్ని గౌరవించటం ద్వారానే 'జీవితం జీవించటం కొనమే' అనే మహత్తర సత్యాన్ని ఆకళించుకుంటాడు.

నవలలో ఇది యాదృచ్ఛికంగా ప్రవేశపెట్టబడిన విషయంకాదు. హేతువాదిగా సంఘ చాలకుడుగా, కాల्పనిక కవుల మధురసంవేదననూ, చలం కథల లైంగిక ప్రవృత్తి తీవ్రతనూ, సంఘ పురోగతికి పనికిరానివిగా త్రోసిపుచ్చిన గోపీచంద్, వ్యక్తిలోని వ్యక్తిత్వానికి 'సెక్స్' కూగల గంభీరమైన ధార్మిక సంబంధాన్ని క్రమంగా అవగాహన చేసుకోవటం జరిగింది. వ్యక్తియైన మానవుణ్ణి ఆతని ద్వారా జీవిత పరమార్థాన్ని అన్వేషిస్తూ గోపీచంద్ మెట్టిన ప్రథమపాదం—ప్రీతి అర్థం చేసుకోవటం.

ఈ విషయాన్ని నిరూపిస్తున్న నవలలు 'పిల్ల తెమ్మెర', 'గడియ పడని తలుపులు', 'మెరుపుల మరకలు', ఈ మూడు నవలలూ ఇంచుమించు ఒక కాలంలోనే, ఒక సమస్యను గూర్చి మననం చేస్తూనే, వ్రాయబడినవి. ఒక విషయాన్ని పూర్తిగా ఆలోచించి దానిలోని వైవిధ్యాన్ని సమన్వయంచేస్తూ సమ్యక్ రూపం తీర్చిదిద్దే ప్రతిభ ఉత్తమమైంది. గోపీచంద్ ఒక ఊహ రాగానే దానికి వెంటనే రూపుకల్పించే ఉద్వేగ ప్రకృతి. ఆయన కథల్లో వ్యక్తమౌతున్న సత్యమే యిది. ఒక విషయాన్ని 'గూర్చిన భిన్నములైన ఊహల సంకీర్ణతను వివిధ లక్షణ సమన్వితమైన కావ్య స్వరూపంలో ఏకత్వంగా ప్రతిష్ఠించేందుకు కావలసిన ధారణ, ఓర్పు, గోపీచంద్ లో కనిపించదు. ఇది ఆయన ప్రతిభకు పరిధి. లేడికి లేచిందే పరుగు అన్నట్లు ఊహ రావటమే కథ లేక చిన్న నవల వ్రాయటం. ఫలితం మూడు నవలల్లోని వస్తువు ఒకటే కావటం, ఒకే సమస్య ముగ్గురు కథా నాయకులుగా రూపొందటం జరిగింది. శమంతకమణి, కోటిశ్వరమ్మ, ఉషారాణి ఒకే స్త్రీ మూర్తి యొక్క మూడు ప్రతిబింబాలు అనటంలో సందేహంలేదు.

పిల్ల తెమ్మెర

శ్రీలోని శ్రీత్వం 'సెక్స్' ఆకర్షణ; అంటే పురుషులమీద శ్రీ మొక్క ప్రభావం; ఇది శ్రీలలో వ్యక్తిత్వ వికాసంయొక్క మూలసత్యం. శ్రీ వ్యక్తిత్వ వికాసాన్ని గూర్చి సంఘంలో ఎన్నో అభిప్రాయాలున్నాయి. కాని ఆ అభిప్రాయాలన్నీంటినీ అధిగమించిన మూలసత్యం శ్రీత్వం. (వ్యక్తి వికాసం అనే భావమే ఆధునాతనమైంది). "ఒక శ్రీ ఇంట్లోనుంచీ అడుగుపెట్టి, దానివల్ల వచ్చే కష్టాలను ఎదుర్కొని సాంఘిక జీవితంలో బయటకు ప్రవేశించాలనుకోవటం ఉన్నత భావం. అటువంటి శ్రీకి ఆసరాగా నిలవాలనుకోవటం అంతకన్న ఉన్నతమైన భావం...." శమంతకమణి అనాధబాలిక. రామనాథం ఆమెను ఉద్ధరించటానికి వివాహంచేసుకొంటాడు. అంతేకాదు. ఆమె మనః ప్రవృత్తిని అర్థం చేసుకొని తనకు తోచినట్లు ఆమె వ్యక్తిత్వ వికాసానికి దోహదం చెయ్యటానికి ప్రయత్నిస్తాడు. "శమంతకమణి దృష్టి భగవంతుని పరం చెయ్యటానికి ప్రయత్నిస్తాడు." ఇంతలో శచీంద్రుడు అనే ఆదర్శవాది, సంఘ సంస్కర్త, ఆమెలోని సృత్య నాట్యకళా కౌశలాన్ని ప్రోది చెయ్యటమే ఆమెలో వ్యక్తి వికాసానికి మార్గమని, ఆమెను ఒక స్నేహితుడు నడుపుతున్న డ్యాన్సు స్కూల్లో చేర్చిస్తాడు. శమంతకమణి వ్యక్తిత్వానికి రామనాథం చూపిన భగవద్భక్తి, శచీంద్రుడు చూపిన కళాపేవా రెండూ నప్పినట్లే కనిపిస్తాయి; కాని చివరకు తేలిన సత్యం: రామనాథం, శచీంద్రుడు యిద్దరూ ఆమె శ్రీత్వానికి (సెక్స్ ఆకర్షణకు) లోబడటమే; డ్యాన్సు మాష్టరుదగ్గర డ్యాన్సు నేర్చుకోవటంలో వ్యక్తమైన శమంతకమణి శ్రద్ధాసక్తులు కూడా ఆ డ్యాన్సు మాష్టర్ని తన ప్రభావంలోకి లాక్కోవాలనే ఆమె శ్రీత్వమే తప్ప వేరు

కాదు! వివాహవ్యవస్థ నతిక్రమించి కళాసేవ నెపంతో పట్టణం చేరుకున్న శమంతకమణి స్వేచ్ఛాప్రవర్తన కూడా ఆ శ్రీత్వ విన్యాసమే! ఈ శ్రీత్వము రామనాదం, శచీంద్రునివంటి వారి అభిప్రాయాలకు ఆదర్శాలకు అతీతమైనది. డ్యాన్సు మాష్టర్ ఆమె శ్రేయస్సును గూర్చి పడే భయాన్నీ ఆదుర్దానీ లెక్కచెయ్యనిది! ఈ శ్రీత్వము 'పిల్ల తెమ్మెర' లాంటిది. "ఆమె .... బ్రతికి నన్నాళ్ళూ పిల్ల తెమ్మెరలాగు బ్రతుకుతుంది. అది తప్పో ఒప్పో ఆమెకు తెలియదు. అమె స్వభావం అది ...." ఈ శ్రీత్వము లైంగిక ప్రవృత్తితో తాదాత్మ్యము చెందినట్లు కనిపించినా, కాముకత్వంలో లేని ఆమాయకత్వం, హర్దము, మంచితనం ఇందులో భాసిస్తూ, కేవలం లైంగిక ప్రవృత్తి అనటానికి వీలేని అనిర్వచనీయమైన అతీతమైన వ్యక్తి ధర్మంగా యిది కనిపిస్తుంది. శ్రీ జీవిత గమ్యం వ్యక్తి వికాసమేనని వాదించే శచీంద్రుని వంటి సాంఘిక, ఆదర్శవాదులు, శ్రీత్వం గూర్చిన తమ సొంత అభిప్రాయాలు విచ్చిన్నమై, శ్రీత్వంయొక్క మూలసత్యాన్ని దర్శించినప్పుడు, దానికి లోబడినప్పుడు, ఆ అనుభవాన్ని అంగీకరించి భరించగలరా? వాళ్ళు ఎలా ప్రవర్తిస్తారు?

“ప్రపంచంలోని విచిత్ర వస్తువులలో తెల్లా విచిత్రమైన వస్తువు ఈ మనిషి అనే వ్యక్తి. ఈ వ్యక్తి ఎప్పటికప్పుడు తనే రైటని తప్పు యితరులదేననీ కారణాలను పోగు చేసుకోగలడు. ఒక్క కారణాలను పోగుచేసుకోటే కాదు; బహు చక్కగా తన్నుతాను మోసం చేసుకోగలడు. శచీంద్రుని వరుసలో కూడా ఇందుకు భిన్నమైంది ఎమీలేదు. శచీంద్రుడు చాలమంది మనుష్యులకంటే తెలివైనవాడు, వివేకవంతుడు. ఒకరకంగా మంచివాడు కూడాను. అతనే మామూలు ఆలోచనలు అల్లే వలయం నుంచీ తప్పించుకోలేకపోతే ఇక ఇతరుల మాట చెప్పుకొని ఏం ప్రయోజనం? అతను పెండ్లి అయిన శమంతకమణిని భర్త అనుమతి

లేకుండా మద్రాసు తీసుకువచ్చాడు. ప్రమాదవశాత్తే అప్పుగాక, ఆమెతో కాపురం చేశాడు. ఇప్పుడు భర్త పడేదాడ అతనికి గమనంలో లేదు. ఇప్పుడు ఆమె ఇతరులతో చనువుగా ఉంటూఉందని కోపిస్తున్నాడు. తనతో చనువుగా ఉన్నప్పుడూ ఇతరులతో ఉండటమే గదా. ఇప్పుడు తను పడుతున్నంత దాదా ఒకప్పుడు ఆమెభర్త పడి ఉండాలి గదా : భర్త అదుపులోనుంచీ తీసుకువచ్చిన తనకు, తన అదుపులో ఆమె ఉండాలనే భావం ఎందుకు కలగాలో : ఆ అధికారం తనకు ఎవరిచ్చారో : ఇవన్నీ ఆలోచనకే రావు. ఇప్పటికీ తనే రైటని ఆమెతప్పని అతని విధ్వాసం....”

శచీంద్రుడు శమంతకమణిని హత్య చేస్తాడు :

పైనుల్లేఖించిన భాగంలోని శచీంద్రుని గూర్చిన విమర్శ అతి నిశితమైనది. సాంఘికవాదులు, హేతువాదులు, ఇంత దూరం వెళ్ళనే వెళ్ళరు ; వాళ్ళ విమర్శ ఎప్పుడూ పర పరామర్శే తప్ప ఆత్మవిమర్శగా రూపొందదు. కాని విమర్శ ఇంత దూరం వెళ్ళితే తప్ప అహం, స్వార్థం అనే కళ్ళ గంతులు మనిషికి విడిపోవు. అవి విడిపోతేగాని శ్రీ జనాభ్యుదయాన్ని గూర్చి శ్రీ వ్యక్తిత్వ వికాసాన్ని గూర్చి సత్యం బోధపడదు. శ్రీత్వం ఒక సమ్మోహనశక్తి ; దాన్ని అర్థంచేసుకునేందుకు మనిషి దానికి లొంగకుండానైనా ఉండాలి, లేక తన స్వార్థమైనా త్యజించాలి.

శమంతకమణి ఆకర్షణకు లొంగని వ్యక్తి డ్యాన్సు మాష్టరు. కారణం : అతనికి “శ్రీలో గాని, పురుషునిలోగాని విచిత్రమైన ప్రవృత్తి కనుపించితే ఆ భావంమీదా, ఆ ప్రవృత్తిమీదా కలిగిన మమకారం, వాటికి స్థావరమైన వ్యక్తులను ఆశ్రయిస్తుంది ; ఆ వ్యక్తుల భౌతిక సౌందర్యంతో గానీ, మిగిలిన గుణగణాలతోగానీ నిమిత్తం ఉండదు.” అందుకే అతనికి మృణాళిని, హైందవ సంప్రదాయం మూర్తీభవించిన మృణాళినిమీద ప్రేమ. డ్యాన్సు మాష్టరు శమంతకమణి వ్యక్తిత్వప్రభావానికి అతీతుడు

కావటంవల్లే అతను ఆమెలోని శ్రీత్వ జిగీవకు అందని ఆదర్శమై, చివరకు ఆమె ఆరాధనకు పాత్రుడౌతాడు! ఆ ఆరాధనస్వరూపం—ఆమె తన బిడ్డలో అతని పోలికలు చూడటం! ఇది మాతృత్వానికి ఎంత చక్కని వ్యాఖ్యానం! గోపీచంద్ అభినందనీయుడు!

“పిల్లతెమ్మెర” నవలలో శమంతకమణి ‘శ్రీత్వా’నికి — అంటే సాంఘిక నిర్వచనాలకు అతీతమైన వ్యక్తి, మానవత్వానికి ప్రతీక. డ్యాన్సు మాష్టరు సహృదయుడు, కరుణాశీలి, మనస్వి ఆయన సంప్రదాయజ్ఞుడు. రామనాథం ప్రేమికుడు, ఆస్తికుడు. శచీంద్రుడు సంఘ సంస్కర్త, ఆదర్శవాది ఆయన ఆధునికుడు. మానవత్వానికి సంప్రదాయమూ, ఆస్తి కతా కలుగజేస్తున్న విపత్తు కంటే సాంఘికవాదినల్ల కలిగే విపత్తే అధిక తరమేమో అన్న ధ్వని! గోపీచంద్ యీ నవలలో డ్యాన్సు మాష్టరుగాను, అతని ప్రాత స్నేహితుడైన సాంఘికవాదిగాను దర్శనమిస్తాడు. సాంఘిక వాదించేసిన శ్రీ హత్యకు అతనికి ఆజన్మ కారాగారవాసము శిక్షపడుతుంది. గోపీచంద్ తనలోని ‘ప్రాత స్నేహితుని’ కిచ్చిన చివరి వీడ్కోలు యిది! అంతేకాదు! ఈ నవలలో సంప్రదాయాన్నీ (మృణాళిని) వ్యక్తి వికాసాన్నీ (శమంతకమణిని) జంటగా నిల్పేటట్టి ఏది? ఏది? అనే సందిగ్ధంలో ఉండిపోయాడు రచయిత.

గ డి య ప డ ని త లు పు లు

సంప్రదాయబద్ధమైన జీవితాన్నీ, భర్తనూ, వదిలి వ్యక్తి వికాసం ఆకాంక్షిస్తూ పట్టణం చేరిన అధునాతన యువతి కోటేశ్వరమ్మ ‘గడియ పడని తలుపులు’ నవలలో కథానాయిక. శ్రీత్వం ‘సెక్స్’ ఆకర్షణ : అది లోకాన్ని జయిస్తుంది. వ్యవహారాలు నడుపుతుంది. విజయ పరంపర సాధిస్తుంది. కాని తర్వాత ఏమిటి? “ఆమె డ్రెస్ చేసుకోవడం చాలా

బాగా డ్రెస్ చేసుకుంది. అందులో సందేహంలేదు. అక్కడికి వచ్చినవారి చూపులన్నీ ఆమెమీదే ఉండేంత అందంగా ఉంది, అందులో సందేహం లేదు. ఆమె ఆవయవాల్ని తీర్చిదిద్దినట్లుగా ఉండి పోతపోసిన విగ్రహం లాగుంది. అందులో సందేహం లేదు. ఆమె అస్తమానం వారితో పీరితో మూటాడుతూనే ఉంది ; నవ్వింది నవ్విస్తూనే ఉంది. కాని ఆమె చూపుల్లో విపరీతమైన దైన్యం గోచరించింది నాకు .... ఆమె కళ్ళు దూరంగా ఉన్న ఎవ్వరినో వెదుకుతున్నట్లు ఉన్నాయి.... అవి వెతుకు తున్నాయి. అంతే. ఎవ్వరినీ కాదు.” శమంతకమణి ముగ్ధ; ఆమె లోకాన్ని జయించలేక పోయింది. కోటేశ్వరమ్మ ప్రాథ; ఆమె లోకాన్ని జయించింది. శమంతకమణిలో వ్యక్తి వికాసం సాంఘిక పరిస్థితులవల్ల పరిణతి చెందకుండా అంతం అయింది. కాని కోటేశ్వరమ్మలో విజయవంత మైన ఆ పరిణామం ద్వారా ఆమెకు మిగిలినది ఏమిటి ? దైన్యం, అనేక షణ్ణా మాత్రమే. ఆ పరిస్థితిలో ఆమెకు శ్రీనివాసరావు తారసిల్లుతాడు. అతను “పసిపిల్ల వానికిమల్లే ఉండి పసిపాప నవ్వంత నిర్మలంగా ఉండి కొంతమందిని యిచ్చే ఆకర్షిస్తాడు.” అతనిలోని అమాయకత్వం, నైర్మల్యం ఆమె ప్రేమిస్తుంది. కాని ఆ ప్రేమకూడా లైంగిక ప్రవృత్తిద్వారానే వ్యక్తమౌతుంది. లైంగికప్రవృత్తితో విసిగి వేసారిన కోటేశ్వరమ్మ ఆ రెండింటినీ విడదీయటానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఆ ప్రయత్నానికి మార్గం, సాధన ఏమిటో బ్రహ్మానందస్వాములవారి సాన్నిధ్యంలో ఆమెకు గోచరిస్తుంది : “స్వాములవారి చూపుల్లో ఉన్న కాంతికి నేను మోహ పడ్డాను. వారు ఆ చూపులను నాపైకి ప్రసరించినప్పుడల్లా మధుర స్రవంతిలో ముంచెత్తుతున్నట్లు అనిపించింది. నా మనస్సుకే యిన్నాళ్ళూ యెక్కడా దొరకని శాంతి వారిముందు లభ్యమైనట్లు అనిపించింది. ఇలా ధ్యేయం గోచరించినా కోటేశ్వరమ్మ ఆ సాధనలో నిలవలేక పోతుంది. అందువల్ల శేష జీవితం సంప్రదాయాన్ని మననం చేసుకోవటంలో, వైరాగ్యాన్ని

అవలంబించటంలో, స్నేహంలోని పవిత్రతను భావించటంలో గడిపి కన్ను మూస్తుంది. “తన బాధ్యతలను ఇతరులకు వదలి నిర్విచారంగా ఉండగలిగిన అమాయకత్వం ఆమెలో ఉండి.... జీవితంలో ఎన్నో అనుభవాల ఛాయలు ఆమెమీద పడినా ఈ అమాయకత్వం కాస్తకూడా చెదరకపోవటం నాకు ఆశ్చర్యం కలిగించింది” అంటాడు కథకుడు.

ఈ నవలలో గోపీచంద్ కోటేశ్వరమ్మలో, శ్రీనివాసరావులో, యిద్దరిలోనూ ప్రత్యక్షమౌతాడు. బ్రహ్మానందస్వాములవారి దగ్గర కోటేశ్వరమ్మకు కలిగిన అనుభూతి గోపీచంద్ అరవిందుల ఎదుట పొందినదే. ఆయితే ఆ ధ్యేయంలో యింకా ప్రగాఢమైన విశ్వాసం, ఏకాగ్రత కలగ లేదనటానికి సూచనలూ, కారణాలూ నవలలోనే ఉన్నాయి. “ఏవో సిద్ధాంతాలూ సమస్యలూ అనుకొని వెంటపడతాం కాని, ఈ చిన్న చిన్న విషయాలలోఉన్న ఆనందం (ఉ॥ మంచి కాపీ త్రాగటంలో) యింకెందు లోనూ ఉండదు. వీటిని వదులుకొని వాటివెంట పడటం - ఎదురుగా కనబడే మంచివీటి కొలను వదులుకొని మృగత్వస్థు వెంట పడటం వంటిదే” .... అంతేకాదు, శ్రీనివాసరావు గార్హస్థ్యపు బాధ్యతలను వదలి పెట్టి ఆధ్యాత్మిక సాధనకోసం సన్న్యాసం స్వీకరిస్తే అతని పెళ్లాంపిల్లల శ్రేయస్సు మాటేమిటి? నాలుగైదు సంవత్సరాల ఆధ్యాత్మిక చింతన తర్వాత గానీ, ముందు వెనుకలు ఆలోచించిగానీ అందులో దిగకూడదని గోపీచంద్ మరొక అభిప్రాయం.... పోతే, వ్యక్తిత్వ వికాసానికి గమ్యం నిర్మలమూ, నిస్సాన్నిధ్యమూ అయిన స్నేహం కాకూడదా? జీవితంలో అన్నింటికన్నా ముఖ్యమైన సాధన ‘ఎన్ని అనుభవాల ఛాయలు మీదపడినా అమాయకత్వం చెక్కు చెదరకుండా నిలుపుకోవటం’ కాకూడదా? అన్న ఊహకూడా ఆధ్యాత్మిక సాధనకు ప్రత్యామ్నాయంగా యీ నవలద్వారా వ్యక్తమౌతున్నది. అది అప్పటి గోపీచంద్ మనఃస్థితి.

సంప్రదాయ నిబద్ధమైన జీవితం, వ్యక్తి వికాసానికి వలసిన స్వేచ్ఛ, ఈ రెండింటి మధ్యా సమన్వయం కుదుర్చుకోలేక సాగుతున్న గోపీచంద్ ఆలోచనను వ్యక్తంచేస్తోంది “ గడియపడని తలుపులు ” నవల. సంప్రదాయం అవరోధమన్న ఆభిప్రాయంతో దాన్ని కాదని, వ్యక్తి వికాసాన్నీ, స్వేచ్ఛనూ కోరుకున్న ఆధునిక యువతి దుర్బరమైన ఏకాంతంలో దైన్యంలో సతమతమై మళ్ళీ సంప్రదాయంపై పే మొగ్గటాన్ని చిత్రించి నప్పటికీ, రచయిత ఆ గమ్యం ఎటువంటిదో స్పష్టంగా సూచించలేక పోవటం, సంప్రదాయానికి వ్యక్తి వికాసానికి సమన్వయం సాధ్యమో కాదో తేల్చుకోలేకపోవటం, యిది ప్రయోగాత్మకమైన రచన అని నిరూపిస్తున్నది.

ఇలా ‘పిల్ల తెమ్మెర’, ‘గడియపడని తలుపులు’ రెండూ ప్రయోగాత్మకమైన రచనలే అయినా మొదటి నవలలో ఉన్న పరిపూర్ణత, ధ్వనీ రెండవదానిలో మృగ్యం. గోపీచంద్ ‘తలపులకు’ గడియ పడకపోవటాన్నే రెండు నవలలూ ముఖ్యంగా వ్యక్తం చేస్తున్నవి.

మెరుపుల మరకలు

‘మెరుపుల మరకలు’ నవలలోని విశిష్టత ఉషారాణి పాత్ర చిత్రణలో గోపీచంద్ చూపిన శ్రద్ధ, నేర్పు. శమంతకమణి, కోటేశ్వరమ్మ, రేఖాచిత్రాలైతే ఉషారాణి తైలవర్ణచిత్రం. శమంతకమణికి ఉషారాణికి భేదం లేదు, పరిస్థితుల్లో, అదృష్టంలో తప్ప. శమంతకమణి అనాధ బాలిక. ఆమె శచీంద్రుని చేతిలో పడటం ఆమె దురదృష్టం. ఉషారాణి రామానుజం భార్య కావటం, చక్రవర్తి, శ్రీకాంత్, కమలాకరం వంటి వారితో స్నేహం చెయ్యటం మె అదృష్టం. ఉషారాణి చదువుకున్న

అధునాతన యువతి కావటంతో ఆమె వ్యక్తిత్వంలో జాణతనం, శమంతక మణిలో కనిపించనట్టిది, విశేషంగా కనిపిస్తుంది. పోతే, యిద్దరిలోనూ వారి లైంగిక ప్రవృత్తిని, స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తిని, కాముకత్వం స్థాయికి దిగజారకుండా రక్షించే గుణాలు హార్దము, స్నేహము, సత్యాన్వేషణ. పసిపిల్లల అమాయకత్వం దీపించే నవ్వు. ఉషారాణి వ్యక్తిత్వం మనస్వియైన చక్రవర్తిమీద చూపిన ప్రభావం యిలా ఉంది : “నేను నిన్ను మామూలు స్త్రీని ప్రేమించినట్లు ప్రేమించటం లేదు. స్త్రీలలో ఉండే అందాల నన్నింటినీ సుగుణాల నన్నింటినీ నీలో చూస్తున్నాను. నీవు నాకు ప్రియురాలువి కాదు, ఆరాధ్యదేవతవు. నిన్నుచూసిన తర్వాత ఈ ప్రపంచంలో మరి దేనినీ నాకు చూడబుద్ధి అవటం లేదు. నీవట్ల నాకున్న ప్రేమను అతి పవిత్రమైనదానినిగా భావిస్తున్నాను....” అంటాడు చక్రవర్తి. ఈ భావనకు అస్తిత్వం ఎక్కడ? కేవలం చక్రవర్తి మనస్సులో? ఏమంటే దాని విశిష్టతను అతను నిరూపించలేడు! అతని మాటలు విని ఉషారాణి అంటుంది : “బాగానే ఉంది చక్రీ, కాని శ్రీకాంత్ కూడా నన్ను నీకు మల్లనే ప్రేమిస్తున్నాడని ఎందుకనుకోవు?” “అసంభవం” అన్నాడు చక్రవర్తి.... “ఎందుకనీ? ....నువ్వు ప్రవర్తించినట్లే అతనూ ప్రవర్తిస్తాడు. ఇప్పుడు నువ్వు వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలే అతనూ వెలిబుచ్చుతాడు”.... అంటుందామె. “అభిప్రాయాలు వెలిబుచ్చటానికేం, ఎన్నయినా వెలిబుచ్చవచ్చు.” “మరింకేమిటంటావు?” ఈ ప్రశ్నకు ఎలా సమాధానం చెప్పాలో చక్రవర్తికి బోధపడలేదు. “నన్ను అడగటం ఎందుకు? నీ మనసుకి తెలియదా, మాయద్దరికీ ఉన్న తారతమ్యం?” అన్నాడు. “నాకు తెలియటం లేదు” అన్నది ఉషారాణి. చక్రవర్తి తలమీద పిడుగుపడినట్లయింది.... ఈ సన్నివేశంలో ద్యోతకచూతున్న ముఖ్య విషయం : చక్రవర్తి భావనకు బాహ్యప్రపంచంలో సంఘంలో అస్తిత్వం లేదు. అంటే కేవలం బహిరుపాదుల ద్వారా నిరూపించబడి నిర్ణయింపబడే సత్యం

స్థూలంగానే ఉంటుందనీ, బహిరుపాదుల కందని వైవిధ్యం దానిలో ఒక్కొక్క వ్యక్తి మనస్సునుబట్టి ఎంతో మేర ఉంటూ ఆ సూక్ష్మం గ్రహించేదీ, దానికి సాక్షి, వ్యక్తి ఆంతర్యం మాత్రమేననీ తెలుస్తోంది. హేతువాదులు ఈ ఆంతరంగికమైన సత్యాన్ని, దాని విశిష్టతను అంగీకరించరు. కాని మానవునిలో వ్యక్తిత్వానికి మూలమైన సత్యం అదేననీ, దాన్ని గుర్తించి గౌరవించి అంగీకరించేదాకా మానవుని సమన్వయకు పరిష్కారమార్గం లేదనీ గోపీచంద్ యిక్కడ సూచించారు. గోపీచంద్ చేసిన హేతువాద నిరాసము యిలా నిశితంగా సూక్ష్మంగా ప్రారంభమై చివరకు కథానాయిక పాత్రలో ఆమె వ్యక్తిత్వ విశిష్టత ద్వారా ప్రకాశం కావటమే ఈ నవల గొప్పదనం.

హేతువాదులే కాదు, సంప్రదాయానువర్తులైన ఆధ్యాత్మికవాదులు కూడా కొన్ని ప్రసిద్ధ సిద్ధాంతాలనూ, నైతిక సూత్రాలనూ తప్ప వాటికి భిన్నమైన వైవిధ్యం కలిగిన ఆంతరంగిక అనుభూతుల సత్యాన్ని, విశిష్టతను, అంగీకరించరు. “ఒక సందర్భంలో నిజమైన ప్రేమ ఒకసారి వస్తుందనీ, ఒకే ఒకరిమీద ఉంటుందనీ నేను ఒప్పుకోను అన్నది ఉషారాణి. అందుకు ఆమెను దూషించాడు. కానీ తనకూ అప్పుడప్పుడూ అలాగే అని పిస్తూ ఉంటుంది. ఈ సిద్ధాంతం సంఘాన్ని ముందుకు నడవకుండా కట్టిపడచెయ్యాలనుకున్నవారు సృష్టించారని తనకూ అప్పుడప్పుడూ అనిపిస్తూ ఉంటుంది. కాని తనకు యిబ్బంది కలిగినప్పుడు ఆ సిద్ధాంతం చాటున దాక్కున్నాడు.” నిజమైన ప్రేమ యిలాంటిది అని సిద్ధాంతం చెయ్యటంలోనే దాన్ని సార్వజనీనమూ, సామాజికమూ చేసి దానికిభిన్నమైన వ్యక్తిగతమైన అనుభూతులను నికృష్టమైనవిగా త్రోసిపుచ్చటంలో ఎంతో

మేర మానవత్వాన్నీ, వాస్తవిక జీవితాన్నీ నిరాకరించటం జరుగుతోంది. ఈ ధోరణి సంఘ క్షేమం దృష్ట్యా ఎలా ఉన్నా, వ్యక్తి వికాసం దృష్ట్యానూ, సాహిత్యంలోనూ అభిలషణీయం కాదు. “అది జుగుప్స అనుకోండి, ఏమన్నా అనుకోండి. అది మనం అనుభవించే జీవితం. ఈనాటి రచయితలు వాస్తవిక జీవితాన్ని కప్పివేస్తున్నారు. వారివల్ల సాహిత్యం వాస్తవిక జీవితాన్ని కప్పివేసే ముసుగుగా ఉపయోగపడుతూ ఉంది. దీనివల్ల మానవునికి కృత్రిమదృష్టి ఏర్పడటం, జీవితంపట్ల అనేక దురభిప్రాయాలు కలగటం జరుగుతుంది. ఈకృత్రిమదృష్టికీ, దురభిప్రాయాలకూ అనుకూలంగా జీవితానికి అర్థం చెప్పుకుంటూ ఉంటాం. అందువల్ల సత్యం మనకు ఎప్పుడూ దూరంగానే ఉంటుంది. ఎప్పుడయితే మనం ఒక సిద్ధాంతాన్ని అల్లడానికి ప్రయత్నిస్తామో అప్పుడు జీవితాన్నించి వైదొలగుతున్నాం అన్నమాట. ఈ జీవితంలో అస్తిత్వం తప్ప ఏదీ నిజం కాదు. ఆ అస్తిత్వం మన అనుభవంలోకి తెచ్చేది మాత్రమే నిజం. వాటిని ఏదో ఒక వంకతో త్రోసిపుచ్చటం జీవితాన్నించి పారిపోవటమే అవుతుంది. మనం జీవితాన్ని ముఖాముఖిని చూడాలి. చూచినదాన్ని చదువరులకు చెప్పాలి. ఇదే సాహిత్యం” అంటూ జీన్ పాల్ సాత్రే మాటలుగా గోపీచంద్ యీ నవలలో గ్రంథస్థంచేసిన వాక్యాలు గమనించదగ్గవి. ఈ అస్తిత్వ వాద (Existentialism) దృక్పథం ఆధారంగా గోపీచంద్ తన మనస్సుని విశాలపరచుకొని, మానవతావాదం (Humanism) నుంచీకూడా తాత్త్వికంగా పురోగమించారు. ఈ నవలలో గోపీచంద్ కు ప్రతినిధి చక్రవర్తిపాత్ర.

పై సుదాహరించిన దృక్పథం రీత్యా ‘చూస్తే శమంతకమణి, కోటేశ్వరమ్మ, ఉషారాణి పాత్రలలోని వ్యక్తిత్వ వైశిష్ట్య మెటువంటిదో బోధపడుతుంది. వ్యవస్థ ఆమోదిస్తున్న నైతిక సూత్రాల దృష్ట్యా వీరికీ

సాధారణంగా మనం గర్హించే 'వ్యభిచారిణులకూ' భేదమేమీలేదు. లైంగిక ప్రవర్తనలో (Sexual Behaviour) స్వేచ్ఛ అన్న చొక్కా కొండ గుర్తు; చాల స్థూలమైన ఈ బహిరుపాధికి అంతుచిక్కని వైవిధ్యం వ్యక్తిగతమైన అనుభూతుల్లో ఎంతో ఉంటుంది. అయితే దానికి విలువ కట్టేది ఆ వ్యక్తి అంతరంగం మాత్రమే; తరతమ భేదాల్ని, ఉచ్చ నీచ అంతస్తుల్ని, ఉత్తిష్ఠము పతితము అనే నిర్ణయాల్ని అంతరంగంలో వ్యక్తి తనకు తను మాత్రమే చేసుకోగలడు. లేకపోతే సహానుభూతి, భావనాశక్తి ద్వారా తత్త్వదర్శి, లేక సాహిత్యకారుడు, దాన్ని అంచనా వేయగలడు. ఇక్కడ ముఖ్యమైనవి సహానుభూతి, భావనాశక్తి. వాటికి ప్రాతిపదికయైనది క్షమాగుణము; అంటే సిద్ధాంతాలూ, సూత్రాలూ కట్టి పడవెయ్యని మనస్సు! మనస్సును కట్టివేసిన బంధాల్ని విప్పకోవడం ఎవరికి వారే చేసుకోవాలి. తోటి మానవులమీద ప్రేమ పెరగటానికి అదే మార్గం: (అంతరంగిక సత్త్వాన్ని కాదనే హేతువాద ధోరణి మానవుణ్ణి మానవుణ్ణి పేరుచేస్తుందంటాడు గోపీచంద్.) అందుకే నవలలో ఉషారాణిని క్షమించగలిగితనలో ఆమె వ్యక్తిత్వం కలిగించిన ఉదాత్త భావనను చెరిగిపోకుండా నిలుపుకోగలిగిన చక్రవర్తికి ఒక క్రొత్త అనుభూతి లభిస్తుంది.

—“ఆమె పట్ల ఇదివరకున్న వ్యామోహం యిప్పుడతనికి లేదు. అతని హృదయంలో స్వార్థ చింతన లేదు. నిర్మలాకాశం, గంభీర సముద్రం, తరపి వెన్నెల ఆకర్షించినట్లే ఆకర్షిస్తూన్న దామె. అటువంటి ఆకర్షణలో ఉన్న ఆనందం అతని కొక సూతన అనుభూతి ... శరీరం నిర్మించిన అవధులు కరగిపోయినయ్. ఆవేశాలు సురిగిపోయినయ్, కోర్కెలు నశించినయ్. ఉషారాణి తనలోనే ఉన్నట్లనిపించి దతని కా క్షణం....”. చక్రవర్తికంటే దిగువమెట్టులో ఉన్న వ్యక్తి శ్రీకాంత్. చక్రవర్తిని ఎదుర్కొన్న పరిస్థితులే, ఉషారాణిని గూర్చిన స్వప్నభంగం వంటిదే అతనికి కలిగింది. కాని అతని ప్రవర్తన, అతను పొందిన అనుభూతి

ఏ స్థాయిలో ఉన్నాయి ? పోతే చంద్రవదనుల 'అమలిన శృంగారం' తాలాకు ఉపాఖ్యానం అతని వ్యక్తిత్వం ఎంత మరీ దిగువమెట్టులో ఉందో తెలుపుతుంది : బహిరుపాదులను, నైతిక సూత్రాలను మాత్రమే ఆశ్రయిస్తే చంద్రవదనుల కెన్ని ఎక్కువ మార్కులు వేస్తే చక్రవర్తికి అన్ని తక్కువ మార్కులు వెయ్యాలి, కాని వ్యక్తిగతమైన అనుభూతినిబట్టి అంత రంగికమైన నత్యాన్ని బట్టి వాళ్ళ విలువలు నిర్ణయిస్తే చక్రవర్తి ఎంత ఉత్తముడో చంద్రవదనులు అంత అధముడు! అస్తిత్వవాదం సాహిత్యంలో ప్రతిపాదిస్తున్న క్రొత్తదృష్టి యిదే :

ఉషారాణి వ్యక్తిత్వంలోని వైశిష్ట్యాన్ని ఉత్తమ సాహిత్య శిల్పంతో అనుభూతం చేసిన గోపీచంద్ ఆ వైశిష్ట్యాన్ని గూర్చి యింకా ప్రశ్నలు వెయ్యటం మానలేదు. ఉషారాణి బాల్యాన్ని గూర్చి, ఆమెకు వచ్చిన కలర్నిగూర్చి ప్రస్తావించటంలో అతని ఉద్దేశ్యం యిదే. చివరకు కమలా కరాన్ని ప్రవేశపెట్టి అతని ద్వారా మన స్తత్వ పరిశోధకుల పేర్లు వల్ల వేయించి — “అలా చెప్పుకుపోయాడు కమలాకరం. ఎన్నో వివరాలిచ్చాడు. ఎన్నో నిదర్శనాలను చూపాడు. శరీరంలో ఉన్న మూల యంత్రాలను ఎన్నిటిలో వర్ణించాడు. మర్నావయవాల విషయం కూడా కొంతవరకు చెప్పాడు....” చివరకు ‘లోపల జరుగుతున్న హార్మోన్ల చలనమే దానికి (లైంగిక ప్రవృత్తికి) కారణమని తేల్చాడు .... ‘ఎన్నో ఎన్నో’ అనటంలోనే రచనలోని బలహీనత బయటపడుతోంది. శారీరక విజ్ఞానాన్ని, మన స్తత్వ శాస్త్ర పరిశోధనల్ని, సాంఘికశాస్త్రాన్ని (Sociology) కలగా పులగం చేసిన కమలాకరం వివరణ గ్రంథంలో ఆసంతృప్తికరమైన రచన. అందులో ‘జంగ్’ (యంగ్ — Jung) పేరు బొత్తిగా అప్రస్తుతం. గోపీచంద్ యీ నవలలో ప్రవేశపెట్టిన కలలు కూడా సినిమా కలల్లాగా ఉన్నాయని మన స్తత్వాన్ని వివరించేందుకు

ఉపయోగపడేవిగా, అంటే సహజమైనవిగాలేవు. ఇది గోపీచంద్ కు బాగా పరిచయం లేని రంగంగా కనిపిస్తుంది. పోతే కమలాకరం శాస్త్రీయంగా ఉపన్యసించటం ద్వారా ఉషారాణికి తన లైంగిక ప్రవృత్తియొక్క ప్రాప్తిని గూర్చి ఏమి తెలిసింది? ఏమి తెలిలేదు! ఉషారాణిలో కలిగిన ప్రాపంచిక జీవనవైరాగ్యం అది ఎలాగూ సహజపరిణామంగానే ఉంది. కోటేశ్వరమ్మలో లాగ. పోతే శమంతకమణి చరిత్రలో ద్యోతకం చేసిన భావాన్నే, శ్రీత్వాన్ని గూర్చిన భావాన్నే, యిక్కడ వాచ్యంచెయ్యటం జరిగింది ; “జీవితాన్ని శ్రీ అర్థంచేసుకున్నంత సవ్యంగా పురుషుడు చేసుకోలేదు.... ఆమె ఎప్పుడూ జీవిత ముఖద్వారం దగ్గరే ఉంటుంది.... పురుషుడో వ్యవహారధర్మాలతో లుంగలుపడి ఎప్పుడో జీవితాన్ని విడిచిపెట్టాడు. తాను సృష్టించుకొన్న భ్రాంతులే ఆతనికి నిజం. వాటికోసమే ఆతను బ్రతుకుతున్నాడు. అందుకనే భావాలనుగానీ, సిద్ధాంతాలనుగానీ పురుషుడు వట్టుకున్నంత తేలికగా శ్రీవట్టుకోలేదు. వాటికి చచ్చినా దాసురాలుకాదు. ఆమె జీవిస్తుంది. అంతే.” ఈ విషయము యింత చక్కగా గ్రహించిన గోపీచంద్ ఉషారాణి వ్యక్తిత్వాన్ని శాస్త్రీయ సిద్ధాంతాలతో కొలవబూనటం, దాని ద్వారా ఆమెలో పరిణామాన్ని వివరించదలచుకోవటం ఆశ్చర్యమే ! అంటే గోపీచంద్ లో హేతువాదపు వాసనలింకా వదలలేదన్నమాట !

ఉషారాణి కరుణానందస్వాములవారి సన్నిధి చేరుకోవటంతో ఆమె వ్యక్తిత్వం పొందిన వికాసంలో చివరిఘట్టం ప్రారంభమౌతుంది.

ప్రాచ్య పాశ్చాత్య నాగరకతల్లో, సంస్కృతుల్లో భేదాన్ని క్లుప్తముగా ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే—తత్త్వదర్శనమూ, మోక్షమూ మనకూ, వ్యక్తి వికాసమూ, సఫలతా వారికీ, జీవిత పరమావధి, ధ్యేయం కావటమే ఆనాటి. అందువల్లే వ్యక్తిగతమైన సాధనమీద మానమూ, సామాజిక

పురోగతి ద్వారా వ్యక్తి వికాసానికి అవకాశాలు యితోధికంగా వృద్ధిచేయటం మీద వారూ, విశ్వాసాన్ని నిలుపుకోవటం జరిగింది. ఆధునిక యుగంలో ఈ రెండు దృక్పథాల కలయిక, వీటి సంఘర్షణ, సమన్వయమూ, జరుగుతున్న చరిత్రకు కీలకమైన విషయంగా భావించవచ్చు, ఈ దృష్టితో చూస్తే గోపీచంద్ 'గడియపడని తలుపులు' నవలలో స్పృశించి పరిష్కరించిన విడిచిన సమస్య—సంప్రదాయానికి వ్యక్తి వికాసానికి సంబంధం; మూడవ నవల ఆయన 'మెరుపుల మరకలు' లోనూ అదే ఎదురైంది. సంప్రదాయము అంటే ఏమిటి? సంప్రదాయము సాంఘికమైన వ్యవస్థాధర్మము (వివాహము మొ॥), వ్యక్తిగతమైన యోగసాధన (భక్తి, జ్ఞాన, కర్మయోగాదులు) అని రెండువిధాలుగా ఉంది. ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో సాంఘిక వ్యవస్థల్లో సంప్రదాయము వ్యక్తి వికాసానికి ప్రతిబంధకంగా భావింపబడుతూఉంది; రెండవ సంప్రదాయము, సమాజంలోని సామాన్యునికి అందుబాటులో లేని, నిత్యజీవితానికి అతడు అన్వయించుకోలేని, గహనమైన విషయంగా కనిపిస్తోంది. అందువల్ల సంప్రదాయాన్ని సమర్థించేవారు కానీ, దాన్ని వ్యతిరేకించేవారు కానీ వ్యవస్థలను గూర్చి ఎక్కువగా వాద ప్రతివాదాలు చేస్తున్నారు. వ్యవస్థ కాలానుగతంగా మారక తప్పదు; అది మారకపోతే వ్యక్తి వికాసము నిరోధింపబడటమే కాదు, వ్యక్తి జీవితమే దుర్భరమౌతుంది, అన్న విషయం చాలవరకు యిప్పటికి గ్రాహ్యమే అయింది. కాని, ఆ మార్పు ఎంతవరకు అవసరము? అనే విషయంలో ఏకాభిప్రాయం కుదరటంలేదు. వ్యవస్థను సంస్కరించే విషయంలో వ్యక్తి వికాసమే ధ్యేయంగా పెట్టుకున్న పాశ్చాత్య జీవిత విధానాలూ, భావాలూ పుష్కలంగా మనల్ని ఈ యుగంలో ప్రభావితం చేస్తున్నాయి. గోపీచంద్ ఈ నవలలో ఛైంచివారి జీవిత విధానం దృష్ట్యా వివాహ వ్యవస్థను గూర్చి దాని భవితవ్యాన్ని గూర్చి యిలా ఊహించారు—

“వివాహమే పూర్తిగా రద్దవుతుందో, వివాహం ఉంటూనే అందులో తీవ్ర

మైన మార్పులు వస్తాయో ఇప్పుడు చెప్పటం కష్టం. క్రమక్రమేజా వివాహంలో మార్పులు వచ్చి వచ్చి చివరికి వివాహం అవనరంలేని స్థితికి సంఘం రావచ్చు....అది మృగదళేగదా?.... ఈ స్థితి ఒక్క మృగదళకు చెందిందేకాదు. దేవతల దళకు చెందింది కూడా. దేవతలు మానవులకంటే ఉత్తములనే కదా విజ్ఞుల అభిప్రాయం. ఆ దళలో కూడా వివాహం లేదు. వివాహ నియమాలను అధిగమించిన వ్యక్తి రాక్షసుడే అవుతాడో దేవతే అవుతాడో ఎవ్వరం ముందుగా నిర్ణయించలేం. అది ఆతని ప్రయత్నం మీద ఆధారపడి ఉన్న విషయం. అదేవిధంగా వివాహం లేని సంఘం నరకం అవుతుందో స్వర్గం అవుతుందో ముందుగా చెప్పలేం. వెనుకకు డేకవచ్చు. ముందుకు జరుగవచ్చు” గోపీచంద్ తన సాంఘిక పరిణామ దృష్టిని ఎంత వదలుకున్నా, ఆ దృష్ట్యా యింకా ఊహలురావటం, ఆలోచన మళ్ళుటం మానలేదు అనటానికి యిది తార్కాణం. గోపీచంద్ ఈ నవల నిర్మాణంలో అనుసరించిన తాత్త్విక సాహిత్య దృక్పథాల రీత్యా పై నుల్లే ఖించిన ఆలోచనలూ (వాటికోసం ప్రవేశపెట్టబడిన కమలాకరం పాత్ర) అప్రస్తుతం కావటమే కాదు, క్రొత్త దృక్పథం ఇంకా ఆయనలో పరిణామికిరాని స్థితి కూడా మనకు గోచరిస్తున్నది. ఉషారాణి ఒక విశిష్టవ్యక్తి. ఆమె వ్యక్తిత్వం వికసించటంద్వారా వ్యవస్థా ధర్మాన్ని అధిగమించింది. కాని వ్యవస్థాధర్మాన్ని వ్యతిక్రమణంచేసే అందరిలోనూ ఆ వైశిష్ట్యం ఉంటుందని సిద్ధాంతీకరించి చెప్పటానికి వీలులేదు. అలాగే, భవిష్యత్తులో అందరూ అలా చేస్తారనికాని, చెయ్యటం మంచిదనికాని, చేసేవాళ్లు విశిష్టతను నిరూపించుకొని దేవతలు అవుతారనికాని ఆలోచించటం క్రొత్త దృక్పథానికి పూర్తిగా వ్యతిరేకం. ఏమంటే అది ‘సమూహం’ మీద ఆలోచించటం. గోపీచంద్ ఈ నవలలో నిరూపించదలచు కొన్నదీ, నిరూపించినదీ ఉషారాణి అనే వ్యక్తి విశిష్టత ; దాని ద్వారా పాఠకులకు లభించేది

ఒక క్రొత్త దృష్టి. అంతేకాని, ఆ క్రొత్త దృష్టి భవిష్యత్తులో వివాహం ఉండదు అనే నిర్ణయంతో, భావంతో, లేక సిద్ధాంతంతో ఏ విధంగానూ ముడిపడినదికాదు. క్రొత్త దృష్టికీ వివాహ భవితవ్యానికి ఏదో సంబంధం ఉన్నదన్న అభిప్రాయం పాఠకులకు సూచనగా కూడా నవలలో రచయిత కలిగించే అవసరంలేదు. ఈ విషయంలో గోపీచంద్ ఆలోచనా క్రమమే నిర్బంధంగా, అంటే పరిపక్వంగాలేదు అనుకోవాల్సి వస్తున్నది. కాని ఈ దోషంవల్ల ఉషారాణి పాత్ర చిత్రణలో ఏ విధంగానూ లోపం జరుగలేదు. వ్యక్తి వికాసం అనే ధ్యేయం లక్ష్యశుద్ధితో, నిర్భయత్వంతో, కొంత నిస్సంగత్వంతో సాధించవచ్చు; అది సాధింపబడిన తర్వాత ఎదురయ్యే దైన్యం, శూన్యం, ఏకాంతం, ఎలా తీరుతుంది? ఈ స్థాయికి చేరుకున్న వ్యక్తికి ప్రాచ్య సంప్రదాయంలోని రెండవభాగం—వ్యక్తిగతమైన యోగసాధన—ఒక్కటే మార్గం. గోపీచంద్ ఈ సత్యం గుర్తించటం వల్లే ఉషారాణి యోగినిగా పర్యవసించినట్లు చిత్రించారు. అంటే సంప్రదాయంలో వ్యవస్థా ధర్మాన్ని అధిగమించిన ఉషారాణి, సంప్రదాయంలో వ్యక్తి సాధనను ఆవలంబించిందన్న విషయం ఆమె చరిత్ర ద్వారా మనకు అవగతమవుతున్న సత్యం. ఇందులో వింతా విద్వారమూ ఏమీ లేదు. కొంత నింపాదిగా ఆలోచించి చూస్తే, వ్యవస్థ ఒక స్థాయి మనుష్యులకు ఆలంబనముగా, పట్టు గొమ్ముగా పనికి వస్తుంది; మరొక స్థాయివారికి అది ప్రతిబంధకంగా గోచరిస్తుంది; అంతకంటే పై స్థాయివారికి అది ఉన్నా ఒకటే, లేకపోయినా ఒకటే, దానితో తామరాకు మీద నీటిబొట్టులాగా వ్యవహరించగల స్థాయి వారిది. ఇందులో ఎవరు ఏ స్థాయికి చేరినవారో నిర్ణయించగల హక్కు ఏ వ్యక్తి విషయంలో ఆ వ్యక్తి అంతరంగానిది మాత్రమే. ఆ అంతరంగాన్ని సాహిత్యం ప్రతిబింబించిన తరుణంలో ఆ వ్యక్తి స్థాయిని. విశిష్టతనూ గ్రహించి తద్వారా లోకాన్ని క్రొత్త దృష్టితో దర్శించే అనుభూతి పాఠకులది. ఈ దృష్టి ప్రసాదిస్తున్నందువల్లనే

‘మెరుపుల మరకలు’ ఒక కావ్యం అవుతోంది. గోపీచంద్ ప్రాచ్య ప్రాశ్నాత్య జీవిత విధానాలకు సమన్వయం ఉషారాణి పాత్రద్వారా సాధించారు—వ్యక్తి వికాసము, వ్యక్తిగతమైన ధర్మసాధన రెండూ వేర్వేరు కావు ; రెండూ వ్యక్తికి సంబంధించినవే ; రెండింటిలో ప్రధానం వ్యక్తి వై శిష్ట్య నిరూపణమే ; రెండింటి మధ్యా ఉన్న భేదం పువ్వుకీ పండుకీ గల భేదం మాత్రమే.

శి థి లా ల యం

‘మెరుపుల మరకలు’ నవలలో ఉషారాణి వ్యక్తిత్వం వై శిష్ట్యాన్ని తర్కిస్తూనే వివాహ వ్యవస్థ భవితవ్యాన్ని గూర్చి ఉపాసానం ప్రారంభించిన గోపీచంద్ ఆ ధోరణికి కళ్ళెంలాగ లేక చేసిన రెండు రచనలు ‘ప్రేమోపహతులు’, ‘శిథిలాలయం’ అనేవి. శిథిలమై కూలిపోతున్న నేటి వివాహవ్యవస్థ—శిథిలాలయం, ఆ కూలిన గోడల మధ్య ‘నాగరకత’ పేరిట తైంగిక స్వైర విహారం (Sexual Promiscuity) చాలా నేర్పుగా, పరస్పర సహకార పద్ధతిని, సాగిస్తున్న భార్యా భర్తల జంట—ప్రేమోపహతులు. వారిని ‘ప్రేమోపహతులు’ అనటంలోనే గోపీచంద్ తైంగిక స్వైర విహారము దానికదే గమ్యమైన ఒక సహజ జీవన విధానం ఎన్నటికీ కాజాలదని సూచించారు. అంతటితో ఆ ఆలోచనకు స్వస్తిచెప్పి వివాహం శిథిలమైన తదుపరి సంఘంలో వచ్చే పరిణామాన్ని గూర్చి మరొకసారి ఆలోచిస్తూ, పర్యవసానం ‘శిథిలాలయం’ అనే కథలో నిక్షిప్తంచేశారు. ఈ కథలో సామాన్యులైన శ్రీ పురుషుల శిథిల దాంపత్యం ఇతివృత్తం. వివాహం భగ్గుం కావటానికి మూల కారణం భార్యాభర్తల వ్యక్తిత్వాల

మధ్య సహజమైన పొందిక ఏర్పడక పోవటం, అంటే అది వ్యక్తి మనస్తత్వానికి చెందిన సమగ్ర విషయమనీ, కేవలం లైంగిక ప్రవృత్తి ఒక్కదానికే సంబంధించింది కాదనీ, పీతాంబరరావు, నిర్మల పాత్రల ద్వారా తేల్చుకున్నారు గోపీచంద్. నిర్మల లేచిపోవటంతో భగ్గుమైన వివాహం మళ్ళీ కుదురుకునేందుకు అర్థికంగా సాంఘికంగా పరిస్థితులు అనుకూలించినా, నిర్మల దారీ పీతాంబరరావు దారీవేరుకాక తప్పలేదు. కారణం : నిర్మలకు ఒంటరిగా జీవించటమే బాగుంటుంది. ఆమె వ్యక్తిత్వానికి దోహదంగా కావలసినవి లోకానుభవం, చదువు, సంఘంలో పైకివచ్చే అవకాశాలు మాత్రమే. వీటికోసమే ఆమె లేచిపోయింది. మళ్ళీ పీతాంబరరావు మీద ఆధారపడింది కూడా : “నాకు ఎవ్వరికీ ఛార్జ్ గా ఉండాలనే అపేక్ష లేదు. ఒకవేళ ప్రయత్నించినా ఉండలేను కూడా....నేను బ్రతికితే స్వతంత్రురాలిగానే బ్రతకగలను. ఆ స్వాతంత్ర్యం లేక పోయిననాడు నేను మరణిస్తాను. అది నా స్వభావం” అంటూ తన వ్యక్తిత్వాన్ని గూర్చి చెబుతుంది నిర్మల. ఆమెకు మరొక వ్యక్తి ఆలంబనంగా అవసరం లేదు. పీతాంబరరావు స్వభావం ఇందుకు భిన్నం. అతనికి మరొక వ్యక్తి అంద కావాలి. ఆ స్థానం ‘నీనా’కు సరిపోయింది. ఆమెకు తను గోముగా ప్రేమించుకునేందుకూ, ‘పిచ్చి తండ్రి, పిచ్చినాన్న’ అంటూ జాలీ, అభిమానమూ గుప్పించేందుకూ ఒక వ్యక్తి కావాలి. పీతాంబరరావు అందుకు తగిన వాడు. ఇట్లా వాళ్ళవాళ్ళ వ్యక్తిత్వాల మధ్య పొందికను బట్టి స్త్రీ పురుష సంబంధాల్లో ఒక నిశ్చితత్వం ఏర్పడుతుందనీ, ఇది నై సర్గికమూ ధార్మికమూ కావడంతో, కృత్రిమమైన వివాహ వ్యవస్థ శిథిలమైన పరిస్థితుల్లో కూడా ఇటువంటి అనుబంధం ఏదో ప్రతి వ్యక్తి జీవితంలోనూ ఏర్పడక తప్పదనీ సూచిస్తూ కథ ముగించారు గోపీచంద్. అర్థిక సాంఘిక శక్తుల మీద ఆధారపడినంత మేర నేటి వివాహ వ్యవస్థ కృత్రిమం.

వ్యక్తిత్వాల పౌండిక మీదకాక నైతికసూత్రాల మీద ఆధారపడినంత మేర
స్థూలం. ఈ వ్యవస్థ క్రమంగా శిథిలమౌతూ దీని స్థానంలో నైసర్గికమూ.
వైయక్తికమూ అయిన స్త్రీ పురుష అనుబంధాల సంకీర్ణతతో క్రొత్త
సంఘం భవిష్యత్తులో ఏర్పడవచ్చు. కాని అందుకు మనుష్యుల్లో కొన్ని
గుణాలు అవసరం. ఔదార్యము, క్షమ, ధైర్యము, ముందుచూపు. ఈ
గుణాలు వ్యక్తుల్లో ఇప్పుడు లేవనికాదు. అయితే ఇదివరకు ప్రసరింపని
మార్గాల్లో, మనసులోని చీకటి గదుల్లో, ఈ గుణాలు తేజః ప్రసారం
చెయ్యాలి—ముఖ్యంగా లైంగిక ప్రవర్తనలో స్వేచ్ఛ, పవిత్రత వంటి
విషయాల్లో తీవ్ర దృక్పథం మారాలి. సామాన్యుడైన పీతాంబరరావులో
పరిణామం ఇటువంటిదే. “తప్పు చెయ్యటం కంటే, తప్పును క్షమించలేక
పోవటం పెద్ద తప్పని నేను గ్రహించాను” అంటాడతను. అస్తిత్వవాదం
దృష్టిలో పెట్టుకుని వివాహ వ్యవస్థ భవిష్యత్తున్న గూర్చి గోపీచంద్ చేసిన
ఊహ, అన్వేషణ, “శిథిలాలయం.” ఇది జీన్ పాల్ సాత్రే అస్తిత్వ
వాదలతకు తెలుగు రచయిత ‘హత్తించిన మాతాకు.’

వ్యక్తియైన మానవుణ్ణి, అతని ద్వారా జీవిత పరమార్థాన్ని అన్వే
షిస్తూ గోపీచంద్ మెట్టిన ప్రథమ పాదం—స్త్రీని అర్థం చేసుకోవటం.
శమంతకమణి, ఉషారాణి పాత్రల వైశిష్ట్యాన్ని ప్రకాశం చెయ్యటంలో
నేమి, డ్యాన్సుమాష్టరు, చక్రవర్తి వంటి పురుష పాత్రలు స్త్రీ వ్యక్తిత్వం
పట్ల చూపిన వైఖరిలోని ఉదాత్తతనూ ఔచిత్యాన్నీ ఒక క్రొత్త దృక్పథంగా
మలచటంలో నేమి గోపీచంద్ కృతకృత్యుడయ్యారు. స్త్రీ విషయంలో
ఆదర్శం, అనూయ, అహం, స్వార్థం మానవత్వాన్ని మరుగు పరిచే
తెరలు. వాటిని ఛేదించటం చెప్పుకోదగ్గ విజయమే! జీవితంలో తోటి

మానవులతో గల సంబంధాల్లోనూ—అంటే రాచకీయాలు, సాహిత్యం, వ్యాపారం, ఉద్యోగంవంటి వివిధరంగాల్లో—పైజెప్పినవేఅదర్థం, అసూయ, అహం, స్వార్థం అనేవి మానవత్వాన్ని మరుగుపరిచే తెరలుగా మాత్రమే కాదు, ‘విషవలయాలుగా’, ఉక్కుగోడల ‘చీకటి గదులు’గా గోచరమవుతూ ఉంటాయి. గోపీచంద్ దృష్టి ప్రయత్నామూ వీటివైపు మళ్ళి నందుకు తార్కాణం ‘పండిత పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునామా,’ ‘చీకటి గదులు’ నవలలు. మొదటిది విఫల ప్రయత్నము, రెండవది అసంపూర్ణము.

పండిత పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునామా

ప్రతి మానవునిలో వ్యక్తిత్వాన్ని గుర్తించి గౌరవిస్తూ, వ్యక్తి తనలోని మానవత్వపు సమ్యక్ స్వరూపాన్ని దర్శించేందుకు ప్రయత్నం చెయ్యటమే మార్గంగా, జీవితపరమార్థంగా గోచరించటంతో, దీన్ని అరవిందులు వర్ణిస్తున్న ‘అతీత మానసిక చైతన్యస్థితి’ పొందటంగా అన్వయించు కున్నారు గోపీచంద్. భౌతికవాదానికి ఆధ్యాత్మిక వాదానికి సమన్వయం చెయ్యక తప్పదని భావించిన గోపీచంద్ కు అరవిందుల ‘అతీత మానసిక చైతన్యం’ అటువంటి సమన్వయంలో తుదిమెట్టుగా తోచింది. భౌతికవాదంలో అంతర్దృష్టి లేకపోవటం, ఆధ్యాత్మికవాదంలో బాహ్యదృష్టి లేకపోవటం .... యీ రెండింటి సమన్వయంకోసం తను అన్వేషించేందుకు కారణంగా గోపీచంద్ చెప్పుకున్నారు. భౌతికవాదానికి ప్రధానమైనది పదార్థం (Matter), ఆధ్యాత్మిక వాదానికి ప్రధానమైనది చైతన్యం (Consciousness). ఈ రెండింటి మధ్య మానవుని మనస్సు పరిణామంలో (Evolution) కీలకంగా కనిపిస్తూ ఉండటంవల్లా, అరవిందులు మనస్సు పొందగలిగిన చివరిఅవస్థను గూర్చి చెబుతూఉండటంవల్లా, తన అన్వేషణకు అన్నివిధాలా గమ్యంగా ‘అతీత మానసిక చైతన్యాన్ని

స్వీకరించారు గోపీచంద్ : * “ఈ దివ్య జీవనం తనలో ప్రవేశించిన .... అతను ప్రపంచాన్ని తనలో యిముడ్చుకొని, జీవకోటి అంతటితోను ఒక టనే అనుభూతిని గడిస్తాడు. అన్నింటిలోనూ తననూ తనలో అన్నిటినీ చూడగలుగుతాడు. అన్నిటినీ తనలో యిముడ్చుకున్న వ్యక్తిత్వంతో తాదాత్మ్యం పొంది అద్వైతభావాన్ని సాధిస్తాడు .... ఇందుకు అతను ప్రపంచాన్ని రోయవలసిన అవసరంలేదు. తన్నుతాను రద్దు చేసుకోవలసిన అవసరంలేదు.” (ప. ప. శా. వీలునామా పుట. 244)

‘మెరుపుల మరకలు’ నవల వ్రాసిన తర్వాత వచ్చిన విమర్శల తాకిడికి గోపీచంద్ మనఃస్థితి ఎలావుందో ఆ మనఃస్థితినుండి అతణ్ణి అర విందులు చూపిన గమ్యం, ‘అతీత మానసిక చైతన్యం’ ఎలా ఆకర్షిస్తూ ఉందో, అద్దంలా ప్రతిఫలిస్తున్న రచన ‘పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునామా’. కాని అతని మనఃస్థితికి గమ్యానికి దూరం ఎక్కువగా ఉండటంవల్లా, గమ్యాన్ని గూర్చి ప్రయాణ సన్నాహం మాత్రమే రచనలో కనిపిస్తూ ఉండటంవల్లా, యీ నవలలో ఏ విధంగాచూచినా సాధింపబడిన సాహిత్యపు విలువలు మృగ్యం. గోపీచంద్ ఒక్కొక్కసారి తన క్రొత్త భావాలకు కన్నెచెర వదల్చుటానికి చేసిన ప్రయోగాత్మక రచనల్లో ప్రయోగాత్మక

* అరవిందుని దర్శనము భౌతిక వాదానికి అధ్యాత్మిక వాదానికి సమన్వయ పథంగా 1955 నాటికే (‘పోస్టు చెయ్యని ఉత్తరాలు’) గోచ రించినా, గోపీచంద్ అ స్థిత్యవాద దృక్పథం అలవరచుకొని ‘గడియసడని తలుపులు’, ‘పిల్ల తెమ్మెర’, ‘మెరుపుల మరకలు’ వ్రాసిన తర్వాతగాని ‘అతీత మానసిక చైతన్యం’ జీవితంలో సాధించదగిన గమ్యంగా, అ స్థిత్య వాదపు చివరి మెట్టుగా దాన్ని గుర్తించలేదు.

రచన యీ నవల. గోపిచంద్ దృక్పథ పరిణామం రీత్యా అతని మనఃస్థితి చివరి రోజుల్లో ఎలా ఉందో తెలిపే సాధనం కావటమే యీ నవల ప్రాముఖ్యం.

నవలలో కథానాయకుడు కేశవమూర్తి రచయిత. అతను చెబుతూ ఉన్న పుస్తకాలు భార్య సుజాత వ్రాసిపెడుతూ ఉంటుంది. కేశవమూర్తి ఒక క్రొత్త నవల వ్రాస్తున్న ఘట్టంలో ప్రారంభమౌతుంది కథ. కేశవమూర్తి మనసు తను వ్రాస్తున్న నవలమీద కంటే అప్పుడే ప్రచురితమైన తన నవలను గూర్చి మిత్రులు చేసిన విమర్శమీదే ఎక్కువగా లగ్నమై ఉండటంవల్ల, మధ్యలో అగి భార్యను ప్రశ్నిస్తాడు....

“మీరు వ్రాసింది గొప్ప గ్రంథం. తెలుగు సాహిత్యంలో అటు వంటి గ్రంథం యింతవరకు వెలువడలేదు. ఆ విషయం విజ్ఞులందరూ ఒప్పుకుంటున్నారు. ఇక సీమంతంలాటి వాళ్ళ మాటలను మీరు లెక్కచెయ్యటం ఎందుకు చెప్పండి?” అన్నది సుజాత.

“అది నిజమేలే. అయినా తెలుసుకోవాలని కుతూహలంగా ఉంది. ఎంత చెడ్డా సీమంతం చిన్నప్పటి స్నేహితుడుగదా.”

“మిమ్ములను గురించి అతనలా అనుకోడు.”

“ఇంతకీ ఏమన్నాడేమిటి?”

“ఏ ప్రిన్స్ మనస్సులో పెట్టుకుని మీరా గ్రంథం వ్రాశారని అన్నాడట.”

సీమంతం అన్నమాటలు భర్తకు చెప్పకూడదని నిశ్చయించుకున్నది సుజాత. ఇప్పుడిక తప్పక చెప్పింది.

కాసేపు సీమంతాన్ని గురించి ఆలోచిస్తూ మౌనంగా కూర్చున్నాడు కేశవమూర్తి. “అంటే నేనొక స్త్రీని ప్రేమించాననీ, అనుభవించాననీ తదుపరి ఆమె తిరస్కరిస్తే కోపం వట్టలేక ఆమెను గురించి ఆ గ్రంథం వ్రాశాననీ అతని ఉద్దేశం” అని అడిగాడు—అప్పటికప్పుడే అతని కంఠం రుద్దం అయింది.

“అటువంటిదే” అన్నది సుజాత వీలైనంతవరకు తేల్చి వేయటానికి ప్రయత్నిస్తూ.

“ఎంత అన్యాయం?”

“అన్యాయమే మరి.”

“అలా అనుకోటానికి కారణం ఏం చెప్పాడు?”

“అతని కొంద, అతను కారణం ఏమి చెబుతాడంటి, ఓర్పులేక అన్న మాటకు.”

“ఓర్వలేనివాడైనా నేను ఓర్వలేక అంటున్నానని అనడు గదా సుజాతా! అతనూ పైకి ఏదో ఒక కారణం చెబుతాడు. అదేమిటని అడుగుతున్నాను.”

“రచననుబట్టి రచయిత స్వభావం కనిపెట్టవచ్చుట.”

“అతను అలా కనిపెట్టా డన్నమాట.”

“అనే అన్నాడట.”

“అంటే భగవానుణ్ణి గురించి వ్రాసినవారు భక్తులూ, నైతిక విలువలను సమర్థించేవారు సీతిమంతులూ, శృంగారం వ్రాసేవారు వ్యభిచారులూ.... అలాగేనా కనిపెట్టడం?”

“పోనిద్దురూ. ఆ ద్వేషభూయిష్టుని గొడవ యిప్పుడెందుకు? అతని మాటలకు విలువ ఉన్నదని మెడమీద తల ఉన్నవాళ్లు ఎవరైనా అనుకుంటున్నారు గనుకనా?”

“అయితే విమర్శననుబట్టి విమర్శకుని స్వభావం తెలుసుకోవచ్చుగా సుజాతా?”

“ఎందుకు తెలుసుకోగూడదు? అది అంట్ల తెప్పాల కన్న మకిలిది అని తెలుస్తూనే ఉందిగదా!” అన్నది సుజాత.

ఆమె మాటలకు కేశవమూర్తి చిరునవ్వునవ్వాడు....”

ఈ సంభాషణను యింత సుదీర్ఘంగా ఉల్లేఖించటానికి కారణం— యిందులో నవల యితీవృత్తమూ, పాత్రపోషణ, రచనాపద్ధతీ, గోపీచంద్ మనఃస్థితి అన్నీ బీజప్రాయంగా, విశ్లేషించి చూపటానికి వీలుగా యిమిడి ఉండటమే! ఇతివృత్తము, కథానాయకుడైన రచయితవల్ల అతని స్నేహితులు చూపిన ఈర్ష్యాసూయలు, వారి కుత్సిత ప్రవర్తన, దానివల్ల అతనిలో కలిగిన బాధ—తనమీద తనకేజాలి, చివరకు నైతికంగా, ఆధ్యాత్మికంగా, ఆర్థికంగా అతనికి విజయం చేకూరటం, ‘స్నేహితుల’ భంగపాటు.

పై సంభాషణలో కేశవమూర్తి భార్య, సీమంతం విమర్శవల్ల గ్రంథానికి వచ్చిన లోటు లేదనీ, అతని మాటల్ని లెక్కచెయ్యటం అనవసరమనీ చెబుతున్నా కేశవమూర్తి ఆ విషయాన్ని సాగదీస్తాడు. ‘స్నేహితుని కుళ్ళు మాటల్ని భార్య విపులంగా చెప్పటానికి నిరాకరిస్తే, తను విడమర్చి చెప్పకొని దుఃఖిస్తాడు (కంతం రుద్దం కావటం). ఆ పైన సంభాషణని పొడిగిస్తూ భార్యద్వారా ‘అది ఓర్వలేనితనమనీ.’ ‘మెడమీద తల ఉన్నవాళ్ళెవరూ ఆ మాటలకు విలువ యివ్వరనీ,’ సీమంతం స్వభావం ‘అంట్ల తెప్పాలకన్న మకిలిది అనీ’ వ్యాఖ్యానమూ, ఘాటు

ప్రతి విమర్శన చేయిస్తాడు. అతను భార్యను అడిగేవి 'లీడింగ్' ప్రశ్నలు (Leading Questions) — కోర్టులో లాయర్ లాగా. ఆమెచేత తను వినదలచిన మాటల్ని చెప్పించటంలో వినటంలో అతని తృప్తి మనకు కనిపిస్తూనే ఉంది — తనమీద తనకే జాబీ, తను స్వయంగా ఏమీ తిట్టకుండా ఆ ప్రశ్నలడగటంలో ఏదో అర్భకత్వమూ, అమాయకత్వమూ, స్ఫురింపజేసే ప్రయత్నంకూడా (అది పై వారి సానుభూతి రాబట్టుకోవటానికి, తన సాధుత్వం నిరూపించుకోవటానికి) దాచటానికి వీల్లేకుండా వ్యక్తమౌతూనే ఉన్నాయి : ఈ పద్ధతే, ఉద్దేశమే, నవల మొత్తంలోనూ కథాకథనం కొందరు పాత్రలచేత చేయించటంలోనూ కనిపిస్తోంది — వాళ్ళు కేశవమూర్తిని ఆరాటించే స్త్రీ పాత్రలు : కథానాయకుణ్ణి, అతని 'స్నేహితుల్ని,' వాళ్ళ స్వభావాల్ని, సంబంధాల్ని, యథాతథంగా వస్తుతః చిత్రించే (Objective Portrayal) ఉద్దేశమే గోపీచంద్ కు ఉన్నట్లయితే, ముఖ్యంగా సీమంతం మొదలైన వారి ద్వారా కూడా కథచెప్పించి ఉండాలి. నవలలో 'స్నేహితుల' పాత్ర చిత్రణము కేవలం అక్కను తీర్చుకొనే అవహాస్య రచనగా (Caricature) రూపొందింది. పోతే కేశవమూర్తి పాత్రను అమాయకత్వంతో ముగ్గురు స్త్రీల ఆరాధ్యదైవంగా (మహామేధావులు అనేదినుభాషిణి: కరుణా మూర్తులు అనేది కన్యకామణి, పరమ అలౌకికులు అనే దాన్ని నేను" — నుజాత), అరవిందుల 'ఆతీత మానవత్వం' పొందటానికి అర్హత గలిగి సిద్ధంగా ఉన్న విశేషవ్యక్తిగా, తీర్చిదిద్దాలనుకున్న సచయిత ఉద్దేశం నెరవేరలేదు. స్వోత్కర్షణ తయారైంది.

కేశవమూర్తి పాత్రలో అసంతృప్తి కలిగించే విషయాలు : 1. అతని అమాయకత్వం కృత్రిమంగా, వేషధారణగా, ఒక పోజ్ (pose) గా

స్ఫురిస్తూండటం. 2. స్నేహితులపట్ల అతని వైఖరిలో అరమరికలేని ప్రవర్తన ఎక్కడా కనిపించదు. సుభాషిణి విషయంలో అపోహపడ్డ సీమంతం కుండ బద్దలు కొట్టినట్లు చేసిన ఆరోపణకు .... “కేశవమూర్తి మనస్సు జుగుప్సాక్రాంతం అయింది .... ఇతరుల నోళ్ళు మూయించటానికి రకరకాల టెక్నిక్ ఉపయోగించేవారికి ఏం చెప్పి ఏం ప్రయోజనం?” అనుకుని పూరుకున్నాడట. అంతకు మించి వివరించి సమాధానపడే ప్రయత్నం ఏమీ చెయ్యడు: శారద్వతుడు గ్రంథపఠనం చేస్తాడంటూ ఎంత సేపూ అతని పుస్తక పాండిత్యాన్ని కేశవమూర్తి ‘నజ్జలు తిని నజ్జలుపెట్టే’ పాండిత్యంగా హేళనదృష్టితోనే చూస్తాడు. అలాగే రాధారమణతోగాని, పురూరపునితోగాని, కేశవమూర్తి అరమరిక లేకుండా మాట్లాడలేడు. ప్రవర్తించలేడు. వాళ్ళస్వభావాలతో తనకు పొత్తు కలవదని తెలిసిన తర్వాత కూడా వాళ్ళతో స్నేహితుడిలా ఉండాలనుకోవటంలో కేశవమూర్తి మంచితనం, ‘తన ధర్మం తానునిర్వర్తించాలనే ఉద్దేశం’ (ప. ప. శా. వీలునామా. పుట. 52) ఏమీ వ్యక్తంకాదు; వారిముందు తన ఆధిక్యత నిరూపించుకోవాలనే ‘యావ’ మాత్రమే స్ఫురిస్తోంది. 3. కేశవమూర్తిలో కొంతవరకు గోపీచంద్ తన సొంత గడుసుదనం, మరెంతో మేర తండ్రి రామస్వామి చౌదరిలో తను గమనించిన అమాయకత్వం (ముఖ్యంగా సుజాత కథనంలో .... పుటలు 92, 93), రెండూ మిశ్రమం చెయ్యటంతో ఆ పాత్ర సహజత్వాన్ని కోల్పోయింది.

‘పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునామా’ ఆరవిందుల ‘అతీతమానసిక చైతన్యాన్ని’ అభివ్యక్తంచేసే నవల కానేకాదు; పదహారు పుటల్లో (228-243) ఆరవిందుల దర్శనాన్ని గూర్చి ఒక పాత్ర యిచ్చే ఉపన్యాసం నవలలో విక్షిప్తం చెయ్యబడటం తప్పితే నవలలో యితీవృత్తం రీత్యా, పాత్రపోషణ దృష్ట్యా నిరూపించబడిన తాత్విక దృక్పథం అంటూ ఒకటి లేదు.

‘అనమర్దుని జీవయాత్ర’లో ‘హేతువాదమూ, ‘మెరుపుల మరకలు’ లో ఆ స్తిత్వవాదమూ నిరూపింపబడిన విధానం ఇక్కడ ఒకసారి జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటే ‘వీలునామా’ సాహిత్యపు విలువ గోచరిస్తుంది. ఈ నవల గోపీచంద్ అవహాన్య రచన. తనకు బాధ కలిగించిన వారిమీద ఆయన వినరిన అత్తం : తద్ద్వారా తన మనస్సుకు కలిగిన ఉపశమనం, కొన్ని ప్రాత బంధాలనుంచీ విముక్తి, ఎవరి ‘వలయం’ వారిదన్న నిస్పృహ, వ్యక్తి ఒంటరి తనాన్ని గూర్చి వివేచన. ఆ ఒంటరితనం నుంచీ నమన్వయ దృక్పథంతో, సాధనతో, సర్వమానవ లోకంతో తాదాత్మ్యం పొందాలనే అకాంత—యివి నవల వ్యక్తంచేస్తున్న విషయాలు.

‘మెరుపుల మరకలు’ ప్రచురణ తర్వాత ఆ నవల మీద వచ్చిన అభిప్రాయాలూ విమర్శనలూ గోపీచంద్ కు బాధ కలిగించటమే కాదు, జీవితంలో ఎన్నడూ లేని ఒంటరితనాన్ని అనుభవించేలా చేశాయి. ఆ పరిస్థితిలో ఆయన తనమీద తనే చూపుకున్న జాలి ‘వీలునామా’లో స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. ఆ మనఃస్థితిని అధిగమించేందుకు ఆయనచేసిన ప్రయత్నమూ అందులోనే వ్యక్తమౌతోంది— “మానవుడు ఒంటరిగాడనీ, అందువల్ల బాధాగ్రస్తుడనీ పాశ్చాత్యదేశాలలోని ఆ స్తిత్వవాదులు అంటూ ఉంటారు. ‘ఆ ఒంటరితనాన్ని తప్పించుకోటానికే అనేక బాంధవ్యాలతో మానవుడు తన్నుతాను పెనవేసుకుంటాడు. అయినప్పటికీ అతను ఒంటరితనం అనే భయంకర గహ్వరం నుంచీ తప్పకోలేక వెతజెందుతూ ఉంటాడు. వెత జెందటం అతని నిత్య నైమిత్తికం’ అని అంటారు.... అనలు ఒంటరితనం అంటే భయం ఎందుకు ? ‘భయం’ అంటారు ఆ స్తిత్వవాదానికి చెందిన పాశ్చాత్యులు. కారణం చెప్పరు. ‘అది మనిషికి స్వభావసిద్ధంగా వచ్చే గుణం. దానికి కారణం ఏమిటి?’ అన్నట్లు మాట్లాడుతారు. మానవుడు బాధపడటానికే పుట్టాడు అని తేలుస్తారు.... మన వేదాంతులు ఒంటరి

తనాన్ని నిశితంగా పరిశీలించి మానవాభ్యుదయానికి అది ముఖ్యవనరం అన్నారు. ఒంటరితనం యొక్క ప్రయోజనాన్ని, అవసరాన్ని భగవద్గీత ఆమోఘంగా నిర్వచించింది. 'ఇతరులకు రాత్రి యోగులకు పగలు, ఇతరులకు పగలు యోగులకు రాత్రి' అన్నది. సాంఘిక జీవితంలో నిమగ్నులైనవారు బ్రతుకు తెరువు నేర్చుకుంటారు. తాత్కాలిక భోగాలను పొందుతారు. ఒంటరితనంలో, ఏకాగ్రతలో మనస్సుని లగ్నం చేసినవారు, విశ్వంలో ఉన్న లయను సిద్ధించుకొని శాశ్వత సుఖాన్ని కరతలామలకం చేసుకుంటారు.... అస్తిత్వవాదులకు ఆధ్యాత్మికస్పృహ తక్కువ. అందుకని ఒంటరితనం మానవుని యొక్క ప్రథమదశగా భావించి పొరపాటు చేశారు...." (పుటలు 144-16). ఒంటరితనం అంటే భయం ఎందుకు? ఒంటరితనం ద్వారానే 'విశ్వంలో ఉన్న లయను' సిద్ధింపజేసుకోవాలన్న నిశ్చయానికి వచ్చిన గోపీచంద్ సాత్రే అస్తిత్వవాదపు హద్దులను దాటి ఆద్వైతము వైపు దృష్టి సారించారు.

“తప్పు చెయ్యటం కంటే తప్పును త్షమించలేకపోవటం పెద్ద తప్పని నేను గ్రహించాను” అన్న గోపీచంద్, 'స్నేహితుల కృపణత్వాన్ని, విమర్శలనూ, 'పండిత పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునామా' లో త్షమించలేక పోయారు. కాని, ఆ నవల వ్రాయటమే ఒక విముక్తి. కోపతాపాలను ఆ నవలలో క్రుమ్మరించటంతో మనస్సు తేలికపడటమేకాదు, ఆత్మవిశ్వాసము దృఢమై తను త్రొక్కుతున్న దారి, చూస్తున్న లక్ష్యమూ, తన ఒక్క దివేకావు, తనతోడి వారందరివీ కూడా అనిపించింది గోపీచంద్ కు. 'పరమేశ్వరశాస్త్రి వీలునామా' కథా సంవిధానంలో, ముగింపులో, ధ్వనిస్తున్న అర్థం యిదే. మరణశయ్యమీద ఉన్న పరమేశ్వరశాస్త్రి వైదిక సంప్రదాయం సంస్కృత కళాశాలపేరిట ఆయన చుట్టూ చేరిన సీమంతం మొదలైన వారు ఛాందసులు. కులంలేని సుజాతకూ, పాశ్చాత్యవాసనలుగల కేశవ

మూర్తికి ఆయన ఆస్తి దక్కకుండా వాళ్ళు చేసే ప్రయత్నాలు విఫలమై, పరమేశ్వరశాస్త్రి కేశవమూర్తినే తన వారసుడిగా వరిస్తూ వీలునామా వ్రాస్తాడు. శిథిలావస్థలో ఉన్న సంప్రదాయం మరణించినాడు భారత దేశంలో వైదిక సంప్రదాయానికి నిజమైన వారసుడు ప్రాచ్య ప్రతివీ భేదాలు పాటించక, వ్యక్తిగతమైన సాధన ద్వారా సనాతన ధర్మం వైపు పయనించే మానవుడు అని ద్వివి : కాని యీ సత్యం యిప్పుడే బయట పడదు : సంప్రదాయం వ్రాసే వీలునామా, కాలం అన్న పీల్చు కవరులో భద్రపరచబడి ఉంది :

ఈ ఆత్మ విశ్వాసంతోనే గోపీచంద్, తన జీవితచరిత్రా, అది స్ఫులింపినంత మేర ఆంధ్రదేశ రాచకీయ చరిత్రా, ఒక పెద్ద నవలలో సమన్వయ దృక్పథంనుంచి వ్రాయటానికి పూనుకున్నారు. అదే “చీకటి గదులు” అనే అనంపూర్ణ రచన. ఈ రచన చూస్తుంటే యిది కూడా ‘వీలునామా’ లాగే, మనస్సును తేలికపరచుకోవటానికి, కొన్ని ప్రాత బంధాలను మానసికంగా వదలించుకోవటానికి, తన మనస్సులోని చీకటి గదుల్లో తేజః ప్రసారం చేసుకొనేందుకూ, గోపీచంద్ ప్రారంభించిన ప్రయత్నంగా, సాధనగా మాత్రమే తోస్తుంది. సాహిత్యపరంగా ఎన్నదగింది కాదు.

‘అతీతమానవుడు’ (Superman) ‘అతీత మానసిక చైతన్యమూ’ (Supramental Consciousness) లక్ష్యంగా సాధన కుపక్రమించిన గోపీచంద్ సామాన్య మానవుని దైనందిన జీవితాన్నీ, అతని ఆర్థిక సమన్వయమరచిపోలేదు. ఈ లోకంలో తను ప్రేమించిన సామాన్యునికి అతని స్థాయిలో అతని సమన్వయను గూర్చి చర్చిస్తూ, ఆత్మవిశ్వాసాన్నీ, జీవితం మీద ఆకాంక్షనీ ప్రోదిచేసే సందేశాన్ని—తన వీడ్కోలు సందేశంగా—

గోపీచంద్ నిక్షిప్తం చేసిన నవల 'యమపాశం'. 'అనమద్దని జీవయాత్ర' 'మెరుపుల మరకలు' నవలల తర్వాత ఎన్నడగిన నవల 'యమపాశం'.

చేస్తున్న ఉద్యోగం, కట్టుకున్న భార్య, అనుకోకుండా పుట్టుకొచ్చిన గంపెడు పిల్లలు — యీ వలయంలో చిక్కుకున్న సామాన్య మానవుడు నారాయణరావు. వలయంలో గాను గెద్దులా తిరుగుతున్న వ్యక్తికి ఆత్మ విశ్వాసం, జీవితంమీద ఆకాంక్ష రానురాను తరుగుతుంది గాని ఎలా పెరుగుతుంది? సాంప్రదాయకమైన జీవన విధానం శిథిలమైంది, నైతిక ప్రమాణాలు ఎగిరిపోతున్నాయి. సాంఘిక-ఆర్థిక వ్యవస్థలలో మార్పు వస్తుందనీ, క్రొత్త జీవితం ప్రారంభమౌతుందనీ, రోజుకురోజూ పెంచు కున్న ఆశలు ఫలించకుండానే వయస్సు పైబడి మునలితనం తరుముకు వస్తోంది. యౌవనంలో నిర్మించుకున్న ఆదర్శాల సౌధాలు పగటి కలలుగా సురిగిపోతున్నాయి. జీవితం యమపాశంలా కంఠం చుట్టూ బిగుస్తూ ఉంటే సామాన్య మానవుడు మృత్యుస్పర్శని అనుభవిస్తూ మృత్యువునే ఆహ్వానించా లనుకుంటాడు. ఈ నిస్పృహనుంచి తేరుకోవడ మెలాగ? విముక్తిమార్గ మేమిటి?

“జీవితాన్ని కృత్రిమంగా విభజించి, ఏదో ఒక ముక్కను పట్టుకొని అదే సర్వస్వం అనుకోవటంవల్ల మానవుడు ఒక ఘనీభవించిన పదార్థం అయ్యాడు....తనకంటే ఘనపదార్థంగా ముడుచుకుపోయింది తన భార్య. తా మిద్దరూ జీవితం అనేగోడకు కొట్టబడి ఎండిపోయిన రెండుపిడకలు....”

“కట్టుబాట్లు పెట్టుకు కూర్చున్నవాళ్ళు చాదస్తూలుగా తయారవుతున్నారు. అలా కాకుండా జీవితాన్ని ఎడాపెడా కొట్టేవాళ్ళే విశాల దృక్పథం గడించు కోగలుగుతున్నారు. వాళ్ళు జీవితాన్ని బహుముఖాలుగా అనుభవిస్తున్నారు. అందువల్ల బహుముఖాలుగా పరిశీలించవలసిన అవసరం కలిగి వారి

దృక్పథం విశాలపడుతూ ఉంది.” .... “నేటి మనస్తేతిక విలువలువట్టి నిషేధాజ్ఞలే .... నిషేధ బుద్ధితో జీవితాన్ని చూచిన ఏ వ్యక్తి వికసించడు. వికసించని ఏ వ్యక్తికీ విముక్తి లేదు. జీవితాన్ని బహుభంగుల అనుభవించిన వ్యక్తే సంపూర్ణతను పొంద గలుగుతాడు” .... “డబ్బు వ్యసనమైతే, భోగాలుములుకులైతే, ఇంద్రియాలు గుర్రాలైతే, మనస్సౌక ముళ్ళకిరీటమైతే ఇక జీవితానికి ఆదర్శం ఏమిటి ఏమిటి? విముక్తి సంప్రదాయమనీ, నైతిక విలువలనీ, ఆదర్శమనీ మానసికంగా ఘనీభవించిపోయి, జీవితాన్ని నిరాకరించటం ద్వారా జీవితరహస్యం అవగతంకాదు, విముక్తి లభించదు. జీవితాన్ని యథాతథంగా అంగీకరించి అనుభవించాలి. “జీవితానికిపెడగా నిలుచున్న వానికంటె అన్నివిధాల జీవితాన్ని అనుభవించేవారంటే నాకు ఇష్టం. ఒక్క యిష్టమే కాదు, నమ్మకం కూడాను” అంటారు గోపీచంద్.

“పరిస్థితులు మారిపోతున్నాయి. విలువలు మారిపోతున్నాయి. జీవితం మహా వేగంగా ప్రవహిస్తూ ముందుకు ఉరకరెత్తుతూ ఉంది. ఆ వేగం ఒరిపిడికి వినూతనమైన అందచందాలు అనేకం బహిర్గతమయి కనులకు మిరుమిట్లు గొల్పుతున్నాయి. అవి కొత్తవి గనుక, బహుశా మనకు అందుబాటులో లేవు గనుక, వాటిని నిరసించడం జరుగుతూఉంది.” అలా కాకుండా జీవితదృశ్యాన్ని సరికొత్తగా, ఉత్సాహంతో, అవలోకిస్తూ ఉన్నట్లుగా కావాలి మానవుడు అంటారు గోపీచంద్. మానసికంగా ఒక రకపు విలువలకు అంటిపెట్టుకొని, పరిస్థితుల ప్రభావం అనుల్లంఘనీయమై “అడుసు తొక్కివలసి వచ్చినప్పుడు ఏడుస్తూ తొక్కి .... కాళ్ళుకడగవలసి వచ్చినప్పుడు అంతకంటె ఏడుస్తూ కడుక్కునే” మనస్తత్వాన్ని వదలి పెట్టుకొమ్మంటారు గోపీచంద్. విలువలు సాపేక్షము (Relative): “ప్రతి మానవుడూ జీవితానికి తన పరిస్థితికి అనుకూలమైన విలువ అర్జించుకొంటాడు” జీవితాన్ని జీవించటమే ప్రధానమైన విలువ. అందుకు

అనుబంధమైన విలువలు: మారటం, ముందుకు పోవటం, రిస్క్ (Risk) తీసుకోవటం, అని పేర్కొన్నారు గోపీచంద్.

కథానాయకుడైన నారాయణరావు ఆలోచన క్రమంగా పై చెప్పిన రీతిగా రూపొందుతుంది. కాని, గతంతో తెగ తెంపులు చేసుకునే శక్తి తనలో ఉందా? అని సందేహిస్తాడు. అతనికి అతని కుమార్తె అరుంధతి సమాధాన మిస్తుంది : “ఎందుకు కాదు నాన్నా? కదలదలచుకొన్నవాళ్ళు ఎప్పుడైనా కదలవచ్చు. కాటికి కాళ్ళు చాచుకున్న వాళ్ళు కూడా కదల వచ్చు.... ‘పరిస్థితుల ప్రభావం’ అంటున్నారు గాని.... మానవుడు పెరిగిన కొద్దీ పరిస్థితుల ప్రభావం క్షీణిస్తుంది.... మన సంకల్పంలో ఏదో లోపం ఉంది. చీటికీ మాటికీ పరిస్థితులను సాకుగా, దాలుగా వాడుకుంటున్నా మేమో ననిపిస్తూఉంది నాకు.” అతని భార్య రాజమ్మ అంటుంది : “నా మనస్సుకి ఒక కొత్తనడక స్ఫురిస్తూ ఉంది. ఆ నడకను అందుకోగలిగితే ఎవ్వరికీ ఇబ్బంది ఉండదని అనిపిస్తూ ఉంది. నడక తప్పి మనం బాధ పడుతున్నాం గాని, నిజానికి బాధపడవలసిన అవసరం ఈనాడు నాకేమీ కనబడటంలేదు. మనకంటే బీదవాళ్ళూ, దురదృష్టవంతులూ ఎంతమంది లేరు? వాళ్ళకు లేని వేదన మనకు ఎందుకు ఉండాలి? ఎవరి బ్రతుకు వారిది. ఒకరితో పోల్చుకుని వ్యభ పడటం ఎందుకు? మనం చూడ గలగాలే గాని ఏ నడకలో ఉన్నమాధుర్యం ఆ నడకలో ఉంది. అడుగు తప్పుకుండా పడితేనరి.” ఇదే గోపీచంద్ సందేశం.

సాహిత్య వ్యవసాయమూ, సత్యాన్వేషణమూ జీవితంలో ఒకటైన రచయిత గోపీచంద్. ఆయన దృక్పథం ‘హేతువాదపు’ గట్టు తెంచుకొని విస్తరిస్తూ, ‘ఆతీత మానసిక చైతన్య’ సాగరంగా రూపొందింది. సమ కాలీన భావసంచలనంలో హేతువాదానికి, అస్తిత్వవాదానికి సాహిత్యంలో

రూపురేఖలు దిద్దిన ఖ్యాతి గోపీచంద్‌ది. తద్వారా తెలుగు నవల క్రొత్త దారులు లోక్కటం జరిగింది. సంఘ సంస్కరణ, జాతి పునరుజ్జీవనం, సాహిత్యంలో నవ్యత—యీ మూడింటి దృష్ట్యా గోపీచంద్ దృక్పథం ఒక క్రమ పరిణామానికి లోనై సమన్వయాన్ని సమగ్రతనూ సాధించింది. నవ్యతను అన్వేషించటం జీవ లక్షణమని గోపీచంద్ ప్రగాఢ విశ్వాసం. “ఎప్పటి కప్పుడు ప్రమాదాలను ఎదుర్కోవలసి వచ్చినప్పుడే కదా మానవుడు క్రొత్త క్రొత్త విషయాలను కనిపెట్టేది. మానవునిలో ఉన్న సృజన శక్తి విజృంభించేది, మానవుడు దేవుడయ్యేది....భౌతికజీవితం మానసిక జీవితాభివృద్ధికి ఉపాధిగా మాత్రమే వ్యవహరించాలి....మానసిక జీవితం నూతన శక్తులనూ, నూతన విలువలనూ తెచ్చి పెడుతుంది.... ఈ స్థితిలో మానవుడు ఏ పరిస్థితుల్లోనైనా, ఏ ప్రభావంలోనైనా తన వ్యక్తిత్వాన్ని కాపాడుకోగలుగుతాడు. అన్ని ప్రభావాలనూ, అన్ని పరిస్థితులనూ తన లోనే పొందగలుగుతాడు. దివ్య జీవనాన్ని సృష్టించ గలుగుతాడు.” గోపీచంద్ విచిత్రమైన విశ్వాసానికి అతీతమైన సృజనాత్మక దృక్పథాన్ని అందుకున్నారు.

చ ల ౦

“మీ కథల్లో ముఖ్యమైన ఆకర్షణ శైలి. కాని....

నా కథలూ, నా శైలితగల పడనూ.... నా అమీనా :

నా అమీనా !” (అమీనా—3 వ భాగం)

‘అమీనా’ చలం వ్రాసిన నవల పేరే కాదు, ఆ నవలలో అమీనా పాత్ర చలం అంతఃకరణకు ప్రతీక కూడా....

ఇవాళ సాహిత్యపరంగా * చూస్తే చలం రచనల్లో వైశిష్ట్యం, శైలి, ఆయన వెలిబుచ్చిన భావాలు నాటికీ నేటికీ తర్కాన్ని నిర్లక్ష్యంచేసే ఇష్టానిష్టాలతో (predilections and prejudices) వైరుధ్యాలతో

* చలం దృష్టిలో, వీరేశలింగంగారివలెనే, ఉద్యమం ప్రధానం, సాహిత్యదృష్టి అందుకు ఉపకరణము మాత్రమే. వీరేశలింగంగారి త్రీ జనోద్ధరణ అనే ధ్యేయాన్నే అతివాదిగా, త్రీకి స్వేచ్ఛ, ‘నెక్సు’లో స్వేచ్ఛ (absolute freedom) అనే నినాదాన్ని రూపొందించారు చలం. “వితంతు వివాహాలు సాధించిన వీరేశలింగంగారు, త్రీ నీతి చట్టాల్ని వెక్కిరించిన చలానికి spiritual father.....

“....వీరేశలింగంగారు పాతివ్రత్యమో అని అరిచి లాభంలేదు.... ఈనాడు ఆ పాత పేదాంతాన్ని అణగతొక్కి మాది కాదని తోసేసి, ఈశ్వరుడు, కర్మ, నీతి, మోక్షం, పునరన్మల ఈ అభిప్రాయాల్ని మరపిస్తేగాని ఇండియా ముందుకు సాగదు” (మ్యూజింగ్స్—4 భా). ఇలా ప్రచార కుడుగా, సంఘచాలకుడుగా చలం చేసిన రచనలే (‘త్రీ’, ‘బిడ్డల శిక్షణ’ వంటి వ్యాసాలూ, ‘మైదానం’, ‘బ్రాహ్మణికం’ వంటి నవలలూ, కథలూ) ఎక్కువగా ఉన్నాయి. వాటిలో సాహిత్యగుణం తక్కువ. సంస్కరణోద్దేశం ఎక్కువ. ఇక్కడ పరిశీలనము సాహిత్యపరంగా రచయితలో పరిణామం దృష్ట్యా ఎన్నదగిన రచనలకే పరిమితం చెయ్యబడింది.

(contradictions) అన్నింటినీ ఒక 'దృక్పథం' గా సూత్రీకరించటానికి అసాధ్యంగా కనిపిస్తాయి. అది దృక్పథం కానేకాదు ఒక చిత్తవృత్తి.... ఇలా విమర్శిస్తే చలం: "నా కథలూ, నాకై లీతగలపడనూ....నా అమీనా? నా అమీనా సంగతేమిటి?" అని ప్రశ్నిస్తాడు. అవును, లోతుగా చూస్తే తరంగితమైన ఆ చిత్తవృత్తికి అలంబనమైన అంతఃకరణ ఒకటి ఉన్నది. చిత్తవృత్తికి సంబంధించిన యిష్టానిష్టాలనూ, విరుద్ధభావాలనూ దాటిన నిశ్చలత్వం దానికి ఉన్నది. దాని గూర్చి చలంలో జరిగిన అన్వేషణను ప్రతిఫలిస్తున్న రచనలే చలం రచనల్లో సాహిత్యపరంగా కూడా ఎన్నడగినవి కావటం ఒకవిశేషం, అదే మనం గుర్తించదగిన దృక్పథ పరిణామం కూడా.

జీవితం ఎందుకు? అనే ప్రశ్నకి చలం యిచ్చే సమాధానం: 'ఆనందానికి. సెక్సుద్వారా కలిగే ఆనందానికి. స్వేచ్ఛలో సెక్సుద్వారా కలిగే ఆనందానికి' అని మూడు అంచెలుగా ఉండోంది. ఈ దృష్టితో సమాజంలో స్త్రీల పరిస్థితుల్ని చలం విమర్శించారు. భావ విప్లవవానికి కారకుడయ్యారు. స్వేచ్ఛాప్రియత్వాన్ని పెంపొందించారు. చలం చేసిన ప్రతి రచనా స్థూలంగా పై నినాదాన్ని సమర్థించేదే! చలం చేస్తున్న విమర్శా, కలిగిస్తున్న ఉద్వేగమూ నిర్మాణాత్మకంగా లేవనీ, కేవలం విధ్వంస చర్యగా ఉన్నాయనీ ఆక్షేపణలు వచ్చాయి. ఆ రకం ఆక్షేపణల్లో కొంత అర్థం లేకపోలేదు. ఏమంటే 'స్వేచ్ఛ'కు, చలం, వాస్తవికత దృష్ట్యా (వ్యక్తుల్లో ఉండే నైవిధ్యం, పరిస్థితుల్లో ఉండే భిన్నత్వం ఆలోచించి) సమగ్రమైన, తాత్వికమైన వ్యాఖ్యానం చెయ్యటానికి ప్రయత్నించలేదు.

'స్వేచ్ఛ' అంటే స్థూలంగా (1) విశృంఖలత్వము (ఉన్న శృంఖలాల్ని వదిలించుకోవటం) అనీ, (2) నై సరిక జీవనం (సమాజానికి, నీతీ, ధనమూ. మర్యాదా వగైరా ప్రధానమైన నాగరకతకూ దూరంగా జీవనం) అనీ రెండుఅర్థాలు మాత్రమేయిచ్చారు. మైదానం, కళ్యాణి, ఆత్మా ర్జుణవంటి కథలు అందుకు మంచి ఉదాహరణ. సంఘసంస్కర్త పై రెండు

అర్థాలు మాత్రమే చెప్పి ఊరుకోవడం బాధ్యతారాహిత్యమే: కాని, పైరెండు అర్థాలూ కాల्పనిక వాదానికి చెందిన కవులు (Romantic Poets), తాత్త్వికమైన పుష్టిలేని కవులు, తమ రచనల్లో 'స్వేచ్ఛ'కు ఆపాదించినవే: చలం కాల्పనిక వాది అనటానికి సందేహంలేదు. అయితే ఏ కాల्పనికవాదీ యివ్వనంత ప్రాముఖ్యం శ్రీ పురుష సంయోగానికి (Sexual act) చలం యిచ్చారు- సంయోగంలేని కథ చలం వ్రాయలేదంటే అతిశయోక్తి కాదు: ఏ కాల्పనికవాదిలోనూ కనిపించని సంఘసంస్కరణాభిలాష తీవ్రత, ఆచరణగా చలంలో రూపొందింది. ఈ భేదం ఉండటంవల్లే చలం కాల्పనికవాదీ, కవీ, అన్న విషయం మొన్న మొన్నటిదాకా గుర్తింపబడలేదు. * చలం యొక్క సంస్కర్త రూపం క్రమంగా కనుమరుగైతే తప్ప కవిగా ఆయన స్వరూపం ప్రస్ఫుటం కాదు !

విశ్వాసానికి విచికిత్సకూ ఘర్షణ చలంలో కనిపించదు. 'స్వేచ్ఛలో' సెక్స్‌ద్వారా కలిగే ఆనందం' మీదే ఆయన విశ్వాసం. ఆ ద్యేయానికి విప్రతిపత్తి కలిగించే ప్రతి విషయమూ అది ఆధ్యాత్మికమైనా, అది భౌతికమైనా, హేతుబద్ధమైనా కాకపోయినా, విచికిత్సకు పాత్రమే: అందువల్ల చలంలో చివరకుగాని తాత్త్వికమైన అన్వేషణ దర్శనంగా, తన విశ్వాసాన్ని తను అర్థంచేసుకోవటంగా, తన అంతఃకరణ స్వరూపాన్ని తను దర్శించటంగా, రూపొందలేదు.

'అమీన్' నవల నాలుగు భాగాలు. మొదటి రెండు భాగాలూ 1926 లోనూ తర్వాతి రెండు భాగాలూ 1942 లోనూ వ్రాయబడినవి. నవల పూర్వార్థం వ్రాసిన 16 ఏళ్ళ వ్యవధి తర్వాత ఉత్తరార్థము వ్రాయటంలోనే రచయిత ఆ నవల కిచ్చిన ప్రాముఖ్యం వ్యక్తమౌతోంది. అది రచయిత ఆత్మకథ.

* పజీర్ రహమాన్ చలం వచన కవిత్వాన్నీ, కాటూరి వెంకటేశ్వర రావుగారు ఆకాడెమీ పద్య సంకలనములో చలం రచననూ ప్రచురించేదాకా.

‘అమీనాని తలచుకున్నప్పుడల్లా, ఆహ్లాదకరమైన ఉదయోత్సాహానికి శోడ్డుదే వన్నీరు పువ్వు మార్చవమైన పరిమళం జ్ఞప్తికి వస్తుంది. అదే నాజూకు, అదే మొండితనం, అదే స్నేహం” అంటూ ప్రారంభమౌతుంది రచయిత. నాజూకు, మొండి తనం, స్నేహం ఇవి కథానాయకుడైన రచయిత వ్యక్తిత్వం తాలూకు లక్షణాలు. ఇవే అమీనాతో అతనికి గల సంబంధంలోనూ ప్రతిఫలిస్తాయి. పరిణామం చెందుతాయి.... మొదటిసారి అమీనాను ఏటిబడ్డన చూచి ‘చిరునవ్వుతో స్నేహాన్ని’ కోరుతాడు. ఆ అమ్మాయి ‘మీయిల్లెక్కడ?’ అనిప్రశ్నిస్తే “మొండిగోడలమధ్య” అని సమాధానం. ఇది ఒక చమత్కారం, సంఘానైదిరించిన మొండితనాన్ని సూచించటం. “అంటే?” అని అడిగిన అమీనాతో “నీ కెందుకు?” అంటాడు. అమీనా తను వచ్చి అతనితో ఉంటానంటుంది. “అమీనా కళ్ళు నమ్మించాయి. ఆ ‘మీతోనే ఉంటా’ నన్నమాటని మీరలేదు అమీనా, నువ్వు: నిర్భాగ్యుని నా అదృష్టమే నిన్ను జారవిడిచింది. నా అదృష్టమే, నా సందేహమే, నా లోక పరత్వమే, నా లాభనష్ట గణితమే నిన్ను తరిమి మాయంచేశాయి” ఇది రచయిత ఆవేదన. జీవితపు ఆకర్షణలో ఒడి దుడుకుల్లో తను ఎన్నిసార్లు ‘అమీనా’ని (అంతః కరణని) విస్మరించాడో, అమీనాకూ తనకూ గల సంబంధమేమిదో ధ్వని పూర్వకంగా చిత్రించే కావ్యం ‘అమీనా’.

‘నేనే వాచ్చి తీసుకువెడతాలే’ అంటాడు అమీనాతో, కాని సుబ్బారావు ఎంకిపాటల్ని వింటూ, అమీనా జ్ఞాపకం వచ్చినా, స్నేహితుల బల వంతంవల్ల నమయానికి వెళ్ళడు. చీకట్లో వెళ్ళితే అమీనా యింటిలో ఉండదు! మరుసటిరోజు శ్రీమన్నారాయణ అనే అతను విమల (రచయిత స్నేహితురాలు) కోసంవస్తాడు. కాని ఆ సంగతి చెప్పటానికి సిగ్గుపడి ఏదో చెబుతాడు. “ప్రేమ, కామం, అన్నీ తుచ్చమూ, సిగ్గు, భయమూ పడవలసిన విషయాలని బాగా అంతరాత్మలో నాటుకుని పోయినాయి,

ఈ తరము వారికి. ఎప్పటికోవిముక్తి?" అనుకుంటాడు. ఈ విషయమై లోకంతో తను పడుతున్న ఘర్షణ గుర్తుకు రావటం, అమీనా యింటివైపు వెళ్ళటం, అక్కడకేకలూ, తగాదా, అప్పుడు అమీనా 'చిరిగిన పరికిణీ, మురికి వోణితో దర్శనమివ్వటం—దీని ఔచిత్యం, పూర్తిగా గ్రాహ్యము. ఇంచుమించు నవల మొత్తంలో అడుగడుగునా యిలానే ధ్వని ప్రధానమైన కవిత్వస్ఫూర్తి ఉంది. 'రావెడదాం' అని పిలుస్తాడు అమీనాని..... "ఎక్కడికి?— 'ఇంటికి'— 'ఎందుకు?' ఆశ్చర్యంతో చూశాను, నిజం ముళ్ళకంపే, అమీనాకూడా అందులోదే. ఒళ్లుమండింది....చప్పున వెనక్కి తిరిగి రోడ్డెక్కాను...." ....శ్రీమన్నారాయణ మాటలతో ప్రవర్తనతో విసిగి కోపగించుకున్న చలంలోని అంతఃకరణ నిలదీస్తూ వేసిన ప్రశ్న 'ఎందుకు'అని, కాని ఆతడు లొంగడు. అమీనా తనే వస్తుంది.... "మురికి వోణీని ఆకుపచ్చదానికి మార్చింది : జాబ్బు కొంత నర్దింది. 'ఏం ?'— 'వస్తున్నాను.'—ఏమనను ? ఇందాక ఎందుకు ఆ విధంగా ప్రశ్నించావని అడగాలనిఉంది. తెల్లగాలోకాన్నిపవిత్రంచేస్తున్నకుభోదయతేజస్సు ఎందుకు క్షణంలో రక్తారుణీమను దాలుస్తుంది ? తీవ్రప్రళయంగా మబ్బులువేసి, భూమి సమస్తమూ జలమయమైతేనేగాని వదలదేమోనన్నంత వర్షం మూడు నిమిషాల్లో చెదిరి ఏమెరగనట్టు ఎండకాయడమెందుకు ? ఒక వేళ ప్రీకారణం చెప్పినా అది అబద్ధం. ఆమెకే తెలీదు...." తనఅంతఃకరణ ప్రీ. హేతువిచారణకు అందనిది.

నవల రెండోభాగం అమీనా పాటతో ప్రారంభమవుతుంది. అమీనా పాట ఎక్కడ నేర్చింది? "అడవుల్లో నెగళ్ళు వేసుకుని. కూచుని, రాత్రంతా పాడతారు. నేను వింటాను. నాకు వచ్చింది" అంటుంది అమీనా, అడవుల్లోకి వెళ్ళట మెందుకంటే "మావాళ్ళమీద కోపం వస్తే పారిపోతాను" అని సమాధానం....చలం తన నాయకా నాయకుల్ని మైదానాలకో,

దీవులకో, అడవులకో. ఏకాంతవాసానికి పంపించే కారణం ఇక్కడ తెలుస్తుంది. తర్వాత 'మొండిగోడల' మధ్య శ్రీమన్నారాయణా విమలా రహస్య ప్రవర్తన, శ్రీమన్నారాయణ విమలని చేసిన దగా. విమల ఆత్మ హత్య, విమల తనని సహాయం కోరలేదే అని చలం ఆవేదనా—ఈ వ్యవహారం చలం ఆదర్శానికి ఒక ఎదురు దెబ్బ. అమీనా కనిపించదు. రచయిత ఆమెకోసం వెదుకుతాడు. చివరకు ఆమె కనిపిస్తుంది : “తోట కంచె పక్కన సగమెండిన కాలవలో మోకాలు లోతువరకు దిగి బురద నంతా వెతికి చేపల్ని పడుతూంది అమీనా !” ఆ పట్టున అమీనా బురదలో దిగి ఉండటంలోని అర్థస్ఫూర్తి గ్రహ్యం. ‘అమీనా ఇదేమిటి ?’ అంటాడు: ‘అమీనా చచ్చింది’ అని సమాధానం. రచయిత విమలని రక్షించాలని ప్రయత్నిస్తాడు. ఆమెమనసు విప్పి మాట్లాడదు. ‘నేనేమైపోతాను’ అని భయపడుతుంది. రచయిత సాహాయ్యంతో ఆమెకు తృప్తిలేదు. ఆమెకు కావలసింది శ్రీమన్నారాయణ ఆదరణ ఒక్కచే. రచయిత చేసేదిలేక ‘అది జీవితం’ అనుకుని ఊరుకుంటాడు. ఇక్కడ చలం ఆదర్శం ‘త్రీ స్వేచ్ఛ’ విమల తనని మోసగించిన శ్రీమన్నారాయణ మాట వదలిపెట్టి తన కాళ్ళమీద తను నిలబడలేక పోవటం చలానికి తన ఆదర్శం దృష్ట్యా అనంతృప్తి కలిగించే విషయం. ఈ పట్టున విమలను పంపి అమీనాకోసం వెతికించటమూ, అమీనా తల్లి అమీనాకూ ‘జీతం ఎంతిస్తారేమిటి ?’ అని ప్రశ్నించటమూ, విమల ఉండతానికి వ్యాఖ్యానప్రాయంగా ఉన్నాయి. ‘జీతమూ ఇవ్వను ఏమీ ఇవ్వను’ అంటాడు చలం. తర్వాత చలం స్పేహితరాలు డాక్టరుగారి రాక. “డాక్టరుగారు జ్ఞాపకం రాగానే సంతోషతరంగాల మీద కుక్రుడి వైపు తేలిపోతుంది నా మనసు” అంటాడు. రచయిత డాక్టరుగారిని గూర్చి కలలో తేలిపోగానే అమీనా అదృశ్యమౌతుంది : అతను అమీనాకోసం వెళ్ళడు, వెతకడు, డాక్టరువచ్చి వెళ్ళిందాకా : ఇది విషయాలాలనత్వంలో అంతఃకరణను గూర్చి మరపు. డాక్టరువచ్చి వెళ్ళిన

తర్వాత “ఎక్కడి వాళ్ళక్కడ ప్రయాణం—అమీనా తప్ప.” ఇదీ నవల పూర్వార్థం ముగింపు. చిత్తవృత్తి ఎన్నోపోకడలు పోయినా (అమీనా) అంతఃకరణ ఉండనే ఉంటుంది అన్న విశ్వాసం.

పూర్వార్థానికంటే ఉత్తరార్థంలో రచన పరిణతికి వచ్చింది. మూడోభాగం స్త్రీ ఆకర్షణను గూర్చిన చక్కని మనస్తత్వ వివరణతో ప్రారంభం అవుతుంది. రచయిత శ్యామల అనే వ్యక్తి ఆకర్షణలోపడి ఆమెకోసం ఆ ఊరు వెడతాడు. కైలి ఈ భాగంలో శక్తివంతంగా రూపొందింది. ఇది చలం వచనరచనలో అందుకున్న ఉత్తమస్థాయి. రచయిత శ్యామలవల్ల భంగపడతాడనే సూచనగా—దగవడిన సత్య కన్నీళ్ళూ, ‘మళ్ళీ తిరిగి వస్తారా’ అని సందేహించే అమీనా—మాటిమాటికి ఎదురౌతున్నా ఆకర్షణకు లొంగి ఆశతో వెడతాడు. తీరని కోరికతో, ప్రబలమైన ఆకర్షణతో బాధపడే రచయిత రాత్రి నిద్రలేని నిరీక్షణ, అత్య పరీక్ష :—

“నేనూ మోసపోయినాను. లేఖ వెనక హృదయం, విశ్వాసం, ఉన్నాయని, ప్రేమ చంచలత్వాన్ని సమర్థించే నేను.

నీతి బంధనాలు తెంచుకుని పాపురం నామీద వాలితే స్వేచ్ఛకి జయ్. వాగ్దానబంధం తెంచుకుని నా నింది గంటలో ఎగిరిపోతానంటే పాపురానికి రెక్కలు పెట్టినవాడికి బుద్ధి లేదని పద్యాలు.

అర్ధరాత్రి.

నక్షత్రాలు, మెట్లమీద అలిసిన పాదాలు, చీకట్లో కన్నీళ్ళతో తడిసిన మాటలు. నా భుజాలమీద చిన్న చేతులు—సత్యవి.

“నేను వెళ్ళిపోతున్నాను”

ఏమనను ?

బాపురుమని ఏడుపు.

ఎంత అదృష్టం : వెళ్ళిపోగలడం :

అట్లా సుఖంగా ఏడవడం నా చేతకాదు. నీకోసం, నా కోసం, సత్యా :

....

వెళ్ళిపోయే రైలు, చీకట్లో ఎగిరే రవ్వల్ని ఎర్రదీపంతో కలుపు కుంటో .... ఆ చీకట్లోకి సత్య—ఎప్పటికి యింక మాట్లాడకుండా.

....

అమీనా : సిగ్గు ఎందుకు అమీనా నాకు ? గాయాలకు పట్టీలు తగిలించడానికా : ఎట్లా చూపను నలిగిపోయిన నా మొహాన్ని :

ఒంటిగంట.

నన్నని దీపం వెలుతురుక్రింద వద్దం చుట్టూ అల్లుకుంటున్న అలలు మల్లే, పక్కమీద అన్ని వేపులా పరుచుకున్న జాట్లు, తెడ్లక్రింద చెదిరే చందమామ ముక్కలవలె సరుపుకిందికి జారిన వేళ్ళ చివర మెరిసే గోళ్ళు, ఏవో క్రూరమైన జ్ఞాపకాలతో భయపడుతున్న పెదిమల చివర్లు, వదలక ఒంపుల్ని అంటుకు ఆవరిస్తున్న చీరె కుచ్చెళ్ళమీద చారలూ—అట్లానే కనపడకూడదూ, కళ్ళ మూసుకుని—అల్లరులు మాని : శర్మని మరిచి, శ్యామలూ :

ఆ చిన్న దీపంచుట్టూ తిరిగే పురుగు నేను.

కదలలేను.

విశాల ప్రపంచం ఉంది దేదీప్యమైన నక్షత్రాలున్నాయి. కాని ఆ దీపపు నీడల అందాలు తప్ప ఏమీ అందవు ఆ చిన్న రెక్కల ఆనక్కికి” ....

శ్యామల, రచయితతో ఆతని స్నేహితుల్తో కలిసి వాళ్ళ ఊరు వస్తుంది. రచయిత ఆశ తీవరిస్తుంది. ‘అమీనా ఎవరు?’ అని శ్యామల అడుగుతుంది. స్నేహితులు ఒకరి మొహాలు ఒకరు చూచుకుంటారు. వివరించలేక, “వీల్లేదు అమీనా .... ఈ రాత్రికి వీల్లేదు” అని నిర్ణయించు కుంటాడు రచయిత. విషయ లాలనత్వంమందు అంతఃకరణ అవతలికి నెట్టబడి కొరగానిదై పోతుంది..... “చూపులతో గుండెమీద చిల్లులు చేసే శ్యామల, గొలుసులకన్న బలమైన చేతుల శ్యామల— మనసుల్ని పెనవేసుకునే ఉక్కు తీగల శ్యామల — వెర్రి అమీనా, పిల్ల అమీనా, తురక అమీనా, చింకిరి అమీనా .... లేకపోతేనేం?” ఆ రాత్రి రచయితకు జాగరణ. శ్యామల హాయిగా నిద్రపోతుంది. రచయితలో సంఘర్షణ:— “దౌర్జన్యం చేసేస్తే? నువ్వు, నువ్వు దౌర్జన్యమా? కాని పేరుకోసం— ఇంత త్యాగం? నహి—నీ ఆత్మగౌరవం? మాయ—అహంభావం. త్రీ ఆలింగనం—వాస్తవం—అనుభవం—మాధుర్యం—జయం — తృప్తి—నిద్ర.... వీల్లేదు, నిన్ను నమ్మిన, నీ ఆనర్హి నమ్మిన త్రీని—నువ్వు అంత కఠినంగా కామించిన త్రీని....కాని వీల్లేదు అని గట్టిగా చెప్పుకుందో పళ్ళూ, తొడలూ, చేతులూ, బిగవట్టి మంచంనుంచి వెన్నెలకి, వెన్నెలనుంచి మంచానికి చూస్తూ జాగరణ....” రచయితలో అంతఃకరణే జయిస్తుంది. దానికి సూచనగా తెల్ల వారగానే అమీనా ప్రత్యక్షమౌతుంది. అమీనాతో రచయిత సంవాదం : అమీనా అడుగుతుంది: “‘అమ్మగారా?’—‘కాదు’. ‘అయితే ఎందుకు?’—‘ఏం?’ ఎందుకు ఏం?’ — ‘వద్దు’ .... ‘మంచివారు’ .... మంచివారా? నిజం మాట్లాడు. మంచి అంటే ఏమిటి?—ఏం మంచి? నిన్ను పిలిచి, ఏడిపించి, నమ్మించి—ప్రేమించి చీల్చి—చితికించి—ఇదంతా మంచియేనా? ...కాని

నీకేం తెలుసు? నీ బాధ నీకు తెలుసు. ఆమె కారణం నీకేం తెలుసు? ఆమెకేం తెలుసు? ఆమె కారణం ఆమెకేం తెలుసు? ఆమెబాధ ఆమెకి తెలుసు. నీ చేతులు కావించుకోగానే, ఆమె నరాల్లోని బాధ.... ఏది మంచి, ఏది చెడ్డ?.... మనసు ఇంకోరితో, దేహం నీతో—ఈ నమస్క సుంచి తప్పించుకోటానికి ఆమె పడేదాదా నీకేం తెలుసు? మనసు ఇంకోరిది ఎందుకు కావాలి? నా కిచ్చిన మనసు? నువ్వు నువ్వు నువ్వుకూడా. అంటున్నావా?.... కాదు. నా మనసుకాదు, నా రక్తం — భూమిసారం నా రక్తం : నా గుడ్డి రక్తం అంటుంది ఆ మాట.... తన్ను, అణచు, నీ రక్తం నోరుముయ్యి.... నా తరంకాదు.... ఏది మంచి? ఏది చెడ్డ?".... ఇదీ చలం చేసుకున్న అత్య పరీక్ష : తనలో కోరికల్ని రెచ్చగొట్టి చేతి కందక కప్పించే శ్రీ మనస్తత్వాన్ని కూడా, తన ఆదర్శం దృష్ట్యా, సానుభూతితో అర్థం చేసుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తాడు. అయితే శ్యామలను గూర్చి తనేం చెయ్యాలి?.... అతనికి జ్ఞాపకం వస్తుంది. 'అమీనా స్వేచ్ఛ' విషయం. అమీనా 'నొకరుకాదని' శ్యామలతో చెప్పాలనుకుంటాడు. నొకరు కాకపోతే ఇంకెవరు? దీని అర్థం; శ్యామలకు తన స్వేచ్ఛను తెలియ జెప్పాలని అతని ఉద్దేశం. కాని ఆ 'స్వేచ్ఛ' కోరికకు నొకరా? కాకపోతే మరేమిటి? ... మళ్ళీ ఆకర్షణకు లొంగిపోతాడు. బల్లమీద పొదో (ఆదర్శం) పగిలిపోతుంది.... "దిగులుగా ఒక్కొక్క పెంకే ఏరుకుంటున్నాను—అమీనా కొత్త వోటీతో Trim గా తయారైంది".... అంతేకాదు. అందరూ అమీనాను 'జుట్టుక త్తిరించు' కొమ్ముంటారు.... 'సుక్కల్లె నానికి సురిగిపోయిందని' పాట.... విమల జ్ఞాపకం వస్తుంది.... రచయిత తన అంతః కరణని, శ్యామలముందు, శ్యామలకోసం (కోరికకి లొంగి), తను ఏవ గించుకునే నాగరకత చిహ్నాలతో నిలబెట్టుతాడు. కాని ఫలితంలేదు : ఆరోజు స్నేహితుని ఇంటికి అందరూ విందుకు వెడతారు—అమీనా తప్ప.

రచయిత మనస్సులో అమీనాను గూర్చి స్పృహ: కాని ఆశ నిర్బంధిస్తుంది :
శ్యామల సాగదీస్తుంది వదిలిపెట్టకుండా :—

“.....అమీ.....

శ్యామల నవ్వుతోంది.

‘నా’ వినపడలేదు ఆ నవ్వులో. నన్ను చూసే నవ్వు :

ఇంకేం—ఆకాశమే, ప్రపంచమే నాది.

అమీనా ? చూద్దాం తరువాత.

ఈ రాత్రికి ....ఈలోతుల సౌందర్యమే, నా పక్కన ఆహ్వానిస్తోంది.

అ....రేపు....మీ....తరువాత....నా....చూద్దాలెద్దా....”

శ్యామలనవ్వులో కరిగిపోయిన అమీనా స్పృహ, తీరా శ్యామల మోసం తెలిసి వచ్చాక, భంగపాటు ఫలితంగా, మళ్ళీ అమీనా అన్వేషణగా వ్యక్తమౌతుంది. “శ్యామలతో మోహం పందెంలో ఓడిన అమీనాని మాత్రం నాకు నిలుపుతాయా గ్రహాలు!;’ అనుకుంటూ ‘చీకట్లో’ ఇంటికి బయలుదేరుతాడు. దారిలో “దగ్గు—అడ దగ్గు—రమ్మని దగ్గు—డబ్బు కావాలని అడిగే దగ్గు”..... “శ్రీ జాతిమీద క్రౌర్యం ఈమెమీద చూపితే ...” అనిపిస్తుంది. కాని చలం సెక్సు వేదాంతమో ?— “అభ్యంతరాలు—అసహ్యం—అలింగనాలు”—ఆ బజారు శ్రీని కాదని ఇంటికి నడుస్తాడు. “స్వేచ్ఛని ప్రేమించే మనిషికి ఎన్నిబంధనాలు ? గట్లు లేంది స్వేచ్ఛలేదు. శ్రుతిలేంది సంగీతం లేదు. దేనికి స్వేచ్ఛ.—దేనికి కాని స్వేచ్ఛమహాభారం? ఇచ్చకీ, స్వేచ్ఛకీ చాలా దూరం.....” అని గ్రహిస్తాడు చలం. చీకట్లో తాళంవేసిన

గుమ్మం ముందుపడి ఉంటుంది అమీనా : “అమీనా : అమీనా : నిన్ను వదలి నేనేమైనాను అమీనా : ఎందుకు నడిచాను చీకటి నిప్పులోకి, అందమైన కంచెలోకి, గుండెలేని గుబురు దగ్గరకు, అమీనా :” అని అక్రోశిస్తాడు.

చివరి భాగంలో సుబ్బులు, రచయిత భార్య ప్రవేశంతో అమీనా మళ్ళీ అదృశ్యమౌతుంది. “నిముషాలు, గడియలు, దినాలు—వారాలు—ఎక్కడా ఇంట్లో, గుడెసెలో, రోడ్లలో, చెట్లలో—ఎక్కడా, ఎక్కడలేదు అమీనా .... తల్లి నన్ను అమీనా ఏది ? అంటోంది. తల్లికాని తల్లి : జీత మిమ్మని నా జ్ఞాపకాలు రేపే తల్లి : ఎంత ప్రార్థించినా ప్రత్యుత్తర మివ్వని నేల తల్లి అమీనా తల్లి. ‘నేల తల్లి’ అట! రచయిత అమీనా కోసం అన్వేషిస్తూ ఉంటాడు. చివరకు “ఊరి వారి దేహాల మురికి కాలువ—తోటకీరోడ్డుకీ మధ్య—దాంట్లో పిల్లలు—చేత్తోబుట్టలు” కనిపిస్తారు. సత్యవారల జాకెట్టుతో, శ్యామల రిబ్బనుతో, మరకలు, మన్ను, దుమ్ముతో బురదకేసి చూస్తున్న కళ్ళతో కనిపిస్తుంది—గతాన్ని జ్ఞాపకం చేస్తూ : “అమీనా” అని పిలిస్తే రాదు. రచయిత బురదలోకి దిగటానికి ఉద్యుక్తుడౌతాడు. “వస్తానుగా వెళ్ళండి ఇంటికి” అంటుంది. వచ్చాక “అమె ఉంటే నేను రాను. ఎన్నటికీ రాను, నన్ను కొట్టింది” అంటుంది. సుబ్బులు లోకానికీ, సంఘానికీ, ప్రతినిధి. ఏం చెప్పను? ఎన్నిసార్లు ఏం చెప్పగలిగాను?—నా జీవిత మార్గమంతా నేనుత్యజించినవి, నమ్మికలకోసం, మతం కోసం, స్వేచ్ఛకోసం, ప్రేమకోసం—త్యజించినవి, వదిలించుకొన్నవి—విశ్వాసాలు, ప్రమాణాలు, శరీరభారాలు, మనోభారాలు—ప్రతి అడుగునా త్యాగం, ఆహూతి.... అమీనా, నువ్వుకూడా కోరుతున్నావు—బలిని, ఆహూతిని. ఏం చేస్తావు? నువ్వు అమీనావికాదు, నువ్వు నా నౌకరివికావు, నేస్తానివి కావు. నువ్వు విధి వెయ్యి నాలికలలో ఒక దానివి. నవ్వుతో బలి కోరుతున్నావు. బలి కోరకపోతే, హృదయ సామీప్యానికి ఎట్లా వస్తావు!....

నామీద ప్రేమ కుదిరినకొద్దీ, నా హృదయంలోనుంచీ, ఆహార నైవేద్యాన్ని కోరుతుంది నీలోని కాళి.... ఉత్తచేతులతో ఇంటికి పంపావు. సుబ్బులు దగ్గరికి, ధర్మానికి, విద్యుక్తానికి, దైనిక చర్యలకు, భోజనానికి, విశ్రాంతికి .... నీ ప్రేమ పంకిలం కడుక్కోమని, మర్నాదస్తుల మధ్యతిరగమని, బళ్ళోపాతాలు చెప్పకోమని. నీ బురద స్వేచ్ఛా 'మార్గం' నాకు 'అగమ్యం' అని నీ అభిమానంలో, నీ గర్వంలో, నీ తురక రక్తపు విజృంభణలో నన్ను విరాకరించి శిక్షించావు .... " రచయిత లోకంమీద ఆసక్తిని వదలి అంతర్ముఖుడు కావాలి. అమీనా ప్రతీక (రచయిత అంతఃకరణ) మానవులవల్ల స్నేహంగా, జీవితంలో స్వేచ్ఛా ప్రియత్వంగా ప్రథమ దశలో భాసించినా, క్రమ పరిణామంలో రచయిత జీవితానికి గీటురాయిగా, మంచి చెడ్డల నిర్ణేతగా, భాగధేయానికి అధిదేవతగా పర్యవసించి, చివరకు లోకంతో రచయిత సంబంధాన్నే సడలించే ఏకైక 'మార్గం'గా, లక్ష్యంగా కనిపిస్తోంది! రచయిత ఏం చెయ్యాలి? కర్మ సన్యాసాన్ని అంగీకరించాలా? "నా ప్రేమ పంజరపు అమీనా, కాలువగట్లకింద నిద్ర గన్నేరుల అమీనా అయిపోయింది" — ద్యాననిమగ్నుడు కావాలా? కాని స్త్రీలు, లోకం, ఆకరించటం మానలేదు రచయితను, వయస్సు పైబడినా! అమీనా ఆంక్ష పెడుతుంది. 'మునలివాడితో అమీనాకు పెళ్ళి, ఎలావస్తుంది' అంటుంది అమీనా తల్లి. ఇందులో మునలితనానికి ప్రేమ కలాపానికి కుదరదనికాబోలు ధ్వని! చివరకు ఒకనాటి మండుతెండ రోజున అమీనా వచ్చి రచయితని కావలించుకొని ఏడ్చి "నాకు చీరే కావాలి, కొని పెట్టండి" అంటుంది.... సంఘ సంస్కరణకు: స్త్రీ జనోద్ధరణకు, తన విప్లవ భావాల్లో కథలైతే ఆల్లగలడుకానీ ఈ 'అంతఃకరణ'కు తను ఏ విధంగా రూపం ఇవ్వగలడు? ఎందుకు, ఏ ప్రయోజనం ఆశించి, ఇవ్వాలి? అనికూడా ప్రశ్న. "ఎదుగని నౌకరు కన్య! అమీనాకి? ...." "మనుషుల్లో, మంచి తనంలో, ఔదార్యంలో

క్రుంగి, నలిగి, విశ్వాసం నశించి చాల సిగ్గుతో— ‘పోనీ! పోనీ .... నా జీతం .... ఇవ్వండి’ అంటుంది అమీనా. దీని అర్థం : కనీసం రచయిత తన ఆత్మకథను, అంటే అంతఃకరణతో అతనికి గల సంబంధాన్ని గూర్చి వ్రాయవచ్చు కదా : రచయిత తన రచనా కౌశలాన్ని ఉపయోగించి (సారుగు ముందు కాయతం—దెబ్బతిని—మార్కుల కోసమని—అటలు మాని—నేర్చుకున్న విలువైన రెక్కల్ని ఉపయోగించి) అమీనా ‘జీతం ఇస్తాడు.’ అదే అమీనాను గూర్చి చలం వ్రాసిన నవల ఉత్తరార్ధం అన్న మాట .... “మీ రిచ్చిన డబ్బులతో ..... కొన్నాను. రెండు గజాలే వచ్చింది .... మీ జ్ఞాపకానికి .... కొన్నాను .... చాలదు .... రెండు గజాలే ....” అంటుంది అమీనా. అంటే రచన చాలలేదని ధ్వని. అమీనాని తల్లి వెళ్ళ గొట్టిందట ! అంతేకాదు : “అది నా అమ్మకాదు” అనే సత్యాన్నీ బయట పెడుతుంది అమీనా. .... “అమీనాకి అమ్మేలేదు, ఇల్లులేదు, అమీనా వెళ్ళిపోతోంది.” రచయిత ఆమెని “ఆగు” అంటాడు కాని అందు కోలేడు. “గడ్డిబండి అడ్డం .... మర్యాదకట్టుకున్న నా కళ్ళే అడ్డం, చదివి చదివి గుడ్డివైన నా కళ్ళే అడ్డం, నబ్బుతో కడుక్కున్న నా చేతులే అడ్డం .... జన్మానికి ఆఖరు నా చిన్ని అమీనా. ఎదగని పువ్వు నా అమీనా” అని ముగిస్తారు రచయిత.

‘అమీనా’ నవ్యాంధ్ర సాహిత్యంలో ఒక విశిష్టమైన రచన. కావ్యమైన నవల. ఈ నవలలో చలం శైలి పోయిన పోకడలు, చూపిన మెరుగులు నేటి అనిబద్ధకవిత్వానికి వరపడిగా ఉన్నాయి. అంతకంటే చలం చూపిన శిల్పవైదగ్ధ్యం అమీనా పాత్ర చిత్రణలో అమీనాను అంతఃకరణకు పరిణామాత్మక ప్రతీక (Evolving Symbol) గా తీర్చటంలో కనిపిస్తుంది.

చలం తాత్త్వికుడుకాదు. దార్శనికుడుగా పరిణతి చెందిన కాల्పనిక వాది. (Not a philosopher but a romantic maturing into a mystic) ఆయన దర్శనము త్రికిసంబంధించినది. త్రి ఆయన ఆరాధ్యదేవత, అందువల్లే ఆయన అంతఃకరణకు, అత్మకు, ప్రతీక అయిన అమీనా త్రి—కాదు ముగ్ధబాలిక: “ఎదగని పువ్వు నా అమీనా,” ‘అమీనా’ నవలలో ప్రతిఫలిస్తున్న అన్వేషణ తన విశ్వాసాన్ని తను గుర్తించటం. (తన అంతఃకరణ స్వరూపాన్ని తను గుర్తించటం). దాని విస్పష్టమైన అర్థం ఏమిటి? అని పరిశీలిస్తే మూడు మెట్లుగా కనిపిస్తుంది ఆ అన్వేషణ చలం ‘త్రికి స్వేచ్ఛ’ అన్న ఆదర్శంతో బయలుదేరాడు. ‘అమీనా’ పూర్వార్థంలో వచ్చే విమల ఉదంతం ఒక కను విప్పు. తను కోరిన మగ వాడు తనని దగా చేసినప్పుడు, అతనిమీద మమకారం వదలుకోలేని త్రి విషయంలో ‘స్వేచ్ఛ’కు అర్థమేమిటి? ఆ దగా జరగటానికి కారణం నీతి, మర్యాద, వ్యవస్థ అనేవి: ‘సెక్స్’ విషయంలో త్రి పురుషులకు అవి కలిగిస్తున్న అవరోధమే కారణం అనిపించి, ‘సెక్స్’లో సంపూర్ణమైన ‘స్వేచ్ఛ’—త్రి పురుషు లిద్దరికీ ఉండాలి అన్న ఆదర్శం చలంలో రూపొందింది. అమీనా మూడో భాగంలో శ్యామల ఉదంతంలో, సత్యఉదంతంలో, పై ఆదర్శం అగ్నిపరీక్ష నెదుర్కొన్నది. అక్కడ సమన్య.... ‘సెక్స్’కి ‘స్వేచ్ఛ’కి పొనగనప్పుడు దేనికి ప్రాముఖ్యం అని: చలం సెక్స్ కే ప్రాముఖ్యం యివ్వటానికి ప్రయత్నించి (శ్యామలను దౌర్జన్యంగా—శ్యామల స్వేచ్ఛతో ప్రమేయం లేకుండా—అనుభవించాలన్న ఊహ రావటం. అమీనాను శ్యామలకు నొకరుగా తయారు చెయ్యటం మొ॥) చివరకు తనలోని అంతఃకరణ పొందిన విజయం ద్వారా, సెక్స్ లో తనకు కలిగిన భంగపాటు ద్వారా, ‘సెక్స్’ కంటే ‘స్వేచ్ఛ’కే ప్రాముఖ్యం ఇచ్చి పట్టం కట్టారు, “గట్టులేంది స్వేచ్ఛలేదు. ఇచ్చుకీ స్వేచ్ఛకీ, చాల దూరం.

దేనికి కాని స్వేచ్ఛ మహాభారం” అన్న బరువైన పాఠం నేర్చుకున్నారు. సెక్స్ అనందాన్ని కోరే చలం చివరకు స్వేచ్ఛవైపే మొగ్గారు : కేవలం స్వేచ్ఛ (Absolute freedom) అనే ఆదర్శానికి, తన అంతః కరణజా గల తాదాత్మ్యంగు ర్తించారు అందువల్ల ‘అమీనా’ నవల నాలుగో భాగంలో అమీనా (అంతఃకరణ) చలంనుంచీ త్యాగాన్ని కోరుతుంది— సర్వ సంగ పరిత్యాగాన్ని కోరుతుంది—కనీసం తన ‘జీత’ మిమ్మంటుంది. అమీనా చివరి స్వరూపం ‘కేవలం స్వేచ్ఛ’. “అమీనాకి అమ్మేలేదు, ఇల్లులేదు, ఎవరూలేదు!” ఈ అమీనా లోకాన్ని దాటి. చలంకి అందకుండా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోతోంది. ‘కేవలం స్వేచ్ఛ’ అనే తన ఆదర్శం ఈ లోకంలో ‘ఎదగని పువ్వుల్లో’ అంటే ఒక్క పసిపిల్లలోనే కనిపిస్తుంది. మళ్ళీ దాన్ని అందుకోవాలంటే సర్వసంగ పరిత్యాగం చేసిన యోగులకే సాధ్యం : చలం దాన్ని అందుకునే ప్రయత్నం మానలేదు. అందుకే రమణాశ్రమం చేరారు. ఇది చలం అన్వేషణ చివరి పరిణామం.

‘అమీనా’ నవల తర్వాత చలం రచనల్లో సాహిత్యపరంగానూ, దృక్పథ పరిణామం రీత్యానూ ఎన్నదగినవి ‘అరుణ’ అనే నవల, ‘పురూరవ’ అనే నాటిక.

అ రు ణ

అరుణ చలం దర్శించిన శ్రీశ్రీమనకు పరిణామాత్మక ప్రతీక : “....అరుణ చచ్చిపోలేదు. నాకు తెలుసు ఇంకా మబ్బుల్లో, చిన్న బిడ్డల లేత మడమలమీద, కందిన ప్రియురాలి పెదవిమీద, రోజూ పువ్వు రేకుల్లో, వద్దాలరేకుల నడుమ, తాగిన మా కళ్ళ కొలుకుల్లో, ఎరుపు జీరలు నశించలేదు. జీవితంలో ఈ దేహానికి, నా శృంగార భావానికి ఎట్లా స్వర్గ

ద్వారాలు తెరిచిందో అట్లానే నా ఆత్మకి నా ఆధ్యాత్మిక సందేహాలకి ఎప్పుడో. ఏ ఆశ్రమంనుంచో కైలాస ద్వారాలు తెరుస్తుందని నా నమ్మకం” ఇవి ‘అరుణ’ నవల ముగింపు వాక్యాలు. రచనాకాలం 1936. అనాటి నమ్మకం సుమారు 20 ఏళ్ళకి ఎలా నిజమైందో లోక విదితమే !

నవలలో అరుణ ఒక స్త్రీ పాత్ర. కథా నాయకుడైన రచయితకు ఒకనాటి ప్రేయసి. అంతేకాదు. స్త్రీ త్వంలో, స్త్రీ ఆకర్షణలో, పురుషుణ్ణి కవ్వించే ‘అర్థంకాని తత్వం’; పురుషుడు పొందే దివ్యానుభూతిని అభివ్యక్తం చేసే మహాప్రతీక (Archetype) అరుణ. ఆ అనుభూతి శారీరకమా? మానసికమా? ఆధ్యాత్మికమా? అని నవలలో జిజ్ఞాస. ఆ జిజ్ఞాస, దాని తాలూకు మధుర స్వప్నం ఒక వైపు, సంఘం స్త్రీకి ఏర్పరచిన బాధ్యతల, కట్టుబాట్ల కర్కశ వాస్తవికత మరోవైపు—ఈ రెంటిమధ్యా సరిగ్గా ‘స్త్రీత్వం’ నిరూపయమై, నిరాధారమై అదృశ్యమౌతుంది; అదృశ్యమైనా ప్రకృతిలో సౌందర్య భావన కలిగించే ప్రతి అంశంలోనూ ఆ ‘స్త్రీత్వం’—అరుణ—ఎప్పుడూ జీవించే ఉంటుంది ! ఇదీ ‘అరుణ’ నవలలో ధ్వనించే ఇతి వృత్తం.

అరుణ ప్రవేశంతో నవల ప్రారంభం.

“ఎక్కణ్ణించి వచ్చిందో! ఎంతదూరంనుంచో, పాదాల మీదనన్నా దుమ్ములేదు. పాదాలమీద జీరాడే పట్టంఛునుంచి తలపైన, నిగనిగలాడే జాట్లు పాపిడివరకు చూస్తో నుంచున్నాను. అప్పుడే గదిలో ఆలంకరించు కుని బైటకి వచ్చిన దానిమల్లే ఉంది. క్షీణితమంతా, ముళ్ళలోంచి, దుమ్ములోంచి, దేబ్బాల్లోంచి, నిద్దల్లోంచి. ఆపనిందల్లోంచి అంత నిర్మలంగా నడిచి, పవిత్రంగా ఉండగలిగేవారు అరుదు. తామరాకుమీద నీటి బొట్టు, ఆకుల్లోంచి కిందికి జారే వెన్నెల రేఖ ! నడిచిన చోట నల్లా హృదయాల

మీద ఆడుగులు పెడుతో వెడుతోందంటే ఒక వింతా !”....“పదిహేనేళ్ళ కిందట నన్ను ప్రేమించింది. ఆ పది రోజులూ కాదు ఆ మూడు రోజులే, కాని ఆప్పుడైనా ప్రేమించిందా :.... ప్రేమంటే ఏమిటి? .... ఇంకోర్ని కోరడమేగా ప్రేమ : .... ఏది ప్రేమ, ఎవరిది ప్రేమ ? ఒక్క రాత్రి తృప్తిపడ్డ తర్వాత, మళ్ళీ రక్తకణాలు వీర్యాన్ని సమకూర్చిందాకా, చచ్చి పోయ్యేది ప్రేమా!” “కాని మనసు—ఇదంతా మనసు కల్పిస్తున్న ఇంద్రజాలం. కారణాలు ఎవరికి తెలుసు? .... ప్రేమ ఎట్లా పోతుంది? శరీర సౌందర్యమా ? గుణాలా ? ఏమి ఆకర్షిస్తాయి ? ఇక్కడి సౌందర్యమూ గుణాలూ అన్నీ అట్లానే ఉన్నాయి. ఆకర్షణ మాయమైంది. నాకేనా ? నావంటి దుర్మార్గులకేనా? ....”....“అందలేదని ఎన్నికోపాలు, అందితేనా— అని ఎన్నికలలు:....ఈ సఫలమైన ఆనందంకన్న ఆ తీరని వేదన ఎక్కువ వాంఛనియమేమో.....సుఖ దుఃఖ భేదం, నిజంగా ఆ భేదం ఉందా ? ఆనందం దొరకగానే, ఏన్నేళ్ళో పడ్డ బాధంతా పడనట్టే తోస్తుంది. కాని ఆ ఆనందిం ఇట్లా వేళ్ళల్లోంచి జారి, ఇంకేముంది బాధకాక, అనిపిస్తుంది” స్త్రీత్వంలో, స్త్రీ ఆకర్షణలో పురుషుడు పొందే దివ్యానుభూతి, పురుషుణ్ణి కన్విందే అర్థంకానితనం అభివ్యక్తంచేసే దృష్టాంతము అరుణ.

తర్వాత అరుణ ప్రేమికులు ‘బీస్ట్’, ‘నాగన్’ ప్రవేశిస్తారు. వారితో రచయిత కలిసి, ముగ్గురు ప్రేమికులూ : ఒక స్త్రీ—ఇది ఒక రాసలీల ! ఈ ఘట్టానికి సంఘవా సంఘవాలతో నిమిత్తంలేదు. ‘బీస్ట్’ శారీరకానుభవానికి. ‘నాగన్’ మానసికమైన హార్షికమైన అనుభూతికీ, రచయిత ఆధ్యాత్మికమైన అనుభూతికీ ప్రతినిధులని గ్రహిస్తే ఈ ‘రాసలీల’ అర్థమవుతుంది. “నాకు ధైర్యం లేని పని, నేను ఏ పనిని చెయ్యడానికి సిగ్గుపడతానో, ఆ పనిని యీ బీస్ట్ చెయ్యరాదా అనిపిస్తోంది” అంటాడు రచయిత. “రాక : ఎన్నిసార్లు చెప్పింది ? నన్నే ప్రేమించిందండీ ! నాలో ఏమీ గొప్పలేదా ?

అయినా—మరి ఎట్లా ప్రేమించిందో నన్ను, నేను లేకుండా బతుకలేదు” అంటాడు బీన్. “ఛాయీ, అరుణకి నా మీద శాశ్వతమైన, అద్భుతమైన ప్రేమ ఉన్నదంటారా ? లేదంటారా ? అంటాడు నాగన్. ”—రెండు గంటల సేపు అన్ని వైరాలు మరచి, సర్కసు మృగాలవలె ఆమె చుట్టూ ఆడాము. ఆమె కన్నెత్తి చూడకపోతే విరాగం : చూస్తే రాగం : చాలా వైరాగ్యాలు ఇంతే.” .... “విలువల్ని మనసే కల్పిస్తుంది. మనకి కావాలని కోర్కె పుట్టిందాకా ఎంత విలువైన పదార్థ మైతేనేం, మనకేం గొప్ప!” .... “నేను మాట్లాడలేదు నా ఆలోచనలో. మీ ఇద్దరూ ఎవరు ? అరుణ నాది: అనుకుంటున్నాను. పైకి అనకపోయినా” అది రచయిత (ఆధ్యాత్మికానుభూతి) ధీమా ఈ జిజ్ఞాసలో. దానికి అనుగుణంగా “నువ్వే ఉదయాచలం. నేను అరుణ కిరణాన్ని, నిన్ను చుంబిత ‘చలా’న్ని చేస్తాను” అని రచయిత ఒళ్ళో పడుకుని మెడమీద చేతులేసి తలనివంచి ముద్దు పెట్టుకుంటుంది అరుణ. కానీ ఆ రాత్రే అరుణ బీన్తో గదిలో పడుకుంది. “నిజమా? .... అంత కళ్ళు కనపడని కామమా ? పువ్వుకన్న మృదువైన అరుణకి ? బీస్టా?!” .... “నాకే చేతనైతేనా ? వీళ్ళిద్దరినీ వదలించుకుంటే మాత్రం ? అరుణ—ఎవరిది అరుణ ? ఈ లోకంలో అందం ఎవరికి హక్కు? ఈ విశ్వ సౌందర్యాన్ని ఎవరు దాచుకోగలరు?” .... “అదికాదు, ఒక్కర్నే ప్రేమించి, వాడిని నమ్మి ఉండే మనిషికాదు, పురుషులు ఆమెకి ఆట వస్తువులు, ఆమె తృప్తికి ఉపకరణాలు” అని రచయిత (ఆధ్యాత్మిక దృష్టి) చివరి సమన్వయం.

ఈ జిజ్ఞాస తాలూకు స్వప్నం భగ్నమౌతుంది. అరుణ భర్త జయరావు, అతనివెంట అతని తల్లి, ఒక పంగనామాల ఆచార్యుల ప్రవేశించటంతో. “భర్త! ఆ మాట ముందు ఇష్టాలూ, ధర్మాలూ, హృదయాలూ, స్వేచ్ఛలూ, ప్రేమలూ, పాపాలూ—అన్నీ తలవంచి తప్పుకోవల

సిందే !” బీస్ట్, నాగన్, భర్త ఆధారాన్ని మన్నిస్తారు. “అదే మొగాళ్ళకీ మొగాళ్ళకీ ఉండే Convention. అదే Fair play. ఆ ay లో ఆడది చేరదు. అన్నీ మొగవాళ్ళ క్లబ్బులు” అని వ్యాఖ్యానం, కాని ఆ Convention అటువంటి వ్యవస్థ, అవసరమనే గుర్తింపు కూడా ఉంది : “ఆ భర్తా, పోలీసు రక్షణ ఉండబట్టేకద ఆమె ఆ ఆటలాడింది :.... స్వేచ్ఛ, స్వేచ్ఛ అంటాంగాని, మనని బంధించి నిలబెట్టే ఈ దేశం, సంఘం కట్టుబాట్లు, మర్యాదలు.....సరిగా పని చేస్తున్నంతసేపే మన స్వేచ్ఛా వాదాలూ, ప్రయాణాలూ. శరీరం సరిగా పని చేస్తున్నంతసేపే అపఘాటాలు.....”

‘కేవలం స్వేచ్ఛ’ (Absolute Freedom) అనేది గగన కుసుమం. ఈ లోకంలో, ఈ లోకపు సంబంధ బాంధవ్యాల్లో దానికి, అస్తిత్వంలేదు. ఈ సత్యం గ్రహించాక భౌతిక జీవనపు అల్పత్వం గోచరిస్తుంది. అరుణ రచయితతో చెప్పే ఆఖరు మాట : “.....నేనింత వరకు ఎవర్ని ప్రేమించ లేదు....నా హృదయంలో గొప్ప ప్రేమ ఉంది. ప్రేమించాలనే ఆశ అపారంగా ఉంది. అందువల్లనే. ఇవన్నీ. కాని నా ఆదర్శమే అతి ఉన్నతం....ఈ మనుషుల్ని చూస్తే వాళ్ళ లోపాలూ, దేహలోపాలూ అన్నీ కనపడతాయి.....నాకు మనుషుల్లో ఒకరికీ ఒకరికీ భేదం నశించింది. అందరూ అంతే. ఏం చేస్తారు, పాపం! అంతకన్న చేతకాదు. మనుష్యత్వాన్ని అతిక్రమించాలని ప్రయత్నిస్తారు కొందరు నీడోటి వాళ్ళు. కాని, పాపం, చేతకాదు. శరీరం ఒక్కటే ప్రేమ సాధనం. ఏ నీచుడైతేనేం? భర్త అయితేనేం. బ్రాహ్మడైతేనేం, ఆ మహమ్మదీయుడైతేనేం? ఏదో కాలక్షేపానికి : ఎవరికో ఒకరికి తృప్తి తీర్చడం. కాని ఈ మొగాళ్ళు-చూశావుగా రాత్రి? అదీ రకం....ఎవర్నన్నా కొంచె మన్నా ప్రేమించానా అంటే-నిన్నే అందుకునే నీ పాదాలవద్దే విశ్రమిస్తున్నాను.” కేవలం స్వేచ్ఛ-అనంతమైన ప్రేమకాంక్ష అరుణ. కాని ఈ అరుణకు స్త్రీగా ఈ లోకంలో మనుగడలేదు.

పు రూ ర వ

ఈ లోకపు టంచుల్ని చాటి చలంకి అందకుండా ఎక్కడికో వెళ్ళి పోయిన అమినా, ఈ లోకంకలో మనుగడ సంకుచితత్వాన్నీ అల్పత్వాన్నీ భరించలేక అదృశ్యమైన అరుణ, ఏకమై ఆలోకంనుంచి దేవతామూర్తియైన ఊర్వశిగా ప్రత్యక్షమై, చలం “ఆధ్యాత్మిక సందేహాలకు కైలాస ద్వారాలు తెరచిన” (‘అరుణ’ ముగింపు వాక్యాలు) రచన ‘పురూరవ’.

‘పురూరవ’ నాటకంకాదు. గురుశిష్యుల సంవాదము. చలం అభౌతిక దర్శనం నిక్షిప్తమైన ఉపనిషత్తు. “ప్రీముందర మోకరించడం నేర్చుకొని నువ్వు ఏం తెలుసుకున్నావు ? ఏం జీవించావు ? నీ వింత అల్పుడవని తెలీదునాకు” అని ప్రారంభిస్తుంది ఊర్వశి తన తత్త్వబోధ. అందులో మొదటి ప్రశ్న “నువ్వెవరు ?—జిజ్ఞాస చెయ్యమంటుంది ఊర్వశి. కాలం, ప్రేమ, మతం. నైతికవ్యవస్థ, కామవాంఛ, సౌందర్య లాలస ఈ విషయాలను గూర్చి క్రమంగా వ్యాఖ్యానిస్తుంది ఊర్వశి. కాని బోధనకంటే సౌంత అనుభవం ముఖ్యం అంటుంది. “క్రమంగా కాలంలో సౌంత అనుభవం బోధించవలసిందే. మాటలతో నేర్చుకునే విషయాలు చాల అల్పమైనవన్నమాట. ఎదుగు విశాలంగా, తెలుస్తాయి. తెలీడమంటే అర్థమేమిటను కున్నావు? అనుభవించే అర్హత కలగడమన్నమాట”....సంభోగాన్ని గూర్చి ఊర్వశి వ్యాఖ్యానం ఉల్లేఖింపదగింది : “సౌందర్యానికి ఆ కలయికకీ సంబంధమేమిటి? అది కామబలం, సృష్టిశక్తి. చేతుల్లోకి తీసుకుని, అదిమి, తాగి, కళ్లు ఆవేశంతో, రక్తవిజృంభణతో మనస్సు పొరలు కప్పి—ఆ నిమిషాన సౌందర్యంతో ప్రసక్తి ఏముంది ? సౌందర్యాన్నే అనుభవించడం నేర్చుకున్నాడు స్వర్గమే నీ కరతలామలకం.... అలిగెనంతోకి అపురూప దేహ లావణ్యాన్నేకాదు, గొప్ప సంస్కారాన్నీ, విశాల విజ్ఞానాన్నీ, ఆధ్యాత్మిక శక్తినీ తీసుకుంటున్నావు. నీ ఆత్మ విక

సింహకపోతే, ఈ నృప్తి ఆర్థ విహీనం, వ్యర్థం.....సుఖంకానీ, కష్టం కానీ, ఏ స్థితివల్ల మానవుడి బొన్నత్యానికి త్రోవకలగదో అది వృథా. అందులో శ్రీ శృంగారంవల్ల ఏమీ అధికంగా విజ్ఞానం తెచ్చుకోలేని వాడు వట్టి చౌర్యాగ్నులు. ఈ లోకపు వెలుగులోకి జన్మకేకాదు, ఆ లోకపు వెలుగులోకి జన్మకి కూడా శ్రీయే ద్వారం.” కామియై మోక్షగామి కావడమంటే, భోగి యోగి కావడమంటే, అర్థం ఇదే! తన దగ్గర దీక్షపొందిన పురూరపుణ్ణి లోక వ్యవహారానికి, ఇతర ధర్మాలకూ స్వస్తి చెప్పమంటుంది. “ధర్మం అంటే అర్థం తెలుసునా? మన నిగూఢమైన వాంఛ, మన స్వభావాదికారాన్ని మించిన ధర్మం, బైట ఎక్కడా లేదు.” తర్వాత ఊర్వశి పురూరపుణ్ణి రాజధానికి వస్తుంది—నాగరకత, కవిత్వం, శిల్పం, గానం, విజ్ఞానం, యుద్ధం విమర్శిస్తుంది. చివరకు ప్రియురాలిపట్ల అతని ధర్మాన్ని గూర్చి “తన ఆత్మ వైశాల్యానికి అనుగుణంగా ప్రియురాలు తటస్థిస్తుంది .... ప్రియురాలైనాడు సువ్య విశ్వసించవలసింది, నీ ప్రేమను” అంటుంది. పూర్వపు బంధనాలను, వాసనలను వదులుకొమ్మంటుంది. అప్పుడే ‘స్వేచ్ఛ’. “నీమనస్సనేది వేరుకాదు. నీ మనసునే వెయ్యి దిక్కుల వెయ్యి మనసుల్లో ప్రతిఫలించ చేసుకుంటావు. ఎన్ని జన్మల నుంచో నీలో నువ్వు అన్వేషించుకున్న శృంగారాన్నే ఇదివరకు అనేక శ్రీ రూపాల, ఈనాడు నా రూపాన. నీ చేతుల్లోకి తీసుకుని అనుభవిస్తున్నావు. అంటే—నేను—యుగాల ఫలితమైన శృంగారవాఁచ—నా రూపం ధరించి వచ్చిందన్నమాట.”.... పురూరపుణ్ణి ఆత్మ స్వరూపమే ఊర్వశి :

సుఖ దుఃఖాలను గూర్చి, సంయోగ వియోగాలను గూర్చి పురూరపుణ్ణి జ్ఞాన నేత్రం తెరుస్తుంది ఊర్వశి. “అయితే ఈ జీవితమంతా కలేవంటావా?” అంటాడు పురూరపుడు. “అనుకోడంకాదు. అంతే. జీవితమంటే ప్రతి అడుగుకీ కదలిక. అంటే త్యాగం, తోవ పొడుగునా వదలడం.

అందులో జీవితమంటే చాల వేగమైన కదలిక. క్షణ క్షణానికి తీవ్రమైన పరిత్యాగం.” ఆ పరిత్యాగం చెయ్యలేక, అహంమీద భ్రాంతి వదలలేక, పురూరపుడు చివరి పరీక్షలో నెగలేకపోతాడు—ఊర్వశితో ఐక్యమై ఆమెతో దివి కేగలేక, ఆమె వియోగంతో తపిస్తూ భూమిమీదే ఉండి పోతాడు. ఊర్వశి చలం దర్శించిన స్త్రీ యొక్క విరాణ్మూర్తి. ఆ మూర్తిలో లీనం కావటానికే ఆయన తర్వాతి సాధన.

చలం ఊర్వశిలో దర్శించిన తత్వానికి అద్వైత వేదాంతానికి అట్టే భేదంలేదు. వైయక్తికమైన మార్గ భేదం తప్ప. కాల्పనికవాదియైన చలం చివరకు దార్శనికుడై తన గమ్యాన్ని తను చూచుకోవటం బాగానే ఉంది. అయితే సంస్కర్తగా అతివాదిగా ఆయన చేసిన రచనల మాటేమిటి ? లోక వ్యవహారానికి. సమాజానికి సంబంధించిన నీతి, ధర్మం ఎలా నిర్ణయం కావాలంటాడు? తన రచనల ద్వారా అవ్యవస్థను ప్రోత్సహించి, చివరకు తన కేమీ బాధ్యత లేదంటాడా ? దీనికి సమాధానం చలం ‘శకాంక’ లో సూచించాడు.

గౌతముడు : ఇంక నీతి, దుర్నితీ, విచక్షణ లేదూ?

బృహస్పతి : ఇతరుల జీవితంలో నీతి, దుర్నితుల్ని నిర్ణయించే న్యాయాధి పీతానికి నిన్నుభిషిక్తుణ్ణి చేసిందెవరు ? ఆ విచక్షణ నీ జీవితాన్ని దిద్దుకునేందుకు ఉపయోగపడాలి, లోకాన్ని దిద్దేందుకుకాదు.

గౌతముడు : భార్య, లోకమూ ఒకటా?

బృహస్పతి : నీ భార్య ఎవరు, నీవెవరు ? ఇంకా మమకారం వదలలేదా ఋషీ ?

దేవేంద్రుడు : తమ కీ భేదభావంలేదు. కాని ఆమె బోటిసామాన్యంకూ, అజ్ఞానులకూ కూడా అదే ధర్మమా ?

బృహస్పతి : నీ ధర్మంతప్ప, సామాన్యుడుకానీ ఇంకెవరు కానీ, ఇంకొకరి ధర్మం నీవు నిర్ణయించడం మూర్ఖం, సాహసం....సామాన్యులు వారికి తోచినట్టు వారు ప్రవర్తిస్తారు. మనకెందుకు?

గౌతముడు : ఋషులం, మనం లోకం ఆత్మాభివృద్ధికోసం, ధర్మ బోధనకై —

బృహస్పతి: గౌతమా! అజ్ఞానంతో దుర్బలత్వంతో మూర్ఖత్వంతో, నమస్త రోగ ఈతి బాధలకూలోనై, కర్మవశాన జరా మరణాదులనుంచి విముక్తి గానక, అంధకారంలో మూలిగే ఈ ప్రాణికోటికి ధర్మబోధన చేస్తావా? గౌతమా, వారి ఆత్మాభివృద్ధి చెయ్యాలనే సంకల్పం వాస్తవంగా నీకుందా? ఉంటే ప్రేమించు, నమస్త జీవుల్ని ప్రేమించు, అధికంగా ప్రేమించు....ఖండించకు, శిక్షించకు.....

ఈ దృక్పథం, చలం సంస్కరగా ప్రీలకు కర్తవ్యోపదేశ్యగా చేసిన రచనల లోటు పాట్లనూ, వాటి విలువనూ గ్రహించేందుకు చక్కని గీటురాయి. పోతే, సాహిత్యంలో ప్రస్ఫుట మౌతున్న అస్తిత్వ వాద దృక్పథానికి ఇది చేరువలో ఉంది.

బుచ్చిబాబు

చివరకు మిగిలేది

బుచ్చిబాబు రచన 'చివరకు మిగిలేది' మనో వైజ్ఞానిక నవల. దీనికి ప్రాతిపదిక ప్రఖ్యాత శాస్త్రవేత్త ఫ్రాయిడ్ (Freud) ముఖ్య సిద్ధాంతాల్లో ఒకటైన 'ఈడిపస్ బ్రాంత్' (Oedipus complex). ఇందులో సిద్ధాంత నిరూపణము ప్రధానం కాదు. జీవితాన్ని గాఢంగా, లోతుగా పరామర్శించడం, మానవత్వాన్ని తరచి చూచి దాన్ని అంగీకరించడం ప్రధానం. "ఆర్థిక, సాంఘిక, చారిత్రక వ్యత్యాసాల కఠీతమై మనిషిని మనిషిని స్నేహ పాశంలో బంధించి వేసే మానవత్వం యొక్క శక్తుల్ని తరచి చూసినప్పుడు, ఆ దృశ్యాన్ని తన్మయతతో అనుభవించగలం. కాని ఆ అనుభవాన్ని మాటల్లో చెప్పలేం....ఈ నవలకీ అదే పునాది." (రచయిత వ్రాసిన ఆముఖం—Preface) నవలలో మనో వైజ్ఞానిక సిద్ధాంతం అంతర్గతంగా మాత్రమే ఉంటుంది. పాఠకులకు ఆ సిద్ధాంతం ఫలానా అని తెలియవలసిన అవసరంలేదు. విమర్శకుడు విశ్లేషించి గుర్తు పట్టితే తప్ప కనిపించని విధంగా ఉంటుంది. దానికి రచయిత వ్యక్తంచేసే జీవిత దృక్పథానికి తాత్త్వికంగా ఏమీ సంబంధం ఉండదు. నవలలో లభించే జీవిత దర్శనం (The vision of life) అది రచయిత ప్రతిభకూ. వైయక్తికమైన అతని అనుభూతి వైశిష్ట్యానికీ, దాన్ని కళాత్మకంగా రూపొందించిన అతని రచనా శిల్పానికీ తార్కాణం. మనో వైజ్ఞానిక నవల అంటే ఏదో మనస్తత్త్వ శాస్త్రం పఠించడం ద్వారా దానికి అనుగుణంగా ఊహించుకొని కథనీ, పాత్రలనీ కల్పించడం కాదు !

తెలుగు సాహిత్యంలో మనో నైజానిక నవల అవతరించడంతో 'కాల్పనికత' (Romanticism) బద్దలైంది. ఆ విధంగా చూస్తే 'చివరకు మిగిలేది' తెలుగు సాహితీ పురోగతిలో ఒక మైలు రాయి. భావనాత్మక ప్రేమా, ఆదర్శాలూ, జీవిత సత్యం ముందు, దివ్యబీట సూర్యుడి ముందు కాంతి విహీనమైనట్లు, నిరుపయోగం కావటాన్ని చిత్రిస్తుందీ నవల. కథానాయకుడు దయానిధి భావనాశీలి, సౌందర్య పిపాసి. కాని ఏ శ్రీని ప్రేమించలేడు. శ్రీ అంటే చెప్పరాని కుతూహలం. వివాహయోగ్యత గల ఏ అమ్మాయిని చూచినా ఆపేక్ష. కాని ఆమెను భార్యగా ఊహించు కోడానికి మాత్రం మనస్సులో ఏదో పెద్ద ఆవరోధం. చివరకు అతని మనసును ఆకట్టుకొన్న యువతి కోమలి ఒక చరిత్ర హీన. ఆమె తల్లిచి పడుపు వృత్తి. కోమలికి చదువు సంస్కారం లేవు. ప్రయత్నించి దయా నిధిని ఆకర్షించే చమత్కారమూ అనుభవమూ కూడా లేవు. అయినప్పటికీ దయానిధి ఆమె చుట్టూ తిరుగుతాడు. అవకాశం వచ్చినా ఆమెను అనుభ వించలేడు. కారణం—అన్వేషించవలసిందే! తనకు కావలసింది ఏమిటో తనకు తెలిక పోవడమే అతని నమస్య! కోమలి జీవిత ప్రవాహంలో కొట్టుకుపోయి దయానిధికి దూరమవుతుంది. అతనూ ఆమెను గూర్చి ఆలోచించడం మానుకుంటాడు. ఇలా మరచి పోవడం 'రొమాంటిక్ హీరో' చెయ్యవలసిన పనికాదు! దయానిధికి అందుబాటులో ఉన్న శ్రీలలో 'మేనమామ కూతురు 'సుశీల' ఒక రై. చదువుకున్నది. అతణ్ణి చేసుకోవాలని యిష్టమే, కాని కొంత స్వాభిమానమూ కొంత అసూయా వ్యక్తంచేస్తుంది. "సుశీల అనలు ఏ పురుషుణ్ణి ప్రేమించలేదు. సుశీల ప్రేమించేదల్లా, ఎవరో తన్ను ప్రేమిస్తున్నార అన్న—అనుభవాన్ని" అంటూ సూత్రీకరించేసి, ఆమె అక్కర్లేదంటాడు. నిజమైన కారణం అతనికి సుశీల అంటే భయం. ఆమెకు తనమీదా, తన తల్లితండ్రులమీదా, గౌరవంలేదని అతని జంకు.

దయానిధి తండ్రి ఏర్పాటు చేసిన పెళ్ళి సంబంధానికి ఒప్పుకుంటాడు. ఇందిర అతని భార్య అవుతుంది. కాని ఇందిర మీద అతనికి పెద్ద అపేక్ష లేదు. మామగారితో వై మనస్థం తెచ్చుకుంటాడు. ఒంటరి వాడవుతాడు. అతనికి సంఘంతో సరిపడదు. అమృతం వివాహిత. అతని బంధువు. ఆమె అభిమానం ఒక్కపే లోకంలో అతనికి స్వీకారయోగ్యంగా కనిపిస్తుంది. ఒంటరి తనంతో నిరీహుడైన దయానిధి దగ్గరకు ఆమె చుట్టపు చూపుగా వస్తుంది. ఆమె సానుభూతి, ఆప్యాయత అతణ్ణి కరిగిస్తాయి. మొదటిసారిగా దయానిధి స్త్రీని స్పృశింపగలుగుతాడు. మానసికమైన అవరోధాన్ని అధిగమించడం జరుగుతుంది. ఈ విధంగా అమృతం దయానిధి జీవితంలో ప్రధాన భూమిక వహిస్తుంది. కాని అమృతాన్ని రొమాంటిక్ కథానాయికగా అనుకోవడానికి ఆమె మరొకని భార్య అనడమే కాదు. ఆమెకు దయానిధితో లేచిపోవాలనే వ్యూహానికేమీ లేదు. ఆమె దయానిధి పట్ల చూపే భావం ఇదమితమని స్పష్టీకరించడానికి వీల్లేని ఆప్యాయత, అభిమానం, స్నేహం, పరస్పరత.

ఆందులో సంఘం ఆమోదించని స్త్రీ పురుష సహజమైన వాంఛ కూడా సమ్మిశ్రితమే! అమృతం దయానిధి జీవితంలో పాలు పంచుకోవాలనీ, అతను తనవాడు కావాలనీ కోరదు! ఆమె లౌకికమైన వ్యవస్థలకూ, కట్టుబాట్లకూ, నీతికీ విధేయురాలు; సామాన్య సంసారిణి; కాని ఆమెలోని మానవత్వం, ప్రీత్యం, అన్నింటికీ అతీతమైంది. దాన్ని ఏ ఆదర్శాలూ ఏ 'రొమాంటిసిజమ్' యదమితమని నిర్వచించలేవు, శాసించలేవు! అమృతం ప్రకృతి (Nature) వంటిది.

అమృతం పంజరం తలుపు తీస్తుంది. దయానిధి లోకంలోకి రివ్వన పారిపోతాడు. క్రొత్తచోట, క్రొత్త మనుష్యుల మధ్య, జీవితాన్ని క్రొత్తగా ప్రారంభించి తన ఆదర్శాల మేరకు మనలుకుందామనుకుంటాడు.

అతణ్ణి అదృష్టం వరిస్తుంది. రాయలసీమలో అనంతాచార్యుల ఆశ్రయమే కాదు, 'కాత్యాయని' వజ్రం కూడా దొరుకుతుంది. గనులు త్రవ్వించటానికి పూనుకుంటాడు. డాక్టరుగా ప్రజాసేవకు నడుం కడుతాడు. కాని అతని గత జీవితం అతణ్ణి వెన్నాడుతుంది. కోమలి, ధనికుల చేతుల్లో మారుతూ బ్రతికిన కోమలి, చివరకు దయానిధి దగ్గరకువచ్చి చేరుతుంది. దయానిధి ధనికుడయ్యాడని కాదు, అతన్నే తను మొదటి నుంచీ 'ప్రేమించి' ఉండటంవల్ల! "ప్రేమ" అంటే ఏమిటి? అనే జిజ్ఞాస యిక్కడ పరాకాష్ఠ నందుకున్నది. కోమలి అవసరంకొద్దీ ఏదో అబద్ధం చెబుతున్నదనికాదు. కోమలి నిజమే చెబుతున్నది. ఆమె జీవితంలో అన్నీ చూచి విసుగెత్తి, చివరకు తనకు దయానిధే కావాలని అంటున్నది. ఈ కోమలి ఎటువంటి కథానాయిక? శారీరకంగా దయానిధి ఆమెను ఏవగించుకుంటాడు. దూరంగా ఉంటాడు. కాని మానసికంగా ఆమెను కాదనలేడు. పొమ్మన లేడు : ఆమెలో ఏ ఆకర్షణా రేకపోయినా, ఆమెను నిర్దాక్షిణ్యంగా, నిర్లక్ష్యంగా చూడలేడు! ఆమెపట్ల అరని భావం—దయ, జాలి, కరుణ, ఏదీ కాదు— ఆమె తను వదల్చుకోలేని గత జీవితానుభూతి వంటిది. తను వద్దన్నా కావాలన్నా తనతో ఉండే సత్యం: ఆమెతో సంభాషణ తనని తను విమర్శించుకున్నట్లు ఉంటుంది. ఒకవిధంగా ఆమె శరీరం, తను ఆత్మ. "చూడు కోమలీ—నాకు ప్రేమంటే ఏమిదో యింతవరకు తెలిసింది కాదు. అందరి లాగా, శరీర వాంఛనే ప్రేమనుకుని, నన్నునేను దగాచేసుకోలేను. ఇతరులు ఎవ్వరితోనూ, ఏ ఒక్కరితోనూ పంచుకోలేనిది నాప్రేమ. అదొక దృష్టి— జీవితం అంతటినీ, తుదీ మొదలూ, ముందూ వెనుకూ, అన్నింటినీ దూరంగా చూచి అర్థం చేసుకునే ప్రపంచంపై ఒకచూపు....నీతో స్నేహం వల్ల ఆ దృష్టిపోతుంది" అంటాడు. దీనికి కోమలి జవాబు : "....మనం ఒకళ్ళకి ఒకళ్లు తన్మయత కలిగించుకుంటాం. అప్పుడో ధైర్యంగా,

బలంగా, సరదాగా ఉంటుంది. ఆ తైమ్లో ఎన్నో మంచి పనులు చేస్తాం.” ఈ ద్వైధీభావం (ఆత్మ వేరు, శరీరం వేరు అని), దానికి సవాలు (ఆ రెండూ ఒకదానికొకటి అవసరం అనీ, ఒక్కటే అనీ) చివరిదాకా, అంటే నవల ముగింపుదాకా ఉంటుంది. కోమలిరాకతో పునరావృత్తమైన దయానిధి పూర్వ చరిత్ర ఎన్నో అపోహలకు అవకాశం కల్పిస్తుంది. ద్వేషంగా ప్రజ్వలిస్తుంది. కార్మికులు తిరుగుబాటు చేసి దయానిధి గనుల్ని యింటినీ ధ్వంసం చేస్తారు. దయానిధి నిర్మించి పెట్టుకున్న తల్లి శిలాప్రతిమ ముక్కలై పోతుంది. కోమలీ గాయపడుతుంది. నిరాశ్రయుడైన దయానిధి కోమలితో మరొక క్రొత్తచోటు, క్రొత్తజీవితం వెదుక్కుంటూ బయల్దేరు తాడు. బయల్దేరుతూ ప్రశ్నించుకుంటాడు: “చివరకు మిగిలిందేమిటి?” అని. “తనతో తాను సమాధానపడటం—అది మిగిలింది” అని జవాబు. నవల ముగుస్తుంది.

దయానిధి, అమృతం, కోమలి ‘రోమాంటిసిజమ్’లో తయారైన ప్రతిమలు కారు. వీరి కథలో ‘ప్రేమ’ కూడ యిదివరకు రొమాంటిక్ సాహిత్యంలో స్థిరపడి, సినిమాల కెగబడి, నేడు యువతీ యువకుల నోట నిత్యమూ వినబడే పదంకాదు. ఈ నవలలో దయానిధి దేశ సేవాసక్తి, సంఘోద్ధరణ, సంక్షేమ కార్యకలాపమూ—అన్నీ అతను ఆత్మ సంక్షోభం నుంచీ, తన అంతర్యంలోని సమస్యనుంచీ, పలాయనం కావడానికి వెదుక్కున్న మార్గాలుగా మాత్రమే కనిపిస్తాయి! తనతో తాను సమాధాన పడలేని వ్యక్తి లోకంలో ఎక్కడా ఎప్పుడూ సమాధానపడలేడని ధ్వని!

* * *

దయానిధి ఎదుర్కొన్న సమస్య ఏమిటి? నవలలో దయానిధి తల్లి పాత్ర చిత్రించబడలేదు. “కాని ఆమె చేసిన అపచారాల ఫలితం, నీడలా

అతన్ని వెంటాడి, సంఘ విమర్శద్వారా. జీవితాన్ని కలుషితం చేస్తుంది.” అంటూ ‘ఆముఖంలో’ (preface) రచయిత వ్రాశాడు. తల్లి మరణం, ఆ సమయంలో దయానిధి కోమలి యింటి చుట్టూ ప్రదక్షిణచేస్తూ ఉండటం యిదీ నవల కథా ప్రారంభం. నవలకు ప్రధానమైన పై రెండు విషయాల్లో మొదటి ఆధ్యాయం సూటిగా ప్రారంభం అవుతుంది, తల్లి ప్రవర్తన మంచిది కాదన్న మాటలు సూచనగా ఎవరైనా అనడం, దానితో దయానిధిలో కలిగే మార్పు, ఆ వ్యక్తిమీద అతను చూపే ద్వేషం- (వాచ్యంగా కాదు, క్రియాచూపేజా) — ఆధారాలుగా దయానిధికి తల్లి ఎంతటి ఆరాధ్య దేవతో పాఠకులు గ్రహించవలసి ఉంటుంది. తల్లి ఆరాధ్య దేవత, కాని ఆమె ఊపతి కాదన్న సంగతి అతను మనస్సులో ఎప్పుడూ విమర్శించ లేదు, తర్కించలేదు. ఇతర కన్యలమీద లేని ఆకాంక్ష తనకు కోమలి మీద ఎందుకో అతనికి తర్కించుకున్న అర్థం కాదు. ఆమె చరిత్రహీన కావడం కారణం కావచ్చు, కాని దయానిధి మాత్రం అలా ఆనుకోలేదు. దయానిధి సమస్య మానసికమైంది. అతని సమస్యకూ హేమలెట్ (Hamlet) ఎదుర్కొన్న సమస్యకూ పోలిక ఉంది. ఈ విషయం రచయిత గుర్తించి ‘ఆముఖం’ (Preface) లో పేర్కొనడమే కాదు. నవల మొదటి కూర్పులో దయానిధి ‘హేమలెట్’ను గూర్చి పెద్ద వ్యాసం వ్రాసి, తద్వారా తన సమస్యని కొంత అర్థం చేసుకున్నట్లు కూడా చిత్రించాడు. (రెండవ కూర్పులో ఈ భాగాలు కత్తిరింపబడినవి.) దయానిధి ‘చేతన’ (psyche) లో సుప్రతిష్ఠితమైన తల్లి మూర్తి అతని సమస్యకు కారణం. ఒక వైపు ప్రేమకు ఆమె ప్రతీక : మరొకవైపు సంఘం ఆమోదించలేని స్వేచ్ఛా ప్రవర్తనకు, నైతిక వ్యతిక్రమానికి ఆమెయే ప్రతీక. తల్లిని ఆరాధ్య దైవంగా భావించే వ్యక్తి రోకంలో అందరిలోనూ ఆమె మూర్తినే అన్వేషిస్తాడనేది ఒక సత్యం — ఇది అజాతమైన ప్రేరణ. అందు

వల్లే దయానిధి కోమలి చుట్టూ తిరుగుతాడు. ఆమె స్వేచ్ఛా ప్రవర్తన అతణ్ణి ఆకర్షిస్తుంది. కాని ఆమెనుంచీ అప్యాయత, అదరణా లభించవు! (అందుకు తగిన వ్యక్తిత్వం ఆమెకులేదు). అదరణకూ అప్యాయతకూ దూరమైన దయానిధి క్రమంగా సంఘంమీద పగ సాధిస్తాడు. అతను చేసుకున్న వివాహం, భార్యపట్ల చూపిన నిర్లక్ష్యం అందుకు తార్కాణం. దయానిధిని హేమెట్ తో పోలిస్తే ఒక ముఖ్యమైన భేదం తెలుస్తుంది. తల్లి శీలమూ ప్రవర్తనా కారణంగా హేమెట్ యావత్ స్త్రీ ప్రపంచాన్నీ, సచ్చీల యైన ఓఫీలియానీ, “Frailty, thy name is woman” అని త్రోసి పుచ్చుతాడు. అప్యాయతకూ, అదరణకూ ప్రాధాన్యం యివ్వని, ఆదర్శాలకు ప్రాధాన్యం యిచ్చే రొమాంటిక్ హీరో ప్రవర్తన అది! (హేమెట్ కు గాని దయానిధికిగాని రెండే మార్గాలు : తల్లిని పూర్తిగా అంగీకరించడం లేక పూర్తిగా అంగీకరించక పోవడం. దయానిధి అంగీకరిస్తాడు ; సంఘాన్ని ఎదిరించవలసి వస్తుంది. హేమెట్ అంగీకరించడు, సంఘంలో ఆదర్శపురుషుడు కావలసిన బాధ్యత అతనిమీద పడుతుంది. ఇద్దరికీ ఓటమి తప్పదు). దయానిధి రొమాంటిక్ హీరోకాడు. అతను అప్యాయత, అదరణ ప్రధానమైన విలువలుగా ఆశించి వాటిమీద ఆధారపడే సామాన్యుడు. అందువల్ల అతను మానసికంగా సంఘంతో, సంఘం కట్టుబాట్లతో, అభిప్రాయాలతో ఘర్షణపడతాడు. సంఘం అదరణనీ, అభిమానాన్నీ కోరకుండా ఉండలేడు. అవి లభించవు. “జీవితంలో నిజమైనవిషాదం ద్వేషించడం కూడ కాదు. నిజమైన విషాదం ప్రేమించలేకపోవడం.... ‘నా కొరకు చెమ్మ గిలు నాయనమ్మ లేదు’—కంటే విషాదకరమైన గీతం ఏది ఉంది? ఈ సమస్యనన్ను బాధించింది....వ్యక్తిగతమైన విముక్తి ఈ నవలకి ప్రేరణ” అని చెప్పుకొన్నారు రచయిత. ఇక్కడ ప్రేమించలేక పోవడం అనే లోపం ఏ ఒక్కరిదీ కాదు అని గుర్తించాలి. తన తల్లి చరిత్ర ద్వారా, తన ‘చేతన’లో ఆమె తాదాత్మ్యం ద్వారా, దయానిధి సంఘాన్ని ఆమోదించలేదు;

అదే కారణంగా అతణ్ణి అనుమానంతో చూచే సంఘమూ అతణ్ణి గౌరవించలేదు! అయితే ఈ సమస్యకు పరిష్కారం ఏమిటి? “మనిషిని మనిషిని స్నేహపాశంలో బంధించివేసే మానవత్వం శక్తుల్ని అన్వేషించడం....” ....‘ఆత్మవత్ నర్వ భూతాని.’ ‘ఆత్మ’ స్వరూపం ఆదర్శాలకూ అభిప్రాయాలకూ, నామరూపాలకూ అతీతమైనదనే ‘ఆత్మజ్ఞాన’ లబ్ధికోసం అన్వేషించినప్పుడే వ్యక్తి తనతో తను సమాధానపడటం. తద్వారా నర్వ భూతాలతో సమాధానపడటం జరుగుతుంది. అంటే ‘చేతన’లో తిష్ట వేసుకున్న మాతృదేవత విగ్రహం ముక్కలై, అందులోని దైవత్వం నామరూప రహితమైన చిచ్ఛక్తిగా దర్శనమివ్వటం జరగాలి. నవల చివర అదే జరిగింది.

దయానిధి చేతనలోని తల్లిమూర్తివంటి ప్రీతి, లోకంలో అతనికి అమృతంలో కనిపించింది. అమృతంలో తల్లి—భార్య అనే రెండు భావనలూ సమన్వయం చెందాయి. ఆమెలో ఆస్థాయతా, నైతిక వ్యతిక్రమణము (దయానిధి కోసం) రెండూ కలిసి వచ్చేయి. లోకంతో సమాధానపడి, లోకంలో ఉంటూ, దయానిధికి ప్రేమామృతాన్ని అందించగలిగిన అమెకు ఏ మానసిక సంఘర్షణలూ లేవు. ఆమెకు ‘తప్పు’ చెయ్యడం అంటే ఏమిటో తెలీదు. ప్రేమించడం ఒక్కటే తెలుసు. ఆమె ప్రకృతి స్వరూపిణి అని గ్రహిస్తాడు దయానిధి. మాతృత్వమే ఆమె ధ్యేయం. దయానిధికి ఆమె ప్రసాదించిన వరం పునర్జన్మ. ఆమె ద్వారానే అతనికి లోకంతో మళ్ళీ నిజమైన సంబంధం, జీవితం మీద ఆసక్తి ఏర్పడ్డాయి.

మానవ సంఘం మానవ నిర్మితం. కావాలనుకున్నా సంఘ జీవియైన మానవుడు ప్రకృతివైపు వెనక్కి ప్రయాణం చెయ్యలేడు. అతడు గత

చరిత్ర భారాన్ని భుజాలమీద మోస్తూ ముందుకు నడవవలసిందే : కోమలి ఆ చరిత్రకు ప్రతీక. “ఎన్నో ముళ్ళు, ఎన్నో కీటకాలు, ఆ శరీరాన్ని మైల పరిచాయి—ఏమీ తెలీనట్లు యిక్కడ ఆత్మ నిద్ర పోతోంది. అతని కోర్కెలు, తీరని వాంఛలు, యదార్థం కాని కలలు, అనుసరించలేని ఆదర్శాలూ, ఆంతరంగికమూ—అన్నీ కోమలై నిద్రిస్తున్నాయి. ఆమెని చంపితే, హత్యకాదు; ఆత్మహత్య....” అందుకే నవల ముగింపులో “గనులు పూడ్చబడ్డాయి. వజ్రంమీద వచ్చిన సిరి, సంపద, (ప్రకృతి యిచ్చిన వర ప్రసాదం) అంతా ఆహుతి అయింది. తనకున్న బంధనాలు తెగిపోయాయి. తల్లి రాతి విగ్రహం .... విరిగి పడిపోయింది—పాదాలు మాత్రం మిగిలాయి. ‘అమృత్యు’ అనుకున్నాడు. ఇప్పుడతనికి పరిపూర్ణ స్వతంత్రం....” కాని కోమలి చేతిని బుజం మీద వేసుకుని .... నడవడం సాగించాడు ....

“అంతా చీకటి .... పైనా, కిందా—అన్నీ నక్షత్రాలే. తన సిరి, సంపదా, ‘కాత్యాయని’—అన్నీ కోటి వజ్రాలై. ఆకాశాన ఆలంకరించాయి.... చీకటి నక్షత్రాలు విశ్వమంతా. వాటిలో ఒక చిన్న నక్షత్రం సృష్టిలా వికసించి విశ్వమంతటా వ్యాపించింది. అంతా తమదే—కాని చెయ్యి చాస్తే ఏదీ అందదు; అన్నీ తమరివే కాని నోరిప్పి పిలిస్తే ఏదీ పలకదు”—ఇది మనిషి ఒంటరితనాన్ని గురించి. “రెండు కొండల మధ్య నుంచి నడిచి అవతలికి చేరుకున్నారు”—ఇది ద్వంద్వాలను అధిగమించటం. “కోమలి గడ్డిలో వాలి పోయింది. ‘ఇక నేను నడవలేను బాబూ— యిక్కడ పడుకుందాం’ అన్నది”—ఇది జీవితంలో అన్వేషణ ముగియటం. “చివరికి మిగిలిందేది? .... ప్రేమా? ధనమా? కీర్తా? ఏదీకాదు .... చివరికి మిగిలింది తను; .... తన్ను తాను పరిపూర్ణంగా చూశాడు .... తనతో తాను సమాధానపడి. తన్నుతాను స్వీకరించి, కొగలించుకుని ఏకమయ్యాడు .... ఈ జీవితాని కర్థం ఎందుకుందాలో : అర్థం లేదనే తలంపులో నిదుర్నాహం.

బాధ లేవు : కొత్తబలం, వికాసం, ఆత్మవిశ్వాసం, దృఢనిశ్చయం ఉంటాయి.... మానవుడికి కావల్సింది మతాలు, దేవుళ్ళు, మ్రొక్కుబళ్ళు, రాచకీయాలు కావు : మానవుడికి కావల్సింది. దయ—కొంచెం. కాస్త ఐనా చాలు....”—ఇది ఆత్మజ్ఞానం. “రెప్ప పైకి లేచిన తెల్ల వెలుగు ఆకాశంలో నాలుకచాచి పాకుతోంది. నక్షత్రాలని దగ్గరకు తీసుకొని తనలో కలుపుకుందోంది, వెలుగు.”—ఇది ఆత్మవత్ సర్వభూతాని : “కోమలితో, ఎక్కడో. మరో కొత్త జీవితం ప్రారంభించాలి.... ప్రపంచంలోని ప్రేమంతా తనే దాచేసుకుని, అమాయకంగా పడుకున్న కోమలి”—ప్రేమతో దీప్తమై, లోకంతో క్రొత్తగా సంబంధాన్ని ఆకాంక్షిస్తున్న దయానిధి ఆత్మే, కోమలి: “శరీరం అనుభవంతో ఆత్మైపోయింది:”

* * *

కోమలిలో మానవాత్మ, వ్యక్తి జీవితం, మానవచరిత్ర ధ్వనిస్తాయి. మానవుడు తన సహజ ప్రకృతిని—‘ఆత్మని’—ఏవగించుకుని, ఆదర్శాలను అన్వేషిస్తాడు. సంఘ జీవనంలో, ఆదర్శాల చట్రంలో అతని సహజ ప్రకృతి నలిగిపోతుంది. కలుషితమౌతుంది. రూపం మారినా అదే చివరకు తిరిగి వస్తుంది. ఆ ప్రకృతికి నశింపులేదు. ఇది వ్యక్తి జీవితం. చరిత్ర లోనూ మానవుని నాగరకత, సంస్కారం, యావత్తూ మానవత్వాన్ని అంగీకరించేందుకే అనిపిస్తుంది : అమృతం దగ్గర అప్పటిసుకుని యాభై రూపాయల్ని కోమలి తలగడ క్రింద పెట్టడంతో దయానిధి ఆమెకు దూరమౌతాడు. ఇది ఎంతటి భావగర్భితమైన సంఘటనమో అలోచిస్తే తెలుస్తుంది: సంఘ వ్యవస్థ, నాగరకత, డబ్బుమీద ఆధారపడినవి—ఆ ‘డబ్బు’ ప్రకృతి (Nature) నుంచి మానవుడు అప్పుగా తీసుకున్నదే ! ఆ డబ్బు ప్రభావానికి లోబడి కోమలి కొన్నాళ్ళ దాస్యం చేస్తుంది. నలుగుతుంది,

కలుషితమై పోతుంది. దయానిధి అమ్మతాన్ని పొందిన రాత్రి, ఆమె పెట్టె లోని డబ్బుని గ్రహించి, క్రొత్త జీవితాన్ని అన్వేషిస్తూ వెళ్ళడం మరొక అర్థస్ఫూర్తిగల సంఘటన. ప్రకృతి స్వరూపాన్ని సాక్షాత్కరింప జేసుకున్న మానవుడు లోకంలో చేసే ఆత్మజ్ఞాన ప్రయత్నం అది. తర్వాత దయానిధి అమృతం డబ్బుని తిరిగి పంపించేస్తాడు : ఇది మరొక మలుపు. అంతలో అతని భార్య మరణిస్తుంది—వ్యవస్థ నిర్మించిన బంధం నుంచీ విముక్తి. అమృతం కన్న సంతానాన్ని దర్శిస్తాడు—ప్రకృతి ధ్యేయం నెరవేరింది. కోమలి తిరిగి వస్తుంది—మానవునిలో ఆత్మచింతనం ప్రారంభమౌతుంది. దీని పర్యవసానం లౌకికం, లౌకిక జీవనం సర్వం దగ్ధం కావడం— మానవుని ఆత్మ సాక్షాత్కారం. ఈ విధంగా వ్యాఖ్యానిస్తే నవలలో దయానిధి, అమృతం, కోమలి మధ్య జరిగిన గాథలో ప్రత్యంశమూ అర్థస్ఫూర్తితో నవల సమగ్ర స్వరూపానికి దోహదం చేసేదిగా కనిపిస్తుంది. ఇది పాఠకుని, విమర్శకుని ఊహా శాలిత్వం మీదా, చిత్త సంస్కారం మీదా ఆధారపడిన విషయం.

* * *

ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతం దృష్ట్యా చూస్తే దయానిధి ‘న్యూరాసిస్’ (Neurosis) నవలలో చక్కగా పోషింపబడింది. తల్లిమూర్తితో దయానిధి తైంగిక ప్రవృత్తి ముడిపడి ఉండటం మూలాన (Mother - fixation) అతను శారీరకంగా శ్రీని పొందటానికి ఆశక్తుడు. ఈ ఆశక్తతని కప్పి పుచ్చుకోవడానికి అతను చేసే చేష్టల ఫలితమే, కనుపించిన అమ్మయితో చనువుగా, స్నేహంగా ఉంటూ, యితరుల మనస్సుల్లో అపోహల్ని కల్పించటం. సంఘం అతన్ని దుయ్యబట్టి దుమారం రేపింది. అంటే అది ఒక విధంగా దయానిధి స్వయంకృతాపరాధమే. భార్యను వదలిపెట్టి ఒంటరిగా

ఉంటూ మిత్రుని చెల్లెల్ని—శ్యామలను—తన యింద్లో ఆమె మానసిక వ్యాధి చికిత్స కోసం ఉంచుకోవడం ‘న్యూరాసిస్’ లేని వ్యక్తి, యిగిత జ్ఞానం ఉండే వ్యక్తి, చేసే పని కాదు : ‘అతని జీవితమే సరిగాలేదు.... ఇతరులని బాగుచేసే అధికారం, దిగ్రీ ద్వారా అతనికి ఉంది. కాని నైతికంగా అట్లాంటి అర్హత లేదేమో!’ అనే స్పృహ అతనికే కలుగుతుంది. అందువల్లే అతనికి ‘న్యూరాసిస్’ నుంచీ విముక్తి క్రమంగా సాధ్యమైంది. పునస్సంధానానికి ముహూర్తం పెట్టితే, సరిగా ఆ సాయంత్రం రాజకీయ సభలో ఉపన్యసింది అరెస్టు కావడం—అంతకు పూర్వం రాజకీయాలతో ఏ సంబంధం లేనివాడు అలా ప్రవర్తించడం — అది ‘న్యూరాటిక్’ ప్రవర్తనకు చక్కని ఉదాహరణ. శ్రీతో శారీరక సంబంధం ఏర్పడే అవకాశం వచ్చినప్పుడల్లా దయానిధిలో కలిగే ఉద్విగ్నత, భయం, గందరగోళం అతని ‘న్యూరాసిస్’ను ఋజువు చేస్తుంది. నిద్రిస్తున్న కోమలి ఎదుట నిల్చుంటే, “ఏదో శక్తి అతనిలో ప్రవేశించి అతని కార్య శూన్యజ్ఞి చేసింది.... శరీరం ‘ఇది అన్యాయం, నేనీపని చెయ్యలేను. నేనే సౌందర్యం! నన్ను నేను ధ్వంసం చేసుకోలేను, ఇతరులనీ ధ్వంసం చెయ్యలేను! నన్ను వదిలెయ్యి!” అన్నదట! శారీరకమైన సంవర్కం సౌందర్యాన్ని ధ్వంసం చేస్తుందని భయమట! భార్యతో పునస్సంధానం జరక్కుండా రాచకీయ సభలో అరెస్టు కావడానికి యిచ్చిన ఉపన్యాసం ‘స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యాలను గూర్చి! వివాహం దాన్యమట! శ్యామలయొక్క ‘న్యూరాసిస్’ అర్థం చేసుకునేందుకు చేసిన ప్రయత్నం ద్వారా, హేమెల్ట్ నాటకాన్ని చదివి వ్యాఖ్యానించే ప్రయత్నం ద్వారా, తన సమన్యని తనే పరిశీలించుకొని క్రమంగా మానసికమైన ఆరోగ్యాన్ని సాధిస్తున్న దయానిధికి, అమృతంతో సంభవించిన ఏకాంతం చివరకు పరిపూర్ణమైన విముక్తిని ప్రసాదించింది. అటుపైన దయానిధి ఎదుర్కొన్నది తాత్త్విక

మైన సమస్య. 'న్యూరాసిస్' నయమవడంతో జీవిత సమస్యలన్నీ పరిష్కారం అయినట్లు భావించగూడదనే విషయాన్ని మన స్తత్వ వేత్తలందరూ నొక్కి చెబుతారు. దయానిధి ఆత్మపరిశీలన ద్వారా తన 'న్యూరాసిస్' తనే నయం చేసుకున్న ప్రజ్ఞాశాలి. అదృష్టవంతుడు. అందువల్లే అతని అన్వేషణము, ఆత్మ జ్ఞానంతో, ఆత్మసాక్షాత్కారంతోగాని పర్యవసించలేదు.

* * *

ఈ దేశంలో ఆదర్శానికి ఆచరణకూ గల దూరం చాలపెద్దది. శుష్క వేదాంతాన్ని వల్లించడం. గీతాపారాయణం చెయ్యడం, కాషాయ వస్త్రాలు ధరించి 'స్వామిజీ' అనే నామధేయంతో సంఘంలో ఆధ్యాత్మికతకు ప్రతినిధులుగా వ్యవహరించడం వగైరాలమీద విమర్శకుంది ఈ గ్రంథంలో. కాని నిజమైన ఆధ్యాత్మిక విలువల్ని తరచి నిరూపించే నవల కూడా దీన్ని మించినది మరొకటి ఉండదు. "తన ప్రవర్తనని, సరియైనదని ఋజువు చేసుకుని సమాధానపడటం కోసం, మానవుడు చేసే యత్నమే, తన నిజ స్వరూపం" అంటాడు దయానిధి. "క్రైయాన్ స్వధర్మో విగుణః పరధర్మాత్ స్వనుష్ఠితాత్, స్వభావ నియతమ్ కర్మ కుర్వన్ నాఽప్రీతి కిల్బిషమ్" అన్న గీతా శ్లోకం జ్ఞాపకం వస్తుంది.

వ్యక్తికి సంఘానికి ఏర్పడే సంఘర్షణని చిత్రించడంలో పై శ్లోకార్థమే ఈ నవలలో ధ్వనించింది. "నేడు మన సంఘం ఆమోదిస్తున్న నీతిని ప్రతిపాదించినవారు విచిత్రమైన, గతించిపోయిన వాతావరణంలో ఉన్నారు. ఈ నీతి, మత సిద్ధాంతాల పైనా, సంఘంతో నిమిత్తం పదలుకున్న కొద్దిమంది ఋషుల వేదాంత ఘోషపైనా, ఆధారపడి ఉంది. ఇది తప్పు అనే సాహసం నాకు లేదు. ఇది మనకు సరిపడదూ అనగలను. దానికి కారణం

‘యీ నీతి మనం ఆచరణలో పెట్టలేక పోవడమే....మన సంఘంలో మనుష్యులు బద్ధకించి, ఉన్న వాటితోనే తృప్తిపడి, మోక్షంపేరు చెప్పుకొని యీ ప్రపంచాన్ని, జీవితాన్ని, ఒక జాడ్యంగా, ఒక పీడకలలాగా భావించి ఎల్లాగో రోజులు గడుపుతున్నారు....మనం ఆధ్యాత్మిక విలువల పేరూ, వేదాంతం పేరూ చెప్పుకుంటూ, మనుష్యులమట మరచిపోతున్నాం—”

“మంచితనం అంటే పట్టుబడని చెడ్డతనమేనా?” “తాను చేసిన పని తనకి నచ్చాలి; మంచిదని స్థిరపరచుకోవాలి. అది ముఖ్యంగాని, యితరుల కళ్ళ ద్వారా చూచి విలువకట్టి, ఒక కార్యాన్ని ఖండించడం, నైతికంగా పిరికి తనం.” “తన జీవితం పాడుచేసుకున్న వ్యక్తి ఇతరులనైనా బాగుచేద్దామని సంకల్పిస్తే, అన్నీ పేచీలే. తన జీవితం బాగుచేసుకున్న వ్యక్తికి, ఇతరుల జోలి ఆక్కరలేదు.” “సంఘాన్ని మార్చలేదు. మనుష్యుల్ని మార్చలేదు. మారిస్తే బాధ, పగ, యుద్ధం. తనతో తను సమాధాన పడాలి. అది యీనాటికి సాధించాడు. ఒక ప్రళాంతత, పవిత్రమైన మహాత్తర ఆనందం ....అది బాహ్యప్రపంచంలో లేదు....పిచ్చి ప్రపంచాన్ని దయతో దూరంగా ఉంచే బొదార్థం, మతాన్ని, దైవాన్ని, మనుష్యుల్ని తోనేసి సంతృప్తి చెందే ఆధ్యాత్మిక దృష్టి, తనలో కడసారి యధార్థం.”

ప్రాయిడ్, రస్సెల్, మార్క్స్, కర్క్ గార్డ్-పాశ్చాత్య సంస్కృతీ సవంతి ఎంతగా ప్రపంచించినా, భారతదేశంలో దాని గమ్యస్థానం వేదాంత సాగరం అనే సామాన్య విషయాన్ని ఋజువు చేస్తున్నది యీ నవల. కాని అది ఎవరికి వారు వ్యక్తిగతంగా ఋజువు చేసుకోవాలనీ, సాధించాలనీ నొక్కి చెప్పడమే విశేషం. “ఏ ఒక్కరి పరిస్థితులూ, బుద్ధి వికాసాలూ మరొకరికి రావు. ఐనా వాళ్ళందరినీ ఒక ఫక్కిలో నడచుకోమనడమే, మన దౌర్భాగ్యం. ఎవరి జీవితాన్నివారు చక్కబెట్టుకుంటే ప్రపంచం బాగు

పడుతుంది. “వైయక్తిక దృక్పథం(Personalism and Individualism), మానవతావాదం (Humanism), అస్తిత్వవాదం (Existentialism) — ఏ పేరుతో వ్యవహరించినా, “మనం ముక్కలై, ‘నువ్వు’ ‘నేనూ’ అయి ఉత్తర దక్షిణాలకు ప్రయాణం చేసింది .... ‘అందరూ’ మాత్రంలేరు” అనే నత్కాన్ని గుర్తించిన దృక్పథం, దానికి అనుబంధమై సహనము, క్షమ, దయ ప్రధానమైన విలువలుగా నడిచే జీవితమూ, ఆధునిక మానవునికి అవసరం అంటున్నదీ నవల. ‘జీవితంపై ఒక దృక్పథం కలగ చెయ్యాలన్న’ రచయిత ఉద్దేశం నెరవేరినట్లే.

రాచకొండ విశ్వనాథశాస్త్రి

అ ల్ప జీ వి

“ఎప్పుటి కప్పుడు మారిపోయే మన జీవితానుబంధాల ఇంద్ర ధనుస్సును మనకు సాక్షాత్కరించజేసే మహనీయ సాధనం నవల. జీవన యాత్రలో నవల మనకు అనుపమానంగా ఉపయోగ పడగలదు....నవలకు మంచి భవిష్యత్తుఉంది. అయితే, నవల నూతన సన్నివేశాలను సాహ సంగా, ఊహాగానాలలోకి దిగకుండా వ్యక్తీకరించ గలగాలి; నూతన అనుభూతులను, వాస్తవికమైన నూతనానుభవాలను, రోకటిపాట బావోద్వే గాల రొంపిలోంచి మనల్ని వెలికిదీసే నూతనానుభవ వరంపరను మనకు వ్యక్తం చేయగలగాలి. ప్రస్తుత స్థితిని గురించో, గత చరిత్రను గురించో విలపించడం మాని,—పాత ధోరణిలోనే నూతనో ద్వేగాలను రగిలించటం మాని,....కొత్తదారులు తొక్కాలి.”

—డి. హెచ్. లారెన్స్

మనో వైజ్ఞానిక నవల (Psychological novel) చారిత్రక, సాంఘిక, భావనాత్మక నవలల పంథానించి వైదొలగి కొత్తదారి తొక్కింది. గత చరిత్రను గురించో, నేటి పరిస్థితిని గురించో దురపిల్లడంమాని, సాంఘిక సంస్కరణనో, నైతిక ప్రబోధాన్నో ప్రస్తరించటం మాని, మానవాస్తిత్వాన్ని గురించి నూతన సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదిస్తుంది మనో వైజ్ఞానిక నవల. సర్వ సాధారణ భావనాత్మక సంప్రదాయాలను అధిగ

మించి మన దృష్టిని మారుతూన్న జీవితానుబంధాల వంకకు మరలిస్తుంది. మామూలు నవలలో పాత్రల స్వభావ చిత్రణ సాంఘికాచారాలనో, భావ నాత్మకాదర్శాలనో, కథా సంవిధానా వశ్యకతనో అనుసరించి సాగితే, ఈ మనస్తత్వ నిరూపక నవలలో పాత్ర చిత్రణ ప్రాయిడ్, ఆడ్లర్, యూంగ్ ల ఆధునిక మనో విజ్ఞాన. సూత్రాల సనుసరిస్తుంది. అంత మాత్రాన, రచయిత కేవలం మనస్తత్వ విశ్లేషణకు పూనుకుంటాడనీ కాదు ; మనస్థితి పరీక్షలు జరిపే డాక్టర్ల కేసుచరిత్రల సంపుటల్లో తన భావుకతా రంజితమైన మరోకేసు కథను ఎక్కిస్తాడనీ కాదు ; మనోవిజ్ఞానశాస్త్ర సిద్ధాంతాన్ని కథకు ఆధారంగా, చట్రంగా మాత్రమే గ్రహిస్తాడు :— చారిత్రక నవలకు ఒక ప్రసిద్ధ సంఘటనో ఒక చారిత్రక పురుషుడో ఆధారమైనట్టు మనోవైజ్ఞానిక నవలా రచయిత జీవితానుబంధాలను తాజాగా పరిశీలించడానికి ఒక సాధనంగా మాత్రమే మనో విశ్లేషణ సిద్ధాంతాన్ని ఉపయోగించు కుంటాడు. ఏతావతా, నవల వ్యక్తంచేసే పరమారానికి, వ్యంగ్యంచేసే సూచనకూ, జీవితాన్ని గురించి మనోవిజ్ఞాన సూత్రాలు చేసే సూచనకూ ఏమీ సంబంధం ఉండకపోవచ్చు. ఉదాహరణకు, ప్రాయిడ్ సిద్ధాంతాల దృష్ట్యా చూస్తే జీవితంలో—ముఖ్యమైనవీ, అ ముఖ్యమైనవీ— సర్వవ్యాప్తతలకూ లైంగిక ప్రేరణే ఆధారమయినట్టు కనిపిస్తుంది. మానవ జీవితాన్ని గురించి ప్రాయిడ్ కిగల ఈ దృక్పథాన్ని ఆమోదిస్తే, మానవుడు ఎదుర్కొనవలసిన ప్రధానజీవన సత్యం, కీలక సమస్య ఇదే అవుతుంది. అయితే, ఈడిపస్ ప్రవృత్తి (కొడుకుకి రల్లియెడ, కూతురికి తండ్రియెడ, 'ఇచ్చ' ఉంటుందన్న) మనో విజ్ఞాన సిద్ధాంతం ఆధారంగా తీసుకొని ఒక పాత్రను సృష్టించి పెద్ద కథ వ్రాయవచ్చు ; అయితే, ఆ కథా పరమార్థం ఆ సిద్ధాంతానికంటే అతిరిక్తమైనది కావచ్చు. అందువల్ల మనో విజ్ఞాన సిద్ధాంతాలను తన రచనా సంవిధానానికి ప్రాతిపదికగా స్వీకరించే నవలా రచయిత మానవ జీవితాన్ని గురించి తన అభిప్రాయం

స్వేచ్ఛగా వివరించడానికి ఎప్పుడూ అవకాశం ఉంటుంది. నిజానికి, జీవితాన్ని గురించిన తన విస్తృత దృక్పథాన్ని స్వేచ్ఛగా వివరించగలిగినప్పుడే అతడు గొప్ప రచయిత అవుతాడు : మన స్వత్వ సూత్రాలను సమర్థంగా, నిపుణంగా వాడుకొనినవాడౌతాడు. జీవితాన్ని గురించి క్రొత్తగా స్వతంత్రంగా చెప్పదలచుకొన్న విషయం తనకు ఉన్నప్పుడు, అది మనో విజ్ఞానశాస్త్ర గ్రంథాలలో తాను చదివిన విషయం మాత్రమే కానప్పుడు, ఆ సిద్ధాంతాలు అతనికి ప్రతిబింబకాలు కావు.

పాఠకులకు ఆ మనోవిజ్ఞాన సిద్ధాంతాలు తెలియవచ్చు, తెలియక పోవచ్చు; ఆ సిద్ధాంతాలను వారికి తెలియజెప్పడం కాదు మనో విజ్ఞానిక నవల లక్ష్యం. ఇచ్చోక అనుల్లంఘ్యమైన నియమం. అంతేకాదు, నవలను సమగ్రంగా అర్థంచేసుకుని ఆనందించటానికి పాఠకులకు మనో విజ్ఞాన పరిచయావశ్యకత ఉండకూడదు. ప్రత్యేక పాండిత్యమేమీ లేని తెలివైన పాఠకుడు నవల నంతటినీ పూర్తిగా అర్థం చేసుకుని ఆనందించ గలగాలి. అందులోని శాస్త్ర సిద్ధాంతాన్ని ఎంత అప్రధానం చేయగలిగితే అంత రాణిస్తుంది రచనా శీల్పం.

‘అల్పజీవి’ అడ్లర్ ‘అత్యన్యూనతాభ్రాంతి’ (Inferiority complex) సిద్ధాంతం ప్రాతిపదికగా గల రచన, ఈ అత్యన్యూనతా భ్రాంతి బాల్య దశలోనే ఏర్పడుతుందని, వయసువచ్చిన తరువాత అదే అసాధారణ ప్రవర్తనకు హేతువాతుడనీ ఆ సిద్ధాంతం చెబుతుంది. మానవ ప్రవర్తనను తీర్చిదిద్దడంలో పరిసరాల ప్రభావం, ముఖ్యంగా బాల్యదశలో కుటుంబ వాతావరణ ప్రభావం చాలా బలీయమైనది అని అడ్లర్ సిద్ధాంతీకరించాడు. అయితే, అనంతర జీవితంలో ఏదైనా తీవ్రమైన సంఘటన సంభవించి, బాల్యదశలోని పరిస్థితిని గుర్తుకి తెచ్చి దాని స్వరూపాన్ని స్పష్టంగా

గ్రహించడంవల్ల ఆ ఆత్మన్యూనతా భ్రాంతిలోంచి వెలువడ వచ్చునని కూడా ఆయన సూచించాడు. ఈ నవలలో అల్పజీవి సుబ్బయ్య ఈ సిద్ధాంత ప్రాతి పదికమీద సృజించిన పాత్ర. అనంతర జీవితంలో, సుబ్బయ్య బలవంతంగా ఒక క్లిష్ట పరిస్థితిలో చిక్కుకొనడం, అతడు అందులోంచి బయటపడటం, వెనుక ఎన్నడూ ఎరుగని ఆత్మవిశ్వాసం అతడికి కలగటం స్థూలంగా ఈ కథలో ప్రధానాంశాలు.

బాల్య దశలోనే సుబ్బయ్యతల్లి చనిపోయింది. సవతితల్లి సరిగ్గా చూడకపోవడంతో ఆరవయేటనే సుబ్బయ్యది ఒంటరి బ్రతుకై పోయింది. తండ్రిని అంటిపట్టుకొని తిరుగుతూంటాడు. ఒకరోజు రాత్రి తండ్రి సుబ్బయ్యని వెంటబెట్టుకొని ఎక్కడికో వెళ్ళుతున్నాడు. ఇద్దరూ నిరజ్జనంగా ఉన్న ఒక వీధివెంట పోతుండగా ఎవరో ముగ్గురు వ్యక్తులు హఠాత్తుగా వచ్చి దాడి చేశారు. సుబ్బయ్య ప్రక్కనున్న రాళ్ళ గుట్టమీద పడ్డాడు. భయంతో వణికిపోతూ తన తండ్రిని కొడుకున్న చెబ్బలు, బాదతో ఆయన ఆక్రందనలు, అరుపులూ విన్నాడు. ఆ తరువాత ఇంకా కొన్ని కేకలు, ఈలలు, గందరగోళంగా ఏవో భయంకరమైన శబ్దాలు....తరవాత సుబ్బయ్యకు స్పృహతప్పిపోయింది. అదే సుబ్బయ్య మనస్సులో గాఢమైన భయముద్రవేసి అనంతరం అతని ప్రవర్తనను, వ్యక్తిత్వాన్ని మలచిన మనస్తత్వ శాస్త్ర సూచకమైన సంఘటన.

సుబ్బయ్య ప్రవర్తనలో ఆత్మరక్షకమైన ప్రధాన లక్షణం ఎవరికీ ఎదురు చెప్పలేక పోవడం. అతను ఎవరికైనా సరే మారుమాట చెప్పకుండా దాసోహమంటాడు. సుబ్బయ్య శ్రద్ధగా చదివి వరుసగా పరీక్షలు పాసయి. పబ్లిక్ వర్క్స్ శాఖలో గుమాస్తాగా చేరాడు. పెద్దయింట పుట్టిన తన భార్య అంటే అతనికి భయం. ఆమె అతణ్ణి ఏమీ అనదు, కాని తిరస్కార

భావంతో చూస్తుంది. సుబ్బయ్య జీవనోత్సాహం వీడిని పోయేవాళ్ళని గురించి అతడు ఊహించుకునే ఊహల్లో మాత్రమే వ్యక్తమవుతుంది. రోజూ ఉదయం, సాయంకాలం, చాలాసేపు అతడు వీధినిపోయే వాళ్ళను చూస్తూ కూచుంటాడు. వాళ్ళలో ముఖ్యంగా, “ఎర్రచీరెనునిషి”, “ముసీ శ్వర్ణవారు”, “లేడిపిల్లలు” అతనికి ఇష్టము. మొదటి ఆమె ఒక పేద యువతి; ‘చూడ్డానికి చాలా బావుంటుంది’ కాని పేదరాలు; ఒంటరిది. రెండవవ్యక్తి ప్రశాంతంగా కనిపించే తెల్లగడ్డపు వృద్ధుడు, విరాగి; ఏపుణ్య రోకంనించో బహిష్కృతుడై వచ్చిన ప్రవాసిలాగా కనిపిస్తాడు. మిగిలిన ఇద్దరూ ఏపుగా ఎదుగుతున్న ఆడపిల్లలు; కులాసాగా స్కూలుకిపోయి చదువుకుంటున్నా, వారికి ఇంటిదగ్గర ఒక సవతితల్లి ఉండి ఉంటుందని సుబ్బయ్య నమ్మకం. సుబ్బయ్య వాళ్ళందరికీ సుఖమైన భవిష్యత్తులు ఊహిస్తాడు. వాళ్ళు అతనిలో అంతర్గతమైన వ్యక్తిత్వానికి ప్రతిబింబాలు.

సుబ్బయ్య బావమరిది వెంకట్రావనే ఉద్ధతుడు సుబ్బయ్యను భయపెట్టి గవరయ్య అనే కంట్లాక్టరువద్ద వెంటనే ఐదువందలరూపాయలు లంచముడిగి తీసుకొని తనకి ఇమ్మంటాడు. ఆఫీసులో కంట్లాక్టరు గవరయ్య తాలూకు బిల్లులు పాస్ చేయవలసినవాడు సుబ్బయ్య. సుబ్బయ్య లంచం తీసుకోవడానికి ఒప్పిస్తాడు వెంకట్రావు. ఆఫీసులో మేనేజరు ఈ సంగతి పసికట్టి, సుబ్బయ్యని నానాతిట్లు తిట్టి, వెంటనే ‘డిస్మిస్డ్’ గుమాస్తాగా బదిలీ చేస్తాడు. గవరయ్య బిల్లులు పాస్ చేయక పూర్వమే ఇదంతా జరగడంతో, తన ఐదొందలూ తనకి ముదరా ఇచ్చెయ్యమంటాడు గవరయ్య. కాని ఆ సొమ్ము అప్పుడే వెంకట్రావు వాడేసుకున్నాడు. సొమ్ము ఇవ్వక పోతే, సుబ్బయ్య అంతు చూస్తానని బెదిరిస్తాడు గవరయ్య. ఆ విధంగా క్లిష్ట పరిస్థితిలో ఇరుక్కున్నాడు సుబ్బయ్య. నిజానికి సుబ్బయ్య తనకి తానుగా జన్మలో లంచం అడిగి ఉండేవాడు కాదు; ఇచ్చినా పుచ్చుకునే

వాడు కాడు. గవరయ్యకి బదులుచెప్పే చేప సుబ్బయ్యలో ఏకోశానా లేదు. అయినా, సుబ్బయ్యకి గత్యంతరంలేక, గవరయ్య వంపిన మనిషికి తొంట చెయ్యి చూపించి పంపేశాడు. దీనికి పర్యవసానంగా గవరయ్య మనుష్యులు ఒకనాడు చీకటిలో సుబ్బయ్యని బలవంతంగా పట్టుకుని తీసుకుపోయి, భయపెట్టి ఐదువందల రూపాయలకు ప్రామిసరీనోటుమీద సంతకం చేయిస్తారు. ఆ సమయంలో గవరయ్య, అతని అనుచరులూ చేసిందల్లా చావ గొడతామని బెదిరించడం మాత్రమే. సుబ్బయ్య వంటిమీద ఒక్క దెబ్బ పడలేదు. కాని భయం సుబ్బయ్యని తారుమారు చేసేసింది. బాల్యంలోని దృశ్యమంతా మళ్ళీ అతడు అనుభవించినట్టు అవుతుంది. ఆ దెబ్బలన్నీ తను అప్పుడు తింటున్నట్టు ఏడుస్తాడు. సుబ్బయ్య పిరికితనం, అతడు బెంబేలు పడిపోవటం చూసి నవ్వుకుంటాడు గవరయ్య. ప్రోనోటుమీద సంతకం చేయగానే, అతన్ని క్షేమంగా ఇంటికి పంపేస్తాడు.

ఈ దృశ్యాన్ని నిర్వహించటంలో రచయిత ప్రతిభ పరాకాష్ఠ నందుకొన్నది. సుబ్బయ్య మనస్సు లోతుల్లో గాఢంగా ముద్రపడి ఉన్న చావ గొట్టటం, చావు అనే దృశ్యాల తాలూకు భయం ఒక్కసారిగా వెలికి ఉబికివచ్చి, ఈ క్లిష్టదశలో మరో పరీక్షకు గురిఅయింది. కొంతసేపు సుబ్బయ్య తను చచ్చిపోతున్నాననే, చచ్చిపోయాననే అనుకున్నాడు! తిరిగి తాను జీవించే ఉన్నానని క్రమంగా గ్రహించాడు. విపత్తు గడిచిపోయింది. తనకేమీ హాని కలగలేదు. గవరయ్య క్షేమంగా ఇంటికి వంపిన తర్వాత కూడా తను ఏడుస్తూ, భయంతో వణికిపోతూ, తూలుతూ ఆ స్థితిలో ఇంటికి రావడానికి కారణంమేమిటో సుబ్బయ్య తన భార్యాబిడ్డలకు వివరించలేక పోతాడు. ఏదో ఏక్విడెంట్ జరిగిందనీ, తను జబ్బాలోంచి పడ్డాననీ, కల్పించి చెబుతాడు. నిర్హేతుకంగా బాధపడుతూ అనవసరంగా అబద్ధం చెబుతున్నాననే చైతన్యం అతనిలో గాఢంగా కలుగుతుంది.

“....చస్తున్నాను, బాధపడుతున్నాను.
 చస్తూ బాధపడుతూ అబద్ధలాడుతున్నాను.
 చావబోతూ అబద్ధం చెప్పేను.
 చెప్పేను అబద్ధం, చెప్తూ చెప్తూ చస్తాను.
 చెప్పేది అబద్ధం, చావబోయేది నిజం.
 చావేకాదు ఈ బాధ కూడా నిజం.
 నిజంకన్న నిజం చావుకన్న నిజం అబద్ధంకన్న నిజం ఈ బాధ.
 మనిషిమాట అబద్ధం, మనిషి బాధ నిజం.
 మనిషి చావు నిజం.
 అబద్ధపు బ్రతుకు బ్రతుకుతూ నిజం బాధలుపడుతూ,
 అతినిజంగా చస్తాను.”

అనుభూతిలో అస్తిత్వ సత్యాన్ని దర్శించిన సుబ్బయ్యలో తర్వాత పెద్ద మార్పువస్తుంది. సైపం క్తులు పుస్తకం మధ్యకిన్నవి: ఈ రచనలో కీలక సందేహాన్ని వ్యక్తీకరించే మాటలివి. ఇది అస్తిత్వవాద (Existential) దృక్పథం. మానవుడు తనను గురించిన, తన అస్తిత్వాన్ని గురించిన సత్యాన్ని ఎదుర్కోవాలి; తన “స్థితి”ని మించిన సత్యం లేదు. దానికి హేతుబద్ధతతో సంబంధంలేదు.

సుబ్బయ్య పాత్ర చిత్రణలో, ఆడల్ మనో విజ్ఞాన సిద్ధాంతాన్ని సాధనంగా చేసుకుని వ్యక్తి తన అస్తిత్వ సత్యాన్ని అనుభూతిగా దర్శించటంలో వచ్చేమార్పుని నవలలో చిత్రించటంద్వారా, రచయిత, జీవితాన్ని నూతన దృక్పథంలో స్రవరించి, మానవానుబంధాల తీరును క్రొత్తగా అవిష్కరించాడు. ఈ దృక్పథంనుంచే నవలలో ఇతర పాత్రలలో కూడా మనకు ఒకపరిణామం కనిపిస్తుంది. చిన్నతనంలో గవరయ్య అమాయకుడు,

అందరినీ నమ్మేవాడు. అతని భార్యచేసిన ద్రోహంతో, ధనాధికారదుష్టమైన లోకాన్ని గురించిన వాస్తవిక జ్ఞానం గవరయ్యని పూర్తిగా మార్చివేసినది. ఆ అవమానం, అక్కసు కారణంగా అతడు పరిస్థితులను వినియోగించు కొని పెద్దఎత్తున ధనార్జనకు పూనుకున్నాడు. పెద్ద కంట్రాక్టరయ్యాడు. అప్పటినించి లొక్కం అతనికి కొట్టిన పిండి. తన్ను వదలిసేసిన భార్య ఇప్పుడు వెంకట్రావుతో ఉంటుందని నలుగురు చెప్పుకోటం అతనికి ఇష్టంలేదు. సుబ్బయ్య సంతకం చేసిన ప్రోనోటుని తిరిగి రాబట్టడానికి వెంకట్రావుకి ఇదే ఆమోఘాయుధంగా ఉపయోగిస్తుంది. ఎవరి భయం వారిది : ఈ భయాలే, ఈ ఆత్మన్యూనతాభీతే అవాస్తవిక జీవనానికి, ఆప్రయోజకత్వానికి. జీవిత వైముఖ్యానికి ప్రబల హేతువు. సుబ్బయ్య స్థితి మరీ విస్పష్టమైనది కావచ్చు : ఇతరులు కూడా ఇందులో అతనికంటె అల్ప భిన్నులు కారు.

వెంకట్రావు సంగతి చూస్తే తండ్రి చనిపోయేనాటికి అతను కూడా లొక్కమెరుగని అమాయకుడు. తండ్రి అస్తినంతా పాడుచేసి, అప్పులు తప్ప ఏమీ మిగలకుండా చేసిపోయాడు. మేనమామే తనకు దిక్కు అనీ. ఆయన కూతురును తనకిచ్చి పెళ్ళి చేస్తాడనీ ఆశలు పెట్టుకున్నాడు వెంకట్రావు. ఆ మేనమామ, ఎస్టేటు మేనేజరుతో గూడుపురాణీచేసి, మిగిలిన సొమ్ములో కొంతభాగం తాను కాజేసి, మేనల్లాడితో చెప్పనైనా చెప్పకుండా అక్కణ్ణించి లేచిపోయాడు. ఈ ఆపద వెంకట్రావుని మనిషిని చేపింది. అతడు లోకం తీరు అర్థంచేసుకుని, తన అమాయకతను అధిగమిస్తాడు. ఇటువంటి మార్పు ఈడేరుతున్న దశలో ఉన్న యువకులకే కాదు, బహుశః మానవులందరికీ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు, ఏవయస్సులో అయినా, వారు నీతి నిబద్ధతలేని నిఘ్న ప్రపంచాన్ని గురించిన వాస్తవికతను అనుభవం ద్వారా గ్రహించినప్పుడు కలుగుతుంది.

ఎస్టేటు మేనేజరు కామేశం పెద్దవాడు, ఎన్నో యేళ్లుగా నమ్మకంగా యజమాని యెడల ఎంతో విశ్వాసంతో పనిచేసిన వాడు. చివరికి యజమాని ఎస్టేటంతా తగలేసుకుంటున్నాడనీ, ఇక మిగిలేదేమీ ఉండదనీ, తను జీవితమంతా కష్టపడి సేవ చేసినందుకు కానీ కూడా ముట్టడనీ, ఇంకో ఉద్యోగమేదైనా వెతుక్కుంటూ పోవలసి వస్తుందనీ గ్రహించాడు. కొన్నాళ్లు తటపటాయించి, మధనపడి మధనపడి చివరికి తననైతిక సూత్రాల దెడదను తెంచుకున్నాడు. యజమాని ఐక్యర్యంలో కొంతభాగం తను కాజేయడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. ఆ ధనంలోనే కొంతభాగం అతడు వెంకట్రావు మేనమామ తనని కోర్టుకిడుస్తానని బెదిరించేసరికి అతనికి కూడా పంచిపెట్టవలసివచ్చింది. అలా కామేశం నిష్ఠురమైన వాస్తవిక ప్రపంచంతో సమాధానపడిన మరొకపాత్ర. అతని ప్రవర్తనలో కూడా భయం, భయం నిర్దేశించిన సరిహద్దులూ ఉన్నాయి.

ఇలా చిత్రంపబడిన జీవనానుబంధాల దృష్టితో చదివితే, సుబ్బయ్య కథంతా అతడు క్రమంగా ఎదిగి నిష్ఠుర ప్రపంచంతో సమాధానపడటమే అని పిస్తుంది. సుబ్బయ్య వ్యక్తిత్వం అస్తిత్వపు భయంలోంచి బయటపడటమనే పరిణామాన్ని రచయిత నిపుణంగా, అతనిలో సౌందర్య వాంఛా ప్రవృత్తి జాగృతం కావడంతో మేళవిస్తాడు. వాస్తవిక జీవితరంగంలో ప్రవేశిస్తూ అతడు మొట్ట మొదటి అడుగు (గవరయ్యను ఐదువందలు లంచమడగటం) వేసిననాడే సుబ్బయ్యలో మార్పు ప్రారంభమైంది. ఆ మరునాడే అతనికి అందమైన పంతులమ్మతో పరిచయం ఏర్పడింది. ఆమె తెల్లనిది, నల్లటి చీర కట్టుకుని వస్తోంది. రచయిత ఆమెను సుబ్బయ్యలోని పరిణామానికి ప్రతీకగా ప్రవేశపెట్టినట్లు తోస్తుంది. భయంవల్ల ఇంతవరకు తనను తాను గుర్తించలేని అతని అమాయక (తెల్లని) చేతస్సు, చివరికి ఇప్పుడు తన

అవినీతి (నల్లని) చేష్టని ధరించి అతనికి ప్రత్యక్షమవుతున్నది: ఈ సమావేశాన్ని అసదృశ వ్యంగ్యవైభవంతో నిర్వహించాడు రచయిత. సుబ్బయ్య తన యింటిముందు వసారాలో నిలబడి (ప్రేక్షకుడుగా జీవితాన్ని ఆలోచిస్తూ రంగంలోకి దిగడానికి భయపడుతూ) ఉండగా ఆమె వస్తుంది. వచ్చి “ఏమండీ! టైమ్ ఎంతయిందండీ!” అంటుంది. సుబ్బయ్య కంగారు పడతాడు. లోపలికి పారిపోవాలను కుంటాడు. కాని, ఆమె అందం, ఆమె సాన్నిహిత్యం అతణ్ణి ఆకర్షించి, నమ్మోహితుణ్ణి చేస్తుంది. ఆమె చిరునవ్వుతో అదే ప్రశ్న మళ్ళీ అడుగుతుంది. “ఇంట్లోకి వెళ్ళిచూసి చెప్తాను ఉండండీ!” అంటాడు సుబ్బయ్య. సుబ్బయ్యకి రిస్టువాచ్ లేదు. అవిడ “సరేనండీ” అంటుంది. సుబ్బయ్య ఇంట్లోకి వెళతాడు. గడియారం 7 గంటలప్పుడు ఆగిపోయింది. కాలగమనం ఆగిపోయింది! సుబ్బయ్య ఆ ఆడమనిషికి సరిగా జవాబు చెప్పలేక పోతాడు. ఇక్కడ రచయిత ప్రతిభ ఉజ్జ్వలంగా మెరిసి, ఈ స్త్రీ పాత్రనృప్తిలో ఆయన నిర్దేశించిన మనస్తాత్త్విక, సాంకేతిక ప్రాముఖ్యం-ముఖ్యంగా ఆమె ఈ సమయంలో రావటంలో— అద్భుతంగా భాసిస్తున్నది. ‘మనోరమ’ (మనస్సును రమింపజేసేది) అనే ఈమె సుబ్బయ్యలోని స్త్రీమూర్తికి (Anima) ప్రతీక. యూంగ్ సనాతన సంకేతం (Archetype). అతనితో ఆమె సమావేశం కాలపరిధిలో జరిగిన సంఘటనగా కనిపించినప్పటికీ అది కాలావరణంలో జరిగినది కాదు! కాలం ఆగిపోయింది. నిశ్చలమైపోయింది. ఆమె వెళ్ళి పోతుండటం సుబ్బయ్యచూస్తాడు. అతని కేదో బాధ, ఏదో అలవిగాని నిస్పృహ కలుగుతుంది. ఆమెని పిలుస్తాడు. అనందర్థంగా ఏవో ప్రశ్నలడిగి, ఆమెతో పరిచయం పెంచుకొంటాడు.

సుబ్బయ్య ఆత్మహత్య చేసుకోవాలని ఆలోచిస్తూ వంతెనమీద కూచున్నప్పుడు మనోరమే అతనిని ఆ నిస్పృహలోంచి ఓడ్డుకి లాగి

కాపాడుతుంది. తన జాలితో, కన్నీటితో, ఆదరణతో, నిరవధికమైన ప్రేమతో అతనిని ఉద్ధరింస్తుంది, సుబ్బయ్య ఇవేమీ జీవితంలో అంతకు పూర్వం ఎన్నడూ సరిగా రుచి చూడలేదు. జాలికి, కన్నీటికి, ప్రేమకి అర్హమైన మనిషిగాలేదు అతడు ఎన్నడూ.

“నల్ల చీరావిడ!....నీలి వెన్నెల్లో నల్లటి నలుపుచీర వెనక ఆవిడ తెల్లగా మెరుస్తోంది....ఈవిడ మనుజుకాంత కాదు! ఈవిడ దేవతామూర్తి. సుబ్బయ్యలో సంతోషం ఉప్పొంగి గట్టు తెంచుకుంది....జాలి! జాలి! జాలి! ఈ విశాల విశ్వంలో సుబ్బయ్యని చూసి జాలివడే వ్యక్తి సుబ్బయ్యే, ఇంత వరకూ! కాని, ఇప్పుడు—ఈ విడకి నన్ను చూచి జాలి కలిగిందిట! జాలి! ఎంత చక్కటి మాట! ఎంత తియ్యటిమాట! ఎంత చక్కటి తియ్యటి మనిషి ఎంత చక్కగా తియ్యగా అన్నాదామాట! ఎంత నిర్భాగ్యుడి గురించి అన్నాదామాట!....సుబ్బయ్య కంట నీరు నిండింది. నీరు నిండిన నయనాల్లోకి ఆమె వినీలనయనాలు జాలితో చూసేయి. అతనికి దూరంగా లేని ఆవిడ అతనికి దగ్గరగా జరిగింది. అతని చెయ్యి చేతులోకి లాక్కుంది. “అయ్యయ్యో! ఏమండీ సుబ్బయ్యగారూ, అలా ఉన్నారు? వంట్లో బాగు లేదా! ఏమొచ్చింది? మాట్లాడరేం?” ఆమెని ఒక్కసారిగా కౌగలించుకుని తన హృదయానికి హత్తుకొని, లోకంలో అందరి హృదయాలూ కరిగేలా ఏడవాలనిపించిందతనికి....”

తనకు వచ్చిన ఆపదను తట్టుకొని నిలబడటానికీ, గవరయ్య బెదిరింపు నిర్లక్ష్యం చెయ్యటానికీ అవసరమైన ఆత్మ విశ్వాసం, ధైర్యం మనోరమే ప్రసాదించింది సుబ్బయ్యకి. అతని బావమరది వెంకట్రావు, నహోద్యోగి అవధాని, గవరయ్య, మాజీ నౌకరు పోతన్న-వీళ్ళంతా కూడా అతనికి వత్తాసి ఉంటామని ప్రోత్సహించినమాట వాస్తవమే! చివరికి,

మనోరమ కూడా తనకు గవరయ్య తెలుసుకని గుర్తుచేస్తుంది. గవరయ్య తల్లితో మనోరమకి పరిచయం ఉంది. ఆ విధంగా గవరయ్య ప్రోనోటు తిరిగి ఇచ్చేయటానికి మనోరమ కూడా సాయపడుతుంది. అవదాని, పోతన్న గవరయ్యని బెదరించి లొంగదీస్తారు. వెంకట్రావు తన ఆమోఘాత్తం ప్రయోగిస్తాడు. ప్రోనోటు తిరిగి సుబ్బయ్య చేతికి వస్తుంది. అల్పజీవి సుబ్బయ్య భయంకరుడైన గవరయ్యమీద అలా విజయం సాధిస్తాడు.

మనోరమ అనే అద్భుతవ్యక్తి సుబ్బయ్యలోని మోహినీమూర్తి (Anima). సుబ్బయ్య మానసిక విపత్సమయంలో అతనికి సాక్షాత్కరిస్తుంది. ఆమె జీవితాన్ని, కుటుంబాన్ని గురించి వివరాలేమీ చెప్పకుండా రచయిత, అందులోనే ఉంది ఆయన రచనా నైపుణ్యం. ఆమె స్కూల్లో టీచరు. పనిపాట్లు చేసుకునే వాళ్ళెందరో కాపురాలు ఉన్న ఒక ఇంట్లో ఓ చిన్న గదిలో ఉంటుంది. “మితో ఒక ముఖ్యవిషయం మాట్లాడాలి” అంటుంది ఆమె. “ఎంత విచిత్రమైన మనిషి! ఆమె వ్యక్తిగత సమస్యలు ఏమిటో?” అనుకుంటాడు సుబ్బయ్య. ఆమె ఇంక కనిపించకపోతే బాగుండునని కూడా అనుకుంటాడు. అద్భుతమైన, ఆకర్షణీయమైన, ఆనందమయమైన జీవితానికి ప్రతీక మనోరమ. ఆయితే అందులో అవ్యక్తమైన ప్రమాదాలుకూడా లేకపోలేదు. “ముఖ్య విషయాలు!”....అందులో— ‘ఎంత తీసుకుంటామో అంతా ఇవ్వటంకూడా ఉండాలి!’, ఈ వాస్తవిక జీవన సూత్రంతోనే సమాధానపడాలి. ప్రతివ్యక్తి, బాధ్యతతో సాహసంగా వ్యవహరించాలి : మనోరమను తొలిసారి ప్రవేశపెట్టినప్పుడు రచయిత మరో విషయం సూచిస్తాడు. టైఫాయిడ్ జ్వరంతో మంచమెక్కిన తోటి మాస్టరుని లాంఛనంగా చూసినట్లుంది ఆమె. ఆ విషయం సుబ్బయ్యకి చెబుతుంది. ఆ నహోద్యోగి ఇల్లు సుబ్బయ్య ఇంటికి ఎదుటి ఇల్లు. సుబ్బయ్య మానసిక క్లిష్టతతో బాటు ఆ జబ్బా కడలేరుతుంది. చిట్టచివరి

అధ్యాయంలో, సుబ్బయ్య కొత్తమనిషి అయే సమయానికి ఆ జబ్బుమనిషి మరణిస్తాడు.

“సుబ్బయ్య వీధిలోకి వచ్చాడు. అదే సమయంలో, సరిగ్గా అదే సమయంలో ఎదటింటి మాస్టరుగారు వీధిలోకి వచ్చేరు—అంటే—ఆయన్ని—వీధిలోకి తీసుకువచ్చేరు. ఆ దినం మదాహ్నం టైఫాయిడ్ జ్వరం అతణ్ని వదిలింది. జ్వరం వదలగానే మరింక నే నెందుకని ప్రాణంకూడా అతణ్ని వదిలింది. డాక్టర్ గారు వచ్చి వచ్చి, ప్రిస్ క్రైల్ చేసిన మందు లన్నీ మింగి మింగి బ్రతకాలని తంటాలుపడ్డ ఎదటింటి మాస్టరుగారు అయిదు ప్రాణాలనీ ఆకస్మాత్తుగా వదిలేరు....”

ఈ మాటలలోని వ్యంగ్యధోరణి జబ్బుమాస్టరనే ప్రతీక ఇచ్చిన ప్రాధాన్యాన్ని సూచిస్తుంది. ఆయన ప్రాచీన నైతిక జీవనానికి ప్రతీక. ఆధునిక జీవనశైలిని ఎదిరించి నిలబడలేకపోయాడు. మనోరమను కలుసుకోవాలని సుబ్బయ్య తొందరగా వెళుతుండగా—

“‘మాస్టరుగారి శవం’ డాక్టరుగారి భాషలో చెప్పినట్టు ‘has turned the corner’ .... ఎడమవైపు తిరిగింది మాస్టరుగారి శవం. కుడివైపుకి తిరిగిన సుబ్బయ్య కిళ్ళి కొట్టుదగ్గర అగేడు.”

తీరా మనోరమ, చనిపోయిన స్కూలు మాస్టరు ఇంట్లో వాళ్ళ కుటుంబాన్ని ఓదారుస్తూ కూచుంది! అందుచేత సుబ్బయ్య ఆమెని ఆమె ఇంట్లో కలుసుకోలేకపోతాడు. తను బీచ్ దగ్గర ఆమెకోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటానని ఆమెకి చెప్పమని, బీచ్ కి పోతాడు. సుబ్బయ్య జీవితాన్ని గురించి, తనకు మనోహరమైన మనోరమతో ఏర్పడిన నూతనసుబంధాన్ని గురించి, అలోచిస్తూ కూచుంటాడు. తనకు శాంతి, విశ్రాంతి లేవనుకుం

టాడు. ఆమె త్వరగా రానందుకు చికాకు పడతాడు. అంతలో, ఆ పరిచిత అద్భుత స్త్రీని గురించి అతని మనస్సులో అనుమానాలు, భయాలు బయలు దేరతాయి. ఈమె ఎవరు ? ఈమె ఏమడుగుతుందో ? ఏవో భాద్యతలు, భారాలు తననెత్తిమీద రుద్దుతుందేమో. తన భయాన్ని, తన అశక్తతని తలచుకుని తనను తాను తిట్టుకుంటాడు. ఇంతలో మనోరమ వస్తుంది. వచ్చి అతనిని చూడక దూరంగా ఇసుకలో కూచుంటుంది. అతనికోసం ఎదురుచూస్తూ. ఆ విధంగా సుబ్బయ్యకొక అవకాశం లభించింది; ఇప్పుడు తనే నిశ్చయించుకోవాలి. “ఆ చీకటి (భయం. పూర్వ జీవితం) వెనక్కి పీకుతోంది. ఈ వెలుగు (మనోరమ) ముందుకు లాగుతోంది....”

సుబ్బయ్య ముందుకు వెళతాడు. మనోరమ పలకరిస్తుంది.

“భీకరంగా ఉంది సముద్రం. మనోహరంగా ఉంది సముద్రం. సముద్రంలో కెరటాలు లేస్తూ లేస్తూనే ఉన్నాయి. సముద్రం కదుల్తూనే ఉంది. ఈ సముద్రం కదలకుండా ఎప్పుడుంది ?”

నవలలో కట్టకడపటి మాటలివి. జీవితం అంటే మార్పు. జీవితమంటే సంచలనం. అందువల్ల ఎవరూ బెదరిపోకూడదు. ఈ సత్య మెరిగి బ్రతకాలి. చనిపోయిన ఆ మాస్టరులాగే మనోరమకూడా టీచరే కాని సుబ్బయ్యతో ఆమె సంబంధం బలమైనది. సానుభూతి మయమైనది. న్వచ్చమైనది. తన ఇంటి ఎదుట ఉన్న స్కూలు మాస్టరుతో సుబ్బయ్యకి ఏమీ అనుబంధంలేదు. ఉన్న సంబంధం కేవలం లాంఛన ప్రాయం. ఆ జబ్బు మాస్టరు వచ్చిపోతే సుబ్బయ్యకి ఏమాత్రం విచారంలేదు. ఈ విధంగా సాంప్రదాయక నీతితో భావనాత్మకాదర్శాలతో కూడిన మృత వ్యవస్థకీ. నూతనానుబంధ రీతికీ గల వ్యత్యాసాన్ని అన్యోపదేశ సుందరంగా ప్రతీకలతో వ్యక్తం చేశాడు రచయిత.

‘అల్పజీవి’ వెలువడగానే ఎన్. జీ. ఓ. జీవితవాస్తవిక చిత్రజంగా ప్రశంసలు పొందింది. అంతకన్న గాఢమయిన నవల అని ఇప్పుడు అని పిస్తుంది. ఇందులో దీర్ఘమైన స్వగతాలు, పాత్రలు తమలో తామే మాట్లాడుకోటం చూసి ఇది జేమ్స్ జాయిన్, వర్జీనియాపుల్స్ ల “చైతన్య వాహిని” పద్ధతి నవల అని చాలామంది అపోహపడ్డారు. వాక్యాలు మెలిదిప్పడం, మాటలనొకదానిపై ఒకటి అతకడం, ప్రధానపాత్ర మానసిక వికారాలను వ్యక్తం చెయ్యడానికి సంకరశబ్దాలను వాడటం మొదలైన పద్ధతులలో శ్రీ విశ్వనాథశాస్త్రిపై జాయిన్ ప్రభావం కనిపిస్తుంది కాని, శాస్త్రిగారి రచన సుగమంగా, హేతుబద్ధంగా సాగుతుంది. ముఖ్యంగా సంక్షిప్తత ఈయన పై లికి ఆపారమైన శక్తి ఇచ్చింది. జాయిన్ వచనంలో ఈ గుణం కనిపించదు. విశిష్టమైన నైశిత్యంతో వ్యంగ్యవైభవ రామణీయకాలలో జీవి తాన్ని నూతన దృక్పథంలోంచి చూపడం ఈ నవల మౌలికత.

జి. వి. కృష్ణ రావు

కీలు బొమ్మలు

“అధిక సంఖ్యాకులకు శ్రేయస్కరమైనదే ధర్మం, వారికి ఉపయోగిస్తేనే శాస్త్రం, వారికి ఆనంద మిస్తేనే కళ అని అంటున్నారు. ధర్మమేదో శాస్త్రమేదో, కళ యేదో నాకు నేను, నీకు నీవు చెప్పుకోటానికి వీలు లేదు. అధికసంఖ్యాకులు ఏమనుకుంటున్నారో దానిని బట్టి చెప్పుకోవాలి. ఈ తత్వంతో శివాలు ఎత్తిస్తున్నారు. ప్రజలు ‘వివేకం ఉన్నది విచారించు కొందా’ మని మరచిపోయి శరభ దశ్వరభలు కొడుతున్నారు. ఈ పరిస్థితిలో మనవంటి అల్పసంఖ్యాకులకు రెండే మార్గాలు ఉన్నాయి. మన వ్యక్తిత్వం పూర్తిగా విడిచిపెట్టి అధిక సంఖ్యాకులలో లీనమైపోవాలి. వీళ్ళు చెప్పింది వేద మని ఒప్పుకోవాలి.....లేదా సంకుచిత స్వాధ్ధాన్ని అధిగమించి, సర్వమానవకోటి—అంటే ప్రతిఒక్క మానవునికీ శ్రేయస్కరమైన ధర్మమార్గాన్ని చూపించగలగాలి....అలాంటి గురుతరబాధ్యతే వివేకవంతుల మీద ఉంది. ఈ రెండూ జరగకపోతే మనం నామరూపాలు లేకుండా నాశనమైపోతాము. ఇవీ ఇప్పటి పరిస్థితులు.” కీలుబొమ్మలుగా ప్రవర్తిస్తున్న మనుష్యులకి స్వయంనిర్ణయం సాధ్యమా? అనే ప్రశ్నకు సమాధానం ఆన్వేషించడంలో కృష్ణరావుగారు అనుభవించిన అంతర్మథనం, పొందిన నిర్వేదం, ‘కీలుబొమ్మలు’ నవలలో విస్తృతంగా అభివ్యక్తి పొందింది. గ్రామీణుడైన ఈ రచయిత గ్రామాలను గురించి, 1950 ప్రాంతాల జరిగిన సంఘటనలు దృష్టిలో ఉంచుకొని, ఇచ్చిన తీర్పు—

“ఈనాటి గ్రామాలు కేవలం మురికి కూపాలు. అనత్యం, అధర్మం వాటికి

అలంబనాలు. డబ్బు, అధికారం, అజ్ఞానం వాటి కులదేవతలు.... ఆ సంగతి వాటికి తెలుసు. అదే మరీ ఘోరం. తెలియకపోతే ఏనాటికైనా తెలపటానికి అవకాశం ఉన్నది. కాని, తెలిసి తెలిసి చేస్తున్నప్పుడు ఎన్ని జీవితాలు ధ్వంసమై ఏమిటి ప్రయోజనం?" నవలలో రచయితకు ప్రతినిధి డా॥ వాసుదేవశాస్త్రి. ఆతని ద్వారా రచయిత పలికిన మాటలే పైన ఉల్లేఖింపబడినవి.

నవలలో నమస్కని ధర్మానికి చెందిన నమస్కగా రచయిత రూపొందించారు. వ్యక్తి తన ధర్మాన్ని విస్మరించడం, సమాజంలో ధర్మచ్యుతికీ, సార్వజనిక సంక్షోభానికి ఎలా దారి తీస్తుందో నిరూపించేవిధంగా కథా సంవిధానాన్ని ఏర్పరిచారు. పుల్లయ్య చంద్రశేఖరానికి మార్వాడీ దగ్గర ఐదువేల రూపాయల ఋణానికి పూచీపడ్డాడు. చంద్రశేఖరం స్థితి చితికి పోవడంతో పుల్లయ్య తన బాధ్యతను వెనక్కితీశాడు. అలా చెయ్యడానికి ఏర్పడిన పరిస్థితులను విశ్లేషించడంలో రచయిత వ్యక్తిమనస్సు యొక్క సంక్లిష్టస్థితిని (complexity) ప్రధానమైన భూమిక చేసుకున్నారు. దానికి తోడుగా వర్గరాజకీయాల్ని చిత్రించారు. ఫలితంగా గ్రామానికి వాటిల్లిన ఆపదనూ, నష్టాన్నీ చిత్రించారు. ఇలా వ్యక్తి మనస్తత్వము, వర్గరాజకీయాలు, సామాజిక సంక్షోభము మూడు పౌరలుగా ప్రదర్శించడంలో రచయితకు ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాలూ, మార్క్సిస్ట్ రాజకీయాలూ, 1950 నాటి క్రొన్ని సంఘటనలూ అలంబనమైనవి. ఈ మూడింటినీ ప్రత్యేకంగా నవలలో గుర్తిస్తూ, వ్యాఖ్యానిస్తూ వివరణకు పూనుకొంటే ఈ వ్యాసం పరిధి చాలా విస్తృత మౌతుంది. అందువల్ల ఆటవంటి పరిశీలనను పాఠకులకే వదలి పెట్టి ముఖ్యంగా గమనించవలసిన రచయిత దృక్పథాన్ని మాత్రమే ప్రస్తావిస్తాను.

కృష్ణరావుగారు దిర్ఘాచరణ విషయంలో వ్యక్తికి అతని అంతః కరణకూ ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇస్తారు. పుల్లయ్య ధర్మాన్ని విస్మరించడం లోనూ, డా॥ వాసుదేవశాస్త్రి ధర్మమృతిలోనూ ప్రాయిడ్ ప్రతిపాదించిన అవచేతన (sub-conscious mind) ప్రమేయం చాలా ఉన్నది. కాని అలా జరిగిన పొరపాటుని సమయం మించిపోకుండా సవరించుకోవడానికి వ్యక్తి చేతనకు (consciousness) అవకాశం ఉన్నది. అదే పురుషకార్యం. పుల్లయ్య ఆ అవకాశాన్ని ధైర్యంగా ధర్మనిర్వహణకు ఉపయోగించకుండా, పిరికితనంతో, స్వార్థంతో, దాన్ని జారవిడుచుకొంటాడు. డా॥ వాసుదేవ శాస్త్రి అలా కాకుండా, చీకట్లో జరిగిన పొరపాటుకు బాధ్యత వహించి సామాజికంగా దాన్ని సవరించడానికి సిద్ధపడతాడు. కాని శాస్త్రి పొరపాటులో భాగస్వామిని అయిన పద్మ అందుకు అంగీకరించదు: 'తన కా సాహసం లేదు' అంటుంది. అప్పుడు డాక్టరు విరక్తిగా అంటాడు: "మిమ్మల్ని కన్న భరతవర్షం ధన్యం. మీకు మార్గదర్శకులైన సీతారాములు ధన్యులు. ఫో, పద్మా: ఫో. నా ఇల్లు నరకకూపం. నా హృదయం పాపపంకిలం" .....

"ఆమెను నెట్టివేసి దభేలున తలుపు వేసుకున్నాడు. కస్తూరి పేరు చెప్పుకుని గబ్బిలాల పెంటలో పొరలాడే జాతికా తానింతకాలం హృదయం పిండిపొస్తున్నది!...." రచయిత డాక్టరు ద్వారా చేసిన ఈ వ్యాఖ్యానంలో రచయిత ఆదర్శవాదం వ్యక్తమౌతున్నది. ఇందులో మానవతావాదం లేదు. రచయిత ధర్మానికి ఇచ్చిన ప్రాధాన్యం, ఆ ధర్మాన్ని నిర్వహించలేని అశక్తులనూ, పిరికివాళ్ళనూ ఆయన ఏవగించుకొన్న తీరు, రచయితను ఆదర్శవాదిగానే నిరూపిస్తున్నది. వ్యక్తిధర్మాచరణ విషయంలో అన్ని పాత్రల వైఖరి కూడా నిరాశాజనకంగానే రచయిత చిత్రించారు. గుమాస్తా సత్యనారాయణ—“పుల్లయ్య మరచిపోతే గుర్తు చేయడం తన ధర్మం కాదా? ఆయనకు కోపం వస్తేనో! గంపెడు సంసారం ఎలా ఈదాలి? ఇప్పుడు అంతగా మించిపోయింది ఏమీ లేదు,”

అంటూ జాప్యం చేస్తాడు. పొట్టిరామయ్యవంటి పేద రైతులు పుల్లయ్య ఇచ్చే పుగాకు కాడకు మురిసి, పుల్లయ్యను సమర్థిస్తూ ఇచ్చుకాలు పలుకుతారు. మల్లయ్య వంటి ప్రత్యర్థి, ప్రత్యర్థిగానే పుల్లయ్యని ఇబ్బందిలో పెట్టడానికి చూస్తాడు. సంఘసేవిక అమాయమ్మ దృష్టిలో చంద్రశేఖరం కుటుంబానికి వచ్చిన దుస్థితి తన హస్తాలు పరపతిని పెంచడానికి ఒక మంచి అవకాశం. ఈ విధంగా అసలు నిజమేమిటో అన్వేషించే అభినివేశం ఎవ్వరిలోను కన్పించదు: ధర్మాన్నిగూర్చి, సత్యాన్ని గూర్చి పట్టించుకున్నది ఒక్క దా॥ వాసుదేవశాస్త్రి మాత్రమే. బాధితుడైన చంద్రశేఖరం కూడా సత్యాన్ని నిగ్గదీసే ప్రయత్నం చెయ్యకపోవడం మనకు ఆశ్చర్యాన్ని కల్గిస్తుంది. తన అసమర్థతని భార్య ఎదుట, సమాజం ఎదుట అంగీకరించలేని చంద్రశేఖరం, పుల్లయ్య తలపెట్టిన అన్యాయాన్ని ఆలంబనం చేసుకొని, బాధితుడుగా ఇతరుల సానుభూతి పొందడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. నిజానికి చంద్రశేఖరం పుల్లయ్యల మధ్య, ఈ వ్యవహారం మొదట్లోనే, వాళ్ళిద్దరూ కలిసి తేలుకుంటే సమస్యే ఉండేది కాదు గదా : అనే ఊహ వస్తుంది మనకు. కాని అలా జరగకపోవడానికి బలమైన కారణం : వారిద్దరి వ్యక్తిగత మనస్తత్వాలే కాదు ; వారు రాజకీయంగా భిన్నవర్గాలకు చెంది ఉండటమే! ఐతే రచయిత ఈ కారణాన్ని నవల ఉత్తరాంతం దాకా నొక్కిపెట్టి, మొదట్లో వైయక్తిక కారణాలకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఇచ్చాడు. పదహారవ అధ్యాయంలో వాసుదేవశాస్త్రి చంద్రశేఖరాన్ని పుల్లయ్య దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళి వ్యవహారం తేలుస్తా నంటాడు. దానికి చంద్రశేఖరం “రాజీ కుదరడం అసంభవ” మంటాడు. “ఇది కేవలం మా ఉభయుల మధ్య వచ్చిన తగాదా కాదు....వేలకొలదిగా ఉన్న కార్మికలోకాన్నికీ సంబంధించిన సమస్య” అంటాడు. దానికి శాస్త్రి వ్యాఖ్యానం, రచయిత అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేసే వ్యాఖ్యానం, ఇలా ఉన్నది—“ఓను ఇవాళ నాకు కడుపునొప్పి వచ్చినా సామాజిక సమస్యే : రోగం వచ్చి మూలవడినా సామాజిక

సమస్తే : తన వ్యక్తిగత సమస్యలను ఏకైకంగా ఎదుర్కొని పరిష్కరించుకొనే దమ్ములు లేక ప్రతివాడూ వాటిని సమాజానికి అంటగడుతున్నాడు. సామాజికసమస్య లంటున్నాడు. సమాజం కోసం తాను త్యాగం చేస్తున్నా నంటున్నాడు. నలుగురినీ రెచ్చగొడుతున్నాడు. దానితో వివేకాన్ని చంపి ఉద్రేకానికి నాగవ్వరాన్ని పడుతున్నాడు.”

ఇలా ఆధునికయుగంలో వ్యక్తిగత సమస్యలు రాజకీయ సమస్యల స్వరూపాన్ని ధరించే వైనం చిత్రించిన తరువాత, రాజకీయాల స్వైర విహారం ఎట్లా ఉంటుందో రచయిత చక్కగా చిత్రించారు. రాజకీయాలలో యువకులూ, విద్యార్థులూ ఆదర్శవాదులే. కాని వాళ్ళు కూడా ‘కీలుబొమ్మలే’ ఆన్న సత్యాన్ని ఆవిష్కరించారు. షాహుకారు మల్లయ్య కొడుకు ‘విప్లవం వర్ధిల్లాలి’ అంటూ జండా పట్టుకొని నినాదాలు చేస్తాడు: పుల్లయ్య కొడుకు రామారావు వామపక్ష రాజకీయాలలో పాల్గొంటూ పట్టణంలో తండ్రికి దూరంగా ఉంటాడు. కాని చంద్రశేఖరం విషయం తెలిసి తండ్రికి ధర్మాన్ని బోధించడానికి గ్రామానికి వస్తే, పోలీసుల చేత అరెస్టు చేయబడతాడు. దీనికి కారణం పుల్లయ్య ప్రత్యర్థి మల్లయ్య తంత్రమే కాదు, అమ్మాయమ్మ స్వార్థమే కాదు, తండ్రియైన పుల్లయ్య కూడా తన పరపతి నిలుపుకొనేందుకు ఆతని అరెస్టుకు ఐదుపందలు లంచమివ్వడం; తరువాత చంద్రశేఖరం కేసు ఓడిపోవడం, పాటకజనం ఊరేగింపు, పుల్లయ్య గిత్త బెడరడం, పోలాయి కొడుకుని కుమ్మడం, పోలాయి దాన్ని చంపడం, పుల్లయ్య ఉద్రేకం, చంద్రశేఖరం పాటకజనాన్ని రెచ్చగొట్టడం, మల్లయ్య అమ్మాయమ్మలు మలబారు పోలీసుని రప్పించడం, వాళ్ళ దౌర్జన్యకాండ, పోలాయి మరణం, వాసుదేవశాస్త్రికి దెబ్బలు తగలడం వగైరా సంఘటనలు గ్రామంలో చెలరేగిన సంక్షోభాన్ని చిత్రిస్తాయి. రచయిత కృష్ణరావు నవలకు వ్రాసిన మున్నుడిలో ఇలా అన్నారు : “వ్యక్తులను గాని, పార్టీ

అను గాని, వస్తున్న ఎన్నికలను గాని ఉద్దేశించి దీనిని వ్రాయలేదు.... ఈ రచనకు కళానుభూతి ప్రధానం. పార్టీ అవేశాలను సాధ్యమైనంతవరకు మరచి చదివినప్పుడే ఆ అనుభూతి ఇందులో సాధ్యం". పార్టీ రాజకీయాలను విన్నపంగా చిత్రించకుండా మనుష్యుల మధ్య సంబంధాలను ప్రాతిపదిక చేసుకొని చిత్రణ చెయ్యబానుకోవడంవల్ల నవలలో కొంత అస్పష్టత తప్పలేదు. ఒకవైపు పుల్లయ్య, మల్లయ్య, ప్రత్యర్థులైనప్పటికీ షాహుకారు వర్గం వారు. అమ్మాయమ్మ వంటివారు సంఘ సేవ, దేశ సేవ నినాదంగా పెట్టుకొని, రాజకీయాలలో పలుకుబడి సంపాదించుకొన్న స్వార్థపరులు. పిళ్ళకు రాజకీయం వృత్తి. చంద్రశేఖరం అనమృతదైన ఆదర్శవాదీ, తన అనమృతను కప్పిపుచ్చుకునేందుకు కార్మికవర్గంలో చేరి వాళ్ళకు నాయకత్వం వహించే ఉద్దేశం. ఈ రాజకీయవర్గాల తతంగంలో ప్రభుత్వ జోక్యం, పోలీసుల దౌర్జన్యం ఒక మలుపు. ఫలితం పుల్లయ్య, నర్తారు పుల్లయ్యగా ప్రభుత్వపరమైన ఆదరణను పొందడంతో నవల ముగింపు. ఈ రాజకీయాలను గురించి శ్రీమహీధర రామమోహనరావు, కె. చిరంజీవి, 1950 నాటి ఆంధ్రదేశపు పరిస్థితులను చిత్రిస్తూ నవలలను వ్రాశారు. అవి కేవలం రాజకీయనవలలు. రాజకీయాల కంటే భిన్నంగా దృష్టి సారించి మానవసంబంధాలలో ఉత్పన్నమయ్యే సంక్షోభాన్ని 'ధర్మం' దృష్ట్యా చిత్రించడానికి కృష్ణారావుగారు పూనుకొన్నారు. వ్యక్తిధర్మంనుంచీ సామాజిక ధర్మం వరకూ విన్యాసాన్ని ప్రదర్శించారు. అందువల్ల నవలలోని ఇతివృత్తాన్ని 'ధర్మం' దృష్ట్యానే పరిశీలించవలసి ఉన్నది. 'ధర్మం' కీలకమైన విలువ రచయిత దృష్టిలో.

'ధర్మం'న్ని రచయిత నిర్వచించ లేదు. దానిని మానవసంబంధాలలో నిజాయితీగా వ్యవహరించడం, నిజాయితీగా వ్యవహరించేందుకు తగిన నిబ్బరం, ధైర్యం, సాహసం, స్వార్థరాహిత్యం కలిగి ఉండడం, సందర్భ శుద్ధితో ప్రవర్తించడం, అనే వ్యక్తిప్రవర్తనగా నవలలో చిత్రించిఉన్నారు.

కాని విచిత్ర మేమిటంటే ఈ ధర్మనిర్వహణను అందుకోగల్గిన వ్యక్తి ఒక్కరూ లేకపోవటం. తన అనుభవం దృష్ట్యా గ్రామాలలో ఈ ఆదర్శ సాధన అసాధ్యమని వాసుదేవశాస్త్రి తేల్చుకొన్నాడు. అందుకే అతను గ్రామాని కంటే బస్తీ మేలని గ్రామాన్ని వదలిపెట్టాడు. కాని తన అనుభవమే అనుశాసనం గాదనీ, రామారావువంటి యువకులు తప్పక గ్రామోద్ధరణకు పూనుకోవాలనీ అతని అభిప్రాయం. అదే రచయిత అభిప్రాయం కూడా! 12 వ అధ్యాయంలో రామారావు ఆలోచనల ద్వారా రచయిత తన అభిప్రాయాన్ని ఇలా స్పష్టం చేశారు: “మొదటినుంచీ రాజకీయనాయకులు ....జాతిపేరుతో, సంఘం పేరుతో, క్రొత్త దేవతను సృష్టించారు. ఆ దేవతకు బలికావడం వ్యక్తిధర్మమని చెప్పారు.....డబ్బు, అధికారం ఎవరికి చేదు? అసలు మానవుని ఆడిస్తున్నది ఇవి కావా? కాబట్టి మన నాయకుల సిద్ధాంతాలలో లోటు ఉన్నది....మానవజీవితం, మానవజీవితం కోసమేకాని, పారలౌకిక సిద్ధి కోసంగాదు. ధర్మం, ధర్మంకోసమే. ఆధర్మమే మానవజీవితం. తల్లి పిల్లవాణ్ణి ఎందుకు ప్రేమిస్తున్నది? పెరిగి పెద్దవాడై పోషిస్తాడని చేస్తున్నదా? లేదు....ధర్మానికి ఫలసిద్ధి పరమార్థం గాదు. ఈ ధర్మానికి మానవుని అంతఃకరణమే పరమప్రమాణం. ఈ అంతఃకరణం ఎప్పుడూ వివేకచోదితం. ఈనాటి దురవస్థ పోవాలంటే....ధర్మానుష్ఠానం లోనే ఆనందం ఉన్నదనుకొని చేసినప్పుడే వ్యక్తికీ, తద్వారా సమాజానికీ అభ్యుదయం సిద్ధిస్తుంది. అంతకు తప్ప మరొక మార్గం లేదు. ఇలా చేయకపోతే వర్తమానం నరకకూపం. భవిష్యత్తు సందేహాన్నదం.”

మూకతత్వంతో కీలుబొమ్మలుగా ప్రవర్తిస్తున్న మనుష్యులకి స్వయం నిర్ణయం, స్వాతంత్ర్యం తమ అంతఃకరణకి కట్టుబడి ప్రవర్తించడం ద్వారానే సాధ్యమని కృష్ణరావుగారి సందేశం. సామాజికస్పృహ, సామాజిక శ్రేయస్సు దానికి భిన్నం కావు :

నోరి నరసింహశాస్త్రి

ధూర్జటి

చారిత్రక నవలలు వ్రాయడంలో ప్రసిద్ధులు శ్రీ నోరి నరసింహ శాస్త్రిగారు. శ్రీ కాళహస్తిశ్వర శతకం చదువుతూ ఉండగా శాస్త్రిగారి భావనాపథంలో పొడగట్టిన కవిధూర్జటి వ్యక్తిత్వం రచనకు ప్రేరణ అయినట్లు 'ధూర్జటి' పీఠికలో ఆయన చెప్పుకున్నారు. కవి ధూర్జటి అనగానే అష్టదిగ్గజకవులూ, సంస్కృత కర్ణాట ద్రావిడ కవి పండితులూ, శ్రీకృష్ణ దేవరాయలూ, ఆయన రాణులూ, తిమ్మరుసూ ప్రవేశిస్తారు. తప్పదు. ధూర్జటి పాత్ర పోషణకంటే శ్రీ కృష్ణదేవరాయల పాత్రపోషణే ప్రాధాన్యం వహించకతప్పదు. సహజమే. ఆ యిద్దరితోబాటు తిమ్మరుసు పాత్రని శాస్త్రిగారు తీర్చిదిద్దిన విధానం, ముఖ్యంగా రాయల చివరిరోజుల్లో సంభవించిన విపరీత పరిణామాల్లో రాయలూ, తిమ్మరుసూ ఎదుర్కొవలసిన క్లిష్ట పరిస్థితుల దృష్ట్యా, వారి ప్రవర్తనకూ వ్యక్తిత్వాలకూ చేస్తూవచ్చిన వ్యాఖ్యానం, రచయిత ప్రతిభకు గీటురాయి అయి, రచనకు వన్నెతెచ్చేలా అమరి ఉన్నది. రాయలు, తిమ్మరుసు కన్నులు తీయించలేదనీ, కారాగారంలో తోయించగా, దుఃఖమూ వృద్ధాప్యమూ కారణంగా తిమ్మరుసు దృష్టి కోల్పోయాడనీ శాస్త్రిగారు సున్నితంగా చరిత్రని సవరించి రాయల మీద మన అభిమానాన్ని గౌరవాన్ని దక్కించాలనే గట్టిప్రయత్నమే చేశారు. ఎవరు కాదనగలరు ?

కథానావిధానరచనలో శాస్త్రిగారి కౌశలం మెచ్చుకోదగ్గది. కథను నాలుగు పాత్రలుచేసి, ఆ నాలుగింటినీ కార్యకారణసంబంధంతో, చక్కగా

పెనవేస్తూ అల్లుకుంటూ పోయారు. ఒకటి ధూర్జటి కథ, రెండు మోమదనికల కథ, మూడు శిల్పి సిరిలూత కథ. నాలుగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలచరిత్రకనవల కావడంవల్ల, సంఘటనలదృష్ట్యా రాయలపాత్ర ప్రాధాన్యత వహించక తప్పలేదు. కాని అది కావ్యశరీరం మాత్రమే. కావ్యాత్మకం దైవభక్తి, దైవమహిమ, దైవానుగ్రహము (శివభక్తి, శివమహిమ, సుగ్రహము) ధూర్జటి ద్వారానే ప్రకాశమౌతున్నవి. అతని ప్రక్కన, నిక శిష్యమాత్రులుగా, మోహినీ సిరిలూతల వ్యక్తిత్వాలూ, వారి ఉదంతాలూ భక్తికే ఉద్దీపనంకలిగిస్తూ ఉన్నాయి. శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వైకల్యంలో దైవసంకల్పాన్ని గూర్చిన విచిత్ర ప్రాముఖ్యం వహించి, రాయల వ్యక్తిత్వంలో అహంకారానికి ప్రపత్తికి జరిగే చిత్రమైన సంఘటనల ద్వారా ఆయనచేసే నిర్ణయాలకి కార్యాలకి అర్థం ఏర్పడడం, నయొక్క కావ్యాత్మకతతో చక్కగా సమన్వయిస్తున్నది. అలా కావ్యాత్మకం 'శివభక్తి' పరంగా చూస్తే సవలలో నాయకుడు ధూర్జటియేగాని, శ్రీకృష్ణరాయలు కాడు! రాయలద్వారా జరిగినది శివాపచారము, అందుకు ఆధారితము అనుభవించినాడు అన్న రసధ్వని, రాయలకథలోనేగాక కావ్యమొత్తంమీదా ఉన్నది. 'రాజ్యసంస్థాపన సమయములో శ్రీ విద్యారణ్య భాగవత్ స్వామిపాదులవారు ఈ రాజ్యమంతా పంపా విరూపాక్ష స్వామివారికి ధాదత్తము చేయించినారట గదా! అందువలనే శ్రీ విద్యానగరచక్రవర్తి లందరు నియతముగా శ్రీ విరూపాక్షస్వామి పాదపద్మారాధకులు!' అని పుటలో ఒక సంభాషణ. రాయలు, తన పుత్రుడు తిరుమల దే రాయలు సాక్షాత్తు తిరుమల నాథుడే అను భ్రమలోపడి, అతనికి పట్టా షేకంచేసి తన శిరఃప్రధాని అవుతాడు. ఇది శివాపచారమని ధ్వని ఇక్కడ రాయల మనస్తత్వ చిత్రణం ఎంతో మునోజ్జంగా ఉన్నది. రాయల అహంకారమూ (రాజ్యము తను విస్తరించి సంపాదించినదని), రాయ

మమకారమూ (వృద్ధాప్యంలో పుత్రోదయము), తిరుమల నాథునిమీద భక్తి ప్రపత్తుల వేషంలో రాయలకు భ్రమకల్పించి ఆట ఆడించినవి. కాని పుత్రుని అకాలమరణంతో రాయలలో చిత్తమథనం ప్రారంభమౌతుంది. ఇది శిక్ష. ఆ భావవరంపరలో రాయలకు యిలా తోస్తుంది: 'ఈ రాజ్యము పూర్వము స్థాపించు సమయముననే శ్రీ విద్యారణ్య స్వాములవారి ఆదేశముచే శ్రీ హరిరాయ బుక్కరాయ సోదరులు దీనిని శ్రీ విరూపాక్షస్వామికి సమర్పించిరి.... ఈ సామ్రాజ్య మా స్వామి సొత్తు. దాని నింకొకస్వామికి ధారపోయుటకు మాకేమి అధికారమున్నది? ఒక వేళ ధారపోసినను పరద్రవ్యాపహరణమునకు తిరుమలనాథు డంగీకరించునా?' (817వ పుట). ఇది రాయల జ్ఞానోదయానికి నాంది. రాజ్యానికి ఆపద వస్తుంది. రాయల చిట్టచివరి యుద్ధయాత్రతో అది నివారించబడుతుంది. తర్వాత ఆయన మనస్సు శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుని మీదికి మరలినదట. 'స్వామీ, తిరుమల నాథా!.... మోహినీ రూపముధరించి జ్ఞానమూర్తియైన నదాశివునే కామ మోహితుని జేసిన నీకు మాబోంట్లు ఒక లెక్కటయ్యా స్వామీ!.... మాయామోహితులకు నీవు సద్గతులే కల్పిస్తావు. నాకిప్పుడు శ్రీ కాళహస్తీశ్వరస్వామిని చూపించు.' రాయలకు చివర మనశ్శాంతి, భగవదనుగ్రహమూ లభించినట్లే శాస్త్రిగారు చిత్రించి ముగించినారు. చాల హృద్యముగా నున్నది. శివుడే సూత్రధారి అయినాడు :

శివావచారము, శిక్ష, జ్ఞానోదయము, భగవదనుగ్రహము—ఈ వరుస నవలలోని ప్రధాన వ్యక్తులందరి చిత్రణములో రచయిత పాటించడము నవలకు విశిష్టమైన కావ్య సౌష్ఠవాన్ని తెచ్చిపెట్టింది. భూర్జుటి తన జన్మవాసరమునాడు శివపూజ చేయవలసిన వేళలో వేళ్ళఅయిన మోహినితో

ఏకశయ్యాగతుడైనాడు. శివుణ్ణి మోహిని దక్షిణ స్తనంలో ఆవాహనచేసి ఆరాధించాడు. ఇది అపచారమని గట్టిగా చెప్పలేని ఒక అపచారము. కాని ఆ కొరత ఏదో మనస్సులో బాధించడం వల్లనే, ధూర్జటి మరుసటి రోజు మహాద్రుజులకు కూర్చుని రాజనభకు వెళ్ళలేకపోయాడు. అందువల్ల రాజుకు కోపం వస్తుంది. ధూర్జటిని ముమ్మారు ద్వారపాలకుల చేత అవమానింప చేస్తాడు. ఇదీ శిక్ష. తర్వాత ధూర్జటికి రాజసన్మానము లభిస్తుంది. కాని ధూర్జటిలో క్రమంగా పరిపక్వమైన శివభక్తి అతణ్ణి శ్రీ కాళహస్తి వైపుకే లాగుతుంది. అక్కడ అతనికి భగవంతుడే సన్మానం జరుపుతాడు. శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్య కావ్యరచన చేస్తాడు.

మోహినికి అయాచితంగా, పూర్వజన్మసుకృతి కారణంగా శివాను గ్రహం లభిస్తుంది. ధూర్జటి ద్వారా ఆమెజీవితం మారిపోతుంది. బాలరాజు సమక్షంలో ఆమె కొరడాదెబ్బలు తినడం ఆమెలో పాప శేషానికి ఒక శిక్ష, ఒక ఔషధక్రియ. అంతటితో ఆమె సర్వాంగాలూ పునీతమై, ఆమె శివానుగ్రహం పొందుతుంది; శ్రీకాళహస్తి చేరుకుంటుంది. తిమ్మరుసు రాజసభలో విద్యద్వోష్టి ప్రారంభిస్తూ నత్కిరుని కథను చర్చకు తీసుకువస్తాడు. మేధావియైన తిమ్మరుసు భగవంతుని లీలలనుగూర్చి తర్కము లేవదీసి ఆయన లీలల్లో ఔచిత్య విచారణకు పూనుకోవడం, ఒక విధమైన శివపాఠము. 'ధూర్జటి ఆవేశపూరిత శివవాక్కులు అలకింపగా ....తిమ్మరుసు ....తల వంచుకొనెను. శివలీలారహస్యములు గ్రహింపక, హేలగా తాను శివకృత్యములను పరోక్షముగా తూలనాడి శివపరాధము కావించితిని' యను భావ మాతనికి భయాందోళనములు కలిగించెను' (164 వ పుట). తిమ్మరుసు బాలరాజునకు విషప్రయోగము చేసినాడన్న అపవాదుతో, బంధింపబడి, దృష్టి కోల్పోవుట, అది తిమ్మరుసుకు లభించిన

ఏకశయ్యాగతుడైనాడు. శివుణ్ణి మోహిని దక్షిణ స్తనంలో ఆవాహనచేసి ఆరాధించాడు. ఇది అపచారమని గట్టిగా చెప్పలేని ఒక అపచారము. కాని ఆ కొరత ఏదో మనస్సులో బాధించడం వల్లనే, ధూర్జటి మరునటి రోజు మహారుద్ర జపానికి కూర్చుని రాజనభకు వెళ్ళలేకపోయాడు. అందువల్ల రాజుకు కోపం వస్తుంది. ధూర్జటిని ముమ్మారు ద్వారపాలకుల చేత అవమానింప చేస్తాడు. ఇదీ శిక్ష. తర్వాత ధూర్జటికి రాజనన్మానము లభిస్తుంది. కాని ధూర్జటిలో క్రమంగా పరిపక్వమైన శివభక్తి అతణ్ణి శ్రీ కాళహస్తి వైపుకే లాగుతుంది. అక్కడ అతనికి భగవంతుడే సన్మానం జరుపుతాడు. శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్య కావ్యరచన చేస్తాడు.

మోహినికి అయోచితంగా, పూర్వజన్మసుకృతి కారణంగా శివాను గ్రహం లభిస్తుంది. ధూర్జటి ద్వారా ఆమెజీవితం మారిపోతుంది. బాల రాజు సమక్షంలో ఆమె కొరడాదెబ్బలు తినడం ఆమెలో పాప శేషానికి ఒక శిక్ష, ఒక ఔషధక్రియ. అంతటితో ఆమె సర్వాంగాలూ పునీతమై, ఆమె శివానుగ్రహం పొందుతుంది; శ్రీకాళహస్తి చేరుకుంటుంది. తిమ్మరుసు రాజనభలో విద్యద్గోష్ఠి ప్రారంభిస్తూ నత్కిరుని కథను చర్చకు తీసుకువస్తాడు. మేధావియైన తిమ్మరుసు భగవంతుని లీలలనుగూర్చి తర్కము లేవదీసి ఆయన లీలల్లో ఔచిత్య విచారణకు పూనుకోవడం, ఒక విధమైన శివాపచారము. 'ధూర్జటి ఆవేశపూరిత శివవాక్కులు అలకింపగా ....తిమ్మరుసు ....తల వంచుకొనెను. శివలీలారహస్యములు గ్రహింపక, హేలగా తాను శివకృత్యములను పరోక్షముగా తూలనాడి శివాపరాధము కావించితిని' యను భావ మాతనికి భయాందోళనములు కలిగించెను' (164 వ పుట). తిమ్మరుసు బాలరాజునకు విషప్రయోగము చేసినాడన్న అపవాదుతో, బంధింపబడి, దృష్టి కోల్పోవుట, అది తిమ్మరుసుకు లభించిన

శిక్ష. దానితో అతనిదృష్టి పూర్తిగా అంతర్ముఖమైనది : అదియే భగవదనుగ్రహము కూడ :

బాలరాజైన తిరుమలరాయలు శివదీక్షపరురాలైన మోహినిని, తనకు నమస్కరించలేదన్న కోపంతో, కొరడాతో కొట్టిస్తాడు. విరూపాక్షస్వామి కే ఆ దెబ్బలు తగిలినవి. ఉత్తరక్షణమే బాలరాజు మృత్యువువాత బడినాడు. అందులో శిక్ష, దైవానుగ్రహమూ రెండూ ఏకమైనవి. ఇదీ శివరీలా వైవిధ్యమూ, వైచిత్ర్యమూ నవలలో ఏకవస్తువుగా రూపొందింపబడినతీరు.

నక్కీరుని ఉదంతముపై సుదీర్ఘముగా నడచిన గోష్ఠి, శ్రీ కృష్ణ దేవరాయల నభావైభవాన్నీ, నభావదుల బిన్నవ్యక్తిత్వాలనూ చక్కగా వ్యక్తం చెయ్యడమే కాకుండా. కావ్యనాయకుడైన ధూర్జటిలోని భక్తి వైశిష్ట్యాన్నీ, తద్వారా అతని ప్రాముఖ్యాన్నీ ఎత్తిచూపిన ఘట్టం అయింది. అంతకంటెకూడా శివానుగ్రహము ఎంత విచిత్రంగా, శిక్షరూపంలో కూడా ఉండగలదో వివరించేందుకు కల్పించుకొన్న అవకాశమై, రచయిత నవల లోని మూలవస్తువును వ్యాఖ్యానించడం జరిగింది. ఇలాంటి ప్రయోజనమే సీరిలూత ఉగ్ర నరసింహమూర్తిని గండరించేందుకు సంకల్పించి పూను కోవడంలోనూ రచయిత సాధించారు. బాలరాజు మృతితో మనోవైకల్యం కలిగిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు గతాన్ని నెమరువేసుకుంటూ, తండ్రి నరసా నాయకుల రూపం స్ఫురించేటట్లు నృసింహస్వామిమూర్తిని గండరించమని శిల్పికి ఆజ్ఞ యిస్తాడు. శిల్పి సీరిలూత ధూర్జటిని సంప్రదించి తనకు తోచిన ఉగ్రమూర్తినే తయారుచేస్తాడు. ఆ సమయంలోనే రాజు కోపోగ్రత అందరిమీద ప్రసరిస్తూ ఉంటుంది, అది రాజ్యానికే చేటుగా భయంగొల్పుతూ ఉంటుంది. ముఖ్యంగా రాజు ధూర్జటిమీద ఆగ్రహవేరుడై ఉన్న సమయంలో, ధూర్జటి శిల్పితో నృసింహమూర్తి కన్నులలోని రొద్రాన్నిగూర్చి ప్రసం

గిస్తూ ఉంటాడు. 'నృసింహస్వామిని రుద్రమూర్తిగా భావించుట కూడ కాదనను. అది తాంత్రికభావన. హిరణ్యకశిపునికి ప్రత్యక్షమైనది నృసింహమూర్తి. ఆ మంత్రరాజములోనే నృసింహతాపినిలో రుద్ర శబ్దములకు బదులు భద్ర శబ్దమున్నది. అది ప్రహ్లాదాది భక్తులకు ప్రత్యక్షమైన స్వామిమూర్తి. ఒక్క అక్షరమే కదా భేదము?' ఇది చెప్పి ధూర్జటి రాజు దగ్గరకు వెళ్తాడు. రాజు తణ్ణి విద్యానగరం నుంచీ బహిష్కృతుణ్ణి చేస్తాడు. ఇక్కడ రాజులో ప్రత్యక్షమైన రుద్రమూర్తి, శ్రీ కాళహస్తిశ్వరుని భద్రమూర్తికి పర్యాయమే తప్ప భిన్నము కాదు; ఇది శ్రీకాళహస్తిస్వామియే అనుగ్రహించి విద్యానగరమునుండి ధూర్జటిని చేరబెడుట : సిరిలూతకు కూడా అలానే నగర నిర్గమనము తప్పలేదు. అతడు కూడా శ్రీకాళహస్తినే చేరుకుంటాడు. ఇలా; భక్తులైన ధూర్జటి, మోహిని, సిరిలూత విద్యానగరం నుండి రాజాగ్రహం కారణంగా శ్రీకాళహస్తికి తరలి వెళ్ళడమే నవలలోని కథా పరిణామం. అంటే విరూపాక్షస్వామి (రుద్రమూర్తి) సన్నిధినుండి శ్రీ కాళహస్తిశ్వర స్వామి (భద్రమూర్తి) సన్నిధి చేరుకోవడాన్ని-అపచారము, శిక్ష, అనుగ్రహము అనే క్రమ పరిణామ రూపంలో, భక్త చరిత్రగా ఈ చారిత్రక నవలని తీర్చిదిద్దారు శ్రీ నరసింహశాస్త్రిగారు. చక్కని ఆకృతి, సౌష్ఠవం కలిగిన రచన.

నవలయొక్క కావ్యాత్మ శివభక్తి, శివమహిమ, శివానుగ్రహము కావడంతో కొంత వైష్ణవాన్ని కించపరచే ధోరణి ఉన్నదేమోననే సందేహానికి ఆస్కారం లేకుండా, ఎక్కడికక్కడే జాగ్రత్తపడుతూ, వివరిస్తూ, మూర్తులు వేరేతప్ప మూలతత్వం ఒక్కటే అనే భావాన్ని ప్రస్ఫుటంచేస్తూ రచన చేశారు శాస్త్రిగారు. దీనికి వారిని అభినందించక తప్పదు.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు వట్టి ఉత్సవ విగ్రహమే, రాజ్యానికి మూల విరాట్టు తిమ్మరుసుమంత్రి ఒక్కడే అనే అపోహ ఎవరికై నాకింటి దాన్ని పోగొట్టడానికి వాద్యప్రయత్నం చేశారు శాస్త్రిగారు. (252-253 పుటలు).

ACC NO. 1076
రాయలు తిమ్మరుసును బంధవిముక్తుణ్ణి చేస్తూ పశ్చాత్తాపాన్ని ప్రకటించే సందర్భంలో ఆ పాత్ర నోట శాస్త్రిగారిలా పలికించారు: 'అప్పాజీని, ఆయన తమ్ముని, కుమారుని, చెరనుండి విడిపించి వారి క్షమాభిక్షవేడి.... గౌరవించుట మా విధి. ఇందుకు వెనుకాడినచో....భవిష్యత్కాలమున నృసింహమూర్తులు మాకు కృతఘ్నతా దోష మారోపించి వర్ణింతురు....' రాయలు 'నరసింహశాస్త్రివంటి' చారిత్రక నవలా రచయితల్ని ఊహించి తిమ్మరుసుకు న్యాయం చెయ్యబూనుకోవడం కూడా దౌచిత్యాన్ని పోషించే ఒక చమత్కారమే అయింది : 894.81309

SUP
నవలలో ఉల్లేఖింపబడిన శ్రీ కాళహస్తిశ్వర శతక పద్యాలకు, ఆయా సందర్భాల మూలంగా, కొత్త స్ఫూర్తి, ప్రశస్తి వచ్చాయనడంలో సందేహంలేదు. ఇది ధూర్జటికి శ్రీ శాస్త్రిచేసిన మేలు :

20-200
'ఈనవలా రచనలో తరచుగా స్వామి నన్ను ఆవేశించి ఉండెననియే నా విశ్వాసము' అని చెప్పుకున్నారు పీఠిక చివర శాస్త్రిగారు.

1. ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం కథల సంపుటి

మ ధు ర వి నా క్తి

(రు. 8-00)

2. ఆర్. వసుంధరాదేవి కథల సంపుటి

గా లి ర థ ం

(రు. 6-00)

(అ. ప్ర. సాహిత్య అకాడెమీ 1978 బహుమతి పొందిన గ్రంథం)

ప్రతులకు :

శ్రీమతి ఆర్. వసుంధరాదేవి

8-241, సువిశేషపురం

రాజమండ్రి - 533 104.

శ్రీ రత్నా ప్రింటర్స్ రాజమండ్రి-1.

